

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

Leidinio rengėjas
Lietuvos jūrų muziejus

Redaktorė
Romualda Nikžentaitienė

Maketavo ir spaudai parengė
UAB „Baltic Printing House“

TURINYS

<i>Olga Žalienė. Pratarė</i>	5
IŠ PRAEITIES	
<i>Romaldas Adomavičius. Iš Kuršmarių – į Viduržemio jūrą. Motorlaidis „Kuršių marės“</i>	8
<i>Romualdas Adomavičius. Jūra atveria pasaulį. Monetos iš Lietuvos jūrų muziejaus rinkinio</i> <i>Pinigų muziejaus parodoje Vilniuje.</i>	14
<i>Romualdas Adomavičius. Jūros šventė tarpukariu – kaip jūrinės kultūros ir politikos diegimo forma</i>	22
<i>Milda Kontrimė. Jūrininkų pagerbimo ceremonija – šimtmetį nekintanti tradicija</i>	46
<i>Dainius Elertas. Tranzito infrastruktūra kaip Tilžės miestelio kūrimosi prielaida</i>	50
<i>Dainius Elertas. Žvejų valtytės ir parakas sukilimui</i>	56
<i>Dainius Elertas. Atėję iš jūros: vieno istorinio mito pėdsakais II</i>	60
DABARTIES PULSAS	
<i>Olga Žalienė, Brigita Kreiviniė. Delfinų terapija Lietuvos ir tarptautiniame kontekste: mokslinis įdirbis ir</i> <i>reglamentavimas</i>	66
<i>Tarptautinės gyvūnų terapijos konferencijos „Nematomos gamtos galios“ Lietuvos jūrų muziejuje 2015 05 15</i> <i>pranešimai</i>	71
<i>Nika Puteikienė. Mokymosi aplinka Lietuvos muziejuose</i>	109
<i>Artūras Skabeikis. Sezoniniai juodažiočio grundalo mitybos pokyčiai Baltijos jūros Lietuvos priekrantėje</i>	114
<i>Pavel Kulikov. Ruonių rehabilitacija</i>	120
<i>Nika Puteikienė. Lietuvos jūrų muziejaus parodos ir renginiai 2013–2014 metais</i>	130
EKSPONATAI PASAKOJA	
<i>Dainius Elertas. „Raudonojo liūto“ pėdsakais</i>	146

PRATARMĖ

Prieš penkerius metus prasidėjusi ir jau besibaigianti delfinariumo rekonstrukcija įsuko statybų karuselę Lietuvos jūrų muziejuje dar smarkiau: akvariumas, jūrų faunos ir laivybos istorijos ekspozicijos pamažu atgimsta atsinaujinusiame Nerijos forte, savo eilės laukia muziejaus administracinis pastatas, muziejaus rinkinių saugyklos bei naujas, itin ambicingas projektas – eksperimentariumas ir ruonių reabilitacijos centras. Patirtis rekonstruojant delfinariumą neleidžia tikėtis, kad viskas vyks lengvai ir sklandžiai, tačiau tai nesumažina mūsų noro augti ir tobulėti – tapti moderniu, dinamišku, pažangiaisiais metodais dirbančiu jūrų muziejumi-pažinimo centru.

Delfinariumo rekonstrukcijos pabaigą simboliškai žymi tarptautinė gyvūnų terapijos konferencija „Nematomos gamtos galios“. Konferencija, kurioje dalyvaus gyvūnų terapijos specialistai iš Lietuvos, Lenkijos, Estijos, Latvijos, Rumunijos, Italijos, Ispanijos, vyks 2015 m. gegužės 15 d. naujai atidarytame Delfinų terapijos centre. Šiame centre jau rudenį prasidės delfinų terapijos užsiėmimai, kur vaikais su negalia ir visa jų šeima rūpinsis specialistų komanda: delfinų treneris, socialinis darbuotojas, psichologas, kineziterapeutas, vyks ir kitokios terapijos – muzikos, dailės – užsiėmimai, šeimos galės pasidalyti savo patirtimi tarpusavyje. Tikimės ir tikime, kad išspildžiusi mūsų svajonė – įkurtas delfinų terapijos centras – suteiks viltį ir galimybę daugeliui šeimų, auginančių vaikus su negalia.

Kol muziejus rekonstruojamas ir lankytojai neturi galimybės džiaugtis išpūdingais akvariumais, jūrų faunos ir laivybos istorijos ekspozicijomis, juos džiugina 2013 m. pabaigoje sugrįžę iš priverstinių „atostogų“ Graikijoje delfinai, dovanojantys neišdildomus išpūdžius ne tik mūsų pasirodymuose delfinariume, bet net ir televizijos ekrane. Ką tik pasibaigė daugiau nei pusmetį trukęs televizijos projektas „Delfinai ir žvaigždės“, kurio dėka dar daugiau žmonių sužinojo, kokie ypatingi yra delfinai ir kokia nepakartojama gali būti žmogaus ir delfino draugystė.

Neįkainojamų žinių ir patirčių ištroškę lankytojai visada laukiami įvairiose muziejaus edukacinėse programose, kuriose sužinos viską apie Baltijos jūrą ir jos šeimnininkus, išmoks atskirti ir net statyti laivus, galės ieškoti perlų ar ... vaidinti Baltijos jūros teatre. Etnografinėje pajūrio žvejo sodyboje atsivers ne tik trobos, bet ir klėties durys, leisiančios pažinti žvejišką buitį, papročius.

Muziejaus parodos šiais metais prabils apie buriavimo Lietuvoje istoriją, apie didžiuosius geografinius atradimus, kuriuos mums primena monetos (muziejaus numizmatikos rinkinio pristatymas Vilniuje, Pinigų muziejuje), apie mažo pilvakojo moliusko – murekso – biologinę savybę, suteikusią purpuro spalvą visai epochai, apie tai, kiek vieno jūrininko – Teodoro Reingardo – dienoraštis gali atskleisti Lietuvai, kaip jūrinei valstybei, svarbių detalių, apie tai, kaip iš naujo turime susipažinti su tikraisiais Baltijos jūros šeimnininkais – ruoniais.

Tyliai ir kantriai dirbamas mokslinis tiriamasis darbas, kruopščiai ir atsakingai atliekamos nors ir mažos, bet ne mažiau svarbios kasdienės užduotys sukuria tvirtą pagrindą, nuo kurio atsispirdami galime drąsiai žengti pirmyn. Tik pirmyn.

OLGA ŽALIENĖ,
Lietuvos jūrų muziejaus direktorė

IŠ PRAEITIES

IŠ KURŠMARIŲ – Į VIDURŽEMIO JŪRĄ. MOTORLAIVIS „KURŠIŲ MARĖS“

Romaldas ADOMAVIČIUS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus vedėjas

1929 m. gegužės 1 d. Klaipėdoje nuo krantinės dešiniame Dangės žiočių krante (Šiaurės rage) atsirado ir marių pusėn pajudėjo dailių formų baltai dažytas keleivinis laivas. Į pirmąjį oficialų reisą išplaukė motorlaivis „Kurisches Haff“ („Kuršių marės“). Kelionės tikslas buvo Krancbeko uostelis pietrytiniame Kuršių marių kampe, šalia populiaraus Kranto (dabar Zelenogradsk) kurorto. Pakeliui oficialiame laivo maršrute buvo numatyti sustojimai Juodkrantės, Nidos ir Rasytės (dabar Rybačij) prieplaukose. Šiam laivui buvo lemta tapti bene populiariausiu tarp Klaipėdos miestelėnų ir atvykusių iš svetur poilsiautojų, pergabenti tūkstančius keleivių ir istorijos audrų būti nu-pūstam į Viduržemio jūrą.

VOKIETYBĖS PUOSELĖTOJŲ ĮRANKIS?

Motorlaivį pastatė Pauliaus Lindenau laivų statykla „Lindenau & Cie“. Klaipėdos magistratas ir krašto direktorija nutarė pakeisti jiems priklausiusius miesto gyventojų susisiekimą su Smiltynė palaikiusius senutėlius garinius keltus „Nerija – Nehrung“ ir „Smiltynė I – Sandkrug I“. Laivų statyklos savininkas buvo suinteresuotas, kad naujų keltų statybos užsakymas atitektų jo įmonei. Taip ir įvyko. Pirmasis keltas „Klaipėdos miestas – Stadt Memel“ laivų statykloje buvo nuleistas į vandenį 1927 m. gegužės 13 d.

Teigta, kad antrajam keltui į Smiltynę pinigų imtasi ieškoti Berlyne, kur turėjo ryšių stambieji Klaipėdos verslininkai. Remiamas Pauliaus Lindenau, derybas vedė Klaipėdos prekybos rūmų prezidentas Louisas Jahnas. Berlynas nebuvo linkęs finansuoti tokio laivo statybos, tačiau generavo idėją finansuoti keleivinio laivo, skirto reisams tarp Klaipėdos ir Vokietijai priklausiusioje Kuršmarių dalyje esančių gyvenviečių, statybos projektą.

Tokia buvo oficialioji motorlaivio atsiradimo versija. Turint galvoje sudėtingą politinę ir ekonominę situaciją tarpukariu Lietuvos valdomame autonominiame Klaipėdos krašte, jo politikų ir verslininkų viešus bei neoficialius ryšius su Vokietija, kurioje niekada nebuvo pamirštas siekis susigrąžinti po Pirmojo pasaulinio karo prarastas teritorijas, nestebina faktas, kad keleivinio laivo „Kuršių marės“ statyba buvo ir svarbus politinis žingsnis. Laivui statyti ir eksploatuoti 1927 m. rugpjūčio 24 d. buvo įkurta akcinė „Klaipėdos garlaivių laivybos bendrovė“ („Memeler Dampfschiffahrtsgesellschaft m.b.H.“) – oficialus laivo užsakovas. Jos steigėjų tarybą sudarė miesto ir direktorijos vadovai, stambieji verslininkai (*Memeler Dampfboot*, 1929 04 14, F. 87; 1934 07 26, F. 179). Bendrovės 1940 m. balandžio 15 d. rašte Klaipėdos vyriausiajam burmistrui Wilhelmui Brindlingerui atskleidžiamos ilgai slėptos tikrosios laivo statybos idėjos atsiradimo ir įgyvendinimo aplinkybės (*LCVA*, f. 615, ap. 2, b. 218, l. 1–3).

Rašte teigiama, kad mintis statyti modernų motorlaivį, skirtą reisams tarp Klaipėdos ir Vokietijos teritorijoje likusio Krancbeko, kilo Klaipėdos krašto vokiškų partijų vadovams dar 1925 m. Tikrasis, neskelbiamas, laivo statybos tikslas buvo siekti palaikyti vokietybę Klaipėdos krašte ir jo ryšius su Vokietija, todėl laivo statyba ir eksploatavimu turėjo užsiimti neprivati ir pelno nesiekianti bendrovė. Pagalvota ir apie tai, kad laivą reikia statyti būtent Klaipėdos įmonėje, tuo metu turėjusioje ekonominių problemų dėl užsakymų stokos. Toks stambus užsakymas turėjo sulaukyti mieste į Vokietiją susiruošusius išvykti laivų statyklos darbininkus, kuriuos neišvengiamai būtų pakeitę atvykėliai lietuviai.

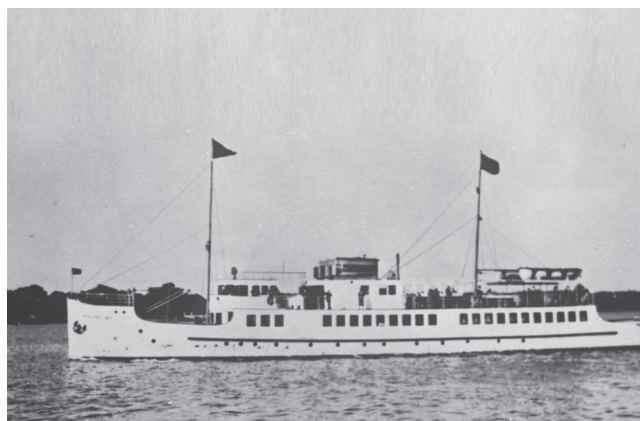
Tuo metu (1940 m.) jau neslepama, kad laivo statybos tikslai pirmiausia buvo politiniai, todėl lėšas jam teko rinkti

labai atsargiai, kad Lietuvos valdžiai nekiltų įtarimų. Vietos politikai pasiekė, kad miestas šiam projektui skirtų 100 tūkst. Lt, dar 150 tūkst. Lt turėjo pridėti krašto direktorija. Iš šių sumų po 10 tūkst. Lt abi steigėjos skyrė „Klaipėdos garlaivių laivybos bendrovės“ įstatiniam kapitalui. Nuo Lietuvos valdžios įstaigų buvo slepiama, kad laivo statyba buvo finansuojama ir „kilniadvasiškų Berlyno įstaigų“. Balandžio 15 d. rašte teigiama, kad gaunamos lėšos nebuvo įforminamos jokiais skolos dokumentais, nereikalauta jokių garantijų, neskaičiuotos palūkanos. Laivo statybos iniciatoriai neabejojo, kad „vokietybei stiprinti“ gautų pinigų gražinti nereikės. Taip ir įvyko. Klaipėdos magistrato ir buvusios direktorijos kaip paskolos laivo statybai skirtos sumos buvo „nubrauktos“ 1940 m. spalio–lapkričio mėn. (*LCVA*, f. 615, ap. 2, b. 218, l. 11, 15).

Laivas buvo nuleistas į vandenį 1928 m. birželio 9 d. 11 valandą. Iškilmingoje nuleidimo ceremonijoje dalyvavo laivų statyklos savininkas P. Lindenau su žmona, direktorijos pirmininkas E. O. Kadgiehnas (jam buvo pavesta būti laivo krikštąteviu), Klaipėdos krašto gubernatorius A. Merkys, Vokietijos generalinis konsulas. P. Lindenau, sakydamas kalbą, naująjį laivą palygino su 1885 m. Klaipėdos pirklių korporacijos pastangomis Kilyje pastatytu garlaiviu „Cranz“, skirtu reisams į Krancbeką, o prieš metus parduotu į Tilžę. Jis pabrėžė ir Klaipėdos krašto Prekybos rūmų vadovų nuopelnus, organizuojant laivo statybą. Laivo nuleidimui ir eksploataavimo pradžia skirtose publikacijose apie statybą išleistas sumas nutylėta (*Memeler Dampfboot*, 1928 06 10, F. 135).

KURŠMARIŲ LAIVYBOS FLAGMANAS

Motorlaivis „Kuršių marės“ buvo vienas labiausiai vykusių P. Lindenau laivų statykloje surinktų laivų. Jis buvo statomas plaukioti Kuršių mariomis, konkrečiai linija Klaipėda–Krancbekas. Užsakovai kėlė sąlygą, kad laivas talpintų apie 1 000 keleivių ir turėtų ne mažesnę nei 14 mazgų (apie 26 km per valandą) greitį. Tokiu greičiu laivas turėjo spėti nuplaukti į Krancbeką ir tą pačią dieną grįžti atgal. Laivo dydį ribojo mažas marių gylis ir siauras kanalas iš marių į Krancbeką Kranto upeliu. Projektuojant laivą, buvo atsisakyta sunkių ir daug vietos užimančių garo mašinos ir katilų. Pasirinkti ir sumontuoti du Liudvigshafeno „Sulzer“ firmos 300 AJ dvitakčiai dyzeliniai varikliai ir pagalbinis 80 AJ variklis. Marių sekumą keliamas problemas pavyko efektyviai išspręsti sukonstravus naujoviško tipo laivagalį su tu-

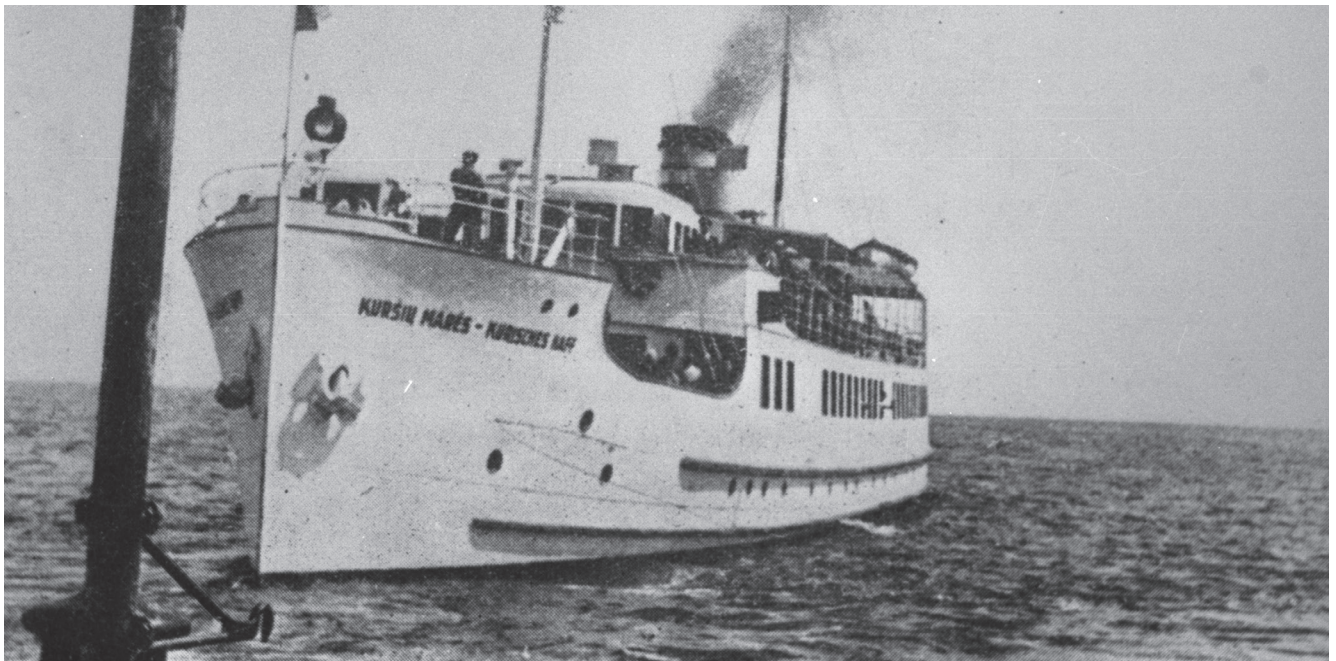

Motorlaivis „Kuršių marės“ 1928 m. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinyje

neliuose įmontuotais dviem sraigtais. Tuščias 48 m ilgio ir 7,1 m pločio laivas grimzdo į vandenį vos 1 metrą, su keleiviais ir kroviniu grimzlė padidėdavo iki 1,7 m. Keleiviams buvo įrengtos I ir II klasės patalpos ir vietos atvirame denyje, restoranas laivagalys, pasivaikščiavimo deniai abiejose klasėse, rūkomasis, poilsio kambarys. Valgiams iš virtuvės į bufetą pristatyti buvo įrengtas liftas. Kroviniai į triumą ir iš jo buvo keliami dviem krovinėmis strėlėmis. Motorlaivio įgulą sudarė devyni jūreiviai (*Memeler Dampfboot*, 1928 06 12, F. 136).

Bendra laivo talpa siekė 395 bruto registro tonas (1 registro tona – 100 kubinių pėdų, arba 2,83 m³), keliamoji galia – 650 t. Baigiamieji darbai nuleidus laivą į vandenį tęsėsi iki lapkričio 5 dienos, kai jis buvo perduotas užsakovams – miesto magistrato ir Klaipėdos krašto direktorijos kontroliuojamai „Klaipėdos garlaivių laivybos bendrovei“. Prieš tai laivas spalio 18 d. atliko bandomąjį plaukiojimą ir per 5,5 val. pasiekė Nidą. Svarbiausias laivo keleivis šiame reise buvo Lietuvos ministras pirmininkas A. Voldemaras (*Memeler Dampfboot*, 1928 10 20, F. 248). Tą pačią dieną „Kuršių marės“ nuplaukė į Krancbeką, o spalio 20 d. grįžo į Klaipėdą su valdininkų ir verslininkų, diskutavusių apie laivo panaudojimo perspektyvas, būriu. Prekybos rūmų prezidentas L. Jahnas (pirmasis Klaipėdos garlaivių laivybos bendrovės Stebėtojų tarybos pirmininkas), viceprezidentas A. Vorbeckas, Klaipėdos burmistras G. Schultzas, P. Lindenau buvo linkę naudoti naująjį laivą reisams per Kuršių marias (*Memeler Dampfboot*, 1928 10 25, F. 252).

Prie motorlaivio šturvalo kaip lydintysis kapitonas kartais stovėjo patyręs laivavedys Karlas Hubertas Hocklingas (1885–1964), plaukiojęs burlaiviais, povandeniniais laivais, penkis kartus apiplaukęs Horno ragą ir turėjęs didelį autoritetą tarp Klaipėdos jūrininkų.

Motorlaivis „Kuršių marės“ ties Juodkrante 4-ajame dešimtmetyje. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

Pagal tuo metu galiojusią tvarką, naujas laivas buvo užregistruotas Klaipėdos valsčiaus teismo laivų registre ir plaukiojo su Lietuvos vėliava. Iki 1934 m. jis vadinosi vokiškai – „Kurisches Haff“. Vėliau, kai Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos sprendimu Klaipėdos miestas ir uostas buvo įpareigoti jiems priklausančius laivus pavadinti lietuviškai, ant motorlaivio bortų atsirado dvikalbis pavadinimas „Kuršių marės – Kurisches Haff“. Tokius dvikalbius pavadinimus turėjo ir visi trys magistrato žinioje buvę ir tarp Klaipėdos bei Smiltynės ir Kopgalio plaukioję keltai. Uosto tarnybų laivų pavadinimai nuo 1934 iki 1939 m. buvo tik lietuviški.

Iki Antrojo pasaulinio karo pradžios motorlaivis plaukė šimtus reisų, kirsdamas Kuršių marias iš šiaurės į pietus ir atgal. Juo klaipėdiečiai plaukdavo į nerijos kurortus, o iš Karaliaučiaus ir visos Vokietijos geležinkeliu į Krantą atvykę poilsiautojai – pasigėrėti marių ir kopų vaizdais. Šiuo laivu į Nidą atvyko rašytojas Tomas Manas. Laivas garsėjo punktualumu. Kalbėta, kad vasaros sezonu nerijos gyventojams jis atstodavo laikrodį. Išplaukęs iš Klaipėdos 7.15 val., grįždavo 21.10 val. 1934 m. plaukiojimo tvarkaraštyje nurodoma, kad laivas palikdavo Klaipėdą 6 val. ryte ir po šešių valandų rišdavosi Krančbeko uostelyje. Atgal išplaukdavo 12.10 val. ir sugrįždavo į Klaipėdą 18.00 val. Kelionė laivu į Nidą ir atgal tuo metu kainavo 3 Lt (*Lietuvos keleivis*, 1934 08 11, Nr. 184; 1934 09 15, Nr. 213). Laivo judėjimo grafikas buvo suderintas su keleivinių traukinių linijoje Karaliaučius–Krantas judėjimo grafiku.

Ne visi pirmieji plaukiojimai buvo sėkmingi. 1929 m. lapkričio 11 d. sutemus grįždamas iš Krančbeko į Klaipėdą, motorlaivis kliudė marių dugną ties Birštyno ir Avino ragais. Kapitonas F. Selmons valsčiaus teisme avarines situacijas paaiškino neteisingsiais blogai sureguliuoto kompasu rodmenimis (*Memeler Dampfboot*, 1929 04 09, F. 82).

Motorlaivis, pastatytas siekiant stiprinti ryšius su tėvynainiais Vokietijoje, padarė ir Vokietijos laivų savininkams nemalonių pokyčių keleivių vežimo Kuršmarėmis rinkoje. Neišlaikiusi konkurencijos su moderniu klaipėdiečių laivu, 1930 m. pabaigoje bankrutavo Karaliaučiaus bendrovė „Fritz Neubacher“, mariose į Klaipėdą iš Krančbeko keleivius plukdžiusi motorlaiviu „Memel“ (*Memeler Dampfboot*, 1931 01 08, F. 6). Jos laivus perėmė kita Karaliaučiaus bendrovė „Hermann Götz“.

Motorlaivio savininkams teko atsižvelgti į konkurenciją Kuršmarių linijoje. Prieš 1934 m. sezoną laivas buvo remontuojamas P. Lindenau įmonėje, o bendrovės akcininkai nusprendė ateinančią vasarą bilietų kainas sumažinti. Amžininkai pamena, kad bilietų kainos laive buvo nedidelės.

4-ajame dešimtmetyje, suderinus su Lietuvos vyriausybei Klaipėdoje atstovaujančiu Klaipėdos krašto gubernatoriumi, motorlaiviu už mažesnę kainą galima buvo plaukti į vienos dienos kruizą per Lietuvos–Vokietijos sieną, negavus išvykimo iš Lietuvos vizos, kuri tada kainavo apie 100 litų. Šia galimybe naudojo si daugelis keleivių, ypač Klaipėdos vokiečių, nors jiems nebuvo leidžiama be vizos išlipti iš laivo Vokietijos teritorijoje.

KURŠIŲ MARIŲ BANGOMIS

Kelionės malonumus aprašė vienas tuometinių keleivių: „Maloniai šviečiant saulei, šiek tiek prieš aštuntą valandą atvykstame į Šiaurės ragą ir su paskutiniais keleiviais įlipame į motorlaivį „Kuršių marės“. Nuaidi sirena, atrišami trosai, suburzia varikliai – ir mūsų kelionė prasideda. Plaukiame į pietus, vienoje pusėje palikdami Smiltynę, kitoje – Lindenu laivų statyklos, Celiuliozės fabriko ir Smeltės gamyklų pastatus. Žemyno pusėje praslenka Karaliaus Vilhelmo kanalo žiotys, o mes artėjame prie nerijos kranto, nes turime apiplaukti Kiaulės Nugarą – ilgą seklumą marių viduryje. Virš iš vandens kyšančių sausumos plotelių sklando šimtai vandens paukščių, kurie čia ieško maisto. Farvateris kairėje ir dešinėje nužymėtas plūdūrais. Praplaukiame Alksnynę nerijos krante, kitame krante matyti Stariškės kaimas. Tuo metu stiuardas valgomajame paruošia puikius pusryčius.

Jau matyti Juodkrantė... Priartėjame prie prieplaukos. Keleiviai išlipa, įlipa kiti. **Iškraunami kroviniai bei paštas** ir po trumpos pertraukos mūsų kelionė tęsiasi. Nuostabiai atrodo gražioji Juodkrantė su jos mažais žvejų nameliais, viešbučiais, miniatiūrine raudonplyte bažnyčia tamsaus Ievos kalno papėdėje. Farvateris čia iš abiejų pusių apstatytas venteriais. Šalia laukia laimikio ant kuolų įsitaisę garniai. Jų lizdai – pušyse Juodkrantės pakraštyje. Toliau prasideda aukštos, baltos pustomos kopos.

Patogiai įsitaisome priešais kaitrią saulę viršutiniame denyje stovinčiuose krėsluose. Artėja mažoje saloje stovintis Pervalkos švyturys. Praplaukiame mažus žvejų kaimelius Pervalką ir Preilą, ir aplenkus Bulvikio ragą mus pasveikina švyturys nuo Nidos kalvų. Kursas – į Nidos uostą. Artėdami atpažįstame ilgą Hermanno Blodės viešbučio verandą, ant kalno – Tomo Mano namelį bei mažą bažnyčią ir grožimės šio unikalios kurorto, dailininkų rojus, vaizdu...“ (*Mit dem „Kurischen Haff“ nach Cranzbeek*).

Motorlaisis žiemodavo Klaipėdos senosios pilies kanale kartu su krovininiais baidokais ir reisinėmis.

1937 m. paminėta motorlaivio aštuonerių metų plaukiojimo sukaktis. Miesto spauda skelbė, kad „Kuršių marės“ per tą laiką pagal nuplauktą atstumą šešis kartus apiplaukė aplink pasaulį ir gabeno 314 269 keleivius (*Memeler Dampfboot*, 1937 08 25, F. 198). Reikia turėti galvoje, kad laivas plaukiojo tik gegužės–spalio mėnesiais. Pavasariniai reisai buvo skirti Klaipėdos gyventojams į Juodkrantę,

Nidą ar Rusnę savaitgaliais ar per Sekmines plukdyti. Vasaros mėnesiais liūto dalį keleivių skaičiaus sudarė Rytprūsių ir Vokietijos, taip pat Lietuvos gyventojai, plūdę į vis populiarėjančius Kuršių nerijos kurortus. Akivaizdu, kad linija Kuršių mariomis buvo labai populiari, nors keleivių vežimą ja nepalankiai veikė vizų problema, kertant Lietuvos–Vokietijos sieną.

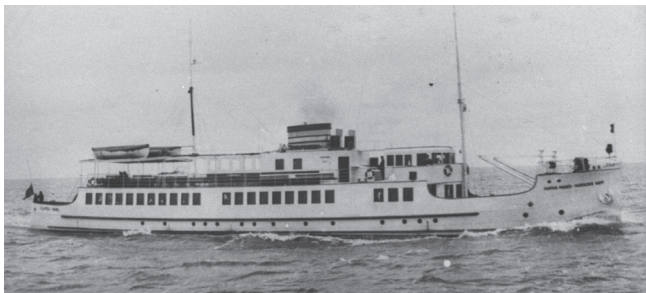
Motorlaivio „Kuršių marės – Kurisches Haff“ kapitonu 1928–1929 m. plaukiojo buvęs Klaipėdos uosto locmanas Fritzas Selmons. 1930–1933 m. prie laivo šturvalo stovėjo smeltiškis vilkikų kapitonas Augustas Matzatas (1880–1933). Garsios jūreivių giminės atstovas Adolfas le Coutre (1885–1967) valdė motorlaivį 1934–1937 m. Vėliau kaip laivo kapitonai minimi E. Tiedke, K. H. Hocking, karo metu ir po karo iki 1955 m. – Wilhelmas Sudmeieris. Nuo laivo nuleidimo iki 1945 m. mašinistu ir mechaniku plaukiojo klaipėdietis W. R. Trawinskis, ilgai laive dirbo šturmanas Fr. Bastickas, mašinistas Elksneitis. Šturmanais įvairiu metu plaukiojo D. Auschra, H. Bendigas, E. Schukies, mašinistais F. W. Sabrautzkis, A. Pastowskis, matrosu E. Bolzas.

1939 m. kovo mėnesį po Klaipėdos krašto anšliuso ant motorlaivio bortų lieka tik vokiškas laivo pavadinimas, o laivagalyje suplevėsuoja vėliava su svastika. Ilgainiui pasibaigė ir romantiškos kelionės mariomis.

„KURŠIŲ MARĖS“ SVETIMUOSE VANDENYSE

1940 m. spalio 11 d. motorlaivį „Kurisches Haff“ perėmė Vokietijos karinis jūrų laivynas ir perdavė karo laivyno tarnybos Dancige (dabar Gdanskas) žinion. Laivas jau nebesugrįžo į Kuršių marias. Perdažytas murzinos maskuotės spalvomis, jis iki 1943 m. buvo naudojamas susisiekti tarp kranto ir šarvuoties „Bismarck“ Gotenhafeno (dabar Gdynė) uoste, vėliau priskirtas laivyno bendro susisiekimo uoste arsenalui.

1945 m. pradžioje motorlaisis „Kurisches Haff“ kartu su beveik 500 kitų laivų dalyvavo garsiojoje „Gelbėjimo jūrų keliu“ („Rettung über See“) operacijoje, išgabenant iš sovietų armijos užblokuotų Rytprūsių milijonus žmonių. Kovo mėnesį sovietų kariuomenei apsupus Dancigą, motorlaisiu per Dancigą įlanką buvo perkelti tūkstančiai kareivių ir civilių į Helo pusiasalį. Kovo 26 d. paskutiniame motorlaivio reise su pabėgėliais iš Gotenhafeno į Helą įvyko avarija. Laivas susidūrė su karo laivyno vilkiku „Reiher“, kuris nuskendo.

„Kuršių marės“ reise į Krancbeką. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

Kovo 27 d. motorlaivis buvo priskirtas 9-ajai jūrų apsaugos flotilei ir gabenoti pabėgėlius bei sužeistuosius nuo kranto į Dancigo įlankoje inkarą išmetusius okeaninius laivus, kuriais jie buvo plukdomi į Vakarų (*Maschine unklar, Kutter in Schlepp...*, 1965).

Balandžio 16 d. „Kurisches Haff“ neišvengė sovietų bombonešių atakos. Ties Helo pusiasaliu laivas buvo apgadintas bombų, jame žuvo 14 žmonių, apie 40 buvo sužeista. Po dviejų dienų motorlaivis su laivais „Liselotte“ ir „MA-I“ per Bornholmą ir Varnemiundę išplukdė pabėgėlius į Kylį, paskui toliau – į Flensburgą. Varnemiundėje laivas vos spėjo išplaukti po remonto, kai į miestą jau veržėsi sovietų armijos tankai. Į Flensburgą atplaukė gegužės 2 d., o gegužės 8 d. miestą užėmė Didžiosios Britanijos kariuomenė (*Die Odysse...* 2001).

Po karo išlikusį Vokietijos karo ir prekybos laivyną išsidalijo valstybės nugalėtojos kaip kompensaciją už karo metu jų laivynams padarytus nuostolius. Į Vakarų patekę mažieji laivai paprastai būdavo gražinami savininkams, iš kurių buvo paimiti karo tikslams. Motorlaivio „Kurisches Haff“ savininko – Klaipėdos miesto magistrato – po karo neliko, kaip neliko Vokietijos sudėtyje ir paties miesto.

Kai kurių šaltinių duomenimis, 1945 m. birželio 5 d. laivas iš karo laivyno pavaldumo buvo formaliai perduotas karo metu Klaipėdos garlaivių laivybos bendrovei vadovavusiam Hermannui Götzui. Tai nepatikimas ir sunkiai patikrinamas teiginys. Matyt, bendrovė formaliai egzistavo ir karo metu. Kita vertus, evakuojant Rytprūsių gyventojus, „Kurisches Haff“ dirbo kartu su Karaliaučiaus laivininkystės bendrovės „Hermann Götz“ laivais „Memel“ ir „Cranz“, nuo 1931 m. Kuršmarėse eksploatuotais toje pačioje Klaipėdos–Krančeko linijoje.

Šio perdavimo nepripažino anglų okupacinė valdžia, kuri laivą patikėjo Hamburgo okupacinei administracijai. Laivą prižiūrėti ėmėsi paskutinis jo kapitonas Wilhelmas Sudmeieris.

1946 m. į okupacinę valdžią kreipėsi paskutinis Klaipė-

dos burmistras, prašydamas laivą perleisti buvusiam Klaipėdos verslininkui laivų savininkui Carlui Wieseui, tačiau anglai nusprendė kitaip ir rugsėjo mėn. teisę naudoti laivą suteikė Hamburgo bendrovei „Hafen Dampfschiffahrts A. G.“ (HADAG). Laivas gavo naują pavadinimą „Suellberg“ ir buvo išnuomotas Hamburgo laivininkystės firmai „A. Bolten, W. Millers Nachf.“, pradėdamas keliolikos metų karjerą Šiaurės jūroje. Manoma, kad laivo pavadinimas buvo pakeistas norint išvengti SSRS pretenzijų į laivą, pastatytą šiai valstybei po karo atitekusioje teritorijoje (*Warum nicht mehr „Kurisches Haff“*, 1953) Motorlaivis plaukiojo tarp Hamburgo, Vilhelmshafeno ir Husumo su keleiviais.

1948 m. motorlaivis, jau tapęs HADAG nuosavybe, buvo suremontuotas Reiherstiego gamykloje „Nordeverft“. Buvo pakeistas laivo korpuso priekis, vietoj atitarnavusių senųjų sumontuoti du nauji 560 AJ „Deutz“ varikliai. Iki 1955 m. buvęs „Kuršių marės“ plaukiojo iš Hamburgo į Helgolino salą, Bremerhafeną, Kukshafeną, Husumą, Amrumą. Po remonto laive tilpo 560 keleivių, greitis siekė 12 mazgų.

1955 m. vasarai laivą išsinuomojo viena Bremeno laivininkystės bendrovė vasarotojams iš Bremerhafeno į Vangeroo-gės salą Šiaurės jūroje plukdyti, o lapkričio 15 d. jis buvo perduotas bendrovei „A. G. Ems“ ir priregistruotas Emdeno uoste. Motorlaivis trečią kartą pakeitė pavadinimą – tapo „Hannover“. 1956 m. jis buvo perregistruotas į Leerą ir plaukiojo tarp Emdeno ir Borkumo salos.

1960 m. Emdene remontuojamą laivą aplankė žmonės, prisimenantys jį senuoju pavadinimu – „Kurisches Haff“, – buvę klaipėdiečiai. Walteris Blode pagamino ir ant laivo varinės pritvirtino naują gamyklos lentelę. Kitas klaipėdietis, gyvenantis Borkume, sumeistravo Kuršių marių burvaltės vėtrungės kopiją, kuria buvo papuoštas laivo salonas (*Kurenwimpel im „Kurischen Haff“*, 1960).

Dar kartą savininką ir pavadinimą laivas pakeitė 1964 m. Rugsėjo 28 d. jį nupirko italų bendrovė „F. Giuffrè & Lavro“ iš Kastelamarės di Stabija miesto prie Neapolio įlankos ir pavadino „Faraglione“ (taip vadinasi dvi uolos prie Kaprio salos). Iš Šiaurės jūros Emdeno uosto į Neapolį prie Tirėnų jūros motorlaivis nuplaukė per 13 dienų. Buvęs Kuršmarių laivas dabar plaukiojo Tirėnų jūroje tarp Salerno, Neapolio ir Kaprio salos.

1971 m. laivas buvo dingęs iš laivų registrų sąrašų (*Duden*, 1985), tačiau jo biografija nesibaigė. Iš Kuršmarių į Viduržemio jūrą nukeliauš laivas dar 2012 m. plaukiojo Neapolio uoste. Tai seniausias Klaipėdoje statytas tebeplaukiojantis laivas.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA:

- Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (LCVA), fondas 615, apyrašas 2, byla 218.
- Lietuvos keleivis*, 1934 m.
- Memeler Dampfboot*, 1928, 1929, 1931, 1934, 1937, 2001 m.
- Adomavičius, Romaldas. (1995). „Kuršių marės“ – baltasis Kuršmarių laivas. *Klaipėda (Mūsų jūra)*, 04 22; 04 29.
- Das „Kurische Haff“ von einst... (1954). *Das Ostpreussenblatt*, Folge 21, S. 14.
- Die Odysee des MS „Kurisches Haff“. (2001). *Memeler Dampfboot*, Folge 5, S. 72-73.
- Frank, Wolfgang. (1970). *50 Jahre Paul Lindenau Schiffswerft und Maschinenfabrik*. Hamburg: K. O. Storck.
- Duden, Cornelia. (1985). Seedämpfer und Motorschiffe aus Memel. *Strandgut*, Folge 10, S. 52-54.
- Grentz, Georg. (1963). MS „Kurisches Haff“ nach Italien verkauft. *Memeler Dampfboot*, Folge 18, S. 248.
- Kessler, John. (1985). Die weissen Schwäne des Kurischen Haffes. *Memeler Dampfboot*, Folge 9, S. 130-131.
- Kurenwimpel im „Kurischen Haff“. (1960). *Memeler Dampfboot*, Folge 24, S. 327.
- „Kurisches Haff“ zwischen Hamburg und Cuxhaven. (1949). *Memeler Rundbrief*, Folge 6, S. 3.
- Maschine unklar, Kutter in Schlepp... (1965). *Das Ostpreussenblatt*, Folge 46, S. 15; Folge 47, S. 15.
- Mit dem „Kurischen Haff“ nach Cranzbeek. (?). *Memeler Dampfboot*, Folge (?), S. 224 (iškarpa).
- Rothe, Claus. (1989). *Deutsche Seebäderschiffe 1830 bis 1939*. Berlin: Bibliothek der Schiffstypen-Transpress VEB Verlag für Verkehrswesen.
- 75 Jahre Lindenau Werft*. (1994). Kiel: Verlag Bad Segeberg: Detlefsen.
- Warum nicht mehr „Kurisches Haff“. (1953). *Memeler Dampfboot*, Folge 21, S. 5.
- Žukas, Julius. (1996). Lindenau laivų statykla Klaipėdoje (1919–1944). *Klaipėda (Mūsų jūra)*, 10 25; 11 15.

**FROM THE CURONIAN LAGOON TO THE MEDITERRANEAN SEA
ON BOARD THE MOTOR VESSEL KURŠIŲ MARĖS**

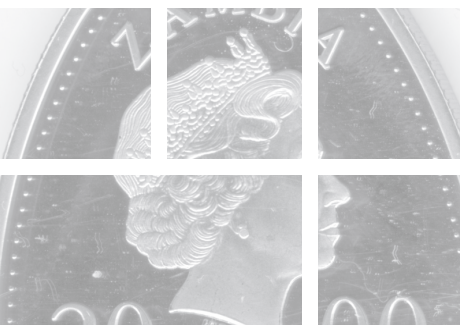
Romaldas ADOMAVIČIUS,
Head of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

In 1928, the motor ship *Kuršiūmaršs – KurischesHaff* was built in Klaipėda Shipyard *Lindenau&Cie* to carry passengers via the Curonian Lagoon from Klaipėda to Cranzbeek. The design of the ship was distinguished by specific construction features which enabled it to effectively navigate the shallow waters of the Curonian Lagoon. Documents recently discovered by researchers disclose the political implication of its origin and exploitation. The building of the motor ship was unofficially financed by the German state, thus seeking to foster the Germanisation of the autonomous Klaipėda region, administrated at that time by the Lithuanian Government, and to encourage German tourists to visit the region.

The ship carried tourists till 1940. During the war, the ship was used by the German Navy. In 1945, thousands of refugees were carried on board the motor ship from East Prussia which was blockaded by the Soviet Army.

After the end of World War II, the name of the ship was changed more than once. The ship was used by various companies in the ports of Hamburg, Bremen and Emden.

In 1964, the ship was purchased by the Italian Shipping Company and named *Faraglione*. In 2012, the ship was still navigating in the environs of Naples. This is the oldest ship built in Klaipėda that is still sailing the seas.

JŪRA ATVERIA PASAULĮ. MONETOS IŠ LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS RINKINIO PINIGŲ MUZIEJAUS PARODOJE VILNIUJE, 2015-2016M.

Romualdas ADOMAVIČIUS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas-istorikas

Pinigai ir laivai susiję šimtmečiais ir tūkstantmečiais. Žinoma, pinigai susiję su daugeliu dalykų Žemėje, tačiau sugretindami laivybą su turtais, ištekliais ir finansais, norime pažymėti, kad jūrų kelionės ir jūreivystės vystymasis buvo skatinami noro prakusti, pasipelnyti ir užvaldyti. Pinigų ir laivų mūzų buveinės – Pinigų muziejus Vilniuje ir Lietuvos jūrų muziejus Klaipėdoje siūlo į laivybos istoriją pažvelgti šiek tiek kitokiu kampu. Laikinoje ekspozicijoje / parodoje „Jūra atveria pasaulį“ pristatomos monetos iš Lietuvos jūrų muziejaus numizmatikos rinkinio. Proginės įvairių nominalų monetos puošia daugelio pasaulio valstybių piniginius rinkinius. Monetų ir medalių siužetuose atpažįstami istoriniai įvykiai, laivai ir asmenybės liudija jūreivystės reikšmę Žemės planetos, kurios 70 procentų paviršiaus sudaro vanduo, istorijoje.

Šiame straipsnyje pristatome kelis intriguojančius jūreivystės istorijos epizodus, su kurių pagalba mėginsime pakeičiauti vandenynais ir pabuvoti tolimiausiuose kraštuose. Kelionėje mus lydės drąsūs jūrininkai su savo tvirtais laivais. Jie, kaip pagrindiniai veikėjai, išnyra sidabrinių monetų reversų siužetuose. Pasakojimo ašimi pasirinkome Zambijos Respublikos Afrikoje proginių monetų rinkinį, atskleidžiantį skirtingas Geografinių atradimų epochas. Rinkinio monetos išsiskiria ne tik spalvotais paveikslėliais reverse, bet ir forma. Taigi, ką jos mums pasakoja...

JŪRININKAI IŠ ŠIAURĖS. LEIFAS ERIKSONAS (NORV. *LEIV EIRIKSSON*, 970–1020 M.)

VIII–XI a. Europos jūros pakrančių ir upių gyvenvietes puolamaisiais žygiais siaubė aršūs jūrininkai iš šiaurės – vikingai. Senosios skandinavų gentys pasižymėjo ne tik kariniais išpuoliais, bet ir prekybiniu sumanumu. Šiuos du pagrindinius vikingų kultūros bruožus – karybą ir prekybą – siejo jūreivystės išmanymas. Tais laikais, nors ir nebuvo nei kompasas, nei jūrlapių, vikingai leisdavosi į įspūdingas jūrų keliones.

Orientavimuisi jūroje (t. y. navigacijai) buvo naudojamas kordieritas („vandens safyras“, arba „vikingų kompasas“), kuris turi savybę sutraukti saulės spindulius. Prieš tūkstantį metų vadinamasis fizikinis poliarizacijos dėsnis, kai kristalas atspindi saulės šviesą pro debesis, padėdavo vikingams apniukusiomis dienomis nustatyti saulės kryptį ir aukštį. Kitas navigacinis prietaisas – saulės šešėlio lentelė – padėdavo nustatyti saulės kampą, plaukiant kryptimis rytai–vakarai arba vakarai–rytai.

Remiantis Islandų sagomis (istoriniai pasakojimai apie X–XI a. įvykius), normanų keliautojas Leifas Eriksonas pačioje XI a. pradžioje (apie 1000–1001 m.) išsilaipino rytinėje dabartinio Šiaurės Amerikos žemyno pakrantėje ir įkūrė Vinlando gyvenvietę. Jo kelionės iš Norvegijos į Grenlandijos salą pradinis tikslas buvo krikščioniškojo tikėjimo plėtra naujakrikštų normanų žemėse. Blogas oras privertė L. Eriksoną nukrypti nuo kurso. Netikėtai buvo pastebėtas krantas, kuriame apščiai augo natūraliai pasisėjusių kviečių ir vynuogienų. Dėl pastarojo požymio atrastas kraštas buvo pavadintas Vinlandu („Vynuogių žemė“).

Monetos reverse matomas vikingų laivas knaras, kurio varomoji jėga buvo burės ir irklai. Platesni ir trumpesni už ilguosius vikingų laivus, atviro denio knarai buvo pritaikyti kroviniams gabenti tolimais maršrutais. Jūrų vėplių iltys, mediena, vilna, kviečiai, medus, kailiai, odos, ginklai ir vergai atsidurdavo ant atviro knaro denio. Baltijos, Šiaurės ir Viduržemio jūromis bei Šiaurės Atlanto vandenynu driekėsi vikingų krovininio laivyno maršrutai. Šalia kitų būtiniausių produktų Islandijos, Grenlandijos ir Vinlando gyvenvietėms buvo plukdomi gyvi gyvuliai (avys ir arkliai). Manoma, kad būtent šiais laivais beveik pusę tūkstantmečio anksčiau už kitus europiečius vikingai perplaukė Atlanto vandenyną ir pasiekė „naujo“ žemyno, kuris vėliau bus pavadintas Amerikos vardu, krantus.

Vikingų (normanų) istoriniuose šaltiniuose XI a. išsilaipinimai „naujame“ žemyne minimi kaip beveik niekuo neišsiskiriantys.

riančios kelionės, todėl neatrodo, kad naujų žemių atradimai būtų turėję didesnę atgarsį to meto visuomenėje. Trumpalaikį susidomėjimą Vinlandu, kaip teigiama istorikų tyrimuose, būtų galima paaiškinti atsiribojimu nuo grobikiškos ir ekspansyvios politikos, Skandinavijoje įsivyravus krikščioniškai religijai. Vikingų gyvenvietės Vinlande netapo nuolatinės ir apie jas Viduramžių Europoje plačiau nežinota, nors apie tolimes žemes vakaruose XI a. pabaigos germanų kronikose užsimena Adomas Brėmenietis (1050–1085 m.).

PLEČIASI EUROPIEČIŲ PASAULĖVAIZDIS. MARKAS POLAS (IT. *MARCO POLO*, 1254–1324 M.)

Po antikos kultūros nykimo Europa patyrė civilizacinį nuosmukį. Viduramžiais krikščionybės propaguota pasaulinės tvarkos samprata neskaito pavienių talentingų žmonių iniciatyvų, kiekvieno gyvenimą patikint Dievo valiai. Tolimesnės aplinkos pažinimas mažai ką domino, o daugelį, atvirksčiai, gąsdino. Išimtis – Viduramžių Europos pirkliai ir jūrininkai.

Šiame kontekste apsnūdusios visuomenės žinias ir pasaulio suvokimą smarkiai praplėtė X–XIII a. Europos prekybos sostinės Venecijos pirklis Markas Polas. Jis detaliai aprašė 1271–1295 m. prekybinę kelionę ir gyvenimą Centrinėje Azijoje ir Kinijoje. Kelionė atgal į vakarus driekėsi jūromis. 1292 m. 14-os džonkų laivynas išplaukė iš Kinijos Zaituno uosto (dab. Čiuandžou), užsuko į Singapūrą, iš šiaurės apiplaukė Sumatros salą, kirto Arabų jūrą ir 1294 m. pasiekė Hormūzo uostą Persijos įlankos priegose. Kelionės sunkumus rodo faktas, kad iš 600 plaukusiųjų gyvi liko tik 18. Toliau kelionė tęsėsi sausuma, Juodąja ir Viduržemio jūromis. Į Veneciją M. Polas grįžo 1295 metais.

XIII a. pabaigoje pasirodė italų rašytojo Rustičelio užrašytas 24 metus trukusios M. Polo kelionės atpasakojimas senąją prancūzų kalba (pranc. *Livres des merveilles du monde*, it. *Il Milion*, angl. *The Travels of Marco Polo*). Knygoje atsiskleidė iki tol nepažintos Azijos gamtos platybės ir turtai, Kinijos santvarka ir kultūra mongolų kilmės imperatoriaus Kublai Kano (1215–1294 m.) valdymo laikotarpiu. M. Polo kelionės rytuose skatino ne tik europiečių vaizduotę, bet ir veikimą nežinomų žemių pažinimo link. 1450 m. kito venecijiečio Fra Mauro išleistame pasaulio žemėlapyje buvo užfiksuoti visi žymiojo keliautojo įvardyti toponimai, o Tolimųjų Rytų kelionės aprašymas buvo kruopščiai ištyrinėtas jūrų pirkliaus Kristupo Kolumbo, ruošiantis turtingąją Aziją pasiekti keliaujant vakarų kryptimi.

Džonka (angl. *junk*) – Kinijos tradicinio jūrinio burlaivio tipas, išsivystęs Songų dinastijos (960–1279 m.) valdymo laikotarpiu. Džonkos skyrėsi dydžiais, paskirtimi ir regioniniais savitumais. Rašytiniuose šaltiniuose šie laivai fiksuojami dar Hanų

dinastijos (200 m. pr. Kr. – 200 m.) laikotarpiu. Džonkomis vadinami laivai naudoti tolimajai laivybai, kroviniams gabenti, pramogauti ar gyventi, tačiau turi bendrą išskirtinį bruožą – medžio ar bambuko juostelėmis įrėmintas bures. Jiems būdingas ir išskeltas pasagos formos laivagalys. Plokščiadugnėse upinėse džonkose buvo naudojami šoniniai švertai kaip ir tradicinėse Kuršių marių burvaltėse. Kinų laivai pasižymėjo tvirtumu ir technologiniu pranašumu prieš Vakarų Europos burlaivius. Spėjama, kad kinai pirmieji savo laivuose panaudojo vairo plunksną ir įrengė vandeniui sandarias (t. y. pertvaromis atskirtas) vidines patalpas. X–XIII a. jūrinės džonkos paplito Songų dinastijai aktyviai vykdant prekybinę Kinijos imperijos politiką. Teigiama, kad XV a. buvo statomi devynių stiebų, iki 120–140 m ilgio burlaiviai, su kuriais admiras Dženg He (1371–1433 m.) žvalgomųjų ekspedicijų metu pasiekė Afrikos rytinę pakrantę.

PLAUKĖ Į INDIJĄ, ATRADO AMERIKA. KRISTUPAS KOLUMBAS (IT. *CRISTOFORO COLOMBO*, 1450–1506 M.)

XV ir XVI amžių sandūra jūrinės laivybos ir jūreivystės istorijoje pažymėta technologiniu lūžiu, kuris įgalino europiečius patenkinti augantį pasaulio pažinimo troškimą ir, žinoma, turtų kaupimo ambicijas. Viduržemio jūros pakrančių jūrininkai (portugalai, italai ir ispanai), pasitelkę stabilius trijų keturių stiebų burlaivius – karakas ir karaveles – ir navigacinius instrumentus (pvz., astroliabiją, sekstantą ir magnetinį kompasą), ieškojo jūrų kelio į prieskonių turtingą Indiją. 50 metų europiečiai užtruko siekdami iširti Afrikos krantus, atrasti Amerikos žemyną ir apiplaukti aplink pasaulį. Buvo įrodyta, kad Žemė yra apvali ir daug įvairesnė planeta nei manyta iki tol.

Šių jūrinių žygdarbių kontekste išskiriama Kristupo Kolumbo asmenybė. Iš Genujos kilęs pirklis išgarsėjo kaip jūrininkas ir naujų žemių atradėjas. 1492 m. jis perplaukė Atlanto vandenyną ir vakaruose aptiko didžiulius sausumos plotus. Jo kelionės, kurių 1492–1504 m. buvo atliktos keturios, globotos Ispanijos karalystės, siekusios politinės ir ekonominės viršenybės Europoje. K. Kolumbas iki pat mirties išliko įsitikinęs, kad atrado vakarinį kelią į Indiją (Azijos žemyną)¹. Iš tikrųjų, atradamas Bahamų salyną, jis pradėjo Ispanijos kolonizaciją Amerikoje (isp. *La Conquista*). K. Kolumbo dėka europiečiai pirmą kartą išsilaipino Didžiųjų ir Mažųjų Antilų salose, dabartinių Venesuelos, Panamos, Kosta Rikos, Nikaragvos ir Hon-

¹ K. Kolumbas, įsitikinęs Indijos rytinės dalies atradimu, Naujojo pasaulio čia buvius vadino *indios* (isp. Indijos gyventojai). Toks įvardijimas – indėnai – prigijo visos Amerikos gyventojams iki europiečių kolonizacijos.

dūro valstybių pakrantėse. Užmegzti ne pavieniai, o nuolatiniai ryšiai tarp Europos ir Amerikos žemynų. K. Kolumbo asmenybė tarsi riboženklis žymi pasaulinės Europos civilizacijos sklaidos, paremtos principu *atrasti, užvaldyti ir kolonizuoti*, pradžia.

Jūrininkas iš Florencijos Amerigas Vespučis (it. *Amerigo Vespucci*, 1454–1512 m.), tyrinėjęs dabartinės Brazilijos pakrantes, įsitikino, kad „Naujasis pasaulis“ yra atskiras žemynas, o ne Azijos rytinė dalis, kaip manė K. Kolumbas. XVI a. pradžioje vokiečių kartografo Martino Valdzemiulerio (vok. *Martin Waldseemüller*, 1470–1522 m.) spausdintuose žemėlapiuose „naujasis“ žemynas pavadintas Amerika.

2006 m. pasirodžiusioje portugalų istoriko Manuelio Rosa knygoje „Kolumbas. Atskleistoji istorija“ (port. *O Mistério Colombo Revelado*) autorius įrodinėja kitą K. Kolumbo kilmės hipotezę. Esą jūrininkas buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Jogailos sūnaus Vladislavo III, 1444 m. mišlingai pradingusio po Varnos mūšio, sūnus, kuris gimė Madeiros saloje (Portugalija) Zygismundo Henriko vardu. Be kitų įrodymų, mokslininkas pasitelkė genetikos tyrimus, antropologinę informaciją ir heraldikos duomenis (garsiojo jūrų keliautojo herbas panašus į Lenkijos karaliaus Vladislavo III Varniečio).

ANGLŲ DOMINAVIMO JŪROSE PRADŽIA. SERAS FRANSIS DREIKAS (ANGL. *SIR FRANCIS DRAKE*, 1540–1596 M.)

XVI a., po „Naujojo pasaulio“ (Amerikos žemyno) atradimo, susisiekimo su Amerika procese dominavę ispanai naudojami du masinių prekių ir brangenybių gabenimo maršrutais. Atlanto vandenyne – tarp Karibų jūros krantų ir Europos bei Ramiajame vandenyne – tarp Manilos (Filipinų salos) ir Akapulko (dab. Meksika) uostų. Galiausiai abiejų maršrutų prekės pasiekdavo Ispaniją. Didžiausi ispanų konkurentai jūroje – anglai ir prancūzai – pavienių ir susivienijusių jūrų plėšikų (bukanierių² ir kaperių³)

pastangomis bandydavo atsirišti dalį Naujojo pasaulio turtų. Apytiksliai skaičiuojama, kad XVI–XVIII a., per 300 metų, iš Amerikos į Europą ispanų „lobių laivynu“ buvo atgabenti keturi milijardai pesų (1 pesas – 25 gramai sidabro).

Pasižymėjusiam anglų jūrų kapitonui ir negailestingam jūrų plėšikui Fransiui Dreikui 1577 m. buvo patikėta misija ieškoti alternatyvių (t. y. nepriklausomų nuo ispanų) prekybos kelių vandenyne, kartu atakuoti jūroje sutiktus Ispanijos karaliaus Filipo II laivus, gabenusius turtus iš „Naujojo pasaulio“. 1577–1580 m. plaukimo laimikio dydį iliustruoja, kad ir šie faktai: karalienės Elžbietos I grobio dalies vertė (160 tūkst. svarų sterlingų) leido apmokėti visas šalies užsienio skolas ir dar 40 tūkst. svarų sterlingų investuoti į užjūrio prekybos bendrovės Levante (Artimuosiuose Rytuose) vystymą. Už sėkmingą bei pelningą ir, svarbiausia, pirmąją anglų kelionę aplink pasaulį F. Dreikui buvo suteiktas sero titulas ir pelnyta tautos didvyrio šlovė, neblėstanti iki šiol.

1579 m. kovo 1 d. Anglijos karalienės Elžbietos I globojamas jūrų plėšikas (kaperis) F. Dreikas Ramiajame vandenyne, netoli dabartinio Ekvadoro krantų, laivu „Golden Hind“ (liet. „Auksinė stirna“) užgrobė ispanų burlaivį – „lobių laivyno“ galeoną „Nuestra Señora de la Concepción“. Į savo laivą jis persikrovė didžiausią to meto grobį – per 360 tūkst. gryno sidabro ispaniškų pesų. Šešias dienas užtruko perkrauti šešių tonų brangenybių krovinį iš vieno laivo į kitą.

Galeonas „Golden Hind“, kuriuo F. Dreikas 1577–1580 m. apiplaukė aplink pasaulį, buvo 31 m ilgio, 6–8 m pločio, gana ankštas (100–150 t talpos) trijų stiebų burlaivis. Kelionės metu laivui buvo suteiktas pavadinimas, kuriuo išgarsėjo visame pasaulyje. Jis kildinamas iš vieno pagrindinių kelionės mecenatų, K. Hatono, giminės herbo, kuriame vaizduojama auksinė stirna. „Golden Hind“ tapo antruoju laivu pasaulio jūreivystės istorijoje (po karakos „Victoria“), apiplaukusių aplink Žemės rutulį. Po ekspedicijos laivas beveik šimtmetį buvo viešai eksponuojamas Deptforde kaip istorinė vertybė (pirmasis laivas-muziejus).

PIRMASIS EUROPOS JŪRŲ TYRINĖTOJAS DŽEIMSAS KUKAS (ANGL. *JAMES COOK*, 1728–1779 M.)

Džeimsas Kukas – britų prekybos ir karo laivynų jūrininkas bei kartografas, ypač pasižymėjęs informacijos apie Ramiojo vandenyno salynus ir jų kultūras plėtimu. Plaukiodamas jūrlapiuose nepažymėtais jūros plotais, jis surinko pakankamai žinių, kad pasaulio atlase pažymėtų kraštus nuo Naujosios Zelandijos pietuose iki Havajų salyno šiaurėje. Šių kelionių metu Dž. Kukas jūrininko patirtį derino su Ramiojo vandenyno salynų gamtos

² Bukanieriai (pranc. *boucanier*) – XVII a. Karibų jūros piratai, puldinėdavo Ispanijos karalystės laivus, uostus ir pakrantės miestus. Apie 1630 m. jūrų plėšikai iš Prancūzijos, Olandijos ir Anglijos įsikūrė Tortugos saloje (dabar priklauso Haičio salynui), iš kurios vykdėdavo grobiamuosius žygius.

³ Kaperis (angl. *privateer*) – asmuo ar laivas, gavęs oficialų valdžios įgaliojimą (rašta, licenciją ir pan.) apsiginkluoti ir užgrobti šalies, kurios valdovo leidimą turėdavo, priešų laivus. Už savo veiklą kaperiai gaudavo atlygį, dažniausiai dalį įgyto priešų grobio. Galima teigti, kad kaperiai XVI–XIX a. buvo tie patys jūrų piratai, tik turintys vienos šalies teisinę apsaugą. Ne visada kaperiai išlikdavo lojalūs vienai šaliai ir dėl didesnio grobio laisvai interpretuodavo savo išpareigojimus. Bendros Lenkijos ir Lietuvos valstybės (Abiejų Tautų Respublikos) valdovai XVI–XVII a. samdydavo kaperių laivus, kurie, grobdami prekybinius laivus, Baltijos jūroje trikdė tiekimą į priešiškas teritorijas – Rusiją ir Švediją. 1565–1571 m. jie perėmė 104 laivus su tiekimu prieš kariuomenę.

ir kultūrų tyrinėjimais. Jo nubraižyti Pietų vandenyno jūrlapiai buvo labai tikslūs, todėl naudoti iki pat XX a. vidurio. Anglijos Lordų rūmai jį oficialiai pavadino „pirmuoju Europos jūrų tyrinėtoju“. Per savo jūrininko tyrinėtojo karjerą Dž. Kukas surengė tris tiriamąsias ekspedicijas.

Pirmosios ekspedicijos metu (1769 m.) buvo gautas Admiraliteto įgaliojimas ištyrinėti pietines vandenyno sritis, siekiant atrasti menamą Australijos žemyną (*Terra Australis*), kuris teoriniuose pasaulio žemėlapiuose jau buvo pažymėtas V a. antikos mokslininkų. Iki 1771 m. buvo ištyrinėti Naujosios Zelandijos krantai ir rytinė Australijos salos pakrantė, kurioje europiečiai išsilaipino pirmą kartą. Grįžęs iš pirmosios kelionės, kapitonas buvo apdovanotas už tai, kad nė vienas įgulos narys nemirė nuo skorbuto⁴ (liga, kurią sukelia vitamino C trūkumas). Tai pasiekta jūreivių mitybą praturtinus raugintais kopūstais ir uždraudus vartoti riebalus, nugramdomus nuo varinių keptuvių.

Antrosios ekspedicijos metu, 1772–1775 m., Dž. Kukas apiplaukė pasaulį taip toli pietinėse platumuose (iki 71°10S), kur dar niekas nebuvo plaukęs. Pasiėkus poliarinę zoną tapo aišku, kad pietinis kontinentas su šiltu klimatu ir turtinga gamta neegzistuoja. Nedaug trūko, kad Dž. Kukas būtų atradęs Antarktidą, bet pabaičius atsargas laivą teko pasukti žinomų žemių link.

Trečiosios kelionės metu, 1776–1779 m., mėgindamas atrasti Šiaurės vakarų jūrų kelią aukščiau Amerikos žemyno, tarp Ramiojo ir Atlanto vandenynų, Dž. Kukas ištyrinėjo Šiaurės Amerikos šiaurės vakarų pakrantę iki Beringo sąsiaurio. Nepavykus prasibrauti šiauriau, teko apsisukti. Pasiėkęs šiaurinį Ramiojo vandenyno pakraštį, Dž. Kukas grįžo į kelionės metu atrastą Havajų salyną, kur 1779 m. vasario 14 d., kilus konfliktui su polineziečiais, jūrų kapitonas Džeimsas Kukas buvo nužudytas.

1764 m. pastatytas anglies gabenimo laivas, pritaikytas tolimoms jūrų ekspedicijoms ir pervadintas „Endeavour“ (liet. „Pastangos“), tapo pirmosios Dž. Kuko Ramiojo vandenyno ekspedicijos laivu. 32 m ilgio, 9 m pločio pilno apiburinimo (tiesiosios burės ant visų trijų stiebų) laivas talpino 94 įgulos narius. Šiuo laivu buvo ištyrinėtos Naujosios Zelandijos ir Australijos pakrantės. Į antrąją ir trečiąją ekspedicijas Dž. Kukas išplaukė buvusiu karo laivyno šliupu „Resolution“ (liet. „Ryžtas“) – 34 m ilgio, per 9 m pločio, lengvai ginkluotas pilno apiburinimo burlaivis talpino 112 jūreivių ir ekspedicijos narių.

GEORGAS FOSTERIS (VOK. *JOHANN GEORG ADAM FOSTER*, 1754–1794 M.)

Georgas Fosteris – Prūsijoje gimęs gamtininkas, etnologas ir kelionių aprašymo literatūrinio žanro pradininkas. G. Fosteris su savo tėvu gamtininku Johanu Reinholdu 1772–1775 m. dalyvavo antrojoje kapitono Dž. Kuko geografinėje ekspedicijoje pietinėse pasaulio vandenyno platumose. Jos metu mokslininkas aprašė keliones jūromis, Polinezijos salų tautas ir jų gyvenamąją aplinką. Kelionės ataskaita 1777 m. Londone buvo išleista atskiru veikalu „A Voyage round the World in His Britannic Majesty's Sloop Resolution, Commanded by Capt. James Cook, during the Years 1772, 3, 4 and 5“. Šis darbas, dėl kurio G. Fosteris pripažįstamas vienu iš mokslinės aprašomosios kelionių literatūros pradininku, išgarsino jį Anglijos akademiniame bendruomenėje. Jis buvo priimtas į Karališkąją bendriją – mokslo organizaciją pasauliui pažinti. 1784–1787 m. dirbo profesoriumi Vilniaus universitete ir dėstė gamtos istoriją.

SĖKMINGIAUSIAS ŽEMĖS AŠIGALIŲ TYRINĖTOJAS ROALDAS AMUNDSENAS (NORV. *ROALD AMUNDSEN*, 1872–1928 M.)

XX a. pradžioje Žemės planetos paviršiuje buvo likę labai mažai vietų, į kurias žmogus nebūtų įkėlęs kojos. Šiaurinis ir pietinis Žemės poliai – vienos paskutinių tokių vietų. Kelis šimtus metų įvairių tautų keliautojai siekė nukakti iki atšiauriausių pasaulio taškų. Jų laukė dideli išbandymai ir mirtini pavojai. Šaltis, ledas, nuolatinės audros ir pūgos.

Po Dž. Kuko ekspedicijų, įrodžiusių, kad pietuose plyti ledynais užklotas žemynas, 1819–1843 m. Prancūzija (Žiulis Diumonas d'Urvilis), Anglija (Džeimsas Klarkas Rosas), JAV (Čarlzas Vilkis) ir Rusija (Fadėjus Belinshauzenas) surengė žvalgomuosius tyrinėjimus, kurių metu pirmą kartą buvo apiplaukti Antarktidos pakraščiai ir įlankos, užfiksuoti sausumos plotai ir kalnų masyvai. Tikrasis Antarktidos pažinimo bumasis prasidėjo 1897–1899 m. belgų ekspedicija ir truko iki 1922 m. nesėkmingo Ernesto Šakletono žygio. Pradžią padaryta: bendrais bruožais buvo pažinti ir sužymėti Antarktidos krantai, įlankos ir kitos geografinės ypatybės, pasiektas Pietų ašigalis.

Norvegas Roaldas Amundsenas buvo vienas sėkmingiausių atšiaurių kraštų keliautojų ir tyrinėtojų. 1903–1906 m. jis vadovavo pirmai sėkmingai ekspedicijai Šiaurės vakarų jūrų keliu iš Atlanto į Ramųjį vandenyną 21 m ilgio ir 6 m pločio silkių žvejybos šliupu „Gjøa“ (liet. „Dieviškai gražus“). Įgulą sudarė tik 6 žmonės. Įveikusi daugiau nei pusę maršruto, 1903 m. spalio 3 d. ekspedicija išalo Arkties salyne, prie pietinio Karaliaus Viljamo

⁴ Skorbutas – iki XX a. pradžios viena baisiausių jūrininkų ligų. Dėl vitamino C trūkumo ilgose kelionėse jūreiviams pradėdavo slinkti plaukai, kristi dantys, atsirasdavo žaizdų, kūnas pradėdavo po truputį irti. Pavyzdžiui, 1499 m. Vasko de Gamos kelionės į Indiją metu nuo skorbuto mirė 116 iš 170 narių, F. Magelanas dar pirmaisiais ekspedicijos aplink pasaulį metais (1520 m.) neteko 208 vyrų iš 230. XIX a. britų jūreivių daugiau mirė nuo skorbuto nei žuvo jūrų mūšiuose.

salos kranto. Laivas iš ledų išsivadavo tik po 22 mėnesių. Per tą laiką norvegų ekspedicijos nariai užmezgė kontaktą su Arkties tauta inuitais, iš kurių įgavo išgyvenimo atšiauriomis sąlygomis patirties. 1905 m. spalį „Gjøa“ vėl išalo netoli Heršelio salos Boforto jūroje. 1906 m. rugpjūčio 31 d. pasiektas Aliaskos miestas Nome, ir galiausiai spalio 19 d. R. Amundsenas ir įgula kaip herojai buvo sutikti San Franciske. Vykstant ekspedicijai, Norvegija tapo nepriklausoma valstybe (1905 m. birželio 7 d.). Tai sužinojęs, R. Amundsenas telegrafu išsiuntė žinią apie didįjį pasiekimą Norvegijos karaliui Hokonui VII ir išreiškė viltį, kad sulauks palaikymo savo tolesniems žygiams. Drąsaus keliautojo laimėjimai atkreipė viso pasaulio dėmesį į jauną Norvegijos valstybę.

1910–1912 m. R. Amundsenas surengė ekspediciją į Pietų ašigalį. Buvusiu Fritjofa Nanseno specialiai poliarinėms ekspedicijoms pritaikytu laivu „Fram“ pasiekta Banginių įlanka, kur Antarktidos pakrantėje buvo įkurta stovykla. Iš jos penkių asmenų komanda pajudėjo ašigalio link. R. Amundsenas, inuitų pavyzdžiu, pasirūpino kailiniais drabužiais nuo šalčio, šunų kinkiniais ir numatė dalį šunų suvartoti šviežiai mėsa. Judėjimui naudotos ir slidės. Tikslas – Pietų ašigalis – pirmą kartą istorijoje pasiektas 1911 m. gruodžio 14 d., 33 dienomis anksčiau už anglo Roberto Skoto komandą.

1918–1920 m. laivu „Maud“ R. Amundsenas išsiruošė Šiaurės ašigalio link, siekdamas ištyrinėti Arkties vandenyną. Laivu pasiekti Šiaurės ašigalio jam nepavyko, tačiau 1926 m. jis ir 15-os narių komanda orlaiviu „Norge“ (liet. „Norvegija“) ne tik nusileido Šiaurės ašigalyje, bet ir pirmą kartą perskrido Arktį. R. Amundsenas tapo pirmuoju žmogumi, pasiekusiu abu Žemės planetos polius.

Škuna „Fram“ (liet. „Pirmyn“) – trijų stiebų burlaivis (ilgis 39 m, plotis 11 m, grimzlė 4,5 m) 1892 m. buvo pastatyta žymaus norvegų laivų statytojo ir projektuotojo Kolino Aršerio poliarinių sričių tyrinėtoju Fritjofui Nansenui. Jis pageidavo tvirto laivo Šiaurės ašigaliui pasiekti. Dvigubas korpusas, specialiai pritaikytas ir sutvirtintas, kad atlaikytų ledo spaudimą ir kartu su juo dreifuotų, taip tikintis atsidurti šiauriausiame planetos taške. Dėl korpuso formos laivas buvo apsaugotas nuo ledo suspaudimo. Užslinkus ledams, laivas tų pačių ledų būdavo keliamas į paviršių. Išorinės korpuso lentos buvo pagamintos iš itin tvirto kietmedžio (žaliaširdžio) medienos. Užšalus laivo vairo plunksna ir sraigtas būdavo įtraukiami į vidų. Laive veikė vėjo malūnėlis, gaminęs elektros energiją apšvietimui. Buvo numatyta, kad sandariame laive žmonės galėtų išgyventi iki 5 metų. Tvirtinama, jog „Fram“ yra toliausiai į pietus ir į šiaurę nuplaukęs medinio korpuso laivas.

FELIKSAS RIMKEVIČIUS

Žmogus, daug prisidėjęs prie Lietuvos jūrų muziejaus ir pirmųjų ekspozicijų įrengimo, gimė 1939 m. sausio 14 d. Radviliškyje. 1957 m. baigė vidurinę mokyklą, 1960 m. – Klaipėdos jūreivystės mokyklą. Iki 2004 m. dirbo Klaipėdos uosto locmanu. Kurį laiką stažavosi Mozambique. Buvo apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi. 1971 m. Klaipėdos kraštotyros muziejaus jūrų skyriui (nuo 1979 m. Lietuvos jūrų muziejui) perdavė savo kriauklių kolekciją. Surinko kelis tūkstančius kriauklių, 1 200 ženkliukų, 7 500 pašto ženklų ir virš 1 000 pašto vokų. Priklausė Klaipėdos krašto bajorų draugijos tarybai. Didžioji F. Rimkevičiaus kriauklių, numizmatikos, ženkliukų ir vokų su antspaudais rinkinių dalis dabar saugoma Lietuvos jūrų muziejaus fonduose. Mirė 2010 m. birželio 27 d. Klaipėdoje, palaidotas Lėbartų kapinėse.

ATRADĖJŲ LAIVAI MONETOSE

Karaka (isp., portug. *caracca*) – XV–XVI a. portugališkos kilmės burlaivis, naudotas karo ir prekybos reikalams; turėjo tris arba keturis stiebus, toliau už laivapriekį išsikišusi priekinį antstatą ir aukštą daugelio denių laivagalio antstatą

FERDINANDAS MAGELANAS

(PORT. *FERNÃO DE MAGALHÃES*, 1480–1521 M.)

Portugalų jūrininkas, vadovavęs ispanų jūrinei ekspedicijai į Rytų Indiją, pasibaigusiai pirmuoju apiplaukimu aplink Žemę žmonijos istorijoje. Ekspedicijoje dalyvavo penki laivai: „San Antonio“, „Trinidad“, „Concepcion“, „Santiago“ ir „Victoria“. Tikslas – atrasti kelią į prieskonių turtingą šalį plaukiant vakarų kryptimi. Didžiausias iššūkis F. Magelanui buvo įtikinti laivų kapitonus ir įgulas leisti į nepažintus vandenis toli į pietus Amerikos žemyno pakrante. Galiausiai buvo atrastas sąsiauris, jungiantis du vandenynus. Dabar jis žinomas Magelano vardu, o atrastas vandenynas vadinamas Ramiuoju. Tai nuoroda į F. Magelano laivus lydėjusį gerą orą, tris mėnesius plaukiant šiuo vandenynu. Rytų Indijos salynus (ties dab. Filipiniais) pasiekė tik trys laivai, daugiau nei pusė įgulų narių buvo mirę nuo bado ar skorbuto. F. Magelanas, įsiveldamas į vietinių genčių konfliktus, padarė klaidą, kuri kainavo jam gyvybę. Du laivai pasiekė Moluku salas (dar žinomas kaip Prieskonių salos), kuriose gautas krovinyas padengė visas kelionės išlaidas. 1522 m. į Ispaniją, vadovaujama Chuan Sebastiano Elkano (isp. *Juan Sebastián Elcano*, 1476–1526 m.), grįžo vienintelė karaka „Victoria“. Ekspedicijoje dalyvavo apie 265 žmonės, grįžo – 18.

Bahamos, 10 dolerių, sidabras, 1973.
K. Kolumbo „Santa Maria“

Bisau Gvinėja, 10 000 pesų, sidabras, 1991. Reverse – trijų stiebų portugalų karavelė. Plaukdamas tokio tipo laivu portugalų jūrininkas Nuno Tristao, pirmasis iš europiečių 1446 m. atrado Bisau Gvinėjos pakrantes.

Portugalija, 25 eku, sidabras, 1995

Kanada, 1 doleris, sidabras, 1949. Karavelė „Matthew“ italų jūrininkas Džiovani Caboto (angl. John Cabot) 1497 m. išplaukęs iš Bristolio pasiekė Šiaurės Amerikos krantus. Tikėtina, kad Dž. Caboto ir jo įgula buvo pirmieji europiečiai, po vikingų išsilaipinę Amerikos žemynę.

VASKO DA GAMA

(PORT. *VASCO DA GAMA*, 1460–1524)

Vasko da Gama buvo portugalų jūrininkas, kuris vadovavo pirmajai sėkmingai europiečių ekspedicijai į Indiją 1497–1499 metais. Laivyną sudarė trys laivai: karakai „Sao Gabriel“, „Sao Rafael“ ir karavelė „Berrio“. Reverse pavaizduotas flagmanas „Sao Gabriel“. Šios ekspedicijos metu europiečiai pirmą kartą pasirodė rytinėje Afrikos pakrantėje. Buvo sustoję dabartinių Mozambiko ir Kenijos valstybių uostuose, užpuldinėjo Indijos vandenyne prekybos kelius iki XVI a. valdžiusius arabų laivus. Pasiekęs Indiją, Vasko da Gama pasikrovė prieskonių, nesėkmingai bandė įsteigti portugalų užjūrio prekybos postą. Kelionėje atgal iki Afrikos užtruko kelis kartus ilgiau dėl nepalankaus vėjo, nuo skorbuto ir kitų ligų mirė didžioji dalis įgulos. Buvo įrodyta, kad turtingą Indiją galima pasiekti plaukiant į rytus.

Karavelė (portug. *caravela*, angl. *caravel*, ol. *karveel*) – nedidelis manevringas dviejų trijų stiebų burlaivis, XV–XVI a. ispanų ir portugalų naudotas tolimoms jūrų kelionėms. Išskirtinis bruožas – išilginės lotyniškojo tipo burės.

Gambija, 20 dalasių, sidabras, 1993. XV a. viduryje Portugalijos princas Henrikas Navigatorius pasamdė italų jūrininką Alvise Cadamosto Afrikos žemyno rytinės pakrantės tyrinėjimams. 1455–1456 m. jūrinių ekspedicijų metu buvo atrastos Žaliojo Kyšulio salos, ištyrinėtos Gambijos upės žiotys.

Galeonas (angl. *galleon*, vok. *Galeone*, ol. *galjoen*) – daugiadenis XVI–XVIII a. Europoje paplitęs burlaivis tiesiomis burėmis, naudotas karo ir prekybos tikslais. Trijų ir daugiau stiebų burlaiviai buvo gerai ginkluoti ir skirti tolimoms kelionėms.

Samoa, 10 talų, sidabras, 1992. Reverse – olandų jūrininko Jakobo Roggeveeno trijų galeonų ekspedicija (1721–1723 m.) į Ramujį vandenyną, kurios metu europiečiai pirmą kartą išsilaipino Samoa saloje.

Papua Naujoji Gvinėja, 5 kinos, sidabras, 1997. Reverse – prancūzų jūrinės ekspedicijos, kuriai vadovavo Bruni de'Entrecasteaux, laivas (trijų stiebų fregata „La Recherche“). 1791–1794 m. ekspedicijos metu ištyrinėta Australijos pakrantė ir pasiekta Naujosios Gvinėjos sala.

Samoa ir Sizifo salos, 1 tala, sidabras, 1972. Olandų jūrininkas Jakobas Roggeveenas 1721–1723 m. jūrinės ekspedicijos metu laivais „Arend“, „Thienhoven“ ir „Afrikaansche galey“ pasiekė Ramujį vandenyną ir pirmąkart išsilaipino Velykų saloje bei Samoa.

Rusija, 3 rubliai, sidabras, 1993. Pirmoji Rusijos burlaivių (fregatos „Nadežda“ ir „Neva“) kelionė aplink pasaulį 1803–1806 metais. Laivams vadovavo Ivanas Kruzenšternas ir Jurijus Lisianskis.

Fregata (angl. *frigate*, vok. *Fregatte*, ol. *fregat*) – istorinis greito ir manevringo karinio laivo (burlaivio) tipo pavadinimas. XVII–XVIII a. Vakarų Europoje atsirado vieno ar dviejų patrankų denių (t. y. lengvai ginkluoti) burlaiviai, skirti patruliuoti ir laivyno palydai. Dėl panašaus burių ir stiebų išdėstymo fregatomis kartais vadinami ir pilno apiburinimo burlaiviai

Brigas (angl. *brig*, vok. *Brigg*, ol. *brik*) – nedidelis ir manevringas dviejų stiebų burlaivis su tiesiosiomis burėmis ant abiejų stiebų.

Tokelau, 5 tala / NZ doleriai, sidabras, 1989. Reverse – britų kapitonas Džonas Baironas ir trijų stiebų fregata „Delfinas“ (angl. *Dolphin*). Laivas naudotas Pietų Atlanto ir Ramiajame vandenyneose britų žvalgomsiosioms ekspedicijoms (1764–1766 m.), kurių metu buvo atrasti dabartinę Tokelau teritoriją sudarantys atolai.

SSRS, 3 rubliai, sidabras, 1991. Moneta, skirta Rusijos Amerikos (dab. JAV Aliaskos valstija) atradimui. 1741 m. vasarą Vitusas Beringas ir Aleksejus Širikovas, plaukdami iš Kamčiatkos, pasiekė Aliaskos pakrantę.

Džou (angl. *dhow*) – istorinis arabų burlaivio tipas, vieno ar daugiau stiebų, su lotyniškomis burėmis, Indijos vandenyne.

Maldivų salos, 250 rufijų, sidabras, 1995

IBN BATUTA (ARB. *عُطُوبَةُ نَبَا*,
ANGL. *IBN BATTUTA*, 1304–1369 M.)

Ibn Batuta gimė Maroke (Šiaurės Afrika). Jis tapo vienu žymiausiu savo laiko arabų mokslininku teisininku. Labiausiai išgarsėjo tolimomis kelionėmis žemynais ir jūromis.

Per savo gyvenimą jis apkeliavo visą arabų pasaulį, nuplaukė Volga iki Astrachanės, dukart perėjo Sacharos dykumą, pasiekė Indiją ir Kiniją. Per 29 metus nukeliavo apie 75 tūkst. mylių. XIV a. 5-ajame dešimtmetyje, keliaudamas iš Indijos į Kiniją, užplaukė į Maldivų salų valstybę. Čia praleido metus ar dvejus. Ibn Batuta palyginti jaunoje Islamo šalyje (nuo XII a.) ėjo vyriausiojo teisėjo pareigas, kartu buvo susigimi-niavęs su karališkąja šeima. Ibn Batuta salas pavadino Mahal Dibiyat (arabų kalba *mahal* reiškia rūmus). Šis pavadinimas yra ir dabartiniame Maldivų Respublikos herbe.

Burlaivis monetos reverse kairiu bortu su lotyniškąja bure yra tradicinio, daugiau nei 2 tūkst. metų žinomo, Indijos vandenyno arabų laivo tipo. Tokiais laivais XIV a. palei Indijos ir Kinijos pakrantes keliavo Ibn Batuta.

SEA OPENS THE WORLD

EXHIBITION OF COINS FROM THE COLLECTION OF THE LITHUANIAN SEA MUSEUM ARRANGED IN THE MONEY MUSEUM 2015–2016

Romualdas ADOMAVIČIUS,
museologist/historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

Commemorative coins of various nominal value embellish currency collections of many states of the world. Historical events, ships and personalities identified on the designs of coins and medals testify to the significance of navigation in the history of Planet Earth, 70 percent of surface of which is covered with water. We present several intriguing episodes of history of navigation which will help us to travel through oceans and to visit the most distant lands. From the 10th to the 20th centuries viking Leif Ericsson, Italians Marco Polo and Christopher Columbus, Englishmen Francis Drake and James Cook and the Norwegian explorer Roald Amundsen performed deeds that significantly changed navigation and history in general. They and their trips on board sailing vessels changed the view of the Planet Earth as perceived by humans.

JŪROS ŠVENTĖ TARPUKARIU – KAIP JŪRINĖS KULTŪROS IR POLITIKOS DIEGIMO FORMA

Skirta didžiausio Lietuvoje marinistinio renginio 90-mečiui (1925–2015)

*Romualdas ADOMAVIČIUS, muziejininkas-istorikas
Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyrius*

IVADAS

Paprastai įvairių švenčių atsiradimas susijęs su religinėmis, žemdirbystės ar istorinių įvykių minėjimo tradicijomis. Skiriasi jos ir savo geografiniu išplitimu. Gali būti pasaulinės, regioninės, miesto ar kaimo šventės. Pirmųjų švenčių atsiradimas buvo nulemtas sezoninių žemės ūkio darbų. Įsivyravus krikščionybei, didžioji dalis jų įgavo religinį atspalvį. Pradėjus domėtis savo praeitimi, prigijo ir istorinių įvykių minėjimo tradicijos. Šventės vykdavusios tik kaimo ar miestelio bendruomenių lygmenyje įgavo regioninę svarbą, didžiausios (dažniausiai – religinės) – net pasaulinį mastą. Šventė suburia ir vienaip ar kitaip paliečia nemažą dalį visuomenės, į kurią ji yra orientuota. Ji vienu ar kitoku būdu bent trumpam suvienija. Modernioms, tautinių judėjimų aplinkoje sukurtoms šventėms, tiksliau, jos sumanytojams ir įgyvendintojams, svarbu skleisti reikšminį turinį, kuriuo teigiamos iš anksto apgalvotos mintys ir idėjos. Visada tikimasi kuo didesnio per šventę skleidžiamos ideologijos atgarsio visuomenėje.

Kaip atsirado Jūros šventė? Kai kurios šventės gimsta iš savaiminės kultūrinės tradicijos, kitos yra sukuriamos nerečiai iš politiškai dominuojančios visuomenės grupės paskatų. Į antrąją kategoriją patenka ir Jūros šventė, pradėta rengti tarpukario Lietuvoje. Teigdami, kad Jūros šventė buvo sukurta, kartu keliamo tris esminius klausimus: kam jos reikėjo? kas ją kūrė? kokią žinią ji platino? Jūros šventė Lietuvos švenčių ir renginių kontekste išsiskiria tematika ir turiniu. Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, Jūros šventėje – ilgalaikiame viešojo gyvenimo reiškinyje – pastebimi užkuoduoti kultūriniai (identiteto), politiniai (ideologijos) ir ekonominiai veiklieji veiksniai. Juos palyginę, atpažįstame fundamentalius visuomenių ir politinių sistemų pokyčius. „Jūros šventėje“ atsiskleidžia

Lietuvos (lietuvių tautos) santykis su jūra ir jūrine kultūra (ypač tarpukariu ir atkūrus nepriklausomybę), jūros veiksnio naudojimas ideologiniais tikslais (tarpukariu ir sovietmečiu) bei pramogų industrijos plėtra (ypač po 1990 m.). Šiame straipsnyje yra nagrinėjama visuotinės marinistinės šventės kūrimo(si) problematika tarpukariu. Taip atsiskleidžia išsamesnis Jūros šventės Lietuvos pajūryje istorinis paveikslas su jį naujai papildančiais atspalviais.

ŽVEJŲ IR BURIUOTOJŲ ŠVENTĖS LIETUVOS PAJŪRYJE

Jūrinių švenčių Lietuvos pajūryje ištakų reikėtų ieškoti su jūra ar vandeniu nuo senų laikų glaudžiausiai susisiejusioje bendruomenėje, jos aplinkoje. Klaipėda – gausaus XVIII–XIX a. burlaivių laivyno uostas – XX a. patyrė daugybę politinių, ekonominių ir kultūrinių transformacijų, taigi ir vietinė socialinių ritualų tradicija, galėjusi gyvuoti kelis šimtmečius, neturėjo galimybių išlikti. Tad nevertėtų stebėtis, kad ieškant Jūros šventės istorijos pradžių tenka pažvelgti į pamario ir pajūrio žvejų kultūrą, drastiškų pokyčių mažiau paliestą.

*Žvejų burvalčių regata Preiloje, XX a. 4 deš.
M. Veličkos rinkinys*

Žvejų buities šventės buvo tiesiogiai susijusios su gamta (gamtosauga) ir žvejybos ypatumais. Žvejai švęsdavo žuvų neršto ar žvejybos sezono pradžią ir pabaigą, naujo laivo pastatymą, vasarą rinkdavosi į gegužines. Joninių metu (birželio 22–24 d.) Nemuno žemupyje ir Kuršių marių pakrantėje degdavo laužai, kai kur seniausias žvejys padegdavo seną valtį ar plaustą. Žuvies patiekalai, dainos ir šokiai – žvejų švenčių palydovai. Pajūryje Šventosios žvejai turėjo tradiciją pažymėti „Jūros magaryčias“, kai vykdavo burvaltės igulos ir jos šeimnininko susitikimas, švenčiant Jurgines (balandžio 23 d.) Palangoje, ant Birutės kalno, sėkmingos žvejybos labui buvo aukojamos žuvys ar pinigai⁵. Minėtų švenčių kilmės, priešingai nei daugelyje Vakarų ir Vidurio Europos šalių uostų ir uostelių, negalime sieti su krikščionybės šventaisiais, jūrininkų ir žvejų globėjais. Jose išliko senojo pagoniško tikėjimo reliktų.

Tikėtina, kad dar XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje iš įvairių pamario gyvenviečių rinkdavosi Kuršių marių žvejai (kuršininkai ir lietuvininkai) su ažuolinėmis, pušinėmis burvaltėmis į pirmus bendrus (su)plaukimus bei regatas – varžytuves burėmis. Regatose buvo varžomasi suskirsčius burvaltes į atskiras klases (kategorijas) pagal laivo dydį. Susibūrimas, atitrūkimas nuo kasdienės žvejybos rutinos, varžymasis dėl prizų ir pokylis krante – viskas kūrė šventinę aplinką ir nuotaiką. Prie jos kūrimo prisidėdavo ir Klaipėdos buriuotojai – Klaipėdiečių buriuotojų draugija (Memeler Segel Verein, įkurta 1884 m.), organizuodami žvejams regatas, parūpindami vertingų prizų (pvz., barometras, laikrodis, neperšlampantis kostiumas ar tinklai) ir ruošdami linksmas vakarones. 1927–1930 m. Nidoje ir Juodkrantėje vasaromis vykdavo Klaipėdos vokiečių buriuotojų organizuojamos žvejų regatos, kuriose dalyvaudavo nuo 40 iki 50 burvalčių⁶. Tarpukariu žvejų regatų rengimo tradiciją perėmė lietuvių buriuotojų bendruomenė (Klaipėdos jachtklubas ir Lietuvos buriuotojų sąjungos), Klaipėdos krašto žvejų ir pelkininkų draugija. Šventės-regatos vykdavo mariose (prie Ventės, Juodkrantėje, Preiloje, Pervalkoje ir Klaipėdos uosto prieigose)

⁵ Bacevičius, E. Žvejų šventės: tarp tradicijos ir naujovių. Prieiga internete (<http://www.albatrosas.lt/zevejy-sventes-tarp-tradicijos-ir-naujoviup222.html#.VMDb3CyO58E>) [žiūrėta 2015 01 22].

⁶ Segelregatta der Fischerkähne vor Schwarzort. *Memeler Dampfboot*, 1930 07 15, Nr. 163, S. 5; Adomavičius, R. Šis tas apie žvejų burvalčių regatas Lietuvoje. *Vėjo*³, 2012, Nr. 5, p. 72–75.

Draugijų Registrai.

Mūsų Draugijų Registruose įrašyta blianden po Nr. 102 Draugija „Vietuvių Jūros Draugija, Klaipėdoj“.

Valdyba sudaro šefantis Asmens:

1. Uosto Direktorius Naruševičius, Birmininkas,
 2. Uosto Bedėjas Stulpinas,
 3. Valstybinės Teisės Mokslininkas Prošmantas,
 4. Banko Direktorius Landsbergis,
 5. Krašto Prezidentas Borcheras,
 6. Direktorius Rejulaitis,
 7. Direktorius Stiklorius,
- visi iš Klaipėdos.

Statatai sudaryti 25. Merca 1925.

Valdyba tegali nutarti, kada pribūna, įstat Birmininką, menkiausai 4 Valdybos Nariai.

Klaipėda, 7. Malij 1925.

Valstybiaus Teismas, Str. 1.

Lietuvos Keleivis, 1925 m. gegužės 9 d.

bei pajūryje, ties Karkle ir Giruliais⁷. Žvejų ir buriuotojų šventės buvo bent jau simbolinis pagrindas, į kurį rėmėsi pirmųjų ideologinių-valstybinių Jūros švenčių organizatoriai tarpukariu (taip pat ir tarybiniu laikotarpiu).

JŪROS DIENA PALANGOJE (1925 M.)

Jūros šventė buvo viena iš priemonių propaguoti jūros reikšmę žmogui, tautai, valstybei, palaikyti senas žvejų tradicijas (iš Bierontaitė, I. Jūros šventė. In Klaipėdos kultūros raidos bruožai. Klaipėda, 1992). Šia citata stebėtinai glaustai ir tiksliai apibūdinama universali marinistinių renginių prasmė visame pasaulyje. Po Pirmojo pasaulinio karo tautiniu pagrindu atsikūrusios Lietuvos valstybinėse struktūrose strateginės jūros reikšmės supratimas iškart neįgijo tvirto pagrindo. Jūros įvaizdis keitėsi kartu su teritoriniais pokyčiais, dėl kurių Lietuva bent geografinėje erdvėje „priartėjo“ prie Baltijos jūros⁸. Po nepriklausomybės paskelbimo praėjus penkeriems metams, lietuvių nacionalinei kultūrai, remiamai valstybinių institucijų, atsivėrė galimybės įsitvirtinti pajūryje. Šiame istoriniame kontekste ir „gimsta“ lietuviška Jūros šventė.

⁷ Vainoras, S. Žvejų regata. Pirmosios mūsų jūros žvejų draugiškos lenktynės Karklinukuose. *Jūra*, 1936 m., Nr. 7 (11), p. 8; Jūrininkystės žinios. *Jūra*, 1937, Nr. 10 (26), p. 308; Andriūšis, P. Ventės rago žvejai lenktyniauja Kuršių marėse. *Ūkininko patarėjas*, 1935 m. rugsėjo 5 d., Nr. 36 (310), p. 10.

⁸ 1921 m. kovo 31 d., pasirašius valstybių sienos sutartį su Latvija, Lietuvai atiteko Šventosios–Palangos pajūrio ruožas. 1923 m. po sausio 10–15 d. inscenuoto lietuvių (lietuvininkų) sukilimo į Lietuvos suverenitetą autonominėmis teisėmis pateko Klaipėdos kraštas, kartu pamario ir pajūrio žemės. Nuo 1923 m. pavasario šalies vakarinė riba driekėsi daugiau kaip 90 km pajūrio ruožu.

„Jeigu sakoma, kad nėra ar negali būti Lietuvos be Vilniaus, tai tikrai jau galima pasakyti, kad nėra ir negali būti nepriklausomos Lietuvos be Jūros <...> mūsų Visuomenė nepakankamai supranta Jūros Reikšmę mūsų Tautai bei valstybei <...> Lietuvos Jūros Draugija, norėdama arčiau supažindinti bei sudominti mūsų visuomenę su jūra bei jos reikalais, nutarė suruošti visoje Lietuvoje pirmąją Jūros Dieną.“ Tokia žinia buvo ištransliuota 1925 m. vasarą lietuvių kalba leistuose Klaipėdos krašto laikraščiuose – „Klaipėdos žinios“ ir „Lietuvos Keleivis“⁹. Ji anonsavo rugpjūčio 2 d. Palangoje Lietuvos jūros draugijos organizuotą jūros šventę. Minima draugija į savo gretas subūrė vietas inteligentus, mėginusius visuomeninės veiklos pagrindais stiprinti Klaipėdos krašto integraciją Lietuvos Respublikoje. Kaip priemonė šiam tikslui pasiekti pasirinkta jūrinės kultūros ir politikos propagavimo strategija. 1925 m. kovo 25 d. draugijos steigiamajame susirinkime išrinkta Centro valdyba – Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas Endrius Borchertas (patarėjas), uosto bendrovės „Sandėlis“ įkūrėjas ir direktorius Endrius Rėžulaitis (patarėjas), teisininkas ir ekonomistas Vladas Pryšmantas (sekretorius ir reikalų vedėjas), uosto laivybos viršininkas Liudvikas Stulpinas (antrasis pirmininkas), Lietuvos banko Klaipėdos skyriaus direktorius Česlovas Landsbergis (išdėlininkas), „Ryto“ spaustuvės direktorius Jokūbas Stiklorius (patarėjas) ir Klaipėdos uosto direkcijos pirmininkas Tomas Norus-Naruševičius (išrinktas ir draugijos pirmininku)¹⁰. Klaipėdos valsčiaus teismas 1925 m. gegužės 7 d. „Lietuvių Jūros Draugija, Klaipėdoje“ įrašė į draugijų registrą (Nr. 102)¹¹. Paskelbtuose įstatuose pagrindiniu tikslu buvo išskeltas siekis „žadinti ir skleisti Lietuvoj susipratimą apie jūros ir savojo pajūrio reikšmę, jūreivystės svarbą ir savojo laivyno būtiną reikalingumą Lietuvos tautai“. Jam pasiekti numatyta Klaipėdos uosto, jūrų prekybos plėtros, žuvininkystės ir vandens sporto skatinimas, pažintinė ir šviečiamoji veikla: paskaitos, susirinkimai, diskusijos, ekskursijos ir mokslinių bei populiarių spaudinių apie jūrą (pvz., mėnesinio

Tomas Naruševičius – Klaipėdos uosto direkcijos (1925–1927 m.) ir Lietuvos jūros draugijos pirmininkas. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

žurnalo „Jūra“) leidyba¹². Norėta, kad organizacija taptų idėjine įvairiapusės (valstybinės ir privačios) jūrinės veiklos tarpininke¹³. Kelti skambius veikimo uždavinius skatino ir signalai iš užjūrio, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantys lietuviai domisi investavimu į jūrinį verslą. 1925 m. vasarą draugija turėjo skyrius Šilutėje, Kretingoje, Dotnuvoje, Šiauliuose ir Kaune, o Klaipėdos skyriui priklausė 190 narių¹⁴. Veiklos programos šviečiamąjį uždavinį tikėtasi vykdyti ir organizuojant Jūros dieną visoje Lietuvoje, pirmąją – įžanginę – surengiant Palangoje.

Taigi pirmoji Jūros diena Palangoje buvo rengiama siekiant supažindinti Lietuvos visuomenę, gyvenusią ar vasarojusią pajūryje, su jūra ir jos nauda valstybei¹⁵. Jūros dienai

⁹ Ruoškimės dalyvauti Jūros Dienoje. *Klaipėdos žinios*, 1925 m. liepos 30 d., Nr. 173 (449), p. 3; Jūros Diena. *Lietuvos Keleivis*, 1925 m. rugpjūčio 1 d., Nr. 92, p. 1.

¹⁰ Jūros Draugijos Centras. *Klaipėdos žinios*, 1925 m. rugpjūčio 2 d., Nr. 176 (452), p. 2.

¹¹ *Klaipėdos Krašto Waldžios žinios / Amtsblatt des Memelgebietes*, Nr. 42, 1925 m. gegužės 9 d., p. 364.

¹² Lietuvos Jūros Draugijos Įstatai. *Klaipėdos žinios*, 1925 m. rugpjūčio 2 d., Nr. 176 (452) [priedas], p. 3.

¹³ Bružas, A. Jūra ir Jūros Draugija. *Klaipėdos žinios*, 1925 m. rugpjūčio 2 d., Nr. 176 (452), p. 1.

¹⁴ Jūra ir Jūros Draugija. *Lietuvos Keleivis*, 1925 m. liepos 11 d., Nr. 83, p. 2.

¹⁵ „Jūra Lietuvos Valstybės Gyvenime turi arba, geriau pasakius, gali turėti tokios didžios Reikšmės, kad Jūra ir jos reikalais turėtumėme domėtis

Pirmoji jūros šventė lietuvių žvejų suruošta Al. Banti

Jau artinasi pirmosios pas mus „jūros šventės“ diena. Valstybė, kuri kikiart šėšėsi nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų, po šimtmečių vergovės, pirmą kartą pareikė meilę bekrastei mėlynajai jūrai.

Bet jeigu jūra nuykyrė Palangon, viejoje mirai Kurhauze ir rinkti lidykusias pliake „karalenes“, nuyktumėte pas žvejų neturilingas lūšenes, beistatandias visu pajūriu iki Šventosios, jums žvejai papasakotų, jog prieš keturiasdešimtis metų čia jau buvo ikikilminga „jūros šventė“. Didžiai nuo mažens pamiltę jūrą, barzdoti vyrų, be paltoves iraukduami storas pypkes, jums nuodirdžiai apskaktyt pasakas apie maras, apie nuotykius ir apie pirmą jūros šventę.

— Anais senais laikais, žvejai vakarais girdėdavo jūroje kelitus batus, — pasakojo man senas „jūrų vūkas“, žvejys su didele balta barzda, kurais, dėl gilios savo senatvės, retai jau knūda į jūrą beilplaukia, tik antkams apie nuotykius jūros pasakoja ir tinktus pamatu lopo. — Keisti buvo balsai, žvejai sakė, kad sirena vilkoja ir bijojo plaukti į jūrą. Nei mūsų tėvai, nei seneliai, kurie čia prie jūros nuo mažens gyveno, niekada nebuvu girdėję tokių balsų, apėjo, jog pabaisa kokia blauri vandenysse apsigyveno, bet nieks nieko nematė...

Paskui tų balsų jau niekas nebe-girdėjęs, jūra vėl ramiai bangavo ir plovė gintarą krautuosna... Tik-tai sekundais metais atsirado jū-

Palangos pajūrio žvejų laimės metal. — Klumpėtai žemaičiai šoko suktilai jūros garbei. — Kaip galin-gasis jūrų dievaltis dovanosjo generalgubernatoriui žvej. — „Laivai valduokliai“ su žvejų vėtomis...

rėje, prie Palangos pakraščiu, nepaprastai daug šuvis. Plyšo nuo jų žvejų tinklai, visas pajūris pakvipo žuvimi, o tai pajutę žemaičiai, iš tolių tollausiai važiavo pas žvejus, pirkto žuvį ir veikimais vėžėsi namon. Nepaprastai derlingi tai buvę metal žvejams ir padiriai pliaų visi uždirbe.

Nė tik kad furios tokių daugybė atnešė jūrą, bet ir ji pati tala metė nepaprastai rami buvus. Nė vienos aukos ji nepareikalavo.

Tartum tie pastaptingi kažkokie garšai privilejio begales žurtes, nutildė jūrą ir atnešė palaimą ramiams žemaičių pajūrio žvejams...

Ir todėl dėkingi žvejai gerai jūrą suruošė ikikilminga šventę. Vainikais papuošė savus laivus, sukūrė daug didelių laųjų pajūry, įvairiaspalvių žiburių, linksminoi šoko ir dainavo žvejai ištisą savaitę. Tai buvo tikras „jūros karnavalas“.

Nė tik žvejai linksminoi, bet jie susikvietė visus savo paštamuosius žemaičius, klumpėtus, vykiuosius ir jie, kaip padūkę, šoko suktilai su žvejais ir dalnavo.

Žvejų „jūros šventės“ atvykęs net pats generalgubernatorius su savo svita, tuo laiku buvojęs Palangoje. Ir generalgubernatorius dalnavęs su lik padūkimo įsilinksminusiais žvejais, ir daug kitos pomybės atvykę pasžiūrėti šventės: visoki apylinkių obyvatai, pasie-

nio korpuso karininkai, visoki bajorai buvoję Palangoje.

— Pasidabojom mes gerai generalgubernatoriui, — pasakoja tas senas žvejys, — Sukaukė visoki balsai, tartum audra staiga atėjo. Nutilo puota ir iš jūros pasirodė galin-gasis jūrų dievaltis su balais barzda ir nuotmiais ragais, kuriais maudomas dugne audras jūrose kolia. Jis priėjo prie generalgubernatorius ir atidavęs atitinkamą pagarbą sausumui valdovui, įteikė jam ant savo mitininkos kapatyklės pamautą didžiausią ir geriausią žuvį...

Tie išmilingumas labai patikęs generalgubernatoriui ir jis paklojęs tris šimtus rublių tai žvejų puotai.

Seni žvejai, belopydėnd tinktus, moka papasakoti ir apie visokius šurpulingus nuotykius jūrose.

Vienas senas žvejys pasakojo apie pastaptingus „laivus valduoklius“.

Vieną kartą, kai jis dar buvęs jaunas, išvyko toli į jūrą žvejoti su savo tėvu. Daug žvejų tada jūra buvo nuviliojus į mėlynas platybes, nes arti kranto nebuvę žuvis.

Jūra buvo nepaprastai rami. Žvejai horizonte pamatė baltais laivo būres. Laivas artėjo ir nuplaukė visom būrem pro jų šalį. Tačiau laivas buvo paslaptingas, ant jo de-

kliausė, juokėsi. O mes su tėvu, rikėdami senelių pasakojimu, nuplaukėme į krantą.

Ir iš tikrųjų, vos tik jie atplaukė prie kranto, kilus balai audra, neregėta prieš keliasdešimtis metų. Visi jūrėje pasiliktę žvejai ir nepaklausę perapėjimo, žuvo baimės audros įniršusiose bangose. Paskui jūrą išplovė triadėsimta nelaimingų laivonų.

Senasis žvejys šventai tiki, jog prieš dideles jūrų audras, plaukioja „laivai valduokliai“ su žuvusių žvejų vėtomis, perapėdami gyvuosius...

Ir pliaže A. Mogilevskio ir sūnaus **Boro - timolo muilo**

variotojų sėbina visus savo jauną ir švelnia išvaizda.

Pasakojimas apie jūros žvejų šventę Palangoje XIX amžiuje. Diena, 1934 m. liepos 22 d., p. 5

organizuoti buvo įkurtas komitetas, sudarytas iš Susisieki-mo, Koncertų ir pasilinksminimų, Loterijos bei Švietimo komisijų. Komitetą ir komisijas didžia dalimi sudarė žymių Klaipėdos lietuvių visuomenininkų žmonos – Stiklorienė, Brakienė, Borchertienė, Dimšienė, Landsbergienė, Genienė, Bumbulienė. Taip pat prisidėjo dailininkas Adomas Brakas, muzikas Juozas Žilevičius. Šventės metu, į kurią, be atostogaujančiųjų kurorte, susirinko svečių iš Klaipėdos ir artimesnių apylinkių, Lietuvos jūros draugija pristatė savo siekius ir veiklą. 1925 m. rugpjūčio 2 d. (sekmadienį ryte) svečiai iš Klaipėdos į Palangą šventen gabenti automobiliais ir gar-laviais¹⁶. Palangos Kurhauzo sode programą atidarė karinio orkestro maršas, po jos vyko vieša jūrų kapitono L. Stulpino paskaita apie jūrinius reikalus ir jų svarbą tautai. Vėliau, gro-jant muzikai ir dainuojant muzikos mokytojų chorui, vyko loterija, kurioje šventės dalyviai galėjo laimėti ūkio įran-kių, paveikslų, gyvą paršelį ar aviną (bilieto kaina – 1 litas).

Norinčiuosius jūroje plukdė žvejai su savo laiveliais. Vakare veiksmas persikėlė į Kurhauzo salę. Po J. Stikloriaus sveikinimo kalbos koncertavo žinomi solistai, diriguojant Stasiui Šimkui dai-nas atliko vyrų mokytojų choras iš Klaipėdos, fortepijonu grojo Ignas Prielgauskas. Po koncerto tęsėsi šokiai ir žaidimai¹⁷. Ren-ginio metu už loterijos ir vakarinio koncerto bilietus gauti pinigai turėjo būti panaudoti Jūros draugijos veiklos plėtrai (pvz., minėtas galimas jachtos įsigijimas). Įdomu pažymėti, kad organizatoriams buvo kilusi idėja prie Birutės kalno Palangoje surengti meninį vaidinimą (spektaklį) „Jūratė ir Kastytis“, po kurio šventės svečiai būtų vedami į pakrantę atlikti simbolišką Lietuvos žingsnį į jūrą¹⁸. Dėl finansavimo ir žmogiškųjų išteklių trūkumo šios programos dalies teko atsisakyti. Nors organizatoriams iš Kauno sveikinimo telegramą¹⁹ atsiuntė Krašto apsaugos ministras Teodoras Daugir-das, didesnio atgarsio Lietuvoje pirmoji Jūros diena nesulaukė.

ne Dienomis, bet Mėnesiais, Metais, ir nuolat domėtis. Taigi, atrodo, kad turėtum ruošti ne Jūros Dieną, bet bent Nedėlę, Mėnesį, Na, Pra-džiai pasitenkinime ir Diena. <...> Kad nors tą Dieną mūsų Visuomenė prisimintų sau tą neišsemiamą Grožio, Turtų ir Galybės šaltinį – Jūrą...“ In Jūros Diena – Rugpjūčio 2. Dieną. Lietuvos Keleivis, 1925 m. liepos 21 d., Nr. 87, p. 3.

¹⁶ Jūros Diena. Lietuvos Keleivis, 1925 m. rugpjūčio 1 d., Nr. 92, p. 1.

¹⁷ Jūros Dienos programa. Klaipėdos žinios, 1925 m. rugpjūčio 2 d., Nr. 176 (452), p. 3; Ruoškimės dalyvauti Jūros Dienoje. Klaipėdos žinios, 1925 m. liepos 30 d., Nr. 173 (449), p. 3; Bružas, A. Jūros Dienai pra-ėjus. Klaipėdos žinios, 1925 m. rugpjūčio 6 d., Nr. 178 (454), p. 2; Ši sekmadienį Palangoje Jūros Diena. Lietuvos žinios, 1925 m. rugpjūčio 1 d., Nr. 170, p. 5.

¹⁸ Prysmanas, V. Jūros Dienos Debesius praskleidus. Lietuvos Keleivis, 1925 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 96, p. 1.

¹⁹ Pasveikinimas Jūros Diena. Klaipėdos žinios, 1925 m. rugpjūčio 4 d., Nr. 177 (453), p. 3.

Iš Klaipėdos švyturio.

„Lietuva – nyktinukų valstybė. Lietuva – azijų šalis.“ Taip spausdavo žymiausi Hitlerio rėmėjai niekuo nekaltą mūsų ramų kraštą.

J. Martinaičio karikatūros ir šūktiniai.

1. Kainiojo atėjęs: Mylimoji mūsų Klaipėda, Ivaizni turėjo būdą: Aš iš šimo azijais mitu Daug visokių parazitų. Ir po didžiojo ten karo Nėsimieš nieko gero, Nes vieškie uberaliai, Jautėsi ten kaip karaliai.

2. Sukilimas: Tik po mūsų sukilimo Atėjimai ten aprimo – Išgąsino ju sunkoko Mūsų abalutino kunoko. Jie pamatę kovą drąsiai, Kainiojo utimio dvarai, Ir iš užkampio suslyrę, Baltai žvalgė tie „didvyriai“.

3. Atėjęs: Bet po metų jie ir vėliai, Savo galvas ten pakėlė, Vėl ašgi uberaliai: Direktorijos daršalai, Pasirodė vėl oulbundas, Su prasimanytais skundais, Tai Žemovai, tai Haugoj, Jis parodė pikta ragą.

4. Heil! Hitleriai išpovejęs, Visur prasidėjo šėjos, Ir iš mūsų mitu Klaipėda, Vėl pajuto našią bėdą, Hitleris grūmoja, pykėta, Našios oškos visur dygta, Uberaliai caskan irina, Ir vis žvalgėsi ir Berlyne.

5. Kainiojo mums irės: Oi, kiek mums irės pridėjo, Turim pasaką toj karyje – Visur plina, kur pažinti, Hakeramukai mit koponija, Esi, vyrūčiai, geibitai daigi, Krikaiti karą astiūvalgę, Uste traukie eidėjim, Ekspartuokti Vokietijon.

6. Kaip senovėje: Naujos reičias, hiterizmas, Naujas imperatoras, Vėl i vaizis uberaliai Savo rūsia smėji šaliai, Jū fantazija padėikus Laiko lietuvių nyktinukai – Bet mitu oškos nepervėrytas Kvalios hiteriticos airšai!

7. Šūktiniai: Jeigu mums nabitų duota Gubernatoriškas šluota, Hitlerio perėti frontai, Jausis vėl kaip okupantai, Nors ir kaškait jė ten loje, Našja šluota puokiti šluopa, Ne vienas iš jų bos sirtaka, Nors lietuviai ir nyktinukai!

8. Žvilgnis atėitit: Taip atėdo vėjos bėdos, Mas iš švyturio Klaipėdos, Bet per bėdas aiškiai matos, Laivo kraštė plėtos plėtos, Vytis našgo mūrų itra, Nuo helitūgų avantūru, O tai kas mągėta žiti – Neišdėsetu šia kvailivai!

Trimitas, 1934 m., Nr. 3, p. 57

Tarpukario Lietuvos spaudoje užrašytas seno Šventosios pajūrio žvejo pasakojimas apie XIX a. 10-ame dešimtmetyje vykusią žvejų jūros šventę. Ji surengta po neįprastai sėkmingo vasaros žvejybos sezono norint atsidėkoti jūrai. Žvejai vainikais puošė savo burvaltes, pajūryje užkūrė didelius laužus, prie kurių dainavo ir šoko su svečiais iš Žemaitijos kone visą savaitę. Šventėje apsilankė Palangoje rezidavęs generalgubernatorius, kuriam iš Baltijos išniręs jūrų dievaitis įteikė ant žeberklo pamautą „didžiausią ir geriausią“ žuvį²⁰. Šis aprašymas galėtų liudyti ir dar anksčiau vykusias šventes pagoniškais motyvais. Yra užuominų, kad XX a. 3-iajame dešimtmetyje marinistinės šventės vyko ir 1927 m. Šventojoje, ir 1928 m. Klaipėdoje²¹. Apie jų pobūdį, tikslus ir programą plačiau nežinoma. Jeigu tokie minėjimai ir vyko, nesulaukė viešumo ir didesnio dėmesio Lietuvos valdžios sluoksniuose bei tarp inteligentų. Į tautą orientuoti jūriniai renginiai ir jūrinės propagandos skatinimas centrinei Lietuvai ir didlietuviams²² pirmąjį nepriklausomos valstybės egzistavimo dešimtmetį nebuvo reikalingi ar „aktualūs“. Jūrų ekonomikai, išskyrus Klaipėdos uosto finansavimą, nebuvo skiriama pakankamai dėmesio. Maždaug tiek

laiko – dešimtmečio – prireikė, kad susiformuotų ekonominiu (uostas ir laivynas) ir kultūrinu (lietuviškumas pajūryje) veiksniais paremtas jūrinės politikos poreikis. Lietuvos jūros draugijos atsiradimą 1925 m. priskirtume pirmajai jūrinės propagandos bangai, kilusiai netrukus po sėkmingo „sukilimo“ Klaipėdos krašte. Draugijos veikla, neturint valstybės paramos ir aiškesnio pritarimo, neišsivystė į platesnį jūrinį sąjūdį. Pagrindiniais šalies jūrinės politikos tikslais įvardytos kryptys – uosto plėtra ir laivyno kūrimas²³ – buvo intensyviai kartojamos po 8–9 metų, antrojo jūrinės propagandos pakilimo metu. Jūros reikšmės aiškinamoji propaganda, vėl suaktyvėjusi 1933–1934 m., politinius ir kultūrinius išsivertinimo pajūryje argumentus papildė itin suaktualėjusiais ekonominės jūros naudos kriterijais. Buvo išskiriama, kas turėjo būti plėtotina jūros įvaldymo srityje – žvejybos ūkis, gintaro pramonė, prekybinis (tautinis) laivynas ir pajūrio kurortų infrastruktūra²⁴. Tik šįkart jūriniai reikalai tapo valstybinės strategijos dalimi ir plito kur kas plačiau – po visą šalį.

JŪROS DIENA (1934 M.)

KILMĖ

Remiantis ankščiau išdėstyta medžiaga, galima tvirtinti, kad marinistinės šventės idėjos tarpukario Lietuvoje nekilo spontaniškai, bet ir nebuvo pajūryje egzistavusių tradicijų tęsinys. Jūros diena – nuosekliai apgalvota tautinės propagandos viešųjų ryšių akcija – gimė inteligentų, gerai susipažinusių su Klaipėdos krašto padėtimi lietuvių tautinėje valstybėje, aplinkoje. Jūros šventėmis tarpukariu, ypač pradėdant vykusia 1934 m., buvo siekiama Lietuvos gyventojus patraukti prie jūros, su ja supažindinti, įteigti, kad ji – sava. Kvietimas atvykti į Klaipėdą, Palangą ar Šventąją ir gausiai dalyvauti renginiuose buvo viena iš priemonių strateginiam tikslui, atsiradusiam dėl ekonominių ir geopolitinių aplinkybių, pasiekti. Beje, vien tik atvykimas į pajūrį buvo šventė. Jūros, už kurią, kaip buvo teigiama viešojoje erdvėje, kovojo tautos protėviai, didelė dalis Lietuvos gyventojų nebuvo matę. Taigi, paprastu ir efektyviu būdu jūros vaizdiniai turėjo atsidurti žmonių sąmonėje ir joje pabusti Lietuvos kaip jūrinės valstybės supratimo pavidalu. Geografinės erdvės pažinimu paremtas Lietuvos ir lietuvių tapatinimasis su jūra buvo pripildomas teiginių apie tautinės ir jūrinės kultūros bendrumą.

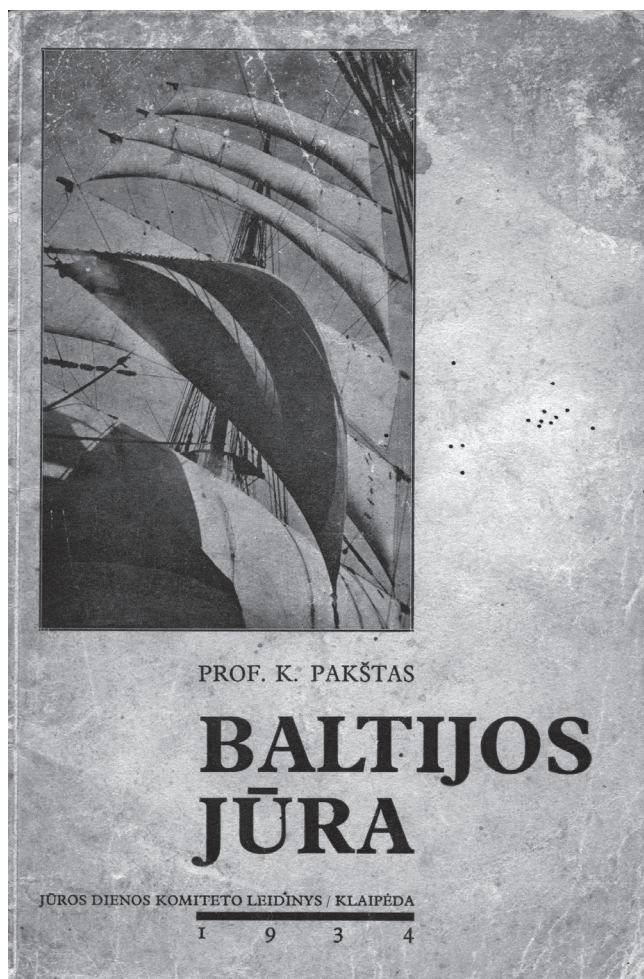
²⁰ Pirmoji jūros šventė lietuvių žvejų suruošta. *Diena*, 1934 m. liepos 22 d., Nr. 29 (783), p. 5.

²¹ *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 1. Vilnius, 2002, p. 678.

²² Didlietuviai – etninė lietuvių tautos dalis, iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos gyvenusi Rusijos imperijos valdomoje teritorijoje, besiribojančioje su Rytų Prūsija ir Klaipėdos kraštu. Atkūrusiems Lietuvos Respubliką didlietuviams inteligentams buvo sunku įvertinti Klaipėdos krašto mažlietuvių kultūrinį savitumą, todėl į daugelį pastarųjų siūlymų plėtoti uostą, laivyną ir jūrinę kultūrą žiūrėta atsainiai ir su nepasitikėjimu.

²³ Prysmanas, V. Lietuva ir jūra. *Klaipėdos žinios*, 1925 m. kovo 22 d., Nr. 68 (344), p. 1.

²⁴ Pranckus, A. Kiek brangus mums pajūris. *Mūsų pajūris*, 1935, Nr. 4, p. 2; Bendoravičius, A. Baltija. *Naujoji Romuva*, 1934, Nr. 188–189, p. 554.

Kazio Pakšto geopolitinis veikalas Baltijos jūra, kuriame dėstoma Lietuvos įsitvirtinimo prie jūros svarba ir nauda. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

1934 metų Jūros šventė buvo kuriama ne kaip atskiro regiono ar miesto, bet kaip valstybinė šventė. Vertinant tarpukario istorinį kontekstą, Klaipėdos kraštą galėtume pavadinti Lietuvos vidaus ir užsienio politikos, ypač santykiuose su Vokietija, skauduliu²⁵. Bandant krašte šeiminkauti, buvo susidurta su gerai organizuota vietos vokiečių politine ir ekonomine opozicija, nukreipta prieš lietuvių politikus, administratorius, verslo ir kultūros veikėjus. Adolfui Hitleriui 1933 m. pradžioje užsitikrinus aukščiausią valdžią Vokietijoje, nacionalsocialistų propagauta revanšistinė politika smarkiai paaštrino tautinius nesutarimus vokiečių kultūrai artimoje autonominėje teritorijoje, lygiagrečiai besikeičiančių politinių aplinkybių dramatiškai blogėjo ekonominiai

²⁵ Plačiau žr. Žalys, V. Kova dėl identiteto: kodėl Lietuvai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923–1939 m. / Ringen um Identität: Warum Litauen zwischen 1923 und 1939 im Memelgebiet keinen Erfolg hatte. Lüneburg, 1993.

santykiai su pagrindine užsienio prekybos partnere²⁶. Žinant šį kontekstą, neturėtų stebinti marinistinės šventės daugialypė paskirtis. Ji tapo reikšminga tautinės ideologijos turinio dalimi. Viešai deklaruojant ganėtinai paprastą lietuvių ir jūros suartinimo tikslą, buvo bandoma realizuoti labiau užslėptus uždavinius – demonstruoti Klaipėdos uosto ir pajūrio lietuviškumą, sustiprinti Klaipėdos krašto gyventojų orientavimąsi į Lietuvą, į(si)tikinti kultūrine atsvara prieš vokiečius pajūryje. Kauniečiai raginti vykti atostogauti į pamario kurortus²⁷. Atsirado strateginis poreikis pajūryje ir pamaryje nuo seno gyvenusias žvejų bendruomenes pateikti kaip savas ir artimas XIX amžiuje pradėjusiai formuotis nacionalinei lietuvių kultūrai²⁸. Blogėjančių santykių su Vokietija kontekste pirma visuotinė Jūros šventė Lietuvoje buvo siekiama pademonstruoti kultūrinę ir ekonominę viršenybę Klaipėdos krašte ir uoste. Taip pat kelti visuomenės jūros pažinimo lygį ir jos reikšmės, palaikant valstybės geopolitinį ir ekonominį savarankiškumą, supratimą. Neatsitiktinai Jūros dienos propagandos fone skambėjo tautinio laivyno kūrimo klausimas, buvo aptarinėjami atnaujintos prekybos sutarties su Didžiąja Britanija niuansai, diskutuota dėl jūrų departamento kūrimo²⁹. Jūros šventė tapo ir skambia priemone propaguoti valstybines investicijas jūrų ekonomikos srityje. Tuo metu ryškėjo valstybinis uždavinys ginti interesus jūrų uoste ir kurti tautinį laivyną, nes jūros svarba, realizuojant šalies ūkio potencialą, smarkiai išaugo.

²⁶ Daščioras, B. Lietuvos ir Vokietijos ekonominių santykių, susijusių su Klaipėdos krašto perėjimu Lietuvos suverenitetui, reguliavimas 1923–1939 metais. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija*, t. XXIII. Vilnius, 1983, p. 104–106.

²⁷ 5000 vasarotojų Klaipėdos vasarvietėse. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 26 d., Nr. 168 (2135), p. 6.

²⁸ Safronovas, V. *Praeitis kaip konflikto šaltinis: tapatybės ideologijų konkurencija XX amžiaus Klaipėdoje*. Vilnius, 2011, p. 139–141. Citata: „Marinistinės semantikos pripildytas renginys 1934 m. rugpjūtį atvykusiems turėjo sudaryti išpūdį, kad Klaipėda, kurioje tuo metu visur skambėjo lietuvių kalba, – sava, lietuviška.“

²⁹ Lietuvos tautinio laivyno steigimo reikalas. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 2 d., Nr. 176, p. 3–4; Visuomenės parama tautinį laivyną steigiant. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 3 d., Nr. 177, p. 3; Jūros Dieną galime sulaukti sensacijos. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 4 d., Nr. 176 (2143), p. 12; Jūros diena. *Lietuvos žinios*, 1934 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 182 (4568), p. 1; Rasiulis, A. Jūrininkų Žodis Tautinio laivyno klausimais. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 19 d., Nr. 191, p. 4; Prekybos sutarčiai su Anglija įsigalėjus. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 184 (2151), p. 8.

ORGANIZACIJA

Visoje šalyje masiškai organizuojamos Jūros dienos idėja buvo subrandinta 1933 metais, o praktiniai parengiamieji darbai prasidėjo 1934 m. pavasarį. Pabandysime pristatyti inteligentus ir intelektualinę aplinką, kurie iškėlė pirmos visuotinės Jūros dienos Lietuvoje idėją.

1933 m. balandžio 8 d. Kaune įregistruotos Lietuvos Klaipėdos kultūrinio bendradarbiavimo sąjungos (nuo 1935 m. pabaigos – Lietuvos vakarų sąjunga) nariai – akademikai, literatai ir politikai (Kazys Pakštas, Viktoras Biržiška, Vincas Krėvė-Mickevičius, Ernestas Galvanauskas, Vaclovas Sidzikauskas, Antanas Merkys, Zenonas Ivinskis, Povilas Pakarklis, Vladas Lašas ir kiti) – savo veikloje akcentavo kultūrinių ryšių tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos (t. y. Lietuvos ir Klaipėdos krašto) stiprinimą³⁰. Vienas pagrindinių jų uždavinių skelbė apie prolietuviškos visuomenės dalies Klaipėdoje suaktyvinimą. Lietuvos Klaipėdos kultūrinio bendradarbiavimo sąjunga (toliau – LKKBS) išsikėlė „tikslą įstiprinti Lietuvos Tautą jos gintariniuose pajūriuose, nuo kurių svetimieji „draugai“ buvo ją beveik atstūmę [...] Taipgi sąjunga numato ateinančią vasarą suruošti visoje Lietuvoje jūros šventę“³¹. Renginiai turėjo tapti kasmetiniais. Praėjus devyneriems metams nuo pirmosios Jūros dienos Palangoje tarpukario Lietuvos sostinėje buvo paruošta nuosekli jūrinės kultūros valstybėje skatinimo programa. Viešos paskaitos, straipsniai spaudoje, specialūs leidiniai ir masiniai renginiai – tai buvo mokomosios priemonės, kurios turėjo paveikti lietuvių mintis apie jūrą ir padėti išugdyti suvokimą apie savą (lietuvišką) jūrinę kultūrą. Remiantis devizu „išlaikysime Klaipėdą, jei išnaudosime jūrą“, prie jūros vyko jaunimo ekskursijos, buvo surengta profesoriaus Tado Ivanausko vadovaujama pažintinė gamtininkų ekspedicija į pamarį ir pajūrį³². LKKBS'ai paruošus teorinį jūros šventės pamatą, atitinkantį tuometines politines realijas, praktiniam renginių organizavimui buvo pasitelktos gausios visuomeninių organizacijų pajėgos.

Iniciatyvos praktiškai rengtis Jūros dienai ėmėsi Vilniui vaduoti sąjunga (įkurta 1925 m.), kurios Kauno ir Klaipėdos

1925–1935 m. Vilniui vaduoti sąjungos centro komiteto pirmininkas Mykolas Biržiška. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

padaliniai (apygardos) „jau pernai [1933 m. – aut. past.] tarėsi suorganizuoti Lietuvoje platesnio masto Jūros Dieną su iškilmėmis Klaipėdos pajūryje“³³. 1934 m. balandžio 30 d. Kaune buvo surengtas pirmas organizacinis susitikimas, kuriame dalyvavo Vilniui vaduoti sąjungos (toliau – VVS), LKKBS, Lietuvos jūrininkų sąjungos (toliau – LJS), Vytauto Didžiojo universiteto studentų organizacijų sąjungos, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos, „Pavasario“ sąjungos, „Dainos“ draugijos ir Lietuvos skautų sąjungos atstovai. Į vykdomąjį komitetą numatyti VVS, LKKBS, LJS, Šaulių sąjungos ir Studentų organizacijų sąjungos nariai. Vėlesniuose posėdžiuose dar prisidėjo Kauno jachtklubo, Katalikų veikimo centro ir „Jaunosios Lietuvos“ atstovai. Nuspręsta Jūros dieną organizuoti rugpjūčio 10–12 d., atskirai nuo kitų didesnių vasaros renginių Lietuvoje – Jaunlietuvių sporto šventės ir Lietuvos katalikų eucharistinio kongreso. VVS Kauno apygardos narys J. Grabauskas buvo pasiūstas į

³⁰ Pakštas, K. Kodėl įsisteigė Lietuvos Klaipėdos kultūrinio bendradarbiavimo sąjunga? *Tėvų žemė*, 1934 m. sausio 16 d., Nr. 1 (3), p. 2–3.

³¹ Ten pat, p. 2–3.

³² Ivanauskas, T. Jūros šventė pas studentus gamtininkus. *Sekmadienis*, 1934 m. birželio 10 d., Nr. 23 (327), p. 4.

³³ Jūros dienos organizavimo darbai. *Mūsų Vilnius*, 1934 m. liepos 1–15 d., Nr. 13–14 (159–160), p. 221.

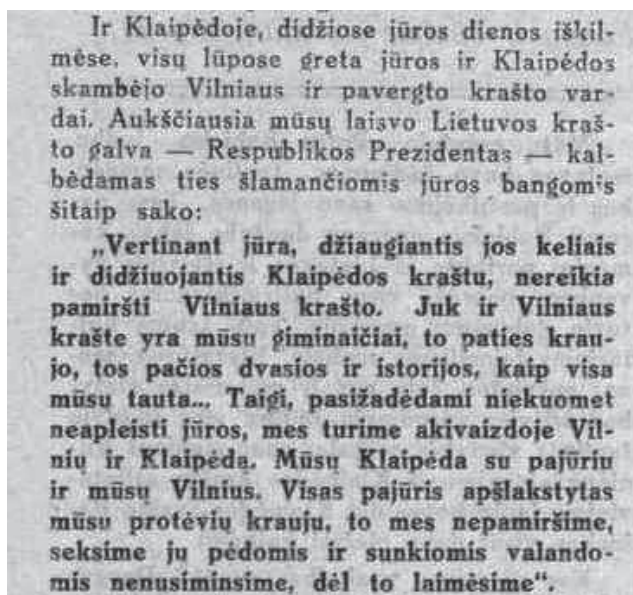
Klaipėdą, kad suorganizuotų vietos lietuviškas organizacijas. Sulaukus pritarimo, gegužės 14 d. LJS skyrius sušaukė pasitarimą, kuriame išrinktas Jūros dienai rengti Klaipėdos komitetas. Į jį išrinkti uosto darbų vadovas Jonas Šimoliūnas (pirmininkas), uosto teisininkas Juozas Jurkūnas (sekretorius), uosto kapitonas Adomas Daugirdas (vicepirmininkas), nariais – Šaulių sąjungos Klaipėdos krašte vadas Jurgis Brūvelaitis ir VVS Klaipėdos apygardos pirmininkas Kurklieitis. Gegužės 24 d. išrinktas Jūros dienos Kauno vykdomasis komitetas – primininkas Zenonas Bačelis (VVS Kauno apygarda), vicepirmininkas pulkininkas Stasys Kuizinas (LJS), sekretorius G. Valančius (LKKBS), nariai – Vincas Daudzvardas (Šaulių sąjunga) ir V. Račkauskienė (Lietuvos moterų sąjungos tautiniam laivynui remti valdybos pirmininkė). Sudarytos komisijos: organizacinė (vadovas J. Grabauskas), propagandos (P. Veblaitis) ir finansų (A. Rucevičius)³⁴. Klaipėdos komitetą sudarė organizacinė (vadovavo Klaipėdos muzikos mokyklos direktorius Juozas Bertulis), finansų (Viktoras Gailius), spaudos ir propagandos („Lietuvos Keleivis“ redaktorius Juozas Pronskus) bei vandens sporto komisijos. Klaipėdos jachtklubo buriuotojai Albertas Patas ir Fricas Buntinas buvo atsakingi už ekskursijas žvejų motorlaiviais į jūrą, uosto locmanai Stasys Dagys ir Aleksandras Rasiulis – už karnavalą ir paradą mariose³⁵. Konstatuotina, kad į parengiamąjį darbą įsitraukė plataus spektro visuomenininkai – tautinės, kultūrinės, sukarintos, profesinės, sporto ir jaunimo organizacijos.

Be dviejų pagrindinių (Kauno ir Klaipėdos), iš viso susikūrė per 500 Jūros dienos komitetų apskrityse ir miesteliuose. Jie organizavo ne tik žmonių vykimą į Klaipėdą, bet ir rūpinosi šventės minėjimu vietose, daug kur vykusiu savaitgalio anksčiau³⁶. Miestuose ir miesteliuose Jūros dienos komitetai formavo ekskursijų grupes, kurių dalyviai kiekvienas privalėjo įsigyti šventės ženkliuką. Sudaromi ekskursijų sąrašai (iki 1934 m. rugpjūčio 7 d.), regionų komitetams buvo paruoštos detalios instrukcijos, kaip organizuoti keliaujančiųjų grupes, kokios nustatomos traukinio biuletų kainos ir mokesčiai organizacinėms išlaidoms padengti

³⁴ Ten pat, p. 221–222; Ruošia jūros dieną. *Žemaičių prietelius*, 1934 m. birželio 10 d., Nr. 23 (445), p. 2.

³⁵ Į Jūros dieną (vadovas). Jūros dienos Klaipėdos komiteto Propagandos skyrius. Klaipėda, 1934, p. 6–7.

³⁶ Visi į Jūros dieną. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 8 d., Nr. 179 (2146), p. 7.

Mūsų Vilnius, 1934 m., Nr. 16, p. 263

(Kauno miesto gyventojams – 1,5 lito, kitiems – 1 litas)³⁷. Matyti pastangos apriboti pavienių grupių vykimą į šventę. Atskirai su nuolaida vykti leista tik gavus tautiškų organizacijų liudijimą³⁸. Organizacinis darbas pasklido plačiai Lietuvos visuomenėje, žinia apie artėjančią Jūros dieną buvo skleidžiama daugelyje periodinių spaudos leidinių.

Pasirodė ir specializuotų akademinio bei propagandinio pobūdžio knygos. Jūros dienai rengti komitetas Klaipėdoje išleido geografijos mokslų profesoriaus Kazio Pakšto jūrinės kultūros pažinimo sklaidos tikslais parengtą veikalą³⁹. Lietuviškumo stiprinimo Klaipėdos krašte idėjomis persunktas tais pačiais metais pasirodęs Jūros dienos komiteto propagandos komisijos grynai politinio-agitacinio pobūdžio leidinys⁴⁰. Jame, pasitelkiant tautiškai ideologizuotą organizacijų (VVS, Lietuvos tautininkų sąjungos, „Jaunosios Lietuvos“, Šaulių sąjungos) padalinių visoje šalyje sveikinimus, buvo

³⁷ „Jūros dienos“ Komitetams. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 25 d., Nr. 167 (2134), p. 5.

³⁸ „Jūros dienos“ iškilmėse dalyvaus valstybės prezidentas. „Jūros dienos“ komiteto pranešimas. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 2 d., Nr. 174 (2141), p. 5; Jūros dienai ruošti centro komiteto pranešimas. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 6 d., Nr. 177 (2144), p. 8; Dėl geležinkelio lengvatų Jūros dienai. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 8 d., Nr. 179 (2146), p. 5.

³⁹ Pakštas, K. *Baltijos jūra: jos fizinė ir antropogeografinė studija*. Klaipėda, 1934. Ši knyga pratęsė profesoriaus darbus, nagrinėjant rytinio Baltijos jūros kranto geopolitines problemas tarpukariu: Pakštas, K. *Baltijos respublikų politinė geografinė; politinės geografinės problemos, nagrinėjamos atsižvelgiant į Baltijos tautų likimą*. Kaunas, 1929.

⁴⁰ *Lietuvių tautos balsai savo jūros reikalais*. Jūros dienos komiteto propagandos komisijos leidinys. Klaipėda, 1934.

Jūros dienai rengti Klaipėdos komiteto nariai ir pirmininkas Jonas Šimoliūnas (antras iš dešinės). Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

išsakytas palaikymas Klaipėdos krašto gubernatoriui Jonui Navakui, kuris 1933 m. pabaigoje pradėjo griežtą „atlietuvinimo“ politikos liniją Lietuvos pajūryje⁴¹. Minimas leidinys praktiškai įformino 1934 m. balandžio 8 d. paminėtą Lietuvos pajūrio dieną. Tai – propagandinė akcija prieš Vokietijos propaguojamą tautinę įtampą Klaipėdos krašte. Į posėdžius susirinkę jaunalietuvių ir tautininkų skyriai, studentų organizacijos, kiti visuomenės ir vietos valdžios atstovai (pvz., Kaune tautiškai nusiteikę miestiečiai rinkosi rotušėje) priėmė progines rezoliucijas, smerkiančias vokiečių revizionistinius veiksmus Klaipėdoje ir kartu sveikinančias krašto gubernatorių J. Navaką⁴², tvirta ranka ginantį lietuvių tautos interesus⁴³. Ši visuomeninė akcija liudija viešai deklaruoto Jūros dienos tikslo – supažindinti lietuvius su jūra – sąsają su politiniu uždaviniu stiprinti autonominiame Klaipėdos krašte lietuviškumo pozicijas.

⁴¹ Ten pat, p. 14–15, 25, 40–41, 49, 58–60, 62, 64, 73, 85–86, 102, 107, 114–118, 122–123, 127–129, 135–136, 151–152, 160–161, 166–168, 173–174, 179–180, 184–185, 189; Lietuviška perkūnija trenkė į Klaipėdos vokiškumo tvirtoves. *Diena*, 1934 m. liepos 8 d., Nr. 27 (781), p. 10.

⁴² Būdamas gubernatoriumi, 1933–1935 m., jis taikė griežtas sankcijas Klaipėdos krašto vokiečių pronacistinių organizacijų *Christlich Sozialistische Arbeitsgemeinschaft* (CSA) ir *Sozialistische Volksgemeinschaft des Memelgebiets* (SOVOG) politiniams išsišokimams ir antilietuviškai veiklai.

⁴³ Jūros pakraštyje glūdi mūsų tautos ateitis. *Lietuvos aidas*, 1934 m. balandžio 9 d., Nr. 79 (2046), p. 1; Šalin svetimos rankos nuo Lietuvos pajūrio! *Lietuvos aidas*, 1934 m. balandžio 9 d., Nr. 79 (2046), p. 6; Klaipėdiškiai dėkoja gubernatoriui Navakui. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 6 d., Nr. 151 (2118), p. 1.

JŪROS DIENA ŠVENTOJOJE

Didžiosios Jūros dienos vienas parengiamųjų darbų buvo įvadinės šventės suorganizavimas. Jos turiniu – renginiais ir jų metu išsakytomis mintimis – norėta atkreipti dėmesį į pajūrio žvejų buitį, jų problemas. Aukščiausioji valdžia dėl jau anksčiau šiame straipsnyje įvardytų priežasčių rodė padidėjusį susirūpinimą Lietuvos jūros žvejų gerove.

1934 m. liepos 22 d. Lietuvos tautininkų sąjungos Palangos apylinkė (iškilmių vykdomojo komiteto pirmininkas – G. Valančius) surengė Jūros dieną Šventosios uoste. Į šventę rinkosi klaipėdiečiai ir apylinkių gyventojai bei keli šimtai poilsiautojų iš Palangos, kurių dalis į Šventąją atkeliavo nuo jūros tilto įsėdę į žvejų motorlaivius. Susirinkus svečiams, buvęs Šventosios uosto statybų vadovas J. Šimoliūnas savo kalboje apžvelgė uosto istoriją, pabrėžė žvejybos ir žuvies pramonės vystymo Lietuvoje privalumus („Dabar tarp Klaipėdos ir Šventosios uosto esą 8 žvejų kaimai su 600 patyrusių žvejų. Jūros pakrašty žuvims maisto esą daugiau negu Skandinavijos pakraščiuose, taigi žuvų mūsų pakrašty yra. Galėtume suvartoti apie 8 mln. kilogramų žuvies per metus.“⁴⁴). Pasirodžius Respublikos prezidentui Antanui

⁴⁴ J. K-kis. Didelė Šventosios uosto praeitis. *Lietuvos žinios*, 1934 m. liepos 23 d., Nr. 165 (4551), p. 7. Hidrotechnikos pionierius ir uosto statinių specialistas tarpukario Lietuvoje, Lietuvos universiteto Technikos fakulteto profesorius Jonas Šimoliūnas (1878–1965) 1933 m. išleido studiją apie Šventosios uostą – Šimoliūnas, J. *Šventosios uostas: istorija, ekonominė reikšmė, uosto statyba*. Kaunas, 1933.

Smetonai ir kitiems aukštiems pareigūnams, buvo laikomos katalikų ir liuteronų pamaldos už žuvusius žvejus. Jų garbei vyko vainikų nuleidimo į jūrą ceremonija, kurioje dalyvavo iš Klaipėdos atplaukę garlaiviai ir vietos žvejų motorlaiviai. Ministro pirmininko Juozo Tūbelio žmona Jadvyga, nuleidusi į jūrą vainiką, įteikė dovanas žuvusių žvejų šeimoms. Vakare miškelyje prie Palangos–Liepojos plento žmonės rinkosi į gegužinę (vakaronę pušyne), kur žiūrėjo J. Mikuckio vaidinimą-misteriją „Karžygiai“, klausėsi Klaipėdos giedotųjų draugijos chorų „Aukuras“ ir „Vaidilutės“ (vadovas S. Sodeika) dainų⁴⁵. Nors šventėje vyravo pajūrio žvejų kasdienės buities gerinimo ir šalpos klausimai, ši minėjimą, vykusį kelios savaitės prieš didžiąją Jūros šventę, vertintume ir kaip dalį visuotinės, ypač 1933–1934 m. laikotarpiu suaktyvėjusios, tautinės jūros propagandos.

JŪROS DIENA KLAIPĖDOJE: PASIRUOŠIMAS IR ATVYKIMAS

Ideologinis pasirengimas Jūros dienai vyko ir uostamiestyje. 1934 m. liepos 5 d. viena Klaipėdos gatvių buvo pavadinta transatlantinio skrydžio pionierių, lietuvių tautos didvyrių, lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno – vardu. Liepos viduryje Kuršių mariose, ties Juodkrante, buvo organizuota „Užmario ir Pamario“ žvejų regata, o liepos 18 d. į Kopgalio kapines perkelti 1933 m. mirusio lietuvių kapitono Liudviko Stulpino palaikai. Rugsjūčio 6 d. Kauno meno mokyklos grafikos studijos „Forma“ nariai uostamiestyje surengė parodą, kurioje dalyvavo ir vėliau išgarsėjęs grafikas Antanas Kučas⁴⁶. Šeštadienį (rugsjūčio 11 d.), Didžiosios Jūros dienos išvakarėse, buvo minima Jaunimo Jūros diena. Sekmadienį (rugsjūčio 12 d.) Smiltynėje vykusiems renginiams suteiktas „Aukuro“ dienos pavadinimas, nes vakare vyko „Aukuro“ kultūrinės draugijos dainų ir šokių šventė⁴⁷. Jūros dienoje Klaipėdoje skatintas dalyvavimas organizuotomis grupėmis. Vykimas į Jūros dienos renginius uostamies-

tyje buvo plačiai organizuotas ir kruopščiai kontroliuojamas. Tautinės, jaunimo, sporto ir kitos visuomeninės organizacijos kviestos pasirūpinti tvarkingu atvykimu ir dalyvavimu šventės renginiuose. Ypač akcentuotas pasirengimas iškilmingam paradui (karnavalui), kurio metu turėjo susiliesti į vieną išpūdį įvairių susivienijimų spalvingų vėliavų plazdėjimas, orkestrų muzika, fakelų ugnis ir „gyvi paveikslai“.

Atvykti į Jūros dienos renginius Klaipėdoje buvo sudarytos išskirtinės sąlygos. Pasiecti pajūrį iš atokesnių Lietuvos regionų ar net iš Kauno kasdienėmis aplinkybėmis nebuvo paprasta. Pagrindinė ir bene vienintelė transporto priemonė, gabenusi lietuvius į uostamiestį, buvo traukiniai. Priminsime, kad magistralinis Žemaičių plentas, jungęs Kauną su Klaipėdos kraštu, buvo užbaigtas tik 1939 metų vasarą. Šventiniai „extra“ traukiniai iš Kauno, Šiaulių, Alytaus, Obelių, Joniškio, Virbalio ir Pagėgių kursavo nuo ketvirtadienio. Vykstantiems į Klaipėdą grupėmis ar pavieniui buvo suteikiama 87,5 proc. nuolaida bilietui, trečdalis trečiosios klasės bilieto kainos. Tarkime, iš Kauno bilietas į abi puses kainavo 5 Lt 10 ct. Pikantiška detalė – žmonės į pajūrį keliavo kroviniuose vagonuose, vyrai ir moterys atskirai⁴⁸. Buvo galima rinktis ir kelionę greituoju traukiniu (su miegamąja vieta), kainavusią 10 litų⁴⁹. Sausakimši traukiniai iš Kauno išvykdavo vėlyvą vakarą, o kelionė (su visais sustojimais) trukdavo apie 10 valandų. Atvykę iš atokesnių vietų bent pirmą dieną turėjo jausti nemenką nuovargį. Po šventės pateiktais duomenimis, traukiniais į Klaipėdą suvažiavo apie 35 tūkst. žmonių, traukinio sąstatą sudarė iki 60 vagonų. Vandens keliais ir plentais atvykusiųjų, skirtingais duomenimis, priskaičiuota nuo 5 tūkst. iki 17 tūkst. Dalis šventės dalyvių iš Žemaitijos vyko autobusais, įlipę Mažeikių, Plungės, Skuodo, Telšių ir Kretingos stotyse⁵⁰. Be to, iš centrinės Lietuvos į Klaipėdos kraštą keliauta vežimais ir vandeniu – baidarėmis ir upiniais garlaiviais.

Žymus gamtininkas, hidrologijos mokslo Lietuvoje pra-

⁴⁵ Didelės iškilmės Šventosios uoste. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 23 d., Nr. 165 (2132), p. 2; St. S. Iškilmės Šventosios uoste. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 25 d., Nr. 167 (2134), p. 2–3; Maniukas, A. Pirmoji Jūros diena Šventosios Uoste. *Žemaičių priedelius*, 1934 m. rugsjūčio 5 d., Nr. 31 (453), p. 2.

⁴⁶ Andriušis, P. Vaizduojamo meno pragiedruliai Klaipėdoje. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugsjūčio 17 d., Nr. 189, p. 2; Aleknavičius, B. Lietuvininkai. Jūros diena. *Lietuvos žvejys*, 1984 m. spalio 20 d., Nr. 42 (483), p. 6

⁴⁷ Jūros Dienos Klaipėdoje Programa. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. liepos 15 d., Nr. 161, p. 5.

⁴⁸ Perkūnas. Baltramiejus važiuoja jūron. *Sekmadienis*, 1934 m. rugsjūčio 12 d., Nr. 32 (336), p. 9; Sakalas, J. Ten, kur ošia laisvoji Baltija. *Sekmadienis*, 1934 m. rugsjūčio 19 d., Nr. 33 (337), p. 3.

⁴⁹ Nuolaidą į Jūros Dieną gaus ir paskirai vykstantieji. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugsjūčio 6 d., Nr. 177 (2144), p. 5; Didelės geležinkelių lengvatos vykstantiems į Jūros Dieną Klaipėdoje. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 26 d., Nr. 168 (2135), p. 2.

⁵⁰ Jūros Diena Klaipėdoje. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugsjūčio 9 d., Nr. 180 (2147), p. 8; Jūros Šventės Dienomis Klaipėdoje buvo netoli 100 000 Žmonių. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugsjūčio 14 d., Nr. 186, p. 5.

Atvykimas į Jūros dieną Klaipėdoje. Leidyklos „Libra Memelensis“ rinkinys

dininkas Steponas Kolupaila surengė 50-ies baidarių žygį į Jūros dieną. Likus savaitei iki šventinių renginių, 102 baidarininkai (skautai, jūrų skautai, jaunalietai, šauliai, Kauno jachtklubo nariai ir kt.) išplaukė Nemunu iš Kauno Klaipėdos link⁵¹. Baidarių žygyje dalyvavo Eduardas Ingaunis, vienas buriavimo sporto organizatorių ir gaivintojų pokario Klaipėdoje. Baidarininkai sėkmingai perirklovo Kuršių marias ir pakeliui aplankę Nidą ir Juodkrantę, pasiekė stovyklą Smiltynėje. Į Jūros dieną atvyko ir jūrų skautai iš stovyklos Juodkrantėje. Išpuošti didieji upiniai garlaiviai su gyva muzika iš Kauno išvyko rugpjūčio 11 d. 9 val. ryto. Kelionės į Klaipėdą ir atgal kainą – 5 litai. Garlaiviu atvyko ir Jūros dienos rengti Kauno (centrinis) komitetas su kitais aukštais valstybės pareigūnais⁵². Svečių atvyko ir iš Latvijos – kelios grupės lietuvių ir latvių iš Liepojos ir Rygos. Atvykstantieji žymėti specialiuose registracijos punktuose. Masėms suvaldyti Jūros dieną buvo skiriamas nemažas dėmesys. Atvykusieji buvo skirstomi grupėmis, kurios turėjo savo palydovus. Mies-

te tvarką prižiūrėjo šventės tvarkos prižiūrėtojai su mėlynu kaspiniu ant rankovės. Kaspine buvo pažymėtas inkaro ženklas su specialiu užrašu⁵³. Pagrindiniais šventės prižiūrėtojais buvo numatyti 150 Klaipėdos krašto Šaulių sąjungos narių.

Važiuojančių į Klaipėdą traukinių vagonuose tvarka turėjo rūpintis palydovai. Kad šis sumanymas nebuvo iki galo įgyvendintas, patvirtina atsiliepimai apie netvarkingą susodinimą ir kai kurių asmenų važiavimą be bilieto. Spaudoje būta ir pastabų, kad dalyvavimas masiniuose renginiuose vyko kiek chaotiškai, ir daugiatūkstantinei miniai nepažįstamosiose vietose buvo sudėtinga susiorientuoti. Trūko ekskursijų vadovų, kurie nurodytų renginių, nakvynės ar pagrindines lankytinas vietas. Grupės žmonių klaidžiodavo po miestą tarp jau užimtų nakvynės punktų. Pasitaikydavo ir tokių kurioziškų situacijų, kai, pasiekę Kuršių marių krantinę, lietuviai galvodavo pamatę jūrą („Taip prie stoties eina būrelis dar nesenų moterų ir kalbasi, kad jūra, girdi, visai nedidelė, nes siaura ir matosi jos kitas krantas“)⁵⁴.

⁵¹ Iš Kauno baidarininkai iškilmingai išlydėti į Jūros dieną. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 6 d., Nr. 177 (2144), p. 8; Nemuno Eskadros Atvykimas. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 186, p. 5.

⁵² Pirmieji 5000 Jūros Dienos Svečių jau Klaipėdoje. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 184, p. 9.

⁵³ Ruoškimės vykti į Jūros dieną Klaipėdoje. *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 27 d., Nr. 169 (2136), p. 5.

⁵⁴ Jūreivis. Jūros dienos išpūdžiai. *Rytas*, 1934 m. rugpjūčio 17 d., Nr. 186 (3038), p. 2.

Ekskursantams – taip oficialiai vadinti šventės dalyviai – apgyvendinti buvo skirtos viešos patalpos („bendros nakvynės“) visame mieste. Atvykėliams nakvynės paslauga teikė 17 mokyklų, 2 fabrikai ir 2 privatūs namai, ekskursantai buvo apgyvendinti ir lėktuvų angare Rumpiškėje (buvusiame Klaipėdos aerodrome), gimnastikos salėje, Klaipėdos krašto darbininkų ir amatininkų sąjungos patalpose, Luizės dvare, Klaipėdos igulos kareivinėse⁵⁵. Viešos patalpos buvo išklotos šiaudais. Paklode, antklode ir pagalve miegantieji turėjo pasirūpinti patys. Jei norėjai nakvynės su paruošta patalyne, ji atsiėjo 1–1,5 Lt už vieną naktį. Retas kuris atvykęs šventės dalyvis apsistojo viešbučiuose ar vasarnamiuose. Pastebėjus, kad numatytų nakvynės vietų gali neužtekti, statytos lauko palapinės. Kadangi vyravo geras oras, kai kurie atvykėliai naktį prieglobstį rado pajūrio kopose. Renginių metu veikė 10 valgyklų, 4 specialūs, „Lietuvos eksporto“ įrengti, maitinimo punktai (visi prie jūros ar marių), geriamojo vandens kranai, 4 poilsio vietos (aikštės), 4 informacijos biurai, 14 viešųjų tualetų (išviečių) ir apie 10 sanitarijos punktų, kuriuose buvo suteikta smulki medicininė pagalba per 600 žmonių⁵⁶. Išvystyta nemenka žmonių srautų reguliavimo infrastruktūra atskleidžia organizatorių pastangas suteikti patogias poilsavimo ir dalyvavimo renginiuose sąlygas. Šventės programoje nurodyta, kaip galima praleisti laisvalaikį savarankiškai, nepamirštant bendroje tvarkoje pažymėti: „Atvykai į Klaipėdą Jūros Dieną švęsti, todėl dalyvauk visose iškilmėse.“

JŪROS DIENA KLAIPĖDOJE: CEREMONIALAS

Jūrinės propagandos lozungai, iškilę Lietuvos vidaus politikoje 1933 m., savo kulminacinį tašką pasiekė 1934 m. rugpjūčio 11 d. vakare Melnragės paplūdimyje, kur stovėjo vainikais papuošta tribūna. Tą dieną prie Klaipėdos uosto šiaurinio molo vyko neeilinės iškilmės. Savotiška Lietuvos ir jūros santuoka. Toks palyginimas įmanomas ne vien dėl apeiginių Jūros dienos kalbų, kuriose garsiai skambėjo santuokos sakramentą primenantys pasižadėjimai. Krikščionybės kultūrinėje tradicijoje galima rasti ritualais išreiškiamu

Baidarininkai prie Baltijos jūros. A. Gustaitis. Lietuvių studentų korporacija „Jūra“ Lietuvos universitetuose. Klaipėda, 1998

glaudžių valstybės ir jūros santykio analogijų. XI a. Venecijoje išvirtino tradicija per Kristaus žengimo į dangų šventę rengti laivų parada, kuris simbolizavo politinį ir ekonominį Venecijos miesto-valstybės išgalėjimą Dalmatijos regione bei Adrijos jūroje. Jos metu buvo prašoma jūros būti ramiai ir gailestingai jūrinio miesto prekeiviams. 1177 m. popiežius Aleksandras III, atidėkodamas už politinę paramą, įteikė Venecijos dožai (kunigaikščiui) žiedą ir įpareigojo kasmet per šventinę laivų procesiją mesti žiedą į jūrą ir taip su ja susituokti. Metant žiedą į jūrą miesto vadovas ištardavo: „Teisingo ir amžino Dievo akivaizdoje aš vedu jūra, Tave...“⁵⁷. Šis veiksmas, iki šiol atliekamas Venecijos mero, simbolizuoja neišardomą Venecijos ir jūros ryšį. Kita analogija siejasi su kaimyninės Lenkijos istorine raida tarpukariu. Šaliai po Pirmojo pasaulinio karo ir Versalio taikos sutarties pasirašymo atiteko Pomeranijos sritis pietrytiniame Baltijos pajūryje. 1920 m. vasario 10 d. Lenkijos kariuomenės daliniai, vadovaujami generolo Jozefo Halerio, ties Pucku pasiekė Baltijos jūros pakrantę. J. Haleris su raitų ulonų pulku nujojo į paplūdimį atlikti simbolinių Lenkijos vedybų su jūra apeigų. Po katalikiškų mišių buvo pašventinta Lenkijos karinių jūrų pajėgų vėliava ir iškelta ant pakrantėje pastatyto stiebo (flagštoko). Tada, mesdamas į apledėjusią jūrą platinos žiedą, generolas ištare žodžius: „Šventos Lenkijos Respublikos vardu aš, generolas Jozefas Haleris, perimu valdžion šį senovės slavų Baltijos jūros krantą.“⁵⁸ Vėliau, statydami Gdynės uostą ir plėsdami savo jūrų laivyną ir prekybą, lenkai tik patvirtino savo pasižadėjimus jūrai. Ar lietuvių inteligentai

⁵⁵ *Į Jūros dieną* (vadovas). Jūros dienos Klaipėdos komiteto Propagandos skyrius. Klaipėda, 1934, p. 8–9.

⁵⁶ Ten pat, p. 7–9, 14; Dėl sanitarijos organizacijos ir veikimo Jūros Dieną. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 20 d., Nr. 188 (2155), p. 5; Jūros Dienos svečiams nurodymai ir patarimai. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 184, p. 10; Vareikis, V. *99 Klaipėdos miesto istorijos*. Klaipėda, 2009, p. 186–187.

⁵⁷ Prieiga internete (http://en.wikipedia.org/wiki/Marriage_of_the_Sea_ceremony) [žiūrėta 2015 02 15]

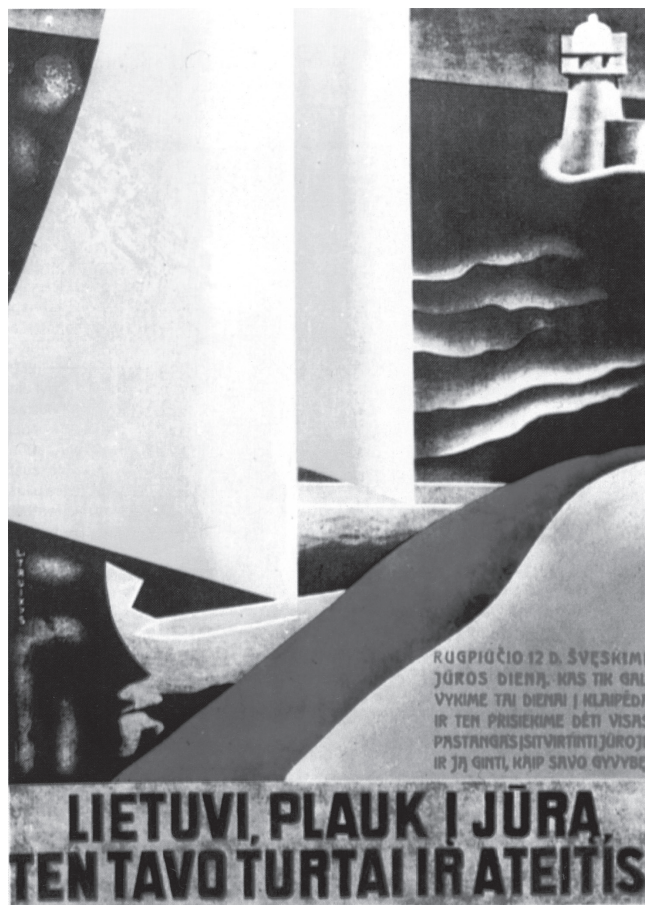
⁵⁸ Prieiga internete (http://en.wikipedia.org/wiki/Poland%27s_Wedding_to_the_Sea) [žiūrėta 2015 02 15]

*Jūros dieną Klaipėdoje po iškilmingos ceremonijos tauta seka paskui prezidentą Antaną Smetoną.
R. Beniušio rinkinio*

nesinaudojo kaimynų lenkų patirtimi tautos jūrinimo darbe? Jų startinės pozicijos turėjo daug panašumų. Abi buvo visiškai naujos tautinės valstybės, atsiradusios po Pirmojo pasaulinio karo. Abi gavo trokštamą priėjimą prie jūros, nors ir minėjo ilgą antijūrinės egzistencijos istoriją. Jei gretintume Lenkijos ir Lietuvos jūrinės politikos įdirbį tarpukariu, Lietuvą matytume atsilikusiosios (bent 15 metų) vaidmenyje. Jūros dienos renginiai ir po jų padaryti sprendimai Lietuvos užsienio prekybos srityje kuriant jūrų laivyną žymėjo lietuviškumo ir jūriškumo santykio lūžį.

Pasižvalgę po analogijų pilną jūrinių tautų ir valstybių kultūrinį paveldą, grįžtame į karštą 1934 m. rugpjūčio 11 d. pavakarę Klaipėdoje, kurios sakraliai šventinė atmosfera rodosi labiau pažini, labiau suprantama. Ceremonija „atviro oro bažnyčioje“ (tribūnoje) prasidėjo katalikų ir evangelikų pamaldomis už žuvusiuosius jūroje. Jų metu buvo išdidžiai prisiekta „...amžinai ginti Lietuvos pajūrį, nesigailint net savo gyvybės ir kraujo“⁵⁹. Šios priesaikos fone bei nuotaikoje sklido šeštadienį ir sekmadienį toje pačioje tribūnoje kalbėjusiųjų žodžiai. Savo mintis, perpildytas jūrinės ir tautinės kultūros sąsajų dėstė Klaipėdos įgulos viršininkas Juozas Lanskoronskis, Lietuvos šaulių sąjungos viršininkas Mykolas Kalmantas ir Klaipėdos krašto skautų vadovas M. Kukutis. Iškilmingumo apeigoms suteikė kariuomenės orkestras ir jungtinis kauniečių bei klaipėdiečių choras. Simboliškai, lyg ir sekant apžvelgtus santuokos su jūra ritualus, uosto kapitono lydima garbingų svečių delegacija laivu „Perkūnas“ išplaukė į jūrą nuleisti vainiko trimis jūrų skautams, žuvusiems ties uosto jūrų vartais, pagerbti. Iškilmingai pašventintas mole įmūrytas jų atminimo kryžius.

1934 m. Jūros dienai dailininko Liudo Truikio sukurtas plakatas

1933 m. vasarą sudužo ant šiaurinio uosto molo užneštas jūrų skautų burlaivis „Budys“ – pirmoji jūrinė lietuvių jachta⁶⁰. Trijų jūrų skautų – V. Amulevičiaus, Eduardo Jasiukevičiaus ir Vinco Šidlausko – žūtis tautinės propagandos buvo įvardyta kaip Lietuvos auka jūrai. Tuo pat metu, kai iš „Perkūno“ į jūrą buvo leidžiamas ažuolo šakų vainikas, ant pietinio uosto molo išsirikiavę baidarininkai metė į jūrą Nemuno pakrančių gyventojų dovanotas gėles, pagerbdami „...žuvusius jūroje ir dėl jūros“⁶¹. Vainikų ir gėlių nuleidimo į jūrą ceremonija tapo nuolatine Jūros švenčių Klaipėdoje programos dalimi, kuri įgijo ideologinį turinį.

Po įžanginių iškilmių, vakarop, lietuvių minia patraukė į Klaipėdos kapines, kur vainikus prie paminklo žuvusiems Klaipėdos sukilimo dalyviams padėjo Jūros dienos organizacinio komiteto ir visuomenės atstovai. Sutemus nuo miesto kapinių uosto link prasidėjo iškilminga eisena. Ugnies

⁵⁹ Andriušis, P. Lietuva davė amžiną pažadą savo jūrai. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 186, p. 4.

⁶⁰ Majauskas, K. Mes jūrą mylėjome – jūroj galvas padėjome. *Skautų aidas*, 1933, Nr. 7 (112), p. 4–5.

⁶¹ Kelionės baidarėmis dalyviai jau Kaune. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 184 (2151), p. 12.

Jūros dienoje dalyvavo chorų dainininkai iš kitų Lietuvos miestų. Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkinys

fakelais nešini joje dalyvavo šventės rengėjai, visuomeninių ir jaunimo organizacijų nariai. Skambant muzikai ir dainoms, gatvėmis judėjo Klaipėdos bendrovių paruošti ir mitologinėmis būtybėmis išpuošti „gyvieji paveikslai“ (autovežimai-stendai). Iš visų išsiskyrė Kuršių nerijos žvejų vežimas su Neptūnu⁶². Parado dalyviai Prezidento Smetonos alėjoje sustojo ties Klaipėdos krašto gubernatūra (dab. Liepų g. 10) išklausti gubernatoriaus Jono Navako sveikinimo žodžio. Savo kalboje jis pabrėžė, kad Lietuvai nepaprastai svarbu įsitvirtinti prie jūros dėl vokiečių nacistinių organizacijų antivalstybinės veiklos autonominiame krašte. Tautiniais drabužiais apsirengusios moterys įteikė J. Navakui gėlių iš Vilniaus⁶³.

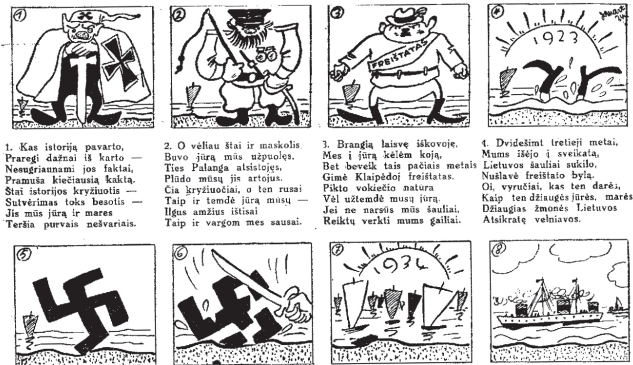
Sekmadienio (rugpjūčio 12 d.) rytą Lietuvos šaulių sąjungos centrinis choras, pritariant husarų pulko orkestrui, pamaldų Katalikų bažnyčioje metu sugiedojo „Lietuviais esame mes gimę!“ ir antrą dieną iš eilės kvietė minias į Melnragės paplūdimį. Iškilmingam didžiosios Jūros dienos atidarymui tribūnoje susirinko aukščiausiosios Klaipėdos krašto ir Lietuvos Respublikos valdžios (visi vyriausybės nariai) atstovai. Pamaldas laikė Telšių vyskupas Justinas Staugaitis. Kalbėjo Kauno ir Klaipėdos organizacinių Jūros dienos komitetų pirmininkai Zenonas Bačelis ir Jonas Šimoliūnas, Lietuvos jūrininkų sąjungos pirmininkas gen. Vladas Nagevičius, Jūrininkų sąjungos Klaipėdos skyriaus pirmininkas Aleksandras Rasiulis, Klaipėdos miesto vyr. burmistras Erdmonas Simonaitis, Klaipėdos uosto direkcijos pirmininkas Balys Sližys,

⁶² Andriūšis, P. *Kelionės po Lietuvą*. Vilnius, 2013, p. 157–158; Firmų paradas Jūros Dieną. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 181 (2148), p. 5; „Jūros dienos“ sanitariniai reikalai. *Rytas*, 1934 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 182 (3034), p. 7.

⁶³ Visa Lietuva pagerbė savo jūrą. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 13 d., Nr. 183 (2150), p. 4.

Jūros diena ir istorija.

J. Martinaičio karikatūros ir žodžiai.

1. Kas istoriją pavarto, Praregi dažnai iš karto — Neugriaujami jos faktai, Pramuša kiekisais kaktai. Štai istorijos kryžiuolis — Sutvėrimas toks besotis — Jis mūsų jūrą ir mares — Teršio pūvanis netvartais.
2. O vėliau štai ir maskolis Buvo jūrą mūs užpuolęs. Ties Palanga atsisiojęs, Pliudo mūsų jė artojas. Čia kryžiuoliai, o ten rusai — Taip ir temdė jūrą mūsų — Ilgas amžius jūšiai — Taip ir vargom mes sausiai.
3. Brangią laisvę iškovojė, Mes į jūrą kelėm koją, Bet bereikė tais pačiais metais Grėmė Klaipėdai traukimas. Piko vokiečio natūra — Val užtemdė mūsų jūrą — Jei ne mureis mūs šaudiai, Reiktų verkti mums gailiai.
4. Dvidešimt trejetį metų, Mums išėjo į sveikata, Lietuvos šauliai sukišo, Nušlavė freilisto bėda, Oi, vyrūčiai, kas ten darė, Kaip ten džiugės jūrės, marės, Džiugias žmonės Lietuvos Atsikratę vėlinavos.
5. Bet gerieji signalariai — Vėl mums rūpesčių pridarė — Vairiausi ten judoliai Išvėrė baisiausia kose — Mūsų jūrą ir rytolių Juoda svaistika užstojo, Jei ne Navako ranka, But ir likus ši tvarka.
6. Sublizgėjo kardas plieno (Taip pradėjom jūros dieną) — Svaistikos ten kaip nebūta — Liko tos tik vieni skutai. — Vėl stipri gubernatura Valdo mūsų seną jūrą, — Laisva jūra ir mares, Kuršiu kopas tvartais.
7. Džiugiamės marėm—jūrom, 8. Greit jus jūroj pamatysė — Šita mano pranašybatė: — Plaukė mūs jūros mūs laivybas, Keisis prėkėm su kaimynais, Mes mvlėsim savo jūrą, — Turim ir mažų laivėlyų, — Bet laikai ne už kalnų — Reiks laivų mums mizinių!

Politinė satyra ir karikatūros, iliustruojančios jūros šventės „įdarbinimą“ tautinės ideologijos tikslams, Trimitas, 1934 m., Nr. 32, p. 643.

Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas Martynas Reisgys, Klaipėdos krašto gubernatorius Jonas Navakas, lietuvininkų kultūros veikėjas Martynas Jankus ir galiausiai šalies prezidentas Antanas Smetona⁶⁴. Jų kalbos buvo transliuojamos per radiją tiesiogiai visai Lietuvai. Kauno miesto sode buvo įrengti specialūs garsiakalbiai klausyti iškilmingų kalbų⁶⁵. Prezidento kalboje skambėjo drašus, įvertinus geopolitinės aplinkybes, pasižadėjimas: „Mūsų jūra, mes jos niekam ir niekuomet neatiduosime. Toks mūsų pažadas turi būti tesėtas. Jūros Diena teprimena tatai visiems.“⁶⁶ Iškilmės pajvairintos jungtinio Kauno šaulių, „Dainos“, jaunalietuvių ir Klaipėdos giedotųjų choro dainomis⁶⁷. Po kalbų priešais tribūną vyko paradas, kuriame dalyvavo kariuomenės dalys, savanoriai, šauliai, skautai, jaunalietuviai, „santariečiai“, Kauno ir Klaipėdos jachtklubo nariai, studentai, Nidos sklandymo mokyklos mokiniai, sportininkai, visuomeninių ir tautinių organizacijų grupės⁶⁸. Praskridę penki lėktuvai simboliškai užbaigė paradą ir iškilmes prie jūros vartų. Sakralinę priesaikos ceremoniją

⁶⁴ Kaip bus švenčiama Jūros diena. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 4 d., Nr. 176 (2143), p. 8; Klaipėda gyventojais padvigubės. *Diena*, 1935 m. rugpjūčio 5 d., Nr. 31 (785), p. 1.

⁶⁵ Jūros Diena Kaune per Radio. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 16 d., Nr. 188, p. 4; Jūros Dienos iškilmės bus transliuojamos per radio. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 181 (2148), p. 5.

⁶⁶ Tautos Vado A. Smetonos kalba. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 186, p. 1.

⁶⁷ Dainos Menas Jūros Dienoje. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 187, p. 2.

⁶⁸ Visa Lietuva pagerbė savo jūrą. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 13 d., Nr. 183 (2150), p. 4, 8.

Jaunime, Jūra tave sveikina!

Pavasario, šaltą Sekminių šventę tu gražiai susibūres įsakai savo pajūri. Ties Lietuvos jūros vartais stovėsi, kuriuos tavo broliai anksčiau gyvybę iškovojo, tu prisileksi jūrai šmėtiną našlę. Ji galina tavo nepaprastumo jūros plotus švaidyti ir savo kraštą dvasiniai ir ekonominiai šviesinti. Nes šios dienos ne tik turis, ji šventė, ji gyvenimo, – padidina visat geresnis žmogaus jėgas

Jaunime, jūros atsirėmęs, jos dvasios keliamas, tu padarysi Lietuvą neįveikiamą

Vakarai, 1936 m. gegužės 31 d., p. 1

Melnragėje, vykusią šeštadienį ir prasitęsusią sekmadienį, vadinantume esminiu pirmosios Jūros dienos momentu, kurio metu atsiskleidė ideologinis šventės turinys.

JŪROS DIENA KLAIPĖDOJE: PROGRAMA

Rugpjūčio viduryje Klaipėdoje ir visoje Lietuvos jūros pakrantėje vyrauja poilsiautojams patrauklūs orai. Gero pajūrio klimato vilionės neabejotinai prisidėjo prie nuosaikios jūrinės propagandos, metų pradžioje ištransliuotos įvairiomis viešosios komunikacijos priemonėmis, paveikumo. Spaudoje publicistiniuose ir analitiniuose straipsniuose, proginiuose šventės leidiniuose ir atsišaukimuose kelis mėnesius iki šventės nuosekliai propagauta jūros reikšmingumo valstybei idėja, apeliuota į lietuvių patriotiškumą. Dalyvavimas Jūros dienos renginiuose turėjo tapti dar viena tautiškumo – lojalumo tautinės valdžios politikai – išraiška. Nemanytina, kad įsitraukimas į šią tautinę akciją pajūryje reikalavo didelių valios pastangų iš Lietuvos piliečių. Galėtume spėti, jog vykimas papramogauti ir smagiai praleisti kelias dienas prie jūros buvo bene vienintelis pirmosios Jūros šventės dalyvių tikslas. 1934 m. rugpjūčio 11–12 d. į Klaipėdą sugužėjo apie 50–60 tūkst. svečių. Toks šventės dalyvių skaičius pateiktas tarpukario spaudos puslapiuose⁶⁹. Sutikdami, kad tikslų skaičių nustatyti būtų ganėtinai sunku, turėtume pripažinti dalyvavimo renginiuose masiškumą. Klaipėdoje, kurioje XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje gyveno apie 45 tūkst. miestiečių, ir dvi gubai mažesnė atvykusių žmonių masė (30 tūkst.) būtų sukėlusį nemažą šurmulį. Didžioji dalis svečių vyko pirmą kartą pažvelgti į jūrą. Simboliška tai, kad ir smarkiai sumažinus galimai tautinės ideologijos išpūstus skaičius, Klaipėda žmonių skaičiumi Jūros dienos savaitgalio metu turėjo padvigubėti. Ir, kas buvo svarbiausia organizatoriams, didlietuvių buvo

⁶⁹ Jūros dienoje dalyvavo apie 60 000 žmonių. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 184 (2151), p. 7; Jūros Dienai praėjus. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 187 (2154), p. 4.

Akademinio jaunimo priesaika jūrai

Ties Tavim susikaupęs aš pergyvenu Tavo didingą grožį, jaučiu kritinėje Tavo visados jauną jėgą.

Amžiais atsidusdama Tu nenuilstamai plauni mano tėvynės krantą. Tu jungi jį su viso pasaulio krantais. Tu esi nekintamas ryšys tarp mano krašto praeities ir šių dienų, Tavo vandeniu suvilgęs kaktą, aš praregiu ir jo skaidrią ateitį. Matau, kaip mano vaikų vaikai Tavo bangas laivais aria, o Tu, mėgdama narsą, iš savo gelmių aukoji jiems neįkainojamus turtus.

Gal būt, kad mano tėvai buvo Tave kiek primirę. Jie bandė savo jėgas sausumos plotams įveikti. Tur būt, nežinojo, kad sausumą galima valdyti tik jūros atsirėmus, tik jos laisvę savo kraujuje juntant.

Aš, jaunas atgimusias Lietuvos sūnus, grįžtu į Tave. Tėvynės gyvybės reikalą suprasdamas, Dievą aukštybėse liudininku šaukdamas, pažadu būti tau ištikimas. Gal būt, kad man teks kada šią krantą ginant čia paskutinį kartą atsidusti. Tai manęs negąsdina. Tave mylėdamas aš žinau, kad kiekvieną, kas mane nuo Tavęs atskirti stengtų, aš įveiksiu. Tu nesuvaržoma, galinga, didini mano jėgas daugeriopai.

Šiandien aš prisiekiu Tau, Jūra. Aš ir mano vaikai bus Tau per amžius ištikimi.

Akademikas, 1936 m., Nr. 11-12, p. 233

daugiau nei vokiečių ar tautiškai nesusipratusių klaipėdiškių. Vien šis – masiškumo – veiksnys, nors ir labai laikinas, leido svarstyti apie tikslo pasijausti tikraisiais šeiminingais Baltijos pajūryje nuo Šventosios iki Nidos įgyvendinimą.

Uostamiesčio gatvės buvo pilnos šurmilio: „Krautuwėse bisnis..., daug atvažiavusiųjų šio to perkasi. Kioskai su alumi ir kitais gėrimais daro didį biznį – nuolatos apgulti žmonių.“⁷⁰ Daug kas važiavo ar plaukė į Melnragę, Kopgalį, Juodkrantę ar Smiltynę. Kalbomis, dainomis, šūksniais, entuziazmo kupinomis eitynėmis ir priesaikomis pagarbinę jūrą, atvykėliai galėjo ir praktiškai su ja susipažinti. Šeštadienio vakarą maloniai dalyvius nuteikė po iškilmingos eisenos prasidėjęs karnavalas ant vandens – vakarinis pasiplaukiojimas žibintais papuoštomis žvejų valtims, baidarėmis ir motoriniais laivais mariose. Laivuose grojo gyva muzika⁷¹. Smiltynėje, kurios 800 metrai pakrantės buvo papuošta elektros lemputėmis, tuo metu skambėjo iš vasarnamių estradų sklindantys chorų dainų ir pučiamųjų orkestrų garsai, vyko šokiai. Fejerverkai nušvietė vasaros nakties dangų virš marių

⁷⁰ Į Klaipėdą atvyko jau apie 35 000 žmonių. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 185, p. 5.

⁷¹ Jūros Dienos iškilnių programa. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 181 (2148), p. 6.

Akademinio jaunimo priesaikos jūrai autorius Ignas Šeinius.
Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

dvi dienas iš eilės: šeštadienį ir sekmadienį. Kita pramoga – „pasivažinėjimas“ jūroje ir mariose žvejų burinėmis valtimis ir motorlaiviais. Per šventinį savaitgalį į Smiltynę ir Kopgalį keltais kėlėsi 42 tūkst. žmonių⁷². Viena patraukliausių šventės dalių tapo „pasivažinėjimai mėnesienoje“ laivu „Kuršių marios“ („Kurische Haff“). Plaukimo kaina – 1 litas. Baltijos jūra šventinėmis dienomis buvo klastinga. Lietuviai, kurių nemaža dalis jūrą matė pirmą kartą, puolė į jos bangas. Visgi maudymosi ypatumai banguojančios jūros pakrantėje skyrėsi nuo pasiplaukiojimo ežeruose. Jūros dienos šventės metu jūroje besimaudydami nuskendo keli lietuviai. Gelbėtojams rugpjūčio 11–13 d. pavyko išgelbėti apie 30 skęstančiųjų⁷³. Povandeninės jūros srovės – ne vienintelė nemaloni staigmena, laukusi svečių. Neretam, susigundžiusiam žvejų burvalte, kuteriu (žvejybiniu motorlaiviu) ar uosto tarnybos laivu išplaukti į jūrą, teko susipažinti su jūrligės simptomais.

⁷² Nepaprasti Jūros Dienos Skaiciai. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 190, p. 3.

⁷³ Nelaimė Klaipėdoje. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 13 d., Nr. 183 (2150), p. 8; Kas nuskendo Klaipėdoje. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 17 d., Nr. 186 (2153), p. 8.

Vokiečiai žvejai dar ir išsiūbudavo savo laivus jūroje, kad tik didlietuviams būtų blogiau visuotinai „garbinamoje ir mylimoje“ jūroje. Sekmadienio vakare garbingiausi šventės svečiai, pasibaigus ceremonijoms prie jūros vartų, sulipo į garlaivį „Vilnius“, nuo kurio denio stebėjo renginius mariose: burinių jachtų, motorinių valčių ir baidarių parodą bei 40 žvejų burvalčių, susirinkusių iš Nemuno deltos ir pamario gyvenviečių, regatą tarp Smiltynės kurhauzo ir Kopgalio. Pakrantėje, Smiltynės pusėje, aptvertuose baseinuose varžėsi plaukikai, vandensvydžio mėgėjai, buvo atliekami meniški ir „komiški“ šuoliai į vandenį nuo tramplino⁷⁴. Miesto pusėje, prie marių (Dangės upės žiočių šiauriniame rage), dalyvaujant prezidentui, atidaryta nauja Klaipėdos jachtklubo būstinė⁷⁵. Šventę užbaigė simfoninio orkestro, pavienių ir jungtinių chorų koncertai Smiltynės miške, naktinės iškylos su laivais į jūrą.

Šventėje netrūko ir pramoginių renginių. Išskentusieji ilgą kelionę traukiniu ir atlikusieji dalyvio pareigą iškilmėse, galėjo rinktis ramų pasiplaukiojimą arba linksmybes. Šeštadienį Šaulių namuose vyko vakaras, prasidėjęs uosto teisininko Juozo Jurkūno paskaita „Jūra ir mes“, po jos iki 5 val. ryto vyko šokių ir muzikos programa⁷⁶. Jūros dienos savaitgalį apyvartą smarkiai pakėlė Klaipėdos miesto gamybos ir susisiekimo paslaugų sektorius: parduotuvių savininkai, turgaus prekeiviai, maisto gamintojai, keltininkai, garlaivių ir laivelių nuomotojai. Skaičiuota, kad svečiai mieste galėjo išleisti apie 250 tūkst. litų⁷⁷.

JŪROS DIENA VISOJE LIETUVOJE

Jūros dienos sumanytojai su jūra siekė supažindinti visą šalį. Tuo tikslu įvairių Lietuvos regionų centruose ir mažesniuose miesteliuose kūrėsi Jūros dienos organizaciniai komitetai, rengę atskiras minėjimo programas. Norint pabrėžti visuotinį jūros ir susiartinimą su ja skirtos šventės svarbą,

⁷⁴ Wandens Sportas Jūros Dienoje. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 186, p. 5; Žvejų Regata, Ten pat, p. 5; Drevinskas, V. „Į jūrą aukštaičiai, į jūrą žemaičiai, į jūrą visa Lietuva“. *Lietuvos žvejys*, 1988 m. liepos 9 d., Nr. 28 (674), p. 9; Klaipėdoj didžiulė šventė. *Rytas*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 184 (3036), p. 2.

⁷⁵ Pirmieji 5000 Jūros Dienos Svečių jau Klaipėdoje. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 184, p. 9.

⁷⁶ Dr. Jurkūno paskaita „Jūra ir mes“. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 184, p. 9; Paskaitos apie jūrą karininkams ir visuomenei. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 13 d., Nr. 183 (2150), p. 5.

⁷⁷ Nauda klaipėdiškiams iš Jūros Dienos. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 184 (2151), p. 12.

1934 m. rugpjūčio mėnesį visoje šalyje vyko mažesni ar didesni Jūros dienos minėjimo renginiai⁷⁸. Tautinių organizacijų nariams, dažnai per spaudą, būdavo nurodoma, kur ir kada dalyvauti. Jūros dienos minėjimo Kaune iškilnėse sekmdienį dalyvavo ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, vyko iškilmingos pamaldos arkikatedroje bazilikoje. Po pamaldų kariuomenės dalys ir organizacijos išsirikiavo rotušės aikštėje. Išsirikiavusiuosius sveikino J. Tūbelis, lydimas Kauno karinės įgulos viršininko pulkininko Juliaus Čapliko. Vilniaus gatve nužygiavo kariuomenės ir visuomeninių organizacijų eiseną. Vakare renginiai persikėlė į Karo muziejaus sodelį, kuriame iškilmingą kalbą sakė Švietimo ministerijos Kultūros departamento direktorius Antanas Juška. Po jo kalbos, nuskambėjus valstybės himnui, prie Laisvės statulos sušvito „iliuminuotas Vytauto Didžiojo paveikslas su Lietuvos kariuomenės raitininkais prie Juodųjų jūrų“⁷⁹. Jūros diena minėjo ir Gaižiūnų poligono kariai. Vyko paskaitos, pamaldos, šventinė eiseną. Prie Ruklos į Nerį, kad pasiektų jūrą, buvo nuleistas vainikas su užrašu „Tau, Lietuvos jūra...“, palydėtas raketų salvių⁸⁰. Visoje Lietuvoje didesniuose kultūros centruose vyko šaulių ir visuomeninių organizacijų bei kariuomenės dalinių parada, pamaldos, paskaitos, eisenos, vaidinimai ir koncertai⁸¹.

AKADEMINĖ JŪROS DIENA (1936 M.)

1935 m. rugpjūčio mėnesį, pasirodžius pirmam Lietuvos jūrininkų sąjungos Klaipėdoje ir Lietuvos moterų tautiniam laivynui remti sąjungos periodinio žurnalo „Jūra“ numeriui, jūrinės kultūros sklaidai ir jos propagavimui tautinėje sąmonėje atsirado pastovus ir nuoseklus informacinis kanalas. Leidinio tikslu rengėjai pristatė jūrinę kultūros propagandą, ne proginę, bet nuolatinę: „...populerizacijos darbas tikru-

⁷⁸ Šilas. Jūros diena ne tik pajūry, bet visoj Lietuvoj. *Diena*, 1934 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 32 (787), p. 2.

⁷⁹ „Jūros Diena“ Kaune. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 9 d., Nr. 180 (2147), p. 5; Jūros Dienos iškilnės Kaune. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 13 d., Nr. 183 (2150), p. 8; Leonavičius, J. Jūros diena Kaune. *Karys*, 1934 m., Nr. 33 (804), p. 667.

⁸⁰ Jūros diena poligone. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 187 (2154), p. 5.

⁸¹ Raseiniai paminėjo Jūros dieną. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 9 d., Nr. 180 (2147), p. 6; „Jūros Diena“ Šiauliuose jau atšvęsta. *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 181 (2148), p. 6; Jūros dienos iškilnės Klaipėdoje. *Trimitas*, 1934 m. rugpjūčio 16 d., Nr. 33, p. 648; Veiveriečiai Jūros dienoj. *Tėvų žemė*, 1934 m. rugpjūčio 15 d., Nr. 13, p. 12; Didelė Jūros Diena Tauragėje. *Lietuvos Keleivis*, 1934 m. rugpjūčio 25 d., Nr. 195, p. 7.

1939 m. Jūros savaitės plakatas

moje neturi būti vienkartinis, jis turi būti nuolatinis“⁸². Marinistiniame žurnale buvo spausdinamos pasaulio ir Lietuvos jūreivystės naujienos, keliamos aktualios uosto bei laivyno vystymo problemos, pateikiama informacija jūrinų reikalų administravimo, žvejybos, vandens sporto, jūrinio paveldo klausimais ir marinistinės literatūros ištraukos. Leidinys iki 1939 m. kovo mėn. leistas Klaipėdoje ir nuo 1939 m. birželio iki 1940 m. balandžio „Mūsų jūra“ pavadinimu Kaune. Pirmo numerio vedamajame dėl Jūros dienos neįvykimo 1935 m. vasarą buvo apkaltinta Lietuvos jūrininkų sąjunga⁸³. Iš tikrųjų tam būta objektyvių geopolitinių aplinkybių. Klaipėdos krašto hitlerininkų Neumanno–Sasso bylos įkarštyje prolietuviškomis akcijomis pajūryje Lietuva nenorėjo dar labiau bloginti santykių su Vokietija. Lietuvos Klaipėdos krašto kultūrinio bendradarbiavimo sąjunga, kuriai buvo patikėta surengti kitą marinistinę šventę, 1935 m. vasarą siūlė apsiriboti lokaliais jūros šventės minėjimais visoje šalyje „...-

⁸² Mes minime jūrą. *Jūra*, 1935, Nr. 1, p. 7.

⁸³ Ten pat, p. 7.

Pamaldos Šventosios uoste Jūros savaitės savaitgalio metu. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

didžiausios reikšmės tenka priduoti spausdintam žodžiui⁸⁴. Atskiros jūrinės minties organizacijos (pvz., jūrų skautai) ir pavieniai asmenys iš anksto planavo dalyvauti Jūros dienos renginiuose. Sprendimas neberengti masinės šventės pajūryje buvo priimtas gana vėlai ar jo nesistengta viešinti⁸⁵. Dėl „sušvelnėjusios“ politikos priežasčių jūros šventės paminėjimas 1935 m. praktiškai neįvyko.

1936 m. pradžioje tarp Lietuvos inteligentų įsivyravo nuomonė, kad tikslingiau šventę pajūryje organizuoti atskirai organizacijai ar socialinei grupei⁸⁶. Klaipėdos lietuvių organizacijų komiteto posėdyje buvo sudarytas Akademinės Jūros dienos Vyriausiasis komitetas. Jo pirmininku išrinktas Ignas Šeinius (Klaipėdos krašto gubernatūros spaudos patarėjas), ekonominės komisijos vedėju – gubernatūros vyr. referentas agronomas Juozas Zabelavičius, susisiekimo komisijos vedėju – Lietuvos jūrininkų sąjungos Klaipėdoje pirmininkas ir uosto kapitonas Adomas Daugirdas, nariais – Lietuvos buriuotojų sąjungos pirmininkas ir Jūrininkystės

inspektorius Juozas Jurkūnas, Klaipėdos jachtklubo atstovas Stasys Dagys, Lietuvos šaulių sąjungos atstovas ir karo laivo leitenantas Povilas Labanauskas, „Santaros“ generalinis sekretorius Petras Šukys ir studentų atstovai – Sikstas Varnelis, V. Rutkauskas ir kiti⁸⁷. Tvirtinta, kad Akademinės jūros dienos idėja kilo tarp Klaipėdos prekybos instituto ir Respublikos pedagoginio instituto studentų.

1936 m. gegužės 31 d. – birželio 1 d. Klaipėdoje paminėta Akademinė Jūros diena. Ji buvo organizuojama Lietuvos aukštųjų mokyklų – Klaipėdos prekybos ir Respublikos pedagoginio institutų, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Žemės ūkio akademijos Dotnuvoje – studentų iniciatyva. Ją rėmė Klaipėdos krašto gubernatorius Vladas Kurkauskas, Klaipėdos lietuvių organizacijų komitetas, Lietuvos Vakarų sąjunga, Lietuvos jūrininkų sąjunga Klaipėdoje. Šventę globojo švietimo ministras Juozas Tonkūnas. Nenuostabu, kad didžioji dauguma jos dalyvių ir buvo Kauno, Klaipėdos bei Dotnuvos aukštųjų mokyklų studentai. Atvyko ir svečių – studentų iš kaimyninės Latvijos. Į Klaipėdą antrosios Jūros šventės paminėti susirinko apie 1 500 akademinio jaunimo. Iš viso su klaipėdiečiais jų priskaičiuota apie 2 000. Atvy-

⁸⁴ Daujotaitė, A. „Jūrinės valstybės“ įvaizdžio formavimas Lietuvoje 1923–1940 m.: ideologija ir praktika. Magistro baigiamasis darbas. Klaipėdos universitetas, Klaipėda, p. 41–42.

⁸⁵ P. L. Mūsų jūrai. *Skautų aidas*, 1936, Nr. 2 (161), p. 44.

⁸⁶ Ten pat, p. 43.

⁸⁷ Paliulis, A. Nuo minties iškilimo iki jos įgyvendinimo. *Jūra*, 1936, Nr. 5 (9), p. 14.

kusiuosius geležinkelio stotyje sveikino Lietuviškųjų organizacijų komiteto pirmininkas Jonas Kybrancas, pasidžiaugęs lietuvių jaunimo meile jūrai. Šventė, kaip būdinga visiems Jūros dienos minėjimams tarpukario Lietuvoje, prasidėjo pamaldomis. Studentai liuteronai rinkosi į miesto evangelikų liuteronų bažnyčias, o katalikams pamaldas Vytauto Didžiojo gimnazijos salėje laikė 6-ojo pėstininkų pulko kapelionas. Po pamaldų išsirikiaavę su vėliavomis ir dviejų karinių orkestrų lydimi, jie nužygiavo į pajūrį, kur šalia uosto švyturio įvyko iškilminga ceremonija, kurios metu buvo duota jaunimo priesaika jūrai („...jog kovos dėl pajūrio laisvės, dėl savo uosto“). Pagal korporacijų taisykles iškėlė dešinę ranką, jie klausėsi studentų atsargos karininkų korporacijos „Ramovė“ pirmininko V. Gavėno skaitomų ištikimybės jūrai priesaikos žodžių (parašė I. Šeinius). Paskui, sugiedoję tautos himną, studentai karštai sveikino kalbėjusį tautinio judėjimo Prūsų Lietuvoje veteraną Martyną Jankų. Ceremonialą užbaigė studentų korporacijų paradas, kurį stebėjo Švietimo ministras J. Tonkūnas, vietos ir uosto valdžios pareigūnai, karinės krašto įgulos vadovybė, svečiai – Čekoslovakijos ministras ir SSRS generalinis konsulas Lietuvai, Latvijos generalinis konsulas Klaipėdoje⁸⁸. Po iškilmių studentus į jūrą plukdė karo laivas „Prezidentas Smetona“. Vakare Šaulių namuose įvyko iškilmingas posėdis. Sausakimšoje salėje vėl skambėjo kalbos, sveikinimai ir plojimai. Buvo perduoti sveikinimai valstybės prezidentui A. Smetonai, Vydūnui Tilžėje ir broliams vilniečiams. Priimtos trys rezoliucijos Klaipėdos, Vilniaus ir lietuviško laivyno steigimo klausimais. Sudainavus studentų himną, prasidėjo koncertinė dalis (dainavo studentų ateitininkų ir karininkų „Ramovės“ chorai). Dienos akimirkos – priesaika prie jūros, vakarinis posėdis ir koncertinė dalis – buvo transliuojami per radiją ir filmuojami⁸⁹. Antrąją dieną, birželio 1 d., korporacijos su vėliavomis nuvyko prie žuvusiųjų už Lietuvos pajūrio laisvę kapų padėti vainiką. Gyva dainuojančių studentų eisena dviem eilėmis pro

Jachtos, regatos Šventoji-Palanga dalyvės, prie jūros tilto Palangoje 1939 m. rugpjūčio 15 dieną. Mūsų jūra 1940 m., Nr. 5 (12), p. 138

lietuvių gimnaziją akademinis jaunimas nužygiavo iki uosto, kur sulipo į du garlaivius ekskursijai po Kuršių marias. Aplankę Preilos žvejų kaimą, studentai sėdo į žvejų burvaltes ir pučiant smarkokam vėjui nuburiavo iki Pervalkos ar Juodkrantės. Vakare parplaukė į Klaipėdą, iš kur dalis traukiniais išvyko į Kauną ir Dotnuvą.

JŪROS VASARA (1936 M.)

1936 m. dviejų mėnesių laikotarpis nuo liepos 1 d. iki rugpjūčio 31 d. buvo paskelbtas Jūros vasara. Jos metu turėjo vykti tęstinė jūrinės propagandos veikla, pasitelkiant visuomenines organizacijas visoje šalyje. Jau 1935 m., kai neįvyko masiniai Jūros šventės renginiai, Klaipėdoje pradėto spausdinti marinistinio žurnalo „Jūra“ leidėjai, Lietuvos jūrininkų sąjunga Klaipėdoje puoselėjo mintį, kad jūrinės kultūros populiarinimo darbas Lietuvoje turi vykti nuolatos ir nebūti vienkartinis ar proginis reiškinys. Jūros vasaros ren-

⁸⁸ Akademinė jūros diena. *Jūra*, 1936, Nr. 6 (10), p. 4–5; Č-kis. Pirmoji Akademinė Jūros Diena Klaipėdoje. *Akademikas*, 1936, Nr. 11–12, p. 257–258; Mūsų akademinis Jaunimas Klaipėdos Pajūry. *Lietuvos Keleivis*, 1936 m. birželio 3 d., Nr. 126, p. 3; Akademinė Jūros Diena Klaipėdoje. *Darbininkų balsas*, 1936 m. birželio 6 d., p. 4; Akademinė Jūros Diena Klaipėdoje. *Lietuvos aidas*, 1936 m. birželio 2 d., Nr. 250 (2866), p. 1; Akademinė jūros diena Klaipėdoje. *Lietuvos žinios*, 1936 m. birželio 3 d., Nr. 123 (5104), p. 2; Kaip praėjo studentų jūros dienos. *Vakarai*, 1936 m. birželio 3 d., Nr. 126, p. 8.

⁸⁹ Č-kis. Pirmoji Akademinė Jūros Diena Klaipėdoje. *Akademikas*, 1936, Nr. 11–12, p. 258.

A. Maceinai skirtas kvietimas į Jūros balių Vilniuje, 1940 m. balandžio 6 dieną. A. Gustaitis. Lietuvių studentų korporacija „Jūra“ Lietuvos universitetuose. Klaipėda, 1998

gėjai turėjo panašių tikslų – praktiškai įtvirtinti nuolatinę jūrinių idėjų sklaidą ir Klaipėdos krašto lietuvių tautinį artumą Lietuvai. Tautinio jūriškumo plėtimu 1936 m. vasarą rūpinosi Lietuvos Vakarų sąjunga (vadovai Vaclovas Sidzikauskas ir Ignas Šeinius), sutarusi su kitomis organizacijomis imtis uždavinio „išpopuliarinti ir nurodyti visai tautai savo jūros reikšmę valstybės gyvenime ir tautos likime“⁹⁰. Prie Jūros vasaros organizavimo prisidėjo Lietuvos tautininkų sąjunga, Draugija užsienio lietuviams remti, „Jaunoji Lietuva“, Šaulių sąjunga, Vilniui vaduoti sąjunga, Lietuvos moterų taryba ir skautai⁹¹. Kokiomis priemonėmis turėjo būti įgyvendinti Jūros vasaros tikslai: švietimas – vieši pranešimai ir paskaitos „lietuviškosios“ jūros klausimais; meninė veikla – dainos, jūrinės mitologijos pasakojimai, vaidinimai, jūrinės literatūros ir eilių kūrimo skatinimas; pramogų organizavimas – jūrinės iškylos (gegužinės); sklaida viešojoje komunikacijoje – periodinė spauda, specializuoti leidiniai, jūros pusvalandžiai radiofone; turizmo skatinimas – Lietuvos pajūrio, kaip patrauklios atostogų vietos, pristatymas, ekskursijų prie jūros rengimas⁹². Iš visos šalies jūrų skautai skatinti vykti į Klaipėdos kraštą, rengti stovyklas prie Baltijos jūros, lankyti vietas žmones ir žvejus⁹³. Jūros vasara turėjo „išjudinti visus Lietuvos kampelius“. Klaipėdoje ir pajūryje prie jos pasiekimų palaikant

tautinius ryšius ir atsparumą vokiškai politikai buvo priskirta: Akademinė Jūros diena, Buriavimo mokyklos atidarymas Smiltynėje (Lietuvos buriuotojų sąjunga), jaunimo stovyklos pajūryje (Smiltynėje, Giruliuose ir Palangoje), lietuvių vasarotojų lankymasis pas pajūrio ir pamario žvejus ir kelios žvejų regatos jūroje ir mariose⁹⁴. Jūros vasaros metu spaudoje vyko geriausio straipsnio ir meno kūrinio jūros tema konkursas, miestuose ir miesteliuose žmonės buvo kviečiami į susirinkimus jūros klausimams svarstyti. Organizatorių manymu, Jūros vasara pasiekė savo tikslus ir paskatino visuomenės domėjimąsi jūra. Kad jis nenuslūgtų, buvo išskirta jūrinės politikos, ekonomikos ir kultūros, literatūros ir platesnės propagandos reikšmė: „Jūros vasara turėtų virsti „jūros metais“⁹⁵. Renginiai ir visos minėtos priemonės buvo skirti Lietuvos regionų, esančių toliau nuo jūros, visuomenės dėmesiui sutelkti.

JŪROS SAVAITĖ (1939 M.)

1937 m. ir 1938 m. aiškiai išreikštų jūrinių švenčių, renginių ar minėjimų nevyko. Lietuvos Vakarų sąjunga dar 1936 m. buvo pasižadėjusi organizuoti kitų metų Jūros šventę, kurioje turėjo dalyvauti daugelis tautinių organizacijų iš Lietuvos ir kaimyninių valstybių⁹⁶. Žinia apie 1937 m. vasarą rengiamą šventę buvo ištransliuota, tačiau jokia programa neįvyko. Rugpjūčio 1 d. Klaipėdoje susirinko visuomeninių organizacijų, karių, ūkininkų ir moksleivių grupės (iš viso apie 1 500 žmonių)⁹⁷. Šis faktas rodo, kad pirmosios masinės Jūros dienos (1934 m.) tautinės propagandos užtaisas veikė ir po kelerių metų. Visuomenėje jūrinės minties ir kultūros sklaida sulaukė atgarsio. Jūriškumo pasisavinimą pristabdė stiprėjanti revanšistinė Vokietijos politika. Lietuvos valdžiai Klaipėdos krašte tapo neparanku organizuoti tautines aspiracijas pabrėžiančius renginius.

1939 m. kovo 22–23 d. Vokietija susigrąžino Versalio taikos sutarties nutarimu atskirtą Klaipėdos kraštą. Lietuva neteko didžiosios dalies pajūrio kranto ir vienintelio jūrų uosto. Suduotas didelis smūgis šalies ekonomikai, jūrinės nepriklausomybės politikai ir jūrinei propagandai, kurios svarbia dalimi buvo jūrinės šventės.

⁹⁰ Jūros vasara. *Jūra*, 1936, Nr. 5 (9), p. 12.

⁹¹ Pasibaigė jūros vasara. *Lietuvos aidas*, 1936 m. rugsėjo 1 d., Nr. 399 (3015), p. 1.

⁹² Jūros vasara. *Jūra*, 1936, Nr. 5 (9), p. 12.

⁹³ Variakojis, J. Jaunimas ir jūra. *Skautų aidas*, 1936 m., Nr. 6 (165), p. 186.

⁹⁴ „Jūros Vasarai“ užsibaigiant. *Lietuvos Keleivis*, 1936 m. rugsėjo 1 d., Nr. 203, p. 1–2.

⁹⁵ Pasibaigė jūros vasara. *Lietuvos aidas*, 1936 m. rugsėjo 1 d., Nr. 399 (3015), p. 1.

⁹⁶ Daujotaitė, A. „Jūrinės valstybės“ įvaizdis..., p. 45.

⁹⁷ Žiemys, A. Jūros dienos praėjus. *Vakarai*, 1937 m. rugpjūčio 7 d., Nr. 181 (484), p. 3.

„...neryžtinga, nedrąši, neenerginga, apgraubomis ir tik neišvengiamų sąlygų padaryta pradžia šių metų pavasarį taip skaudžiai, neužtarnautai nukentėjo, kai netekome vienintelio uosto ir keturių penktadalių pačios senutės Baltijos kranto. <...> Mes kviečiame visus, kam rūpi mūsų tautos reikalai, susirūpinti ir jūros reikalais“, – ištraukoje⁹⁸ iš 1939 m. Jūros savaitės programos pateikiamas Antano Michelevičiaus perduotas organizatorių požiūris į tarpukario Lietuvos jūros politiką ir jūrinių reikalų tvarkymą.

Lietuvių inteligentija ir politikai jūrines ambicijas nukreipė link likusio pajūrio – Palangos ir Šventosios. Pradėti Šventosios jūrinio uosto statybos darbai. Čia 1939 m. vasarą telkėsi ir kita jūrinė veikla: karinis laivynas (laivas „Prezidentas Smetona“), Klaipėdos jachtklubo jachtos ir Lietuvos buriuotojų sąjunga, jūrų skautai ir jūrų šauliai. Lietuvos moterų tautiniam laivynui remti draugijos ir Lietuvos jūrininkų sąjungos iniciatyva sušauktame visuomeninių organizacijų ir įstaigų susirinkime buvo nutarta atgaivinti Jūros šventę „naujomis istorinėmis sąlygomis“⁹⁹. Nuspręsta rugpjūčio 8–15 d. ruošti Jūros savaitę visame likusiame pajūryje – Palangoje ir Šventojoje – ir tuo parodyti, kad Lietuva yra pasiryžusi išlaikyti priėjimą prie jūros¹⁰⁰. Jūrinės propagandos šventę buvo skatinama minėti visoje šalyje. Minėtame susirinkime Kaune išrinktas Vyriausiasis jūros savaitės komitetas. Šalių sąjungos, tautininkų, jaunalietuvių, pavasarininkų, jaunųjų ūkininkų, skautų, turizmo organizacijų ir vietos valdžios įstaigų pastangomis visoje Lietuvoje buvo sudaryta dar apie 150 lokalių organizacinių komitetų. Palangos ir Šventosios komitetai suskirstyti į atskiras veiklos sekcijas¹⁰¹. Šventės rengimo komitetai visoje Lietuvoje siekė „...populiarinti savo apylinkėse jūros reikšmę lietuvių tautai ir valstybei, propaguoti poilsį lietuviškame pajūryje, iškelti jūros tradicijas <...> Propaguoti vasarą lietuvų pajūryje <...> Išskelti

ir išpopuliarinti savo jūros tradicijas“¹⁰². Prieš prasidedant Jūros savaitei, spaudoje raginta paspartinti Šventosios uosto įrengimą: steigti rėmimo fondą, nutiesti plentą, greičiau užbaigti jo įtraukimą į šalies geležinkelių tinklą¹⁰³. Netekus Klaipėdos uosto, Šventoji tapo jūrinės kultūros centru ir svarbiausiu priėjimu prie jūros. Jūros savaitės dienomis laikraštys „XX amžius“ pasirodė istoriko Zenono Ivinskio straipsnių serija „Kovos dėl Lietuvos pajūrio“¹⁰⁴, kurioje buvo pristatoma Šventosios uosto istorija.

Jūrinė propaganda – viešos kalbos ir pranešimai jūriniais klausimais (apie laivyną, uostą, jūrų žvejybą), diskusijos „susijūrinimo“ problemoms aptarti; universitetuose, gimnazijose ir mokyklose skaitytos paskaitos apie jūrinius Lietuvos uždavinius; radiofono pusvalandžiai – buvo įvardyta svarbiausiu Jūros savaitės uždaviniu¹⁰⁵. Visuomenės susirinkimuose taip pat deklamuoti teminiai eilėraščiai ir dainuotos dainos, pristatyta jūrinė tautosaka. Periodinių spaudos leidinių korespondentai važiavo į pajūrį, kur rengė reportažus apie valstybės jūrų ūkį, žvejų buitį ir poilsį prie jūros¹⁰⁶. Jūros savaitės metu visoje Lietuvoje buvo organizuotos ekskursijos į pajūrį pigesniais sausumos transporto (autobusų ir traukinių) bilietais. Visoje šalyje (pvz., Zarasuose, Utenoje, Jurbarke, Pasvalyje, Alytuje) prie vandens (upių ir ežerų) vyko koncertai ir gegužinės, vandens sporto varžybos ir valčių parada (Jūros dienos)¹⁰⁷. Rugpjūčio 12 d. (šeštadienį) Kaune, Nemuno salos įlankoje, vyko vandens sporto šventė, kurioje rungėsi vandens sportininkai – plaukikai, irkluotojai ir motorinių katerių vairininkai. Norintieji galėjo

¹⁰² 1939 metų jūros savaitė. *Mūsų jūra*, 1939 m., Nr. 2, p. 71.

¹⁰³ Stulginskis, A. Paskubinkime statyti Šventosios uostą ir į jį nukreipkime Žemaičių plentą. *XX amžius*, 1939 m. liepos 3 d., Nr. 147 (899), p. 3; Ką šiomet duos jūros savaitė? *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 4 d., Nr. 175 (927), p. 4; Pradedant darbą prie jūros. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 183 (935), p. 3.

¹⁰⁴ Ivinskis, Z. „Piktuoju iš manęs niekas nieko nelaimi...“ *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 8 d., Nr. 178 (930), p. 3; To paties. „Visa Lietuva ... turėtų verkti dėl Palangos“ *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 180 (932), p. 5; To paties. Lietuvos uosto Janmarienburgio didybė ir žlugimas. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 181 (933), p. 5; To paties. Mes kaip bitės dirbame, o kiti mums medų atima. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 182 (934), p. 6.

¹⁰⁵ Jūros savaitei praėjus. *Mūsų jūra*, 1939 m., Nr. 3, p. 83.

¹⁰⁶ Rengiama Jūros Savaite. *Lietuvos aidas*, 1939 m. liepos 12 d. Nr. 363 (4765), p. 3; Prasidėjo Jūros Savaite. *Ūkininko patarėjas*, 1939 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 32 (565), p. 7.

¹⁰⁷ Šviesa nuo jūros. *Lietuvos žinios*, 1939 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 182 (6046), p. 1; Didelės kooperatinių ir Jūros dienos iškilmės Jurbarke. *Lietuvos žinios*, 1939 m. rugpjūčio 16 d., Nr. 184 (6048), p. 7; Įspūdinga Jūros diena Jonavoje. Ten pat, p. 7.

⁹⁸ A. Michelevičiaus paskaita per radiją 1939 m. rugpjūčio 8 d. *Jūros savaitė 1939 VIII 8–15. Palanga–Šventoji*. Vyr. Jūros savaitės komiteto leidinys. Kaunas, p. 3–4.

⁹⁹ Daujotaitė, A. „Jūrinės valstybės“ įvaizdis..., p. 45–46; 1939 metų jūros savaitė. *Mūsų jūra*, 1939 m., Nr. 2, p. 71–72.

¹⁰⁰ „Bet į pajūrį vis tiek važiuosime. Juo mažiau mums jo liko, juo brangesnis jis mums tapo.“ – ištrauka iš Petrikonis, I. Prie jūros. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 5 d., Nr. 176 (928), p. 12; Daukantas, T. Jūra mūsų gyvybei ir tautos ateičiai yra būtina. *Lietuvos aidas*, 1939 m. rugpjūčio 12 d., Nr. 441 (4843), p. 9.

¹⁰¹ J. S. Jūros savaitė – pradžia didelių darbų. *Mūsų jūra*, 1939, Nr. 3, p. 106; K-kas, J. Be gaivinančio ryšio su jūra – nėra laisvos tautos. *Ūkininko patarėjas*, 1939 m. rugpjūčio 3 d., Nr. 31 (564), p. 1.

Tikroji jūros meilė be argumentų

Kai kurie mūsų naminiai politikai argumentuoja — Lietuva žemės ūkio šalis ir vandenys jai nereikalingi.

Bor-Jero pieš.

JŪROS MYLETOJAS DAINUOJA: — Myliu aš jūrą, kurį putuoju. . .

Laikas, 1939 m. rugpjūčio 12 d., p. 1

savo išbandyti daugiaviečių baidarių varžybose¹⁰⁸. Rugpjūčio 13 d. (sekmadienį) Kauno sporto halėje įvyko jūrinis vakaras, kuriame „...entuziastingai sutikti mūsų jūrininkai [karinio laivo jūreiviai – aut. past.] padainavo nuotaikingų jūreivių dainų“¹⁰⁹. Į vakarą susirinko apie 2 000 žiūrovų. Grojo Radijo simfoninis ir husarų orkestrai, dainavo Vytauto Didžiojo universiteto choras ir Valstybės operos solistai. Eiles skaitė Antanas Rūkas, Antanas Miškinis, Kazys Boruta ir Kazys Inčiūra¹¹⁰. Pagrindinės Jūros savaitės iškilmės vyko rugpjūčio 15 d. (antradienį) per Žolinę Šventojoje ir Palangoje, kur suvažiavo apie 15 tūkst. žmonių. Dienos programa Šventojoje buvo panaši į ankstesnių jūros švenčių – paskaita apie uostą, viešos dviejų tikybų (katalikų ir evangelikų liuteronų) pamaldos, ekskursijos kariniame

laive „Prezidentas Smetona“, išplaukimas pasienio apsaugos laivais, žvejų valtimis ir burinėmis jachtomis į jūrą, pučiamųjų orkestrų ir chorų koncertai. Pamaldų altoriui buvo panaudota žvejų valtis, virš kurios iš lapų juostų buvo nupintas inkarkryžiaus simbolis, pakabinti Švenčiausiosios Mergelės Marijos ir Jūros žvaigždės paveikslai. Šventiškas kalbas Šventojoje ceremonijos metu sakė Vyriausiojo Jūros savaitės komiteto pirmininkas Jonas Šimoliūnas, finansų ministras Jonas Sutkus, vietos žvejys Antanas Rėjeris ir visuomeninių organizacijų atstovai. Vyko irklavimo varžybos ir plaukimo varžybos Palangoje, buriavimo regata jūroje nuo Šventosios iki Palangos. Regatai Šventojoje, kurioje dalyvavo jūrų skautų, jūrų šaulių, „Santaros“ jaunimo sąjungos ir privačios jachtos (iki 1939 m. pavasario buvusios Klaipėdos jachtklubo sudėtyje), startą davė J. Sutkus¹¹¹. Po regatos starto buvo pakrikštyti du nauji žvejų kuteriai „Jūragis“ ir „Laimė“¹¹². Vakare Palangoje, sutikus ties žalumynais papuoštu jūros tiltu jachtas ir apdovanojus lenktynių laimėtojus, vyko literatūros vakaras, kuriame savo kūrinis, be kitų rašytojų, skaitė ir Salomėja Nėris. Parke koncertavo policijos orkestras. Šventę užbaigė susirinkimas pajūryje prie jūrų skautų užkurtų laužų. Prie vakarėjančios jūros buvo atlikti vaidinimai „Jūratė ir Kastytis“ ir „Amerika pirtyje“ (40-mečio jubiliejaus nuo pirmojo lietuviško spektaklio pastatymo 1899 m. Palangoje proga)¹¹³. Pajūryje susirinko apie 8 000 žmonių minia. Šventojoje ir Palangoje vykusius renginius iškilmingumo dviasia apgaubė iš visos Lietuvos atvykusių chorų ir orkestrų muzika¹¹⁴. Po renginių paplūdimyje Vidaus reikalų ministerijos tarnautojų sanatorijoje vyko kvietinių svečių pokylis.

STUDENTŲ KORPORACIJOS „JŪRA“ ŠVENTĖ IR JŪROS BALIUS VILNIUJE (1940 M.)

Buvo viliamasi 1940 m. vietoj Jūros savaitės surengti Jūros mėnesį ir pritraukti į pajūrį 200 tūkst. ar daugiau lietuvių. Metų pradžioje Lietuvos jūrininkų sąjungos susirinki-

¹⁰⁸ Nemune bus vandens sporto vakaras. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 5 d., Nr. 176 (928), p. 9; Jūros Savaitės proga vandens sporto šventė Kaune. *Lietuvos aidas*, 1939 m. rugpjūčio 10 d., Nr. 439 (4841), p. 12.

¹⁰⁹ J. S. Jūros savaitė – pradžia..., p. 107; Nuo šios dienos jūros savaitė. *Laikas*, 1939 m. rugpjūčio 8 d., Nr. 179 (396), p. 4.

¹¹⁰ Jūriškas vakaras Kaune. *Lietuvos aidas*, 1939 m. rugpjūčio 11 d., Nr. 440 (4842), p. 3; Jūrinis vakaras sporto halėj. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 183 (935), p. 2.

¹¹¹ J. S. Jūros savaitė – pradžia..., p. 109; Jūros savaitės iškilmės Šventojoje ir Palangoje. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 14 d., Nr. 183 (935), p. 2.

¹¹² Jūrinės iškilmės Šventojoje ir Palangoje. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 16 d., Nr. 184 (936), p. 10.

¹¹³ J. S. Jūros savaitė – pradžia..., p. 109–110; Pr. R. Jūrinės iškilmės Šventojoje ir Palangoje. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 16 d., Nr. 184 (936), p. 10; Jūros Savaitė užbaigta išpūdingu laužu Palangoje. *Lietuvos aidas*, 1939 m. rugpjūčio 16 d., Nr. 451 (4853), p. 3.

¹¹⁴ „...jūros savaitės centrinis komitetas visus choristus, kaip aktyvius Jūros šventės dalyvius, apdovanojo gintariniais ženkliukais – žuvėdra virš žvejų laivelio“ – citata iš Pr. R. Akademikais dainuoja jūrininkams ir žvejams. *XX amžius*, 1939 m. rugpjūčio 18 d., Nr. 186 (938), p. 6.

muose buvo aptarinėjamas Jūros šventės klausimas ir nutarta antrus metus iš eilės organizuoti šventę Jūros savaitės formatu, datą susiejant su numatomu Šventosios geležinkelio atidarymu liepos pradžioje. Iš anksto sudarytas Jūros savaitei ruošti komitetas (nariai Jonas Šimoliūnas, Valteris Didžys, Stasys Kuizinas, Petras Babickas ir kt.) turėjo užtikrinti sklandesnį organizacinį darbą¹¹⁵. Pavasarį Vilniuje, kuris atiteko Lietuvai po 1939 m. spalio 10 d. pasirašytos Savitarpio pagalbos sutarties su Tarybų Rusija, įvyko tarpukario jūros švenčių kategorijai priskirtinas renginys.

Nedidelė marinistinė manifestacija 1940 m. balandžio 6–7 d. buvo suorganizuota studentų korporacijos „Jūra“, įkurtos Kauno Vytauto Didžiojo universitete ir tą dieną minėjusios dvejų metų veiklos sukaktį. Pirmos dienos vakare Karininkų ramovėje surengtame Jūros baliuje koncertavo operos solistai ir karinio laivo „Prezidentas Smetona“ jūrininkų kvintetas, tautinius šokius šoko „Jūros“ korporantai, veikė teminis piratų baras. Loterijoje, kurią rėmė laivininkystės kompanija „Lietuvos Baltijos Lloydas“, buvo lošiami jachtų modeliai. Iliustratyvus rengėjų vertinimas: „Jūros balius praėjo kaip graži sausumos ir jūros žmonių susipažinimo ir bendravimo šventė“¹¹⁶. Antrą dieną atgautoje sostinėje susitiko korporacijos Kauno ir naujojo Vilniaus universiteto skyrių nariai. Studentų iniciatyva susirinkę aukštas pareigas užimantys valstybės pareigūnai svarstė Lietuvai svarbius jūrinius klausimus. Minėjimas prasidėjo pamaldomis Vilniaus katedroje, gėlių padėjimu prie J. Basanavičiaus kapo Rasų kapinėse. Šventėje dalyvavo susisiekimo ministras Jonas Masiliūnas, istorikė Marija Urbšienė, Jūrininkų sąjungos nariai Valteris Didžys ir Jonas Šimoliūnas, hidrologas Steponas Kolupaila, jūrų karininkas Povilas Labanauskas, prekybinio garlaivio „Šiauliai“ kapitonas Bernardas Monkevičius, jūrų kapitonas Zigmas Domeika ir Stasys Dagys¹¹⁷. Jūros minėjimas Vilniuje, eskaluojant jūrinius klausimus ir problemas, atitiko Jūros švenčių tarpukario Lietuvoje tikslus, jūrines propagandos reikšminį turinį. „Jūros“ korporacijos idėjinės veiklos programoje buvo numatyti lietuvių tautos „sujūrinimo“ ir vakarinės Lietuvos dalies lietuvinimo siekiai.

IŠVADOS

Jūros šventę tarpukario Lietuvoje įvertinę kaip jūrinės kultūros ir mentaliteto diegimo įrankį, turime pripažinti ypatingą jos statusą valstybės tautinėje politikoje. Masinis propagandinis sutelktumas ir tautinė manifestacija pajūryje, suderinti su pramoniniais renginiais, turėjo padėti įgyvendinti konkrečius valstybės ir tautos ideologų siekius. Priėjimo prie jūros teikiamų politinių, ekonominių ir kultūrinių galimybių išnaudojimo skatinimas buvo derinamas su atlietuvinimo politika Klaipėdos krašte.

Nagrinėtu laikotarpiu Jūros šventės, skirtingo masto ir turinio, vyko penkis kartus (1925 m., 1934 m., 1936 m., 1939 m., 1940 m.). Pirmoji Jūros diena Palangoje išreiškė Lietuvai lojalių inteligentų (Lietuvos jūros draugija) neseniai prisijungtame Klaipėdos krašte bandymus atkreipti dėmesį į jūrinius reikalus, ypač jūrų ekonomikos sektorių. Likusius Jūros šventės minėjimus sietume visų pirma su tautinės politikos klausimais. Neatsitiktinai 1934 m. didžioji Jūros diena pradėta rengti Vilniui vaduoti sąjungos iniciatyva ir Vilniaus vardas ne kartą skambėjo šventės metu. Jūros diena Klaipėdoje, Akademinė Jūros diena ir Jūros savaitė per viešojo komunikavimo priemones (spaudą ir radiją) skleidė savo propagandinį užtaisą visoje šalyje. Pirmajai Jūros dienai tikėtų tik regioninės šventės apibūdinimas. Akivaizdų skirtumą tarp marinistinių renginių 1925 m. ir 1934–1939 m. lėmė ne Lietuvos visuomenės mentaliteto slinktys jūros link. „Lietuvos – jūrinės valstybės“ įvaizdžio, plačiai transliuoto švenčių metu, sklaida siejama su tautinės politikos pokyčiais, kuriuos paskatino grėsmė lietuviškumo (ir jo valstybingumo) pozicijoms autonominiame Klaipėdos krašte ir lūžis šalies užsienio prekybos srityje (persiorientavimas į jūrinius ryšius). Abiem atvejais Lietuvos valdžios ir tautinių organizacijų (pagrindinių jūrinių švenčių organizatorių) veiksmams lemiamą įtaką darė Vokietijos geopolitinis veiksnys. Nuo galingos ir į revanšizmą krypstančios kaimynės reakcijų priklausė Jūros švenčių mastas, turinys ir periodiškumas. Iš šio konteksto iškrenta studentų korporacijos „Jūra“ 1940 m. minėjimas Vilniuje. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir atgavus sostinę, likus porai mėnesių iki Lietuvos okupacijos, buvo pakartotas tautinis pasiryžimas išlaikyti pajūrį ir laivyną.

2015 m. kovo 11 d.

¹¹⁵ Kuizinas, S. Artimiausieji uždaviniai. *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 1, p. 1–2; Metinis Jūrininkų Sąjungos susirinkimas. *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 4 (11), p. 117.

¹¹⁶ *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 3 (10), p. 92; Jūros balius. *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 4 (11), p. 121–122.

¹¹⁷ Jūreiviška dvasia skverbiasi ir į senąjį Vilnių. *Mūsų jūra*, 1940, Nr. 4 (11), p. 119–120.

THE SEA FESTIVAL DURING THE INTER-WAR PERIOD – AS THE FORM OF ENTRENCHING MARITIME CULTURE AND POLICY DEDICATED TO THE 90TH ANNIVERSARY OF THE MAJOR MARINE EVENT IN LITHUANIA (1925-2015)

*Romualdas ADOMAVIČIUS,
museologist/historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum*

Within the context of other Lithuanian festivals and events, the Sea Festival is notable for its theme and contents. Viewed from a historical perspective, the Sea Festival – a long-term event of public life – is noticed to contain encoded cultural (identity), political (ideology) and economic aspects. The Sea Festival demonstrates the relationship of Lithuania (the Lithuanian nation) with sea and maritime culture (especially during the inter-war period and after restoration of independence), exploitation of a marine aspect for the purpose of ideology (during the inter-war and Soviet periods) and development of the entertainment and service industry (especially after 1990). Fishermen's and sailors' festivals held at the beginning of the 20th century, ensured a symbolic framework followed by the organisers of the first ideological-state Sea Festivals during the inter-war period. In the summer of 1925, the Lithuanian Maritime Society held the first Sea Day in Palanga. It aimed to familiarise Lithuanians, living or spending summer on the seaside, with the sea and its benefits for the state. But the Sea Day held in Klaipėda in 1934 was met with a better response. However, it was driven by evident goals of national propaganda – to strengthen the position of the Lithuanian culture in Klaipėda region with respect to the Germans and to establish a new (i.e. maritime) policy in foreign trade. The mass character and solemnity of the event, which was organised from Kaunas (principal organisers being the Klaipėda Union of the Lithuanian Cultural Cooperation and Vilnius Liberation Union) did not equal other „maritime celebrations“ in Lithuania during the inter-war period. The Academic Sea Day in Klaipėda (in 1936), closing events of Sea Week in Šventoji and Palanga (in 1939) and the Sea Ball in Vilnius (in 1940) propagated the ideological resolution to be and to remain a sea state with its own port, navy and merchant and fishing fleets. The reality of the period (geopolitical environment) disturbed the dissemination of maritime culture and economy in Lithuania. This is testified by non-realised expectations of the representatives of national ideology to arrange annual massive maritime propaganda festivals at the seaside (since 1934).

JŪRININKŲ PAGERBIMO CEREMONIJA: ŠIMTMETĮ NEKINTANTI TRADICIJA

Milda KONTRIMĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkė-istorikė

Jūros šventė, kaip ir kiekvienas senas tradicijas turintis renginys, ir šiais laikais neatsiejama nuo kelių tradicinių šventinių elementų: derybų savaitgalio mugėje, šokių koncertiniuose muzikos vakaruose Teatro aikštėje, fejerverko. Šie trys programos akcentai, keičiantis kartoms ir madoms, transformavosi paraleliai. Apie šventinę mugę iš tarpukario nerasime nė vieno išlikusio įrašo ar atsiminimo¹¹⁸. Pirmąja laikytina 1972 m. suorganizuota šeštadieninė mugė¹¹⁹, kurios metu prekiaavo miesto maisto pramonės įmonės. Pirmąsias tarybinės Klaipėdos „muges“, sustojus į eiles įsigyti deficitinių prekių¹²⁰, greitai pakeitė amatininkų prekystaliai. Muzikiniai vakarai taip pat keitėsi. Nuo chorinio dainavimo vakaronių tarpukariu, iki technomuzikos naktinių šėlionių pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. Fejerverkas, saljutavęs jau pirmojoje tarpukario šventėje, iki mūsų dienų simbolizuoja paskutinius šventės akordus. Tad galima drąsiai sakyti, kad tik vienas ir itin savitas ceremonialas per tiek metų išliko nepakitęs. Tai – jūrininkų pagerbimo ceremonija.

Nuo XX a. 3-jojo dešimtmečio iki šiandien įvairiose pasaulio platumose žuvo daugiau nei 300 Lietuvos jūrininkų¹²¹. Visų jūros aukų suskaičiuoti neįmanoma. Todėl visoms jūrinėms tautoms ir bendruomenėms žinoma tradicija – gėlių vainikais, žvakių liepsnelėmis ant vandens paminėti, prisiminti amžinojo poilsio jūros dugne nugrimzdusius – netapo išimtimi ir Klaipėdos uostamiesčiui.

GĖLIŲ JŪRA

Savaitę iki pirmosios oficialios viso pajūrio krašto Jūros dienos, vykusios Klaipėdoje 1934 m. rugpjūčio 11–12 dienomis, Jūros diena paminėta ir Šventojeje¹²². Šis minėjimas, sutraukęs žmones ne tik iš aplinkinių miestų, bet sulaukęs ir tuometinio prezidento A. Smetonos dėmesio, istorikų vertinamas kaip tuomet itin suaktyvėjusios tautinės jūros propagandos akcija. Pagrindinis šventės akcentas – vainiko nuleidimas į jūrą, prisimenant tais metais žuvusius žvejus. Emocionali akimirka – tuometinio ministro pirmininko Juozo Tūbelio žmonos paguodos dovanų įteikimas žvejų našlėms ir jų vaikams¹²³.

Ažuolo šakų vainikai į jūrą nuleisti ir po savaitės Klaipėdoje. Tuomet pirmąjį šventinį vasaros vakarą ledlaužio „Perkūnas“ kapitono Juozo Andžejausko lydima delegacija išplaukė į atvirą jūrą prisiminti ir pagerbti trijų jūros skautų – V. Amulevičiaus, E. Jasiukevičiaus ir V. Šidlausko, 1933 m. liepos 15 d. su jachta „Budys“ nuskendusiu prie šiaurinio molo¹²⁴.

Tuo pat metu nuo pietinio molo specialiai į Jūros dieną baidarėmis suplaukę profesorius Stepono Kolupailos vadovaujami Kauno baidarininkai Baltijos bangas taip pat nuklojo gėlėmis¹²⁵. Jas jauniems baidarininkams perdavė panemunės gyventojai. Šimtai pakrantėje susirinkusių ceremonijos stebėtojų dar ilgai kalbėjo apie tą dieną išvystą „nepaprastai įspūdingą vaizdą“.

¹¹⁸ [interaktyvus] 2012, [žiūrėta 2014 04 18]. Prieitis per internetą: <<http://jurossvente.lt/?lt=1213879646>>.

¹¹⁹ Šventės aidai. In *Lietuvos žvejys*, 1972 m. liepos 14 d., Nr. 99 (68), p. 1.

¹²⁰ KRANIAUSKAS, L. Švenčių ir miesto erdvės santykis: trijų Klaipėdos miesto švenčių sociologija. In *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 1 (28). Vilnius, 2011, p. 177.

¹²¹ *Išplaukusiems ir negrįžusiems – nuo idėjos iki paminklo*. Sud.: G. PLAITIS, V. MATUTIS, Klaipėda, 2011, p. 3.

¹²² ADOMAVIČIUS, R. Kaip atrodė Jūros šventės ištakos? [interaktyvus], [žiūrėta 2014 07 25]. Prieitis per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/senoji-klaipeda/senasis-objektyvas/kaip-atrode-juros-sventes-istakos-1217012/>>.

¹²³ Didelės iškilės Šventosios uoste. In *Lietuvos aidas*, 1936 m. liepos 23 d., Nr. 165 (2132), p. 2; Iškilės Šventosios uoste. In *Lietuvos aidas*, 1934 m. liepos 25 d., Nr. 167 (2134), p. 2–3.

¹²⁴ ADOMAVIČIUS, R. Į jūrą – visa Lietuva! Santuoka su jūra [interaktyvus], [žiūrėta 2014 04 15]. Prieitis per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/senoji-klaipeda/zmogaus-istorija/i-jura--visa-lietuva-santuoka-su-jura-1177351/>>.

¹²⁵ Kelionės baidarėmis dalyviai jau Kaune. In *Lietuvos aidas*, 1934 m. rugpjūčio 4 d., Nr. 184 (2151), p. 12.

O gal išpūdis išliko ir dėl to, jog didžioji dalis atvykusių svečių jūrą savo akimis išvydo pirmą kartą.

LIUDVIKĄ STULPINĄ PRISIMENANT

Nuo pirmosios Jūros dienos iki šiandien išlikusi ir dar viena tradicija – tolimojo plaukiojimo kapitono Liudviko Stulpino (1871–1934) kapavietės Koggalio kapinaitėse pagerbimas. Klaipėdos uosto viršininko ir uosto kapitono, daug dėmesio skyrusio uosto modernizavimui, naujų jūrininkų parengimui, atminimas siejamas su Lietuvos jūreivystės tradicijos ištakomis¹²⁶.

Sovietmečiu L. Stulpino kapo priežiūra ir pagerbimas tylos minute nebuvo eskaluojamas viešai. 1975 m. šventėje, turbūt pirmą kartą sovietmečiu, kapitono atminimas ne tik kukliai pagerbiamas mažame būrelyje, bet ir paminimas dienraštyje.

1988 m. Klaipėdoje susiburia iniciatyvinė grupė, kurios pirmininku išrenkamas jūrininkas Kazimieras Povilaitis. Po kelerių metų, iniciatorių dėka, L. Stulpino atminimas įamžinamas stilizuoto inkaro formos antkapiniu paminklu¹²⁷. Jūrininkų ir aktyviosios visuomenės narių susirinkimas prie kapavietės ir gėlių padėjimas tapo pirmųjų nepriklausomos Klaipėdos Jūros švenčių programų ašimi.

Šiandien kapavietės tvarkymas ir lankymas perduotas Kapitonų klubo, Liudviko Stulpino progimnazijos mokinių ir Klaipėdos miesto savivaldybės rūpesčiui.

ŽVEJAMS – JŪRŲ DARBININKAMS

Klaipėdos priklausomybė Lietuvos TSR buvo grindžiama Klaipėdos „išvadavimu“ 1945 m. sausio mėn., o nuopelnai už tai priskiriami Tarybų Sąjungos Raudonajai armijai. Nenuostabu, kad jau pirmosios tarybinėje Klaipėdoje suorganizuotos Jūros šventės 1963 m. liepos 18–20 d., po poros metų įgavusios Žvejo dienos pavadinimą, oficialiosios jūrininkų pagerbimo ceremonijos buvo dedikuojamos karo laivyno jūrininkams – uostamiesčio „išvaduotojams“.

XX a. 6-ajame dešimtmetyje, pastačius „Baltijos“ laivų statyklą, išsivysto serijinė žvejybos tralerių gamyba, ir Klaipėda įgauna pramoninio žvejybos uosto vardą¹²⁸. Tačiau nuo seno žinoma, kad duodama jūra kažką atsiima mainais. Kartu su beveik rekordiniais sugaunamų žuvų kiekiais nuo 1957 iki 1976 m. audringose jūrose nuskendo keturi mažieji ir šeši vidutiniai

Klaipėdos uoste registruoti žvejybos laivai¹²⁹. Pastaraisiais metais Jūros šventės metu vainikų skaičius padidėjo. Bangomis vainikus plukdydavo nebe tik tarybiniais karo jūreiviams, bet ir Baltijos jūroje nuskendusiams žvejams – jūros darbininkams.

PAGERBIMAS PIONIERIŲ PINTOMIS GIRLIANDOMIS

Jūrininkų pagerbimo ceremonijos eiga ne kartą sulaukė visuomenės atgarsių. Vienus jau pirmosiose sovietmečiu atkurtose Jūros šventėse pykdė ceremonijos uždaramas. Vėliau – dingęs sakralumas, ypač išryškėjęs XX a. 8-ajame dešimtmetyje, kai vainikai į jūrą leisti tik kaip, pavyzdžiui, fonas parašutininkų pasirodymams¹³⁰. Galiausiai pagerbimo ceremoniją nutarta pailginti ir padalyti į renginį sausumoje ir renginio tęsinį jūroje. Į pasirodymo darbus tuomet įtrauktas ir jaunimas – pajūryje stovyklaujantys pionieriai. Žvejo dienos rytą į stovyklą atvykdavusius karius jie pasitikdavo iškilmingai išsirikiavę, rikiuotės metu perduodavo savo pintas gėlių girliandas. Gėlės būdavo gabenamos prie Amžinosios ugnies (Klaipėdos skulptūrų parke, prie kabančio kardo skulptūros), nuo jos uždegami fakelai. Po iškilmingų kalbų, paminėjus Antrojo pasaulinio karo didvyrius, eisena, stebima miestiečių, patraukdavo į krantinę, prie išpuoštų karo laivų¹³¹. Nors karo laivais į jūrą išplaukdavo tik kviestiniai svečiai, valdžios atstovai, tačiau kiekvienas, dalyvavęs eisenoje, turėjo galimybę pasijusti atidavęs pagarbą žuvusiems kariams, jūreiviams ir žvejams.

Tradicijos pagerbti jūrininkus ir krante, ir leidžiant vainikus jūroje laikomasi iki šių dienų. Iki 1999 m. pagerbimo krante metu akcentuotas kapitonas L. Stulpinas. Lietuvos jūrų muziejaus kieme atidengus kompoziciją „Lietuvos jūreiviams – jūrą mums atvėrusiems“¹³², jūreivių ir jūrų veteranų pagerbimas persikėlė čia. Dar viena vieta prisiminti dirbusius, gyvenusius jūroje ir dėl jūros atsirado 2011 m., atidengus paminklą „Albatrosas“. Prie jo miesto ir valstybės atstovai sako kalbas ir deda vainikus ne tik švenčių metu. Paminklas žuvusiems jūrininkams ir nuskendusiams laivams kiekvienam praeviuviui ar į uostą įplaukusiam primena apie jūrininko darbo atsakingumą ir rizikingumą. Apie į krantą taip ir negrįžusiųjų kapus, supiltus iš jūros dugno smėlio.

¹²⁶ LUKŠAS, A. Atidavęs gyvenimą jūrai [interaktyvus], [žiūrėta 2014 04 25]. Prieitis per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Istorija/atidaves-gyvenima-jurai/50055>>.

¹²⁷ TALLAT-KELPŠAITĖ, Z. Tebūna atmintis amžina. In *Klaipėda*, 1990 m. liepos 4 d., Nr. 143 (12 932), p. 1.

¹²⁸ *Išplaukusiams ir negrįžusiems – nuo idėjos iki paminklo...*, p. 39.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 72.

¹³⁰ SURGINIENĖ, L. Ar jūros šventė – tik mugė ir karnavalas? In *Lietuvos žvejys*, 1987 m. kovo 28 d., Nr. 12 (697), p. 7.

¹³¹ *Ibid.*

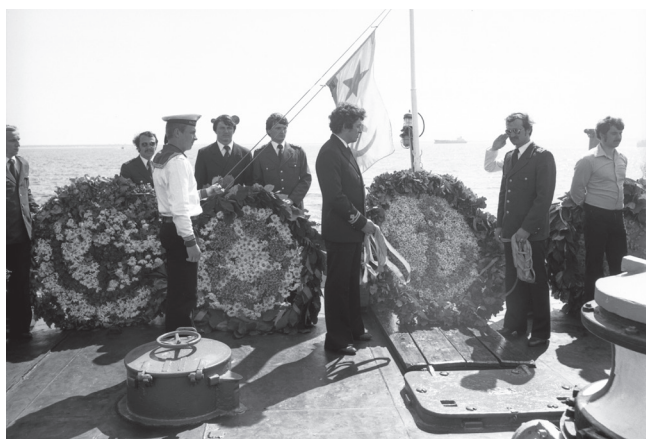
¹³² MATUTIS, V. Atidengta kompozicija Lietuvos jūrininkams. In *Klaipėda*, 1999, Nr. 171 (15 515), p. 1, 3.

Vainikų nuleidimas į jūros bangas, kaip sakrali ir savita ceremonija, Jūros šventės programoje įsitvirtino nuo pirmosios tarpukario Jūros dienos šventės 1934 m. Fotografija iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus fondų

Kapitonų klubas kiekvienais metais Jūros šventės metu prisimena ir pagerbia tolimojo plaukiojimo kapitoną Liudviką Stulpiną, palaidotą Koggalio kapinaitėse (Smiltynėje). A. Mažūno fotografija iš Lietuvos jūrų muziejaus fondų

Sovietmečiu nuo 1946 iki 1987 metų iš viso įvyko 650 didesnių ir mažesnių su laivyba susijusių avarių. Nors jūrininkų pagerbimo ceremonijose didžiausias dėmesys buvo jūrininkams „išvaduotojams“, tačiau Žvejo dienos iškilmėse neužmiršti ir žvejai. Fotografija iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus fondų

Kartu su pionierių pintomis girliandomis ir įmonių užsakytais vainikais į jūros bangas nuleidžiami ir degantys fakelai. Jie būdavo uždegami nuo Amžinosios ugnies. Iškilmingo parado metu fakelai ir gėlės būdavo nunešami į krantinę, prie ten garbingiausių ir kviestinių asmenų delegacijos jau laukiančių išpuoštų karinių laivų. Fotografijos iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus fondų

Karinio jūrų laivyno jūreiviai prie Lietuvos jūrų muziejaus kiemelyje pastatyto paminklo „Jūrą mums atvėrusiems“. Nuo 1999 m. Jūros šventės metu jūreivių ir jūros veteranų pagerbimo ceremonija prasideda čia.
A. Mažūno fotografija, Lietuvos jūrų muziejus

Jūrininkų pagerbimo ceremonija prie „Albatroso“ paminklo žuvusiems jūrininkams ir nuskendusiems laivams. Kiekvienais metais prie jo susirenka aukščiausi valstybės ir miesto valdžios pareigūnai, kapitonai, karinio jūrų laivyno jūreiviai ir miestiečiai bei miesto svečiai, susikaupimo akimirka norintys pagerbti ar prisiminti negrižusius jūrininkus. A. Mažūno fotografija, Lietuvos jūrų muziejus

LITERATŪRA

Išplaukusiems ir negrižusiems – nuo idėjos iki paminklo. Sud.: G. PILAITIS, V. MATUTIS. Klaipėda, 2011.

KRANIAUSKAS, L. 2011. Švenčių ir miesto erdvės santykis: trijų Klaipėdos miesto švenčių sociologija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, Nr. 1 (28), p. 149–182.

MATUTIS, V. Atidengta kompozicija Lietuvos jūrininkams. In *Klaipėda*, 1999, Nr. 171 (15 515).

SURGINIENĖ, L. Ar jūros šventė – tik mugė ir karnavalas? In *Lietuvos žvejys*, 1987 m. kovo 28 d., Nr. 12 (697).

Šventės aidai. In *Lietuvos žvejys*, 1972 m. liepos 14 d., Nr. 99 (68).

TALLAT-KELPŠAITĖ, Z. Tebūna atmintis amžina. In *Klaipėda*, 1990 m. liepos 4 d., Nr. 143 (12 932).

[interaktyvus] 2012, [žiūrėta 2014 04 18]. Prieitis per internetą: <<http://jurossvente.lt/?lt=1213879646>>.

ADOMAVIČIUS, R. Kaip atrodė Jūros šventės ištakos? [interaktyvus], [žiūrėta 2014 07 25]. Prieitis per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/senoji-klaipeda/senasis-objektyvas/kaip-atrode-juros-sventes-istakos-1217012/>>.

LUKŠAS, A. Atidavęs gyvenimą jūrai [interaktyvus], [žiūrėta 2014 04 25]. Prieitis per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Istorija/atidaves-gyvenima-jurai/50055>>.

A CENTURY-OLD TRADITION TO HONOUR THOSE WHO DIED AT SEA

Milda KONTRIMĖ,

museologist/historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

Officially, the first Sea Day was held in Klaipėda on 11-12 August 1934. A minute's silence and the tossing of floral wreaths in remembrance of seafarers are the most sacred moments of the festival.

Since 1963, official ceremonies paying tribute to seafarers have been dedicated to members of the naval military force – "liberators" of the seaport. After a number of fishing vessels sank during several decades, floral wreaths have been tossed every year to commemorate fishermen as well as those who earn their living at sea.

The tradition to commemorate perished seafarers has not been forgotten after the restoration of independence in Lithuania. In 1999, during Sea Festival, the memorial to "Lithuanian seafarers who opened sea to us" was inaugurated in the Lithuanian Sea Museum; in 2011, the monument "Albatrosas" dedicated to seafarers and sunken ships was inaugurated. Every year during the Sea Festival there is a visit to the grave of the first Lithuanian Captain L. Stulpinas in the Koppalis Cemetery.

TRANZITO INFRASTRUKTŪRA KAIP TILŽĖS MIESTELIO KŪRIMOSI PRIELAIDA¹³⁴

Dainius ELERTAS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas-istorikas

XVI a. pirmojoje pusėje vietovė su pagalbine Tilžės pilimi prie Nemuno patyrė dvi reikšmingas transformacijas. Čia įsteigta karčema ir greta kūrėsi miestelis – *flecken*. Per 30 metų miestelis tapo pirmuoju pasaulietinės Prūsijos valstybės kuriamu miestu. Abu virsmus įtvirtino valdovo sprendimai. Abiejų transformacijų procesą veikė tranzito tarp Karališkosios Prūsijos–Prūsijos–LDK–Livonijos infrastruktūros raida. Šio straipsnio tikslas – atskleisti tranzito infrastruktūros augimo poveikį Tilžės raidai 1511–1537 m. Pasirinkta siaura chronologinė riba apima pokyčių laiką tarp pirmosios karčemos įkūrimo ir architektūrinio miestelio silueto pokyčių perstačius pilį.

Šis Tilžės istorijos laikotarpis historiografijoje iki šiol išsamiau neapertas. Tilžės istorijos tyrėjai E. C. Thielis, H. Kirrinnis, E. Nadolny, K. Kubrezigas ir kiti koncentravosi į patį miesto steigimo aktą. Apie miestelį rašoma konstatuojant pavienius faktus ar interpretuojant miesto steigimo dokumentą. Išimtimi laikytini W. Thalmanno, H. Kenkelio darbai, kuriuose pateikiama daugiau šaltiniais grįstos faktologijos. Iki šiol neprarado savo vertės K. Forstreuterio, G. Mortenseno, Z. Ivinskio prekių gabenimo vandens ir sausumos keliais XV–XVI a. tyrimai. Detalesnį infrastruktūros vaizdą Nemuno deltos šiaurinėje dalyje pateikia A. Bittenso ir J. Sembritzkio darbas. Svarbios S. Rowello ir D. Heckmanno parengtos XV–XVI a. Vokiečių ordino šaltinių publikacijos. Kauno vaidmenį LDK ir Prūsijos prekybos

sistemoje šio miesto istorijos monografijoje aptarė Z. Kiaupa. XVI a. pirmosios pusės Tilžės ir visos Prūsijos ekonominio, demografinio, socialinio gyvenimo procesams pažinti svarbūs H. Diehlmanno paskelbti „turkų mokesčiai“.

Tilžės pilis pastatyta 1404–1409 m. ryčiau Tilželės upės Nemuno kairiajame krante. Jos įkūrimu buvo sprendžiami Ragainės komtūrijos kariniai ir ūkiniai administravimo klausimai. Čia rezidavo komtūriui pavaldus pflėgeris. Tilžė užsimezgė kaip Vokiečių ordino pilį aptarnavusi gyvenvietė – įtvirtintas papilys. 1411 m. pilis su papiliu buvo sunaikinta. 1412 m. sugriautos pilies vietoje pastatyta nauja. Po 1466 m. Torunės taikos nusistovėjęs gyvenimas keitė Ragainės ir Tilžės galimybes. Tačiau karo nuojautos dvelksmas jaustas iki pat sekuliarizacijos: nerimastingai sekta padėtis, rinkta informacija, rengtasi karo veiksmams. Tai atskleidžia su paskutiniu Tilžės kaštelionu, unterkompanu, pflėgeriu 1514–1523 m. Eberhartu von Freybergu susijusi korespondencija. Tilžė minima kaip pasiuntinybių į Livoniją ir Maskvą apsistojimo bei pasienio nesutarimų Katyčiuose stebėjimo vieta. Įtampa greitai sustiprėdavo ir lėtai atlėgdavo. 1520 m. birželio 2 d. Klaipėdos komtūras laiške Chr. Gattenhoferiui pranešė apie lietuvių ketinimus apsiausti Tilžę. XVI–XVII a. LDK istoriografijoje pasienio priešprieša tarp žemaičių ir Ordino ties Ragaine tapoma dramatiškesnėmis spalvomis nei Ragainės, Tilžės ar Karaliaučiaus pareigūnų korespondencijoje.

Karinėms funkcijoms traukiantis stiprėjo tranzito, komunikacijos, prekybos svarba. Ją lydėjo prekybos centrų įtakų persiskirstymas. **Gdanskiečių kuruojamą Hanzos kontorą Kaune sunaikino stiprėjanti Kauno miesto pirklia.** LDK miesto prie Nemuno pirkliai nuo svetimųjų gynėsi įvesda-

¹³³ Pranešimas, skaitytas Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto organizuotoje tarptautinėje konferencijoje „Socialinis, dvasinis ir ekonominis mobilumas vėlyvaisiais viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais amžiais pietrytinėje Baltijos pakrantėje“, vykusioje 2014 m. balandžio 24–25 d. Klaipėdos universitete.

mas sankrovos teisę – ypač druskai. 1492 m. rugsėjį Kauno kontoros pirkliais uždrausta prekiauti mediena. 1532 m. parašytas paskutinis Hanzos kontoros Kaune laiškas Gdanskui. Gdansko jūros prekybos monopolį bandė įveikti ir stiprėjantis Karaliaučius. 1394 m. Torunės sankrovos teisės pavyzdžiu jis savavališkai perėmė ir pradėjo rūšiuoti medieną, pelenus, degutą, medų, dervą. Taip prekyboje su LDK siekta užsitikrinti konkurencinį pranašumą ir tarpininkavimo funkciją. Karaliaučiaus pirklijos poziciją stiprino Karališkųjų Prūsų uostamiesčių priešiškus Vokiečių ordinui XV a. karų metu. Per Vokiečių ordino valdomą Prūsiją gabenantys prekes „svetimi“ pirkliai rinko Lenkijos karalystei naudingą informaciją ir skleidė savo įtaką. Jų veikla padėjo augti priešininkės – Lenkijos karalystės – ekonominiam ir kariniam potencialui. Politinių motyvų nulemtas Karališkųjų Prūsų ekonominių galimybių varžymo siekis sutapo su augančiais Karaliaučiaus norais. 1497–1512 m. Karaliaučius bandė perimti visą prekių srautą iš LDK. Paskutinio karo metu Gdansko suvaržymai Karaliaučiaus sankrovos teisės pagrindu teikė nemažai privalumų Vokiečių ordinui. Šiame kontekste Tilžės miestelio formavimui įtakos turėjo Vokiečių ordino administratorių ekonominis interesas plėtoti tranzitą Nemuno ir sausumos keliais, vietovės potencialas ir vieta Karaliaučiaus pirklijos kuriamoje sistemoje.

Aptarkime svarbiausių tranzito kelių raidos bruožus. XV a. 3–4-uoju dešimtmečiais viena Gilijos šaka – Normedija (liet. Kaukė) į Rusnę nukreipė didelį vandens kiekį. Gilija tapo seklesnė, o laivyba pasuko vandeningesne Rusne. Iš Rusnės į Kuršių marias įplaukiama piečiau Ventės rago buvusią įlanką. Tai ilgindavo kelią Deimės žiočių link pavojingais marių vandenimis net tris kartus. Išaugusia laivyba pasinaudojo Vokiečių ordino administratorius. 1448 m. su jo žinia veikė Rusnės karčema. 1472 m. Ordino ir Kauno kontoros sutarimu, Nemuno žiotims sutvarkyti Ordino didžiajam magistrui išmokėta 400 markių. Ragainės komtūras nuo kiekvieno praplaukiančio laivo įpareigotas rinkti šliuzo mokestį. Už jį ketinta įtaisyti vandens aukščius reguliuojančius šliuzus. Nors mokestis sėkmingai rinktas, bet iki 1498 m. nieko nedaryta. Laivybos intencyvumas Rusnės šaka paveikė marių pakrantės, tolesnių apylinkių gyvenseną ir sausumos kelių raidą. 1511–1525 m. iš Klaipėdos buvo skundžiamasi

žemaičiais, kurie, apeidami nustatytus du kelius į Klaipėdą ir Ragainę, laivais iš Šventosios bei Palangos neleistinais vyksa mariomis į Rusnę, Veiviržą, Svencele, Ventę, Neriją. Čia įsikūrusios karčemos tapo tokių nelegalių sandėrių vietomis. Todėl suteikdami privilegijas administratoriai stengėsi gauti pelno ir įtvirtinti savo kontrolę. 1511 m. jau veikė karčemos Stankaičiuose prie Veiviržo ir Skaruose esančiuose Minijos ir Veiviržo upių santakoje. 1511 m. vasario 22 d. už 8 markių metinį mokestį Klaipėdos komtūras paveldimai išnuomojo Kulmo teisę Georgei Talathui karčemą šile (*Heydekrug*) prie Šyšos. 1515 m. tomis pačiomis sąlygomis ją įsigijo Rusnės karčemos laikytojas Georgas Hinckmannas. Šalia karčemos prie Šyšos pradėjo vystytis būsimas Šilokarčemos miestelio branduolys. Tais pačiais metais už 6 markių mokestį Klaipėdos komtūras Magdeburgo teisę išnuomojo iki tol veikusią karčemą prie kelio iš Klaipėdos Johannui Metrickui. Ji tapo Narkyčių dvaro užmuomazga. XV–XVI a. sandūroje kauniečiai iš Vokiečių ordino ėmė reikalauti šliuzų įrengimui skirtus pinigus gražinti. Netrukus buvo surasta trečioji suinteresuota pusė – prekiaujant mediena, grūdais tarpininkavęs Karaliaučiaus miestietis Hansas Hoppe. 1514 m. sausio 26 d. rašytame laiške Ordino didysis magistras patvirtino H. Hoppe's ir Kauno miesto susitarimą dėl laivybos kelio Rusne iki Kuršių marių įrengimo. Be Dievo malonės, už savo pastangas H. Hoppe nieko neprašė. Įrengimo išlaidas numatyta dengti iš maito. Ordino didysis magistras sutiko tiekti akmenis ir medieną. Nors darbai nutrūko, bet krovinių srautas upe išliko didelis. Tilžės ir Labguvos pflėgerijos buvo pavaldžios Ragainės komtūrai. 1516 m. jis perdavė 415 markių sumą, surinktą už pflėgerijose apmokestintas vyresnybės prekes, vašką ir verpalus. Labguva įsikūrusi prie Deimės upės. Deime buvo pasiekiamas Vėluva, Karaliaučius ir Aistmarių uostai. 1395–1406 m. ši upė buvo gilinama. Nuo 1429 m. šiltuoju metų laiku naudoti šliuzai jos vandeniui pakelti. Mokesčiai jų įrengimui ir išlaikymui virto nuolatiniu maitu. Maitas rinktas iš praplaukiančių laivų ir sielių. Labguvoje veikė dvi Ordino didžiojo magistro Martino Truchesso (1477–1489 m.) privilegijuotos karčemos. Labguva papildė Žioksvitę ir Tepluvą jungusią vandens bei sausumos kelių sistemą. Apie 1500 m. Tepluvoje veikusių trijų šliuzų kontrolierių renkamas mokestis irgi išaugo į maitą. 1511 m. surinkta 325

markės iš šešių šilingų nuo laivo ar sielio ir trijų šilingų nuo valtys. 1396 m. įkurta Žioksvitės karčema aptarnavo keliaujančiuosius iš Livonijos ir į ją ar LDK. Čia kirtosi pro Kuršių neriją ejęs sausumos ir per marias iš Deimės vandens eję keliai. Nuo Žioksvitės buvo judama Livonijos link ar iš jos į Prūsijos vidines sritis. 1518 m. vėl buvo grįžta prie Rusnės šakos pritaikymo laivybai klausimų. H. Hoppe toliau vadovavo darbams ir išsaugojo dalį lengvatų, bet muitą savo žinion perėmė Ordino didysis magistras. 1518 m. rugpjūtį Tilžės pflėgeris ponas Eberhartas von Freibergas minimas rašte dėl medienos, skirtos Ordino didžiajam magistrui, plukdymo mariomis ties Labguva. Netrukus medienos plukdymą ėmėsi kontroliuoti ir Karaliaučiaus pirkliai. 1518 m. rugsėjo 18 d. ir gruodžio 26 d. prekybos mandatais Karaliaučius su Gdansku pasidalijo medienos brokavimą. 1518 m. gruodžio 26 d. Ordino didžiojo magistro mandatas buvo nukreiptas prieš Dancigą. Pirkliams iš Lietuvos, Mozovijos, Maskvos, Dancigo ir Torunės tapo privaloma gabenamas prekes pasiūlyti Karaliaučiu. Tuo metu Torunės sankrovos teisės pagrindu įvesta Karaliaučiaus sankrovos teisė. Bent taip ją datuoja Simonas Grunau. Prasidėjus karui Rusnės upės tvarkymas vėl nutrūko.

Ordino valstybės pasienyje miesteliai kūrėsi veikiau planingai nei stichiškai. Tilžės aplinkoje išsiskirianti masyvumu pilis atvykėliams ir vietiniams priminė šio krašto šeiminką. Už pilies ir priešpilio vandens griovių formavosi dvasinio gyvenimo erdvė. Čia 1416 m. buvo pastatyta senoji Ordino bažnyčia. Ji stovėjo prie upės tarp miestelio ir pilies. Tikėtina, kad pastatas statytas taip, kad galėtų būti naudojamas tilto, vedančio į priešpilį, gynybai. Kadangi buvo siekiama krikščionis laidoti pašventintoje žemėje, ilgai netrukus šventorius tapo kapinėmis. Galbūt jau tuo metu prekybai naudota netoliese esanti aikštė, ties kuria atsišakojo du pagrindiniai keliai, vėliau tapę pagrindinių miestelio gatvių atkarpomis. Priešpilyje turėjo gyventi tiesiogiai pilį aptarnavę asmenys, kuriems nereikėjo didesnės erdvės. Istoriografijoje išsakyta prielaida, kad miestelio ištakos – pilį aptarnavusių prūsų sodybų sankaupa priešpilyje: valstiečių ir žvejų ūkiai. Tačiau tokia nuomonė kelia pagrįstų abejonių. Įtvirtintas priešpilis ūkininkų ar žvejų gyvenimui galėjo suteikti saugumą karo metu, bet buvo nepatogus taikos metu. Miestelio

branduolį formavo ne ūkininkai, žvejai, o Tilžėje įsikūrę vokiečių prekybininkai ir amatininkai. Tilžės miestelio augimą užtikrino verslumas ir patogi geografinė padėtis. XIV–XV a. dabartinėse Kuldygos–Gruobinio–Liepojos–Šventosios–Palangos–Nemirsetos–Klaipėdos–Žemaičių Naumiesčio–Katyčių–Tilžės–Vėluvos–Karaliaučiaus apylinkėmis ejo sausumos kelias, jungęs Livoniją su Prūsija. Tuo pačiu metu naudotasi Prūsiją su LDK jungusiu sausumos keliu. Jo atkarpa tarp Kauno ir Ragainės dešiniuju Nemuno krantu buvo pratęsta ir ties Tilže įsiliejo į minėtą kelią Livonijos link. Ties Ragaine persikėlus per Nemuną kelias vedė pro Kraupiškį į Įsrutį, o iš jo palei Prieglių – į Vėluvą ir Karaliaučių arba Rastenburgą. Tuo metu iš Ragainės buvo galima pasiekti Tilžę ir kairiuju Nemuno krantu. Juo ejo trečias kelias: Tilžė–Argeninkai–Labguva–Karaliaučius. Žemesnis krantas, mažesnė srovė palengvino kėlimąsi per upę ties Tilže. XVI a. pradžioje čia veikė net du keltai – pilies / amto ir vėlesnis – miestelio. Prie Tilžės miesteliui palankių aplinkybių dar pridėtume iki 1518 m. gruodžio 26 d. mandato nespėjusių pasireikšti Karaliaučiaus galia.

Besiklostantis naujų sausumos kelių tinklas Ragainę stūmė į pašalį. Ragainė su didele tvirta pilimi liko svarbiausiu kariniu ir administraciniu centru. Tilžei numatytos prekybinė ir pastoracinė funkcija. Taip kito 1390 m. įvesta prekybos su žemaičiais tvarka, pagal kurią leista gabenti prekes tik į Klaipėdą, Ragainę ir Georgenburgą. Istoriografijoje nurodomos skirtingos oficialios prekybos pradžios Tilžėje datos ir pobūdis. Vienur teigiama, kad Tilžės miesteliui prekybos teisė buvo suteikta 1511 m., o kitur akcentuojami 1515–1516 metai. Ordino didžiojo magistro Albrechto suteikta turgaus teisė *Preussen hinter der Tilse*. Todėl neatsitiktinai čia apsigyveno 1511 m. ar 1514 m. atvykęs pirmasis vokiečiai. 1514 m. birželio 8 d. Ordino didysis magistras užrašė karčemos privilegiją Georgui Brendeliui (dar vadintam Jorgens Brendels): „...už ilgą ir įvairialypę tarnybą, kurią jis ankstesniu metu mūsų Ordinui teikė...“ Po metų šis gavo karčemos privilegijos patvirtinimą. Atrodo, kad Georgas Brendelis derino karčemos laikytojo, pirklio ir žvalgybinės informacijos rinkėjo gebėjimus. Tarp Vokiečių ordino susirašinėjimo saugomas 1515 m. birželio 1 d. iš Vilniaus siųstas miestiečio Augustino Haberkandto laiškas Tilžės karčemos

laikytojui. Jame aptariamas ne tik verslas, bet ir asmenybės, naujienos. G. Brendelio karčemos vieta žinoma. Ji stovėjo tarp kelio link Splitterio ir Nemuno pakrantės kelio. 1552 m. šios valdos plotis palei gatvę siekė 140 pėdų. Paprastai Vokiečių ordino valstybėje naujakurių sodybos sklypas siekdamo apie 30 pėdų gatvės pločio, o karčemos būdavo dvigubai didesnis. Karčemos vieta patvirtina miestelio vystymosi tendenciją – plėstis į vakarus Nemuno slėniu palei kelius už įtvirtinto priešpilio. 1549 m. G. Brendelis dar „gyveno senoje karčemoje“. Pirmasis karčemos šeimininkas nebesulaukė Tilžės miestelio tapimo miestu, nes tais pačiais metais mirė. Tilžėje kartu su juo čia apsigyveno 12–20 vokiečių šeimų: ūkininkų, amatininkų, pirklių. Jų sodybos rikiavosi Nemuno slėnyje palei kelią tarp Tilžės pilies ir sutvirtintos Splitter gyvenvietės. Nedidelė bažnyčia nebepajėgė patenkinti visų augančios parapijos poreikių. 1514 m. lapkričio 6 d. Ragainės komtūras laiške Ordino didžiajam magistrui, be kitų reikalų, pamini vienuolius iš Tilžės. 1515 m. Ordino didžiojo magistro iniciatyva čia pradėjo veikti pranciškonų bernardinų vienuolynas „mūsų vargšų neišlavintų ir netikėlių atvertimui išganymui ir išgelbėjimui“. 1516 m. rugpjūčio 18 d. Tilžės kaštelionas pflėgeris Bernhartas skundėsi Ordino didžiajam magistrui medienos trūkumu lentoms ir rašė apie vienuolyną. Amžininkas Simonas Grunau nurodo vėlesnę bernardinų vienuolyno Tilžėje įkūrimo datą – 1519 m. Vienuolyno valda apėmė keturias vėlesnes posesijas. Vienuolynas kurtas ne pagrindiniame administraciniame centre – Ragainėje, ir tai rodo steigėjo numatomą vietos potencialą. Nuo karčemos vienuolyno link tęsėsi G. Brendelio daržas-sodas. Juo naudotis pirmajam karčemos laikytojui leido valdovas. Daržas-sodas džiugino G. Brendelį ne iki gyvos galvos. Greta daržo, Nemuno link, driekėsi aptvaras žirgams. Iš pietų Tilžę supo valstybinė giria. Neturime duomenų, kada G. Brendelis įgijo kito nekilnojamojo turto. Tikėtina, kad bent dalį jo užvaldė dar iki sekuliarizacijos. G. Brendelis buvo didžiausius mokesčius mokantis ir brangiausiai įvertinto turto turintis Tilžės miestelėnas. 1540 m. „turkų mokesčių“ rinkėjas jo nekilnojamojo turto apmokestino 3 markėmis. Jį sudarė du net 1 000 markių vertės ūkiai su keturiais pastatytais namais. G. Brendelio nuosavybę sudarė dar trys didelės valdos (90, 131, 141 pėdos pločio palei gatvę) ir dvi karčemos. Per mokėji-

mo sezoną už 48³/₄ galvų stambių galvijų ir arklių bandą jis mokėjo 1¹/₂ markės ir 7¹/₂ sidabro šilingo. Bandą sudarė 10 traukiančių arklių, 3 dvimečiai kumeliukai, 26 mėsiniai galvijai, 12 dvimečių telyčių, 13 avių ir 8 kiaulės. Tokia bandos struktūra rodo į mėsos ir odos pardavimą orientuotą ūkinę veiklą. Taip pat ir arklių laikymą keliaujantiems bei žemės apdirbimo nuomai. Numanoma, kad tarp ūkinių pastatų galėjo būti arklidės, galvijų tvartas, avidė ir kiaulidė. Tokios bandos savininkas negalėjo apsieiti be didesnių daržinių šieniui.

Tolesnei Tilžės raidai įtakos turėjo Prūsijos tapimas pasaulietine valstybe. Tačiau to pradžia skendi miglose. Išlikęs 1523 m. sudarytas Tilžės inventorių mažai ką gali padėti. Apie 1523 m. sausio 6 d. – 1524 m. birželio 6 d. čia pflėgerio pareigas ėjusio Antonio von Hauseno veiklą nieko nežinome. Jis išvyko į Žiokus, kur buvo pflėgeriu nuo 1524 m. birželio 5 d. iki 1525 m. balandžio mėn. Po reformacijos pareigūnas tapo stambiu Žiokų amto žemvaldžiu, turėjusiu valdų net keturiose vietovėse. Opozicijos Ordino didžiojo magistro reformoms branduolį sudarė Klaipėdos komtūras kunigaikštis Erichas von Braunschweigas, Barteno pflėgeris Heinrichas von Miltizas, Balgos komtūras Hansas von der Gablenzas, oberkompanas Wolfgangas von Heydeckas. Tačiau netrukus kunigaikštis Erichas von Braunschweigas liko vieninteliu teisėtu Vokiečių ordino atstovu sekuliarizuotoje Prūsijoje. Todėl Klaipėdos komtūrijoje iki pat 1525 m. gegužės mėn. reformacija šioje dalyje nevyko. Kas dėjos greitime Ragainės komtūrijoje, sužinome tik iš kelių prieštaringų žinučių. Jų informacija leistų kalbėti apie Tilžės miestelio vokiškosios bendruomenės išitraukimą, gal net ir tam tikrą konfrontaciją su Ragainės komtūru. Miestelėnus galėjo veikti ryšiai su Karaliaučiumi. Tačiau apylinkių gyventojų baltiškosios daugumos nuotaikos iki šiol lieka šešėlyje. Neturime duomenų apie Tilžės ūkininkų išitraukimą į valstiečių maištus. Tai patvirtintų jų abejingumą vykusio proceso atžvilgiu. Kronikininkas S. Grunau rašo, kad bernardinų vienuolynas Tilžėje buvo sugriautas jau 1524 m. Po pastato sugriovimo Ragainės komtūru teko gelbėti Tilžės vienuolyno laikrodį. Nuo 1526 m. iki mirties 1531 m. Rygoje rezidavo Tilžės pflėgeris Eberhartas von Freibergas. Kokių nors kitų nuorodų į Vokiečių ordino rėmimą rasti nepavyko. Nežinia, ar per šiuos įvykius nenukentėjo ir miestelio bažnyčia. Prasidėju-

šias permainas paženklino administracinė pertvarka. Buvusi Ragainės komtūrija buvo padalinta į tris smulkesnius lygia-verčius administracinius vienetus – Ragainės, Tilžės, Labguvos didžiuosius amtus. Taip Tilžės miestelis tapo amto centru, o pflēgerio pilis – oficialia hauptamtmono rezidencija.

Iki 1528 m. truko laivybos kelio Rusnės šakoje rengimas. Paskui kunigaikštis buvo priverstas atsisakyti maitinimo LDK ir Vakarų Prūsijos atžvilgiu. Tačiau palengvėjusios prekių gabenimo sąlygos neliko be Karaliaučiaus dėmesio. 1529 m. Tilžės miestelio gyvenimą turėjo veikti Krašto tvarkos (*Landesordnung*) įteisinti apribojimai prekybai. Juose nurodyta, kad net valstietis negalėjo parduoti savo užaugintų produktų kaimo vietovėje ar kaimynėje prekyvietėje, prieš tai nepasiūles Karaliaučiaus rinkai. Taip esą buvo užkirtas kelias svetimiešiams prekeiviams į Sembos gilumą. Krašto tvarkos nuostatai reikalavo, kad galvijai iš Lietuvos ir Žemaitijos būtų parduoti per tris dienas. Tai patvirtina, kad ši bei tą Karaliaučius perėmė iš Kauno, kuris tai bandė įgyvendinti Žemaitijoje. Sembos prekybos keliais dalijosi dvi ekonominės galybės – nuo Kauno žemaičiai, o užnugaryje – Karaliaučius. Taikai įsigalėjus, Karaliaučiu ir Kaunui nepavyko monopolizuoti prekybos su LDK. Šiomis sąlygomis kito mažųjų miestų ir miestelių santykis su į monopoliją pretenduojančiu didmiesčiu. Nepaisydami draudimų, Prūsijos pirkliai toliau prekiaavo su žemaičiais, o vilniškiai sugėbėdavo apeiti Kauną. Kaune tilžiškiai galėjo sudaryti sandėrius su gdanskiečiais, apeidami pirklus iš Karaliaučiaus. Keleivių ir prekių tranzito intensyvumą rodo kelto mokesčiai. 1536 m. už Tilžės amto kelto rinkliavą gauta 29 markės, o kitose perkėlose po 1–17 markių. Karaliaučiaus ir Kauno laivininkai netruko pastebėti Tilžės miestelio privalumus: patogų sustoti krantą, miestelio prieigas, čia susikertančius kelius. Todėl netenka stebėtis, kad 1535 m. tilžiškis G. Brendelis įvardijamas ne tik karčemos laikytoju, bet ir pirkliau.

Tranzito intensyvumas netruko atsiliepti Tilžės miestelio specifikai – karčemų gausėjimui. Keturios karčemos pateko į pačių turtingiausių miestelėnų, o iš jų trys – ir į viso amto administratorių rankas. Jų ūkiuose gausiausia žemės apdirbimo transporto ir pieninių-mėsinių gyvulių banda. Karčemų laikytojų sluoksniu augino būsimą miesto elitą – teisėjus, burmistrus, miesto tarybos narius. Dėl nežinomų

priežasčių kunigaikštis perėmė G. Brendelio daržą-sodą (Hyp. 16) ir čia leido laivybos Nemuno žemupyje sąlygų gerintojui pirkliau Hansui Hoppe'į pasistatyti gyvenamąjį namą. Jame šis gyveno iki savo dienų pabaigos. 1534 m., po jo mirties, valdą susigrąžino valstybė. Gyvenamojo namo posesija buvo pertvarkyta į karčemos valdą. Ji siekė 138 pėdų plotį palei gatvę.

Antrosios miestelio karčemos privilegija buvo apdovanojama svarbus Tilžės asmuo – Gallus Klemmas. Jis pasaulį išvydo tarp 1460 ir 1470 m. Pirmasis Klemmas į Tilžę atvyko iš Reutlingeno 1495 m. Prūsijos kunigaikštystėje jam atsivėrė plačios galimybės. 1526–1534 m. Gallus Klemmas buvo kunigaikščio patikėtinis ir Tilžės amto raštininkas. Matyt, tarnybos pabaigos ir karčemos dovanojimo datų sutapimas nėra atsitiktinis. Tolesnę biografiją jaukia istoriografijoje išsakyta nuomonė, kad netrukus po to ima reikštis bendrapavardis šios karčemos laikytojas Gallus Klemmas jaunesnysis. Jei tai nėra vienas ir tas pats asmuo, jis turėtų būti suaugęs vyresniojo sūnus. 1538 m. Gallus Klemmas tapo parapijos bendruomenės atstovu, globojusi bažnyčia. 1540 m. „turkų mokesčių“ rinkėjai įvertino jo turto vertę 700 markių. Už nekilnojamąjį turtą teko mokėti 2 markes 6 sidabro šilingus. Turbūt tai buvo vertingiausia jo nuosavybės dalis. Jo bandą sudarė 9 apmokestinamos galvos. Už jas rinktas 18 sidabro šilingų mokestis. Banda susidėjo iš 7 arklių, 4 karvių ir 4 kiaulių. 1540 m. Gallus Klemmas minimas kaip Tilžės amto raštininko pavaduotojas.

1535 m. trečiosios Tilžės karčemos laikytoju tapo kitas buvęs tarnautojas, karčemos laikytojas ir pirklis, Conradas Ferspachas (Vorspach). Ši valda buvo suformuota prieš pat steigimą. Jos plotis palei gatvę siekė 150 pėdų. 1532 m. Tilžės miestelyje užrašytas žuklės prievaizdas nekilmingas Conradas von Ferspachas. H. Kenkelis kėlė prielaidą, kad pavardė nurodė kilmės vietą – Versbach prie Würzburgo. 1540 m. jo nekilnojamasis turtas įvertintas 700 markių. C. Ferspachas turėjo apstatytą valdą ir žemės, už kurias mokėjo 2 markes 6 sidabro šilingus. Kilnojamąjį turtą sudarė apmokestinta 21 šilingu ir 3 denarais 10¼ galvų banda: 3 arkliai, 2 jaučiai, 5 karvės ir 3 kiaulės. 1538 m. ir 1557 m. C. Ferspachas tapo parapijos bendruomenės atstovu, globojusi bažnyčia.

1535 m. Tilžėje paminėtas ketvirtos karčemos laikytojas ir pirklys Valtinas (Neuhoff). Jis turėjo karčemos valdą (Hyp. 72). 1555 m. šios valdos plotis palei gatvę siekė 137 pėdas. 1540 m. Valtinas (Neuhoff) paskirtas Tilžės amto raštininku. Jo namas ir valda „turkų mokečių“ rinkėjo buvo įvertinti 300 markių. Už juos turėjo mokėti 36 sidabro šilingus. Karčemos laikytojo bandą sudarė 34 šilingais apmokesinti 6 arkliai, 7 karvės, 2 telyčios, 12 kiaulių. Palyginkime: 1540 m. vidutinis tilžiškio sklypas siekė 60 pėdų palei gatvę, o bandą sudarė 1 arklys, 1–2 karvės, 1–3 kiaulės.

Šalies vidaus politikoje pasaulietiniai valdovai išnaudojo mažųjų miestų ir miestelių nepasitenkinimą darydami spaudimą Karaliaučiaus elitui ar siekdami pelnyti pastarojo palankumą. XVII a. tai buvo demonstruojama atvirai. Pelnas ar kita nauda, kurią tiesiogiai gaudavo valdovas, laikyti prioritetu. Šios permainos netruko atsilipti ir Tilžės kasdienybėje. Nuo 1534 m. kunigaikščio pajamų didinimu rūpinosi kamaros tarėjas (*kammerrat*) ir Tilžės amtschauptmanas Kasparas von Nostizas. Jis tapo Tilžės pilies malūno tvėnkiniu kūrėju. 1537 m. kunigaikštis Albrechtas leido apleistą Tilžės pilį perstatyti pritaikant burgrafui ir amto vadovybei.

Šis nurodymas reiškė ir vietinės bendruomenės įtraukimą. Darbai, aprūpinimas ir tiekimas garantavo pajamas neturtinčiausiems, pasiturintiems ir turtingiesiems. Tačiau pagrindiniu tilžiškių uždarbiu toliau liko tranzitas. Tilžės amtschauptmanas Moritzas von Perschkau rašė apie uždraustus kelius iš Ragainės į Tilžę ir leidimą judėti tik Nemunu. Iš Tilžės siųstame laiške amto raštininkas Valentinas Neuhofas pažymėjo, kad buvo uždrausta atvykti į Tilžės miestelio turgų iš Ragainės ir iš Žemaitijos Nemunu. Tuo sąmoningai trukdyta miesteliui stiprėti ir prekyba kreipta į Kauną. Karaliaučiaus taikoma sankrovos teisė visoms prekėms imta laužyti siūlant jas tokia aukšta kaina, nepatogiu laiku ir sąlygomis, kad racionaliau tapo leisti tilžiškiams jas parduoti kitur. Todėl kartais didžioji jų dalis slapta gabenta Dancigo link dar vykstant „formalumus“ Karaliaučiuje. Ledus pralaužė 1540 m. rugpjūčio 1 d. mandatas, leidęs visiems vokiečių pirkliams prekiauti su žemaičiais. Karaliaučiaus pirklių monopolis patyrė smūgį. 1537–1540 m. didėjantis Karaliaučiaus ir Kauno spaudimas, pradėjusių veikti naujų kelių poveikis Tilžės miestelio posūkiui miesto link telieka už mūsų pranešimo.

TRANSIT INFRASTRUCTURE AS PRECONDITION OF THE DEVELOPMENT OF TILSIT (TILŽĖ)

Dainius ELERTAS,

museologist/historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

During the second half of the 16th C., the Prussian settlement together with the Tilsit Castle located close to the River Nemunas, underwent two significant transformations. An inn was established here and a small town (*flecken*) founded. During a period of 30 years, the town became the first one founded by the secular Prussian State. Both transformations were established by the ruler's decrees. The development of transit infrastructure among the Royal Prussia, Prussia, the Grand Duchy of Lithuania and Livonia had its impact on the process of those transformations as well. The article discloses the impact of the development of transit infrastructure in the evolution of Tilsit during the period of 1511-1537. The selected narrow chronological scope includes the period of changes from the establishment of the first inn to the changes of the architectural silhouette of the town after the castle was rebuilt.

ŽVEJŲ VALTYS IR PARAKAS SUKILIMUI

Dainius ELERTAS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas-istorikas

Iki pat XIX a. pab. dabartinio Lietuvos pajūrio žvejų gyvenimu buvo domimasi labiau praktiniais sumetimais nei siekiant pažinti unikalią gyvenseną. Viena kita žinutė to meto spaudoje, sausi statistiniai duomenys apie jūroje žvejojusių valčių skaičių, negausūs pajūriu keliavusiųjų liudijimai kuria itin skylėtą ir nevientisą kadaise turtingo žvejų pasaulio mozaiką. Jūroje žvejojantis žvejys į realistinę grožinę literatūrą, reportažus, etnografinius aprašus žengė nedrąsiai. Jo siluetas vos įžiūrimas ir kone išnykstantis praeities ūkanose. Iki XIX–XX a. sandūros turtu neišsiskiriantys pajūrio žvejai dar nebuvo tapę čia besilankančiųjų susidomėjimo objektu. Žuvimi atsiduodantys tinklai ar ūdos, tvirti ir šiurkštoki vyrai vėjo nugairintais veidais bei įdiržusiomis rankomis buvo išprašomi iš poilsiautojų pamėgtų paplūdimių. Štai 1835 m. paskelbtuose Jūros maudyklių prie Klaipėdos nuostatuose nuo liepos 1 d. iki rugšėjo 15 d. tam tikromis valandomis žvejams uždrausta net prisarti prie paplūdimių. Todėl dabar apie netolimą ir tolimesnę praeitį dažnai sprendžiama remiantis vėlyvais XX a. užrašytais pasakojimais, liudijimais, tautosaka, piešiniais ir fotografijomis. Tai svarbūs šaltiniai dėl modernėjimo procesų besikeičiančiam tradiciniam žvejų pasaulėvaizdžiui ir gyvenimo būdai pažinti. Tačiau kiek užfiksuota tikrųjų archajiškos buities relikto ir kur prasideda XX a. dar apčiuopiama senoji tradicija – dabar tebėra atviras klausimas.

Lietuvos jūrų muziejaus rinkinyje saugoma 1938 m. nežinomo autoriaus fotografija, vaizduojanti pajūryje Karkelbėkio žvejus prie valčių. Joje matome tris į krantą išvilktas ir vieną nosimi vandenin įstumtą kilinę valtį. Jų bortai sukalti iš klinkeriniu būdu sukaltų devynių lentų. Priekis kiek pariestas ir apvalėjantis kilio link. Įžambus valtės galas tiesus, prie jo ant dviejų geležinių kilpų tvirtinama vairo plunksna. Visose valtyse vairazdė ir plunksna nuimtos. Tai rodytų, kad leistis jūron valtys dar neparengtos. Atokiau nuo valčių sausumoje matome nebenaudojamą į smėlį ragu įsmigusį dvišakį inkarą. Išvilktų krantan valčių priekiai pakelti ant medinių rąstelių, o šonai paramstyti pusstoriais kuolais. Ant borto esančios atramos irklams rodo buvus keturis irklautojų suolelius. Tad su vairininku į jūrą galėjo leistis 9–10 žmonių įgula. Fotografijoje nesimato takelažo detalių ar stiebų. Iš kitų šaltinių žinome, kad tokios jūrinės kilinės valtys turėjo vieną stiebą ir kelias bures. Iš valtės kyšančios kartys su vėliavėle ir per kartį permestos ūdos rodo žvejybos būdą. Nors žvejyba jūroje ir valtys neatsiejama, kol kas negalime pasakyti, nuo kada dabartinės Lietuvos pakrantėje naudotos būtent tokios valtys ar žvejojama ūdomis. Taip pat negalime teigti, kad panašios scenos pajūryje galėjo vykti XV–XVII a. Visgi užtenka duomenų pagrįsti tokių valčių ir žvejybos ūdomis egzistavimą XVIII–XIX a. sandūroje. Todėl viena marginali istorija gali būti siejama ir su tokių valčių naudojimu kitai paskirčiai.

Ši istorija atskleidžia šešėlinę žvejybos jūroje pusę. Juk sakoma – „šešėlis paryškina šviesą...“ Šią is-

toriją liudija 1862 m. rugpjūčio 21 d. dokumentas rusų kalba ilgu išsamiu pavadinimu: „Imperatoriškojo Rusijos konsulato Memelyje pranešimas generolui majorui pasienio komisarui Kochui apie žydo Garfunkelio kontrabanda pristatytą paraką“. Suprantama, kad ypatingas rusų administracijos dėmesys tokioms žinioms buvo sukeltas bręstančio 1863 m. sukilimo nuojautų. Tačiau istorijos šaltinis leidžia apčiuopti dar iki sukilimo veikusių kontrabandininkų tinklą, kuriuo per Prūsijos–Rusijos sieną keliavo neapmuitintos užsienio prekės. Viena ilgo kontrabandininkų kelio grandžių dalykiniais ryšiais sujungė tarpininkus žydus ir pajūrio gyventojus. Kaip veikė kontrabandininkų tinklas 1862 m. ir kaip vyko nelegalaus krovinio gabenimas, pasekime pasitelkdami konkretų pavyzdį. Iki pat XX a. aktyvus ar pasyvus pajūrio gyventojų ir žvejų dalyvimas veikloje už įstatymų nubrėžtos ribos buvo įprastas gyvenamosios palydovas. Mūsų nagrinėjamoje istorijoje nuskamba politinis motyvas. Siekdamį išryškinti pačią kontrabandos sistemą ir valdžios institucijų veiksmus, jo atskirai neapstare.

Slaptas informatorius pranešė, kad 1862 m. rugpjūčio 11 d. (23 d. pagal dabartinį kalendorių) Šiaulių apskrities Žagarės miestelio pirklys žydas Levinas Garfunkelis pasielgė itin keistai. Prūsijos uoste Memel, t. y. Klaipėdoje, jis įsėdo į atvirą valtį. Ją pakrovė keiliais ryšuliais manufaktūros prekių, tarp kurių buvo ir apie 17 pūdų parako. Valties šeimininkas – Rusijos pavaldinys valstietis Jurgis Sudermanas. Iš pradžių vartota lietuviška vardo forma. Tačiau kitoje dokumento vietoje valstietis vadinamas latvišku asmenvardžiu – Janis Suderman. Imperatoriškojo Rusijos konsulo Memelyje tituluotasis tarėjas Šabelis nurodė, kad šis gyveno Gruobinės apskrityje ir buvo žydo Levino Garfunkelio pasamdytas. Informatorius spėliojo, kad valties šeimininkas gyveno pajūryje tarp Palangos ir Liepojos. Nuo 1816 m. šis ruožas iki pat Prūsijos–Rusijos sienos ties Nemirseta priklausė Kuršo gubernijai. Tad kontrabandininkams teko vengti ne tik pakrantėje budėjusių rusų pasieniečių, bet ir vidinę Kuršo–Vilniaus gubernijų ribą kontroliavusių žandarų bei kazokų. Ties

ja veikė II užkardų linija. Turbūt tokį kelią žagariškis kontrabandininkas pasirinko neatsitiktinai. Nujaučiant bręstantį Abiejų Tautų Respublikos patriotų sukilimą, Prūsijos–Rusijos pasienis ties Kauno ir Suvalkų gubernijomis buvo saugomas akyliau. Gabenti kontrabandą jūros keliu ir kirsti vidinę gubernijų ribą tapo mažiau rizikinga. Tačiau šį kartą kontrabandininkai apsiriko. Dar po dviejų dienų imperatoriškojo Rusijos konsulato Memelyje tituluotasis tarėjas Šabelis sužinojo apie žydo Levino Garfunkelio sugrįžimą uostan su minėtu krovinium. Netrukus šis vėl išplaukė į jūrą pakrauta prekėmis ir paraku ta pačia valtimi. Tarnautojas spėliojo, kad kontrabandos krovinį iškrauti tarp Palangos ir Liepojos, o iš ten sausuma gabenti į Žagarės miestelį sutrukdė pasienio apsaugos slaptų sargybinių budrumas. Informuotas apie pasikartojusį parako gabenimą per valstybinę sieną Šabelis kreipėsi Palangos policmeisterį majorą fon Berą. Prašė pranešti apie tai kitiems pavaldiems pasienio apsaugos pareigūnams. Siūlė patikrinti pranešimo teisingumą, ieškant kontrabandininkų prekių bei parako Žagarės žydo bute ir pas valstietį Sudermaną. Kaip tęsėsi ši istorija ir tikrasis parako kontrabandos mastas, atskleidžia 1862 m. lapkričio 8 d. kontradmirolo Kriegerio pasirašytas „Kauno gubernijos viršininko pranešimas Vilniaus generalgubernatoriui apie Šiaulių apskrities dvarininkų suokalbį“. Jame rašoma, kad atlikus kratą Levino Garfunkelio name nieko įtartino nerasta. Nustatyta, kad šis užmezgęs ryšius su Rygos–Daugpilio geležinkelio administracija. Spalio 13 d. Remershofa (dab. *Ozolnieki*) geležinkelio stotyje sulaikyti į Ržycos apylinkes vežti 25 pūdai parako. Plačiau šis įvykis aptartas 1862 m. lapkričio 2 d. Vidaus sargybos Šiaulių komandos viršininko Rogožino raporte Vidaus sargybos Kauno bataliono vadui papulkininkui Žerebcovui. Jame rašoma, kad Šiaulių apskrities Žagarės miestelio žydai bandė perduoti kelis ryšulius į vagonus siųsti geležinkeliu į Daugpilį. Administracijai kilus įtarimų, paketai buvo atidaryti. Ryšuliuose rasta nuo 24 iki 48 pūdų parako. Žydai iš geležinkelio stoties paspruko, bet netrukus buvo suimti. Jie prisipažino, kad Žagarėje sukaupta dar daugiau parako.

Pagal kontradmirolo Krigerio pranešimą, kontrabandinę krovinį iš Friedrichstadto (dab. *Jaunjelgava*) gabenęs vežikas – Žagarės žydas Zalkindovičius Vagengeimomas. Jis prisistatinėjo kaip Leiba Calkis. Tardomas kontrabandininkas prisipažino, kad spalio 11 d. svetimasis žydas Meeris Soldatas jį pasamdė į Friedrichstadta nuvežti dvi geležimi apkaltas dėžes. Jos buvo iškrautos svirne prie žydo Joffės karčemos tvarto. Spalio 18 d. Baltų krašto (orig. *Ostzeiskij kraj*) generalgubernatorius baronas Livenas pasiuntė savo adjutantą Mavrosą ištirti padėties Friedrichstadte, Ržycoje, Žagarėje. Po trijų dienų šis su vietos pareigūnu Norgella atliko kratą žydo Šolomo Volfovičiaus Joffės karčemoje, bet parako ar ko nors įtartino nerado. Joffė nurodė, kad dėžės buvo atgabentos jam nepažįstamam žydui Meeriui Soldatui. Jis karčemoje apsistojo per izraelitų šventes. Vidaus sargybos Šiaulių komandos viršininkas Rogožinas apgailestavo: tiriant prarasta laiko, per kurį dvarininkai ir žydai spėjo paraką iš slėptuvės Žagarėje išgabenti. 1862 m. lapkričio 10 d. Lifliandijos gubernijos viršininkas pranešė apie lapkričio 2 d. Dorpate (dab. Tartu) suimtą Leiba Giršovičiumi Kreyzeriu prisistatinėjantį Žagarės žydą Garfunkelį. Šis buvo išsiųstas Rygos teisėtvarkos institucijai. Čia Levino Garfunkelio – Leibos Giršovičiaus Kreyzerio ir galbūt dar Meerio Soldato – pėdsakai nutrūko. Netrukus šią kontrabandos bylą užgožė „lenkiškąsias“ Rusijos imperijos gubernijas sudrebinę įvykiai. Raporte Vidaus sargybos Šiaulių komandos viršininkas Rogožinas pamini tikrąjį parako kontrabandos adresatą. Tai 1862 m. spalio 14 d. pokylio pretekstu Šiaulėnų miestelyje Jano Jano ir Jono Jono Šemetų dvare susirinkę dvarininkai su 200 žmonių. Susirinkime buvo paskirti sukilėlių vadai Vitkevičius, Zaleskis, Lumbertas ir kt. 1863 m. vasario 1 d. Lietuvos provincijos komitetas paskelbė įvedęs savo valdžią, ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse įsiplieskė sukilimas.

Pabaigoje atkreipiame dėmesį į kelis pamokumus šios istorijos aspektus. Kontrabandininkų tinklas vienijo skirtingų interesų ir socialinių sluoksnių asmenis (prekybininkus, valstiečius žvejus,

vežikus, karčemų savininkus, geležinkelio tarnautojus, dvarininkus ir kt.) kaimynystės, naudos, samdos, korupciniais ryšiais. 1860–1862 m. geležinkelis St. Peterburgas–Varšuva atvėrė naujas gabenimo galimybes. Verslui plėtoti kontrabandininkai vykusiai naudojo tradicines (valtys, vežimai) ir modernias (geležinkelis) transporto priemones. Tik dalinę parako kontrabandos sėkmę nulėmė slaptumo neišsaugojimas ir Rusijos imperijos šnipinėjimo tinklo surinkta informacija. Tačiau kontrabandininkai sumaniai išnaudojo Rusijos imperijos teisės saugos vykdomųjų institucijų sistemos veikimo lėtumą. Ir svarbiausia pamoka mums – mokytis pastebėti didesnio pasaulio atspindį už pavienės valtys, valstiečio žvejo ir prekeivio žydo silueto. Nors tą pasaulį jau užklojo stora užmaršties marška, bet vis dar galime atpažinti jo bruožus savajame

Žvejų valtys. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

FISHERMEN'S BOATS AND GUNPOWDER FOR UPRISING

Dainius ELERTAS,

museologist/historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

A photonegative depicting fishermen's sailing boats, which is stored in the Lithuanian Sea Museum, is presented in the article. The article describes a specific case of gunpowder smuggling which happened in 1862. The geographical space connected the Prussian Port of Königsberg (Karaliaučius), Courland coasts, Žagarė from the Lowlands of Lithuania, Riga-Daugavpils railway and Tartu City. It is disclosed how smugglers used traditional (fishermen's boats and carts) and modern (railway) means of transport for the expansion of their illegal business. Smugglers managed to take advantage of the carelessness of the system of law enforcement institutions of the Russian Empire. The lack of success of the smugglers could be partially explained by their failure to maintain secrecy and by the information collected by the espionage network of the Russian Empire. This story is one of the episodes of preparation for the uprising of 1863 in Lithuania.

ATĖJĘ IŠ JŪROS: VIENO ISTORINIO MITO PĖDSAKAIS II

Dainius ELERTAS

Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas-istorikas

Pažintį su istorinio romėniškos lietuvių kilmės mito jūrinių motyvų atitikmenimis pratęsiame pateikdami dar kelis pavyzdžius¹³⁴. Šį kartą apsilankysime dabartinės Turkijos teritorijoje ir išgirsime kilmingo riterio istoriniu mitu grindžiamą nuomonę apie prancūzų kilmę. Taip pat sužinosime apie Didžiosios Maskvos Kunigaikštystės vienuolio bandymą sumenkinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikščių kilmę ir, naudojantis ateivių iš Romos motyvu, išaukštinti savo valdovo giminę. Abu atvejus skiria daugiau kaip 300 metų, bet jungia tiesmukas aktualių politinių pretenzijų pateisinimas istoriniu kilmės mitu. Politinis kontekstas – neatsiejama ir lietuviškų metraščių legendų apie romėnišką-lotynišką diduomenės kilmę dalis.

SUGRĮŽĖ Į TROJĄ

Kas gali būti bendra tarp frankų ainio prancūzo kryžiuočio Perrone de Breschelio ir trojėnų? Šis klausimas nukreipia žvilgsnį į istorinių kilmės mitų naudojimą didžiajai politikai pagrįsti. Tačiau grįžkime į dabartinės Turkijos teritoriją XIII a. pradžioje. Tuo metu didmiestis, dabar vadinamas Stambulu, tebebuvo – Konstantinopolis, gyventojų daugumą sudarė bizantiečiai – stačiatikiai graikai, o šalį valdė prancūzų aristokratai Romos katalikai.

1204 m. venecijiečių paskatinti kryžiuočiai IV kryžiaus žygio metu užėmė Konstantinopolį. Bizantijos griuvėsiuose buvo įkurta iki 1261 m. gyvavusi Lotynų imperija. Audringų įvykių liudytojo riterio Roberto de Clari pasakojime „Konstanti-

nopolio užkariavimas“ („La conquete de Constantinople“) randame vieną keistą epizodą. Prieš 1211 m. bulgarų valdovas Ioanas Valachas įsiveržė į Lotynų imperiją. Pasitikti priešų išžygiavo monsinjoro Perrone de Breschelio vadovaujama Lotynų imperijos kariuomenė. Netrukus abiejų kariuomenių stovyklas skyrė vos dviejų lė atstumas. Bulgarai monsinjorą pakvietė į derybas ir atsiuntė įkaitus. Raitas ant didžiulio žirgo su trijų riterių palyda Perrone de Breschelis atvyko į bulgarų (kumanų) ir valachų (rumunų) valdovo stovyklą. Jį pasitiko pats Ioanas Valachas su kilmingaisiais. Suteikime žodį Robertui de Clari:

„Jie kalbėjo su juo apie šį bei tą ir pagaliau pasakė jam: „Senjore, mes labai stebimės Jūsų puikia raitija ir mes labai nustebę dėl to, kad jūs ieškote grobio šioje šalyje, Jūs, kuris iš tokios tolimos šalies, ir tuo, kad Jūs pasirodėte čia nukariauti naują žemę. Argi Jūs neturite žemės savo šalyje, – kalbėjo jie, – iš kurios galite pragyventi?“ Ir messeras Perr atsakė jiems: „Ola la! – pasakė jis, – nejaugi jūs negirdėjote, kaip buvo sugriauta didžioji Troja ir su koku bokštu?“ – „Na, kaipgi! Žinoma, – atsakė valachai ir kumanai, – mes daug girdėjome apie tai, tačiau tai buvo taip seniai.“ – „Suprantama, – tarė messeras Perr, – bet Troja valdyta mūsų protėvių, o tie, kurie iš jų išliko, jie atvyko iš ten ir apsigyveno toje šalyje, iš kurios mes atvykome; ir kadangi Troja priklausė mūsų protėviams, tai mes dėl to čia ir atvykome, kad užkariautume žemę.“ Paskui jis nujojo šalin ir grįžo atgal.“

Jei ne dvi aplinkybės, prancūzo karvedžio išdėstyti Bizantijos imperijos užgrobimo argumentai atrodytų kaip nesusipratimas. Kryžiuočių įkurtoje Lotynų arba atkurtoje Romos imperijoje buvo pabrėžiama romėnų-lotynų tradicija. Joje išliko prisiminimų apie Enėją. Tačiau egzistavo

¹³⁴ Ši publikacija papildo išsamesnį straipsnį: Dainius Elertas, Atėję iš jūros: vieno istorinio mito pėdsakais, *Po muziejaus burėmis. Muziejininkų darbai ir įvykių kronika*, Klaipėda: Lietuvos jūrų muziejus, 2014, Nr. 3, p. 57–72.

ir prancūziška kilmės iš trojėnų versija. XIII a. pradžioje ją veikale „De gestis Philippi Augusti Francorum Regis“ perteikė Prancūzijos karaliaus Filipo Augusto II dvaro istorikas Rigord. Karvedžio Perrone de Breschelio žodžiai atskleidė, kaip kilmės mitai pasitarnaudavo realių politinių žingsnių pateisinimui. Kadangi Rigord aprašyti prancūzai trojėnai daugiau keliavo dulkėtais Europos keliais nei vandenimis, toliau nebesiplėsimė. Užteks konstatuoti, kad siedami savo kilmę su antikos paveldu prancūzai nebuvo originalūs. Grėžkimės toliau į rytus, Maskvos link.

ŠALTINIAI:

Робер де Клари, *Завоевание Константинополя*, Москва, 1986.

Rigord, *Histoire de Philippe Auguste*, in: *Sources d'Histoire Medievale publiees par l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes*, Paris, 2006, Vol. 33

KAIP ROMĖNAI VIRTO PRŪSAIS, O ŠIE – MASKVĖNAIS

Laiško autoriui Kijevo stačiatikių metropolitui Spiridonui Savai (Спиридон-Савва) priešininkai suteikė įspūdingą pravardę – „Satana“, t. y. šėtonas. Apie jo jaunystę beveik nieko nežinoma. Tik tiek, kad užaugo Tverės kunigaikštystėje. 1476 m. kaip stačiatikių patriarcho palaimintasis metropolitas jis atvyko iš Konstantinopolio į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Šiuo paskyrimu rūpinosi Turkijos sultonas. Būdamas nepriklausomas kandidatas, Spiridonas Sava nukonkuravo Vilniaus ir Maskvos statytinius į Kijevo, Galičo bei visos Rusios metropolitą sostą. Maskva jame įžvelgė nepriklausomos Tverės kunigaikštystės politikos šalininką. Todėl pasiekė, kad 1477 m. paskirtasis Tverės vyskupas Vasianas (Васиан) nepripažintų jo. Spiridonui Savai imta klijuoti „lotynų“ ir „pagonių turkų“ statybinio etiketė. Lenkijos karalius, LDK kunigaikštis Kazimieras, irgi nepripažino Konstantinopolio pašvęsto metropolito. Todėl netrukus Spiridonas Sava buvo įkalintas. 1482 m. jis veltui prašė Didžiosios Maskvos kunigaikščio Ivano III padėti išsilaisvinti. Kijevo, Galičo bei Visos Rusios metropolitui pavyko pačiam ištrūkti iš nelaisvės ir pabėgti į Maskoviją. 1483–1503 m. jis maskvėnų buvo įkalintas Feraponto vyrų vienuolyne. Metropolitas tapo atstumtuoju. 1495–1511 m.

Maskvos įtakos veikiamoje stačiatikių aplinkoje Spiridonas Sava minimas tarp atskirtųjų nuo Bažnyčios. Išlikę kūriniai patvirtina, kad ir tuo metu jis neatsisakė savo titulo. Jo mirties aplinkybės ir data nežinomos. Įprasta nurodyti XVI a. pradžią. Gyvendamas uždarame Feraponto vyrų vienuolyne, Spiridonas Sava ėmėsi literatūrinės veiklos. Tai netruko pastebėti Maskvos didžiojo kunigaikščio aplinka. Manoma, kad vienuolyne apsilankė Ivanui III ir Vasilijui III tarnavęs tolimos Gediminaičių linijos kunigaikštis vienuolis Inokas Vasianas (Инок Васиан – Василий Иванович Патрикеев). Šis išsiskyrė ne tik savo kariniais, diplomatiniais, publicistiniais gabumais, bet ir ryškiu fiziniu trūkumu – žvairumu. 1499 m. po ginčo su valdovu Inokas Vasianas buvo priverstas priimti vienuolio šventimus Kirillo-Beloziorsko vienuolyne. Tai vyko Feraponto vyrų vienuolyno kaimynystėje. 1509 m. kilmingas vienuolis Inokas Vasianas sugražintas iš tremties į Vasilijaus III dvarą. Jis ar kitas aukštas dvariškis užsakė Spiridonui Savai aprašyti Vladimiro kunigaikščių, iš kurių kilusi Maskvos valdovų giminė, pretenzijas į visą Rusiją grindžiantį kūrinių. Jame turėjo būti užginčytas LDK valdovų dinastijos teisėtumas ir rusėniškų žemių priklausomybė. Poleminiame kūrinyje Spiridonas Sava kūrybiškai jungė rusiškų metraščių, biblinę, bizantišką istorijos tradiciją su gandais, paskalomis, pramanais. „Spiridono Savos laiškas“ atskleidžia politines užsakovo intencijas. Daugelis laiške išsakytų idėjų, minčių buvo plėtojamose „Vladimiro kunigaikščių pasakojime“. Būtent juo remdamasis savo veiksmus teisino Ivanas IV Žiaurusis. Įdomu, kad „Spiridono Savos laiško“ autorius ir numanomas užsakovas baigė savo dienas uždaryti nelaisvėje – vienuolynuose. Kada ir kaip sulaukęs garbingo amžiaus Spiridonas Savas mirė, iki šiol neaišku. 1531 m. numanomas užsakovas vienuolis Inokas Vasianas vėl pakliuvo į valdovo nemalonę, buvo apkaltintas erezija ir numarintas Iosipo Volokolamsko vienuolyne.

Pasekime kaip „Spiridono Savos laiške“ lietuviškos-romėniškos kilmės mitas sujungiamas su „Būtujų laikų pasakojimo“ tradicija¹³⁵: „Augustas [orig. Avgust] pradėjo pertvarką visatoje. Paskyrė savo brolių Patrikiją [orig. Patrikij] caru

¹³⁵ „Būtujų laikų pasakojimą“ jau pristatėme. Plačiau žr.: Dainius Elertas, Atėję iš jūros: vieno istorinio mito pėdsakais, *Po muziejaus burėmis. Muziejininkų darbai ir įvykių kronika*, Klaipėda: Lietuvos jūrų muziejus, 2014, Nr. 3, p. 60–61.

[orig. carj, lot. Cezar] *Egipte... ir Prūsą* [orig. Prus] *Vyslos upių krante į miestą, vadinamą Marienburgu* [orig. Marbork, vok. Marienburg, lenk. Malburg], *ir Torunę* [orig. Torun, vok. Thorn, lenk. Torun] *ir Choinicą* [orig. Chvonic], *ir pridėjo Gdanską* [orig. Gdansk, vok. Danzig, lenk. Gdansk], *ir kitą daugelį miestų palei upės, vadinamos Nemunu* [orig. Nemon], *įsiliejusios į jūrą. Ir įsikūrė ten Prūsas daugeliui metų, pragyveno keturias savo kartas. Ir iki dabar jo vardu vadinama Prūsų žemė* [orig. Pruskaja zemlia, vok. Preussen Land, lenk. Pruska ziemia]. *Ir tiek apie juos. / Ir tuo metu vienas novgorodietis* [t. y. Didžiojo Novgorodo] *vaivada, vardu Gastomyslas* [orig. Gastomysl], *baigdamas savo gyvenimą, sukviėtė valdinius pas save į Novgorodą ir kalbėjo: „Patarimą jums duodu. Siųskite į Prūsų žemę išmintingą vyrą ir iš ten esančios Romos cezario* [orig. car] *Augusto giminės kvieskite kunigaikštį. “ Jie nuėjo į Prūsų žemę ir gavo ten tokį kunigaikštį vardu Riurikas* [orig. Riurik], *kilusį iš Romos cezario Augusto. Ir maldavo su visais novgorodiečių pasiuntiniais. Ogi kunigaikštis Riurikas atvyko pas mus į Novgorodą ir kartu pasiėmė du brolius; vieną vardu Truvoras* [orig. Truvor], *kitą, vardu Sineusas* [orig. Sineus], *o trečią giminaitį, vardu Olegas* [orig. Oleg].“ Didžiojo Maskvos kunigaikščio giminė vedama iš paties Romos imperatoriaus brolio. Tuo leidžiama suprasti, kad kunigaikščio Palemono palikuonys lietuviai esą ne tokia kilminga ar net neteisėta dinastija. Kituose poleminiuose tekstuose Rytų Romos imperatorių Bizantijos paveldo perėmimas pabrėžiamas akcentuojant Ivano III ir Sofijos Paleolog santuoką. Iš tiesų Sofija Paleolog buvo paskutinio Bizantijos imperatoriaus Konstantino XI dukterėčia.

Neaišku, kokių tikslu, kaip ir kodėl kilo poreikis susieti rusų kunigaikščių Riurikų dinastiją būtent su mitiniu Prūsu. Panašiai skambančiais vardais ar žodžiais grįsti kilmę buvo įprasta nuo seno. Kartais tuo piktnaudžiaujama ir šiaandien. Iš tiesų jau XIII a. Senajame Novgorode minimas su prūsais siejamas gatvėvardis – Prūsų gatvė (Улица Прусская, Прусский путь). Tačiau čia gyvenusius pirkliaus sieti su romėnais ir Riurikų giminės palikimu buvo nauja XVI a. tendencija. Pažymėsime, kad Spiridonas Sava jam priskiria tik Prūsijos vakarinę dalį (Marienburgas, Torunė, Kulmas, Gdanskas, Vyslos žiotys) ir šiaurinę (Nemuno žiotys). Laiško rašymo metu Vakarų Prūsija buvo Lenkijos karalystės sudėtinė dalis, dar vadinama Karališkąja Prūsija, o Nemuno deltos aplinką valdė Vokiečių ordinas (Klaipėdos, Ragainės komturijos). 1489 m., 1498 m., 1520 m. maskvėnų diplo-

matiniuose dokumentuose rašoma, kad Vokiečių ordino magistras siekia atgauti tuos savo miestus, kuriuos „karalius sau neteisybe laiko“, – Gdanską, Torunę, Marienburgą, Chvonicą. Kartojama ta pati miestų eilė kaip ir „Spiridono Savos laiške“. Gilesnių mitinės maskvėniškosios genealogijos prielaidų tenka ieškoti politiniame kontekste. Maskvos Didžioji Kunigaikštystė gviesėsi rusėniškų LDK žemių ir dairėsi į vakarus. 1487–1494 m., 1500–1503 m., 1507–1508 m., 1512–1522 m., 1534–1537 m. maskvėnai kariavo su Lenkijos karalystės partnere LDK. 1510 m. popiežius Leonas X, siekdamas įtraukti maskvėnus į plačią koaliciją prieš Osmanų imperiją, siūlė Vasilijui III pripažinti jo viršenybę ir karūnuotis visos Rusios krikščioniškuoju caru. 1519 m. maskvėnams kategoriškai nesutikus pripažinti popiežiaus viršenybę, viltys Romos katalikų bažnyčiai perimti visų Rusų žemių globą žlugo. Šis abipusių diplomatinių kontaktų mezgimo laikotarpis atvėrė Maskvai naujų galimybių. 1511–1517 m. Maskvos Didžioji Kunigaikštystė derėjosi su Vokiečių ordinu dėl karinės sąjungos ir veiksmų, nukreiptų prieš Lenkijos karalystę. 1513 m. maskvėnai sudarė prieš Lenkijos karalystę nukreiptą sutartį su Šventosios Romos Vokiečių tautos imperijos valdovu Maksimilijonu I (Maximilian I). 1517 m. kovo 10 d. buvo sudaryta sutartis, kuria Maskvos valdovas įsipareigojo finansiškai remti Vokiečių ordino karinius veiksmus. Vokiečių ordino ir Lenkijos karalystės karas prasidėjo tik 1519 m. ir baigėsi paliaubomis 1521 m. Kita vertus, Šventosios Romos Vokiečių tautos imperijos globojamas Romos katalikybės idėjos viršenybę puoselėjęs Vokiečių ordinas niekada nebūtų sutikęs su stačiatikiškos Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės globa. Ir pats imperatorius vargu ar būtų galėjęs leisti suartėti su į jo įtakos sritį besiveržiančiu stačiatikiu. Reali Maskvos valdovų politikos sąsąuka su Prūsija nukelia į laikotarpį jau po „Spiridono Savos laiško“ parašymo. Jo skaitytoją turėtų nustebinti užsakovo užmačios. Juk iš mus dominančio mitinio herojaus kildinamas ne tik visos šio valdytos žemės pavadinimas – „Prūsų žemė“, bet ir šio herojaus menamo ainio pretenzija į ją. Būtent „protėvių palikimu“ Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas IV Žiaurusis grįs siekį užvaldyti jau kitą Vokiečių ordino šakos teritoriją – Livoniją. Į ją dairėsi dar Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas III, kuris dėl šios kariavo 1478–1493 m. ir 1501–1503 m. Tiesioginis Prūsijos ir Livonijos politinis ryšys nutrūko

netrukus po „Spiridono Savos laiško“ parašymo. 1513 m. Livonijos ordino magistras Wolter von Plettenberg už vieną statinę aukso nuo kasmetinių mokesčių didžiajam Vokiečių ordino magistrui Albrechtui atsikratė leninės priklausomybės. Tačiau iki tol Vokiečių ordino valstybės erdvė maskvėnų galėjo būti suvokiama kaip vientisas darinys. Lieka konstatuoti, kad prūsiškoji „Spiridono Savos laiško“ linija buvo prisiminta Rusijos valdovams kreipiant savo karius Vakarų link 1756–1763 m. Septynmečio karo, 1914–1915 m. Pirmojo pasaulinio karo metu. Ją pamėgo

pokario ir iki šiol kartoja dabartiniai Karaliaučiaus srities valdytojai.

Pabaigoje konstatuosime banalią tiesą – už istorinių mitų dažnai kyšo jų kūrimo ar perkūrimo metu vykdomos politikos ausys. Praeities konstravimas padėjo įtvirtinti norimus įvaizdžius ir pagrįsti toli vedančius siekius. XIII–XVI a. mitinių istorinių genealogijų kūrėjai mynė kelius XX–XXI a. viešųjų ryšių meistrams. „Atėjusių iš jūros“ ciklo istorijos tai irgi patvirtina.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Дмитриева, Руфина Петровна, *Сказание о князях владимирских*, Москва–Ленинград: АН СССР, 1955.

Дмитриева, Руфина Петровна, О текстологической зависимости между разными видами рассказа о потомках Августа и о дарах Мономаха, *Труды Отдела древнерусской литературы*, Ленинград: Институт русской литературы АН СССР, Москва–Ленинград: АН СССР, 1976, т.30, р. 217–237.

Гольдберг, Александр Львович, К истории рассказа о потомках Августа и о дарах Мономаха, *Труды Отдела древнерусской литературы*, Ленинград: Институт русской литературы АН СССР, 1976, т. 30, с. 204–216.

Зимин, Александр Александрович, Античные мотивы в русской публицистике конца XV в., *Феодалная Россия во всемирно-историческом процессе*, Москва: Наука, 1972, с. 129–138.

SANTRAUKA

EMERGED FROM THE SEA: IN THE FOOTSTEPS OF A HISTORICAL MYTH II

Dainius ELERTAS,

museologist/ historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

Creation of origin legends and of pseudohistory based on them still exists till now. It is still used as a measure entrenching a desired image, vision or idea in the public sphere. The article discusses double origin legends on which political and territorial claims were grounded. Both of them contain antique and marine reasons. In the 13th century, Robert de Clari in his work *La Conquête de Constantinople* pointed out a pseudo historic reason for attacking Constantinople in 1204. The French Knight Perrone de Breschel justified such act as an aim to recover the lands of the French ancestors. In the Letter of Spiridon-Savva written between 1509 and 1511 in the Grand Duchy of Moscow, territorial claims of the Duke of Moscow in respect of the Prussian lands are based on the desire “to recover the ancestors’ heritage” as well. The article includes the texts of resources and analyses the cultural and political context of the origin of legends.

DABARTIES PULSAS

DELFINŲ TERAPIJA LIETUVOS IR TARPTAUTINIAME KONTEKSTE: MOKSLINIS ĮDIRBIS IR REGLAMENTAVIMAS

Olga ŽALIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus direktorė

Brigita KREIVINIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Delfinų terapijos skyriaus vedėja

1994 m. balandžio 31 d. Lietuvos jūrų muziejuje duris lankytojams atvėrė delfinariumas. Nuo pat pirmųjų išsikūrimo dienų idėja kada nors pradėti vystyti delfinų terapijos programą neapleido tuometinio Lietuvos jūrų muziejaus direktoriaus Aloyzo Každailio. Tačiau prabėgo daugelis metų, kol ši idėja materializavosi. Dar 2001 m. vaiko, turinčio autizmo sutrikimą, tėvas iš Lenkijos paprašė mėginti taikyti šį metodą jo vaikui. Taigi pačių tėvelių pastūmėta Lietuvos jūrų muziejaus komanda – edukologai ir treneriai – ėmė mėginti pačius įvairiausius darbo būdus, kad padėtų vaikams, turintiems autizmo sutrikimą, susidraugauti su delfinais.

Jau nuo pirmųjų bandomųjų delfinų terapijos seansų buvo matyti, kad delfinų terapija nėra vien magiški žodžiai. Tai, ką vaikų tėveliai ir artimieji pasakojo po delfinų terapijos, pranoko tiek artimųjų, tiek ir tuomet dirbusių specialistų lūkesčius. Tačiau tai tebuvo pavieniai pasakojimai, juos reikėjo kažkaip sugrupuoti ir išanalizuoti, pasitelkiant Lietuvoje standartizuotas metodikas. Taigi po ilgų diskusijų su muziejaus ir universiteto bei ligoninių specialistais buvo nutarta pradėti delfinų terapijos tyrinėjimus. Siekiant reglamentuoti ir mokslškai pagrįsti delfinų terapijos veiklą, 2003–2006 m., bendradarbiaujant su Klaipėdos universiteto mokslininkais ir Klaipėdos jūrininkų ligoninės specialistais, buvo atliktas pirmasis mokslinis biomedicininis tyrimas „Delfinų terapijos įtaka vaikų su autizmo sutrikimu psichosocialinei reabilitacijai“. Šis tyrimas patvirtino, kad delfinų terapija nekenkia vaikams, turintiems negalią, ir kad delfinų terapija turėjo teigiamą poveikį daugiau nei 80 proc. dalyvavusių vaikų. Mokslinio tyrimo rezultatai buvo pristatyti Lietuvos biotikos komitetui, ir buvo patvirtinta, kad delfinų terapija ne tik nekenkia, bet turi teigiamą poveikį vaikams, turintiems autizmo sutrikimą.

Kitas svarbus etapas buvo 2007–2011 m., kai buvo vykdytas mokslinis tyrimas, kuriame dalyvavo šeimos, auginančios vaikus, turinčius sunkią cerebrinio paralyžiaus negalią. Šis tyrimas buvo sudėtinė 2011 m. Laplandijos universitete (Suomija) parengtos ir apgintos Lietuvos jūrų muziejaus darbuotojos Brigitos Kreivienės socialinių mokslų daktaro (socialinis darbas ir sociologija) disertacijos dalis, pavadinimu: „Šeimų, auginančių vaikus su sunkiu cerebriniu paralyžiumi, ekspektacijų delfinų terapijai sąryšis su tradicine pagalbos sistema“. Papildomai buvo renkami duomenys ir skelbiami moksliniai straipsniai: 2010 m. pagal surinktus duomenis ištirti šeimų, esančių negalios situacijoje, vidinės darnos pokyčiai, lyginant rezultatus iki dalyvavimo delfinų terapijoje ir po jos. 2011 m. ištirti šeimų, auginančių vaikus, turinčius negalią, poreikiai po delfinų terapijos.

Šie tyrinėjimai buvo dokumentuoti, o tyrimai paskelbti moksliniuose straipsniuose. Nuo delfinų terapijos pradžios šia tema buvo publikuota apie 10 mokslinių straipsnių Lietuvoje, išleistos dvi monografijos Vokietijoje, parengta viena metodinė knyga, skaityta per 30 mokslinių pranešimų mokslinėse konferencijose Lietuvoje bei užsienyje ir mokslo populiarinimo renginiuose. Taip delfinų terapija nuo idėjos išsivystė iki Lietuvos Respublikos įstatymais įtvirtinto ir mokslu pagrįsto pagalbos šeimoms, esančioms negalios situacijoje, metodo.

Delfinų terapijos srityje svarbu tyrinėti ne vien delfinų terapijoje dalyvavusias šeimas. Lygiaverčiai partneriai terapijos srityje yra ir delfinai, todėl dabartiniu metu pradėti ir šios srities tyrinėjimai. Planuojama vystyti ne mažesnius mokslinius tyrinėjimus ir gyvūnų gerovės bei delfinų aplinkos gerinimo srityse. Lietuvos jūrų muziejaus direktorės pavaduotojas vyriausiasis veterinarijos gydytojas Žilvinas

Kleiva 2013 m. Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Veterinarijos akademijoje apgynė žemės ūkio mokslų veterinarijos medicinos daktaro disertaciją „Delfinariume laikomų Juodosios jūros delfinų (*Tursiops truncatus ponticus*) sveikatos tyrimų analizė“. Lietuvos jūrų muziejaus darbuotoja Rūta Žilienė 2012 m. pradėjo studijuoti Klaipėdos universiteto ekologijos mokslų doktorantūros programoje ir šiuo metu rengia daktaro disertaciją „Uždarose sistemose laikomų Juodosios jūros afalinų individualios ir socialinės elgsenos analizė“. Ši disertacija rengiama bendradarbiaujant su Paryžiaus universiteto mokslinių programų direktore dr. F. Delfour.

Labai didelį poveikį mokslinei delfinų terapijos plėtrai bei reglamentavimui padarė ir sutartys bei bendri tyrinėjimai su mokslo institucijomis, ligoninėmis. 2012 m. buvo pasirašyta trišalė mokslinio bendradarbiavimo sutartis tarp Lietuvos jūrų muziejaus, Klaipėdos universiteto ir Klaipėdos jūrininkų ligoninės. Pagal šią sutartį, tęsiami 2003–2006 m. vykdyti bendri mokslinės plėtros projektai ir tyrinėjimai delfinų terapijos srityje. 2014 m. pasirašyta sutartis su Klaipėdos kolegija dėl bendrų tyrimų, veiklų ir projektų. 2014 m. pasirašyta sutartis dėl VŠĮ Šiaurės vakarų Lietuvos vaikų reabilitacijos klasterio asociacijos įkūrimo. Ši asociacija įkurta 2014 m. gegužės 9 d. Asociacijos steigėjai: Lietuvos jūrų muziejus, Vaikų reabilitacijos sanatorija „Palangos gintaras“, Klaipėdos universitetas, Šiaulių universitetas. Tikimasi, kad šis bendradarbiavimas padės plėtoti vaikų reabilitacijos inovacijas ir įneš dar didesnę mokslinį indėlį.

Lietuvos jūrų muziejaus specialistų patirtis ir daugiametis įdirbis delfinų terapijos srityje lėmė, kad 2013 m. Lietuva tapo pirmąja Europos šalimi, įteisinsia delfinų terapiją kaip sveikatinimo programą – Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2013 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. V-374 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 133:2013 „Delfinariumuose teikiamos psichoemocinio ir fizinio lavinimo paslaugos. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“. Šis reglamentavimas itin svarbus, siekiant plėtoti delfinų terapijos praktinę veiklą ir tyrinėjimus ieškant geriausio darbo modelio ir metodikos. Šis reglamentavimas yra itin svarbus tiek nacionaliniame, tiek ir tarptautiniame kontekste. Šiandien tik delfinų terapija iš gyvūnų terapijos rūšių yra priskiriama sveikatinimo paslaugoms, tačiau kolegoms, plėtojantys šunų (kaniterapijos) ar arklių (hipoterapijos) programas, taip pat tikisi ateityje reglamentuoti, o galbūt ir licencijuoti, savo terapijos sritis bei aktyviai plėtoja savo mokslines progra-

mas. Juolab kad kitų šalių patirtis ir atlikti moksliniai tyrimai šiose, tik kitų gyvūnų terapijos (terapija su asilais, ropLIAIS ir pan.), srityse atskleidė, kad tikslingas bendravimas su gyvūnu klientui yra naudingas, lemia fizinės ir psichosocialinės sričių pokyčius.

2015 metai Lietuvos jūrų muziejuje kupini naujų potyrių ir iššūkių delfinų terapijos srityje. Rekonstruotame delfinariume įsikurs ne tik gyvūnų gerovę palaikantis skyrius, bet ir delfinų terapijos komanda. Lietuvos jūrų muziejuje Delfinų terapijos centras yra struktūrinis muziejaus padalinys, esantis unikaliame jūros gamtos ir istorijos pažinimo komplekse KOPGALYJE. Delfinų terapijos centras kuriamas įgyvendinant projektą „Jūros teikiamų pramogų, poilsio, sveikatingumo paslaugų ir pažinimo parkas KOPGALYJE“, finansuojamą ES struktūrinių fondų, valstybės biudžeto ir Lietuvos jūrų muziejaus lėšomis. Naujai įsteigtame Delfinų terapijos centre bus galima atliepti ir itin individualius specialiuosius žmonių, turinčių negalią, poreikius, bus įrengtas keltuvas, specialus keltuvas į baseiną. Bus pašalinti fiziniai barjerai, kurie anksčiau trukdė klientams, turintiems fizinę negalią, kurti bendravimą su delfiniais. Itin daug dirbama tobulinant ir delfinų terapijos turinį, t. y. kartu su Klaipėdos universiteto Psichologijos katedros mokslininkais yra kuriamos metodikos, vyksta konsultavimasis, planuojami nauji moksliniai delfinų terapijos tyrinėjimai.

Paminėtinas ir kitas itin svarbus delfinų terapijos mokslinės veiklos, sukauptos patirties sklaidos ir personalo mokymosi etapas, kuris prasidėjo 2013 metais. Pirmą kartą buvo gautas finansavimas delfinų terapijos metodinei veiklai plėtoti ir darbuotojų kompetencijai kelti. 2013 m. prasidėjo tarptautinis gyvūnų terapijos projektas PAT (*Pet Assisted Therapy: Learning with them*, liet. *Gyvūnų terapija. Mokymasis kartu*), finansuojamas Švietimo mainų paramos fondo pagal *Grundtvig* mokymosi partnerystės programą. Šis projektas ypač svarbus kuriant unikalų Delfinų terapijos centrą. Todėl muziejaus specialistai šiame projekte dalijasi savo delfinų terapijos moksline ir praktine patirtimi, prisideda kuriant metodologinę gyvūnų terapijos knygą specialistams. Tikimasi, kad ši patirtis bus naudinga ne tik Lietuvos jūrų muziejui, bet ir paskatins iniciatyvas šalies viduje plėtoti įvairių gyvūnų terapiją, siekti taikyti mokslu pagrįstas metodikas bei glaudžiau bendradarbiauti mokslinių tyrimų ir praktinių stebėjimų srityse.

A. Mažūno nuotrauka. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

**DOLPHIN ASSISTED THERAPY IN LITHUANIAN AND INTERNATIONAL CONTEXT:
SCIENTIFIC GROUNDWORK AND REGULATION**

*Olga ŽALIENĖ
Director of the Lithuanian Sea Museum*

*Dr. Brigita KREIVINIENĖ
Head of the Dolphin Assisted Therapy Department*

Dolphinarium in the Lithuanian Sea Museum was opened on 31 April, 1994. Since the very beginning of its operation, the director Aloyzas Každailis was obsessed with the idea of developing a program of dolphin assisted therapy in there. Finally, many years later, this idea was brought to life. As far back as 2001, a father of a child with autism from Poland asked us to apply this method for his child. So, urged by parents themselves, the team of the Lithuanian Sea Museum - educologists and trainers - started trying various working methods in order to help autistic children make friends with dolphins.

After the first trial sessions of dolphin assisted therapy arranged in the Lithuanian Sea Museum it became evident that dolphin assisted therapy are not simply magic words. The effect of dolphin assisted therapy sessions, as noted by children's parents, exceeded their expectations and expectation of those who worked with children. Still, these were individual evaluations that had to be somehow grouped and analysed in accordance with standard methods approved in Lithuania. Thus, after long discussions with the specialists of the Museum, University and hospitals it was decided to start clinical research in the field of dolphin assisted therapy. In order to regulate and scientifically prove the activities of dolphin assisted therapy, the first scientific biomedical study "Influence of dolphin assisted therapy for psychosocial rehabilitation of children with autism" was carried out in 2003-2006 in cooperation with the scientists of Klaipėda University and specialists from Klaipėda Seamen Hospital. The said study proved that dolphin assisted therapy had no negative impact on children with disability; in fact, it had positive effect for more than 80 percent of children who participated in the study. The results of scientific study were presented to the Lithuanian Bioethics Committee; it was approved that dolphin assisted therapy does no harm - instead, it has a positive effect on children with autism.

Another significant stage was the period of 2007-2011, when a scientific study, in which families raising children with severe cerebral palsy participated, was conducted. The said study was a constituent part of the thesis for the degree of Doctor of Philosophy (social work and sociology) prepared and maintained by Brigita Kreiviniė from the Lithuanian Sea Museum in Lapland University (Finland) in 2011. The name of the thesis was as follows: "Relationship of expectations of families raising children with severe cerebral palsy towards dolphin assisted therapy and traditional support system". Additionally, data was collected and scientific articles published: in 2010, the changes of internal harmony of families in disability situation were analysed by comparing results both before and after participation in dolphin assisted therapy sessions; in 2011, needs of families raising children with disability after dolphin assisted therapy sessions were analysed.

These studies were documented while their results were published in scientific articles. After dolphin assisted therapy sessions were started to be applied, approximately 10 scientific articles were published in Lithuania, two monographs were published in Germany, one tutorial was prepared and more than 30 scientific reports were presented in scientific conferences in Lithuania or abroad and during popular science events on dolphin assisted therapy. Thus dolphin assisted therapy has developed from the idea into the support method for families raising children with disabilities that is protected by the laws of the Republic of Lithuania and scientifically proved.

Not only families participating in dolphin assisted therapy sessions should be studied. Dolphins are equivalent partners as well, therefore respective studies have been recently commenced. Also, studies in the field of animal well-being and improvement of dolphins' environment are planned. Žilvinas Kleiva, Chief Vet Deputy Director of the Lithuanian Sea Museum, maintained thesis "Analysis of health examinations of Black Sea Bottlenose Dolphins (*Tursiops truncatus ponticus*) kept in the Dolphinarium" in the Veterinary Academy of the Lithuanian University of Health Sciences in 2013 and was awarded the degree of the Doctor of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine. Rūta Žilienė, the employee of the Lithuanian Sea Museum, began studying the doctorate program of ecology sciences in Klaipėda University in 2012 and in the meantime is preparing thesis "Analysis of individual and social behaviour of Black Sea Bottlenose Dolphins raised under human care". The said thesis is being prepared in cooperation with Dr. F. Delfour, the Director of scientific programs of Paris University.

Agreements and joint studies with scientific institutions and hospitals had a significant influence on scientific development and regulation of dolphin assisted therapy. In 2012, the Lithuanian Sea Museum concluded a tripartite agreement on scientific cooperation with Klaipėda University and Klaipėda Seamen's Hospital. The joint projects of scientific development and studies in the field of dolphin assisted therapy, implemented in 2003-2006, are being continued under the above mentioned Agreement. In 2014, the Agreement with Klaipėda State University of Applied Sciences on joint studies, activities and projects was concluded. In 2014, the Agreement on the establishment of Public Institution "Association of Rehabilitation Cluster for Children of North-Western Lithuania" was concluded. The said Association

was founded on 9 May by the following members: the Lithuanian Sea Museum, Children's Rehabilitation Sanatorium "Palangos gintaras", Klaipėda University and Šiauliai University. It is expected that such cooperation would enhance development of innovations in the field of children's rehabilitation and increase scientific input.

Due to the experience of the specialists of the Lithuanian Sea Museum and long-term groundwork in the field of dolphin assisted therapy, Lithuania became the very first country in Europe, where dolphin assisted therapy was officially approved in 2013 as a method of wellness by Order No. V-374 of the Minister of Health of Lithuania dated 15 April, 2013 (hygiene norm HN 133:2013 "Services of psycho-emotional and physical education provided in dolphinariums. General health and safety requirements"). Such regulation is especially significant for the development of practical activities related to dolphin assisted therapy and for research in seeking the best working model and/or methods. The said regulation is very important both in national and international context. At present, dolphin-assisted-therapy type of pet assisted therapy is attributed to wellness services, but our colleagues working with dogs (canine therapy) and horses (hippo therapy) expect that eventually those types of therapy would be regulated or even certified and pro-actively develop their scientific programs. Moreover, experience of other countries and research conducted in the field of pet assisted therapy (involving donkeys, reptiles, etc.) revealed that purposive communication with an animal is useful and causes physical and psychosocial changes.

Year of 2015 brings a lot of new experience and challenges for the Lithuanian Sea Museum in the field of dolphin assisted therapy. A special department responsible for the well-being of dolphins and the team engaged in dolphin assisted therapy sessions will settle in the reconstructed Dolphinarium. The dolphin assisted therapy centre is a structural division of the Lithuanian Sea Museum established in a unique complex of sea nature and history cognition in the Nerija fort. The dolphin assisted centre is founded under the implementation of the project "Nerija fort cognition park for entertainment, rest and wellness services provided by sea" financed by the structural funds of the EU, state budget and funds of the Lithuanian Sea Museum. The newly founded dolphin assisted therapy centre will satisfy special and individual needs of disabled people - a lift and a special lift to the water-pool will be arranged. Physical barriers that previously prevented the disabled people from communicating with dolphins will be removed. The content of dolphin assisted therapy is being created very responsibly, i.e. methods are developed, on-going consultations are held and new studies in the field of dolphin assisted therapy are being planned in collaboration with the scientists of Psychology Department of Klaipėda University.

Another and rather significant stage of scientific activities, experience sharing and personnel learning that commenced in 2013, should be mentioned as well. For the first time, funds for methodical activities and development of dolphin assisted therapy and also for the improvement of employees' competence were granted. International PAT project "Pet Assisted Therapy: Learning with them" started in 2013. The said project is financed by Education Exchanges Support Foundation under Learning Partnership Program "Grundtvig".

The Project is very significant for the foundation of the unique dolphin assisted therapy centre. Specialists of the Museum participating in the Project share their scientific and practical experience in the field of dolphin assisted therapy and contribute in developing a methodological guide on pet assisted therapy for professionals. It is expected that such experience would be useful not only for the Lithuanian Sea Museum - it would initiate development of various pet assisted therapies in the country, application of scientifically proven methods and closer cooperation in the fields of research and practical observation.

TARPTAUTINĖS GYVŪNŲ TERAPIJOS KONFERENCIJOS „NEMATOMOS GAMTOS GALIOS“ LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJUJE 2015 05 15 PRANEŠIMAI

Konferencija „Nematomos gamtos galios“ yra organizuojama siekiant pasidalinti tarptautine patirtimi gyvūnų terapijos srityje. Nuo 2013 metų Lietuvos jūrų muziejus įsitraukė į projektą PAT (*Pet Assisted Therapy: Learning with them, liet. – Gyvūnų terapija. Mokymasis kartu.*), kuris yra finansuojamas Švietimo mainų paramos fondo pagal Grundtvig mokymosi partnerystės programą.

Projekto PAT (*Pet Assisted Therapy: Learning with them, liet. – Gyvūnų terapija. Mokymasis kartu.*) veikla yra finansuojama iš Mokymosi visą gyvenimą programos, kurią Lietuvoje administruoja Švietimo mainų paramos fondas ir finansuoja Europos Komisija. Visi konferencijos pranešimai atspindi tik autorių požiūrį, todėl Komisija negali būti laikoma atsakinga už bet koki juose pateikiamos informacijos naudojimą.

**Mokymosi
visą gyvenimą
programa**

Švietimo mainų paramos fondas

APLINKOS PRATURTIMO VAIDMUO UŽDAROSE SISTEMOSE LAIKOMŲ JUODOSIOS JŪROS AFALINŲ (*Tursiops truncatus ponticus*) ELGSENAI

Rūta ŽILIENĖ

*Lietuvos Jūrų muziejus, Klaipėda, Lietuva
Klaipėdos Universitetas, Klaipėda, Lietuva
ruta.ziliene@jmtc.ku.lt*

Fabienne DELFOUR LEEC, Paryžiaus 13 Universitetas, Prancūzija

Jūrinių žinduolių laikymo sąlygos yra nustatomos pagal anatominius ir fiziologinius rūšiai būdingus reikalavimus, tačiau daugelis jūrinių žinduolių, laikomų uždarose sistemose yra socialinėse grupėse gyvenantys gyvūnai, todėl svarbu vertinti ir mokliškai pagrįsti galimus aplinkos sąlygų ir užimtumo pokyčius, remiantis jų natūralia elgsena, siekiant biologinės įvairovės išsaugojimo.

Šio tyrimo metu, Attica zoologijos sodo delfinariume, kartą per dieną, ramybės metu, šešiams delfinams aplinka buvo praturtinama aštuoniais jiems pažįstamais ir keturiolika naujų daiktų.

Preliminarūs tyrimo rezultatai rodo, jog aplinkos praturtinimas naujais daiktais skatina bandoje esančių individų socialinę elgseną. Susidomėjimą naujais daiktais delfinai dažniau išreiškia grupėmis, tačiau manipuliuoja daiktais individualiai.

Apibendrinant galima teigti, jog aplinkos praturtinimas daiktais yra svarbus delfinų individualiai ir socialinei elgsenai, tačiau tyrimo rezultatai yra diskutuoti dėl aplinkos praturtinimo daiktais programos efektyvumo ir tolimesnių delfinų elgsenos pokyčių, aplinką praturtinant įvairiais daiktais.

ARCE PROJEKTAS. UŽSIĖMIMAI SU ŠUNIMIS SPECIALIOSIOSE MOKYKLOSE

Dr. Ana María RIAÑO GALÁN

¹ C.E.E. Dr. Fernando Arce /Asociación APETTECE

rianoam@gmail.com

Užsiėmimai su šunimis tapo svarbia ugdymo priemone, padedančia mokyti specialiųjų poreikių turinčius vaikus ir gerinančia jų bendrąjį vystymąsi. Štai kodėl mes stengiamės tobulinti šią darbo metodiką, įtraukdami ją į ugdymo procesą. Užsiėmimai su šunimis mūsų centro kalbos terapijos ir fizioterapijos skyriuose, taip pat poprivalemojo ugdymo programas, pagal kurias mokiniai yra mokomi prižiūrėti šunis, atspindi tris pagrindines čia pristatomo projekto kryptis. Gyvūnai, padedantys reabilitacijos procese konkrečiame centre. Užsiėmimų su šunimis metu mokinių motyvacijos, dėmesio ir koncentracijos laipsnis ženkliai padidėjo, o Suri ir Nala (mūsų gautuotieji padėjėjai) įgavo mokinių pasitikėjimą. O didžiulis susidomėjimas, kurį parodė kitos socialinės bei ugdymo įstaigos ir žiniasklaida ne tik autonominiame Kantabrijos regione, bet ir už jo ribų, neabejotinai reiškia daug žadančią šios naujos ugdymo srities ateitį.

Fernando Arce mokykloje buvo išbandyti ugdymo kursai su įvairiais gyvūnais. Čia vyko pamokos su žuvytėmis, vėžliais ir paukščiais, taip pat gydomojo jojimo seansai, kurie buvo nuolatos tobulinami, ir užsiėmimai su šunimis grupėse.

Tai mus paskatino nuo 2013 m. rimčiau galvoti apie užsiėmimus su gyvūnais mokykloje.

Bendrasis tikslas

Padedant šunims pagerinti mokinių gyvenimo kokybę ir specialistų darbo sąlygas centre.

Specifiniai tikslai

Juos specialistai nustatė kiekvienam atskiram dalyviui. Šiais tikslais siekiama:

- skatinti fizinį aktyvumą;
- gerinti pažintines funkcijas;
- gerinti jutimų suvokimą;
- išmokti valdyti emocijas;
- stiprinti emocinį ir betarpišką bendravimą;
- skatinti laisvalaikio praleidimą;
- skatinti pokalbius, reiškiant emocijas ir naudojant atmintį;
- kurti vienybės, užuojautos, meilės, draugystės, ištikimybės, prieraišumo, tolerancijos, pasitikėjimo ir atsakomybės santykius;
- mažinti įtampą, baimę ir depresiją;
- skatinti pagarbą įvairovei ir komandinį darbą;
- gerinti verbalinį ir neverbalinį bendravimą;
- puoselėti savarankiškumą;
- stiprinti savigarbą ir pasitikėjimą savimi;
- stebėti ir registruoti individo bei grupės elgesį, pagrįstą santykiais su gyvūnais;
- taikyti įdomią veiklą, stiprinančią vaiko ir gyvūno ryšį;
- naudoti gyvūnus ugdymo veikloje.

Užsiėmimų su šunimis projektas buvo kuriamas keliais etapais. Iš pradžių jis buvo pateiktas mokyklos vadovybei. Jį turėjo patvirtinti mokymo personalas ir mokyklos taryba. Specialistai (logopedai ir (arba) fizioterapeutai) kartu su mokytojais atrinko mokinius ir suskirstė juos į grupes, norėdami nustatyti konkrečius kiekvieno mokinio poreikius, kad užsiėmimai būtų kiek įmanoma veiksmingesni.

Visus užsiėmimus iš anksto suplanavo gyvūnų terapijos ekspertas, atsižvelgdamas į ankstesnę mokinio patirtį, tiesiogiai dirbančių specialistų įdirbį ir nustatytus tikslus. Projekto įgyvendinimo metu buvo analizuojama dalyvių raida, siekiant įvertinti, ar suplanuotoji veikla atitinka nustatytuosius tikslus.

Užsiėmimų struktūra buvo tokia: pristatymas, pagrindinė veikla ir atsisveikinimas. Po kiekvieno užsiėmimo technikai ir padėjėjai paruošdavo pranešimą, o terapijos grupė – įvertinimą, siekiant išsiaiškinti, ar naudojama metodika yra tinkama, ar taikomi veiksmai atitinka tikslus ir kaip jie prisideda prie dalyvių gyvenimo kokybės gerinimo.

Vertinimui buvo naudojamos šios priemonės ir kriterijai:

- tiesioginis veiklos ir tikslų įgyvendinimo stebėjimas;
- užsiėmimų vaizdo įrašai ir fotografijos;
- faktinė projekto dalyvių pažanga;
- patenkinamų rezultatų lygmuo ir tęstinumo galimybės;
- pagerėję dalyvių gebėjimai sutelkti dėmesį bei atsipalaiduoti ir sumažėjęs nerimas bei įtampa;
- dalyvių vidinės ir išorinės motyvacijos įvertinimas;
- smulkiųjų motorinių įgūdžių ir koordinacijos pagerėjimas;
- savarankiškumo rūpintis gyvūnu vystymasis;
- pagerėjęs bendravimas ir noras bendrauti;
- pozityvus ir pagarbus požiūris į kitus;
- geresnis socialinis mokinių ir gyvūnų bendravimas.

Šių tikslų buvo siekiama naudojant įvairią veiklą, pritaikytą prie dalyvių gebėjimų. Ši veikla buvo parinkta, atsižvelgiant į kiekvieno dalyvio būdinguosius bruožus, polinkius ir motyvaciją. Užduotys buvo palaipsniui sunkinamos pačių mokinių labui, kad jie galėtų pasiekti jiems iškeltus tikslus.

Naudotos veiklos pavyzdžiai:

- ankstesni mokymai, kaip elgtis su šunimis (išmokti jų vardus, kaip prie jų prieiti, kaip juos paliesti, kaip uždėti ir nuimti pavadėlį, rūbelius ir pan.);
- trumpi pasivaikščiojimai su šunimi, siekiant sustiprinti pasitikėjimą, atsikratyti baimės, įgyti savarankiškumo;
- šuns kūno dalių atpažinimas;
- žaidimai su lanku, su kauliukais;
- šuns judesių imitavimas;
- nesudėtingų komandų šuniui davimas;
- atmintį lavinančios užduotys;
- žaidimai su medinėmis kaladėlėmis ir žodžių sudarymas naudojant medines kaladėles, kurias atneša šuo arba kurios yra pritvirtintos prie pavadėlio;
- dėlionės, kai mokinys gauna dėlionės dalį tada, kai įveikia kliūtį su šunimi;
- žaidimai su statulėlėmis, kurias atneša šunys;
- veiklos, naudotos ankstesniuose užsiėmimuose su šunimis, trūkumų nustatymas;
- atsipalaidavimo seansai, kurių metu šunys masažuojami su jausmus stimuliuojančiais objektais;
- atsipalaidavimo seansai, kurių metu šunys yra myluojami ir rengiami;
- mokymo seansai;
- gyvenimiškų situacijų atkūrimas gyvūnų pagalba;
- šunų dėlionės;
- žodžių žaidimai apie šunis;
- jutiminius įgūdžius stimuliuojantys žaidimai.

Visi užsiėmimai buvo filmuojami ir analizuojami, siekiant juos tinkamai išnagrinėti. Dar per anksti daryti išvadas. Tačiau šia veikla jau aktyviai domisi žiniasklaida, ji nagrinėjama seminaruose, paskaitose ir konferencijose.

Dar per anksti daryti kiekybines išvadas, tačiau susidomėjimas, kurį sukėlė šis projektas švietimo bendruomenėje, ir pagerėjusi mokinių motyvacija mus skatina žengti tolyn. Šuo gali tapti nauja mokymo metodikos priemone specialiojo ugdymo srityje. Norime pabrėžti, kad šie keturkojai leido mums naujai suvokti ugdymo sampratą. Mums su jais pakeliui – sekime jų pėdsakais.

HIPOTERAPIJA IR MOKYMASIS NATŪRALIOJE APLINKOJE

Hele ALUSTE, Sven ALUSTE

Equilibre NPO

Koordivillage, Roosna-Alliku apylinkė, Järva rajonas, 73212

hele@myyri.ee, sven@equilibre.ee

„Equilibre NPO“ yra prieš 8 metus įsteigta socialinė įmonė, užsiimanti šia veikla:

- hipoterapija;
- statyba iš natūralių medžiagų ir darnia gyvensena.

Šios sritys papildo viena kitą. Šių dviejų veiklos sričių vykdymas vienoje vietoje sudomina daugiau žmonių ir užtikrina palankią atmosferą, nes viskas vyksta natūralioje aplinkoje ir glaudžiai bendraujant su gyvūnais.

Hipoterapijos paslaugos Estijoje pradėtos teikti 2007 m. – po to, kai profesionalai iš Suomijos parengė pirmuosius mūsų hipoterapijos specialistus. Šiuo metu Estijoje yra apie 20 hipoterapijos specialistų, beveik visi jie yra fizioterapeutai. Pastaruosius šešerius metus „Equilibre“ rūpinasi psichosocialiniais hipoterapijos aspektais. Nuo 2010 m., bendradarbiaujant su Järvamaa ligoninės reabilitacijos skyriumi, siūloma psichologinė pagalba arba psichoterapija su žirgais.

Mes savo veiklą vykdome Hobukooli parke. Šis parkas yra Estijos viduryje, jį per valandą galima pasiekti iš visų pagrindinių Estijos miestų. Be 8 žirgų ir 4 ponių, mes čia turime asilų, triušių, viščiukų, kačių ir šunų. Jie tampa nuoširdžiais draugais tiems žmonėms, kuriems reikia laiko priprasti prie gyvūnų. Natūrali aplinka suteikia prieglobstį, kuriame žmogus susilieja su gamta.

Šiame parke užtikrinami visi trys užsiėmimų su gyvūnais lygmenys: veikla su gyvūnais (skirtingos grupinės veiklos vaikams, žmonėms su specialiais poreikiais ir t. t.), mokymasis su gyvūnais (praktiniai saviugdys, komandos kūrimo ir lyderystės mokymai) ir gyvūnų terapija (psichologinės konsultacijos ir psichoterapija su žirgais). Tikslinė grupė yra ganėtinai įvairi, dalyvių amžius – labai skirtingas.

Pastaruosius 8 metus Hobukooli parko teritorija po truputį plečiasi – ši vieta buvo suplanuota ir užstatyta, laikantis permakultūros principų. Šiandien parko teritoriją sudaro 30 hektarų žemės, privatūs miško keliai ir didžiulės žirgų ganyklos. Visi namai yra pastatyti iš natūralių medžiagų, daugiausiai iš šiaudų ir molio arba perdirbtos medienos. Pastaraisiais metais parke organizuojami praktiniai aplinkos mokymai moksleiviams, studentams ir mokytojams. Be to, mokykloms čia rengiami edukaciniai užsiėmimai „Žemės namai“ ir „Ekologija“. Šiuose užsiėmimuose kalbama apie tvarųjį švietimą, tradicinę natūralią statybą, atsinaujinančių energijos šaltinių panaudojimą ir natūralų vandens valymą.

Parkas savo pavyzdžiu skatina naudoti natūralias statybos medžiagas, siūlo tvarius sprendimus ir yra tapęs puikia praktikos vieta Järva profesinės mokyklos moksleiviams, Talino universiteto studentams bei kitų Estijos mokyklų mokiniams.

TEISINGU KELIU – RAITOMIS

Iren PITI

Fondas „Teisingu keliu – raitomis“ (JoUton-LohatonAlapitvany)

iren.piti@gmail.com

Prieš milijonus metų, kai arklys dar buvo šuns dydžio, žmogus jį prisijaukino dėl ištvėringumo. Ilgainiui arkliai tapo didesni ir imti naudoti sunkiems kroviniams gabenti. Kartą kažkas atsisėdo ant arklio ir nuo tada prasidėjo jojimo istorija. Ilgą laiką arklys buvo naudojamas kaip transporto priemonė, tačiau 20-ajame amžiuje, sparčiai vystantis technikai, tokia transporto priemonė prarado savo buvusią svarbą. Bet tai nereiškia, kad savo svarbą prarado arkliai. Jiems buvo rasta nauja niša – rekreacija ir gydymas. Arklių naudojimas gydymo tikslais ėmė sparčiai plėstis ir tobulėti.

Pagrindinė mūsų organizacijos „Teisingu keliu – raitomis“ veikla yra gydomasis jojimas. Gydomasis jojimas yra žmonių su specialiaisiais poreikiais gydymo ir ugdomo metodas. Užsiėmimo metu nuolatos stimuliuojamas vestibuliarinis aparatas, nes centrinė nervų sistema stimuliuoja ir gerina jo veiklą. Tačiau esminis šio metodo ypatumas yra jojimo ir kitų su tuo susijusių veiksmų

(žirgo glostymo, šukavimo) poveikis žmogui. Gydomasis jojimas kiekvienu atveju skiriamas individualiai, atsižvelgiant į paciento būklę ir poreikius. Užsiėmimai gali vykti ir individualiai, ir grupėse.

Mano šalyje šis netradicinis gydymo būdas yra pripažintas ir taikomas jau daugiau kaip 10 metų. Gydomojo jojimo specialistai turi turėti reikiamą kvalifikaciją. Jie privalo turėti ir teorinių, ir praktinių žinių. Be to, terapeutai privalo turėti reikiamą kvalifikaciją ir patyrimo darbo su įvairiais pacientais srityje.

Savo pranešime kalbu apie skirtingas gydomojo jojimo sritis, apie tai, kaip gydomasis jojimas taikomas Vengrijoje, ir apie gydomąjį jojimą reguliuojančią šalies teisę.

Sritys: hipoterapija, korekcinis jojimas ir voltžiravimas, žirgų psichoterapija, rekreacija, neįgaliųjų sportas.

Hipoterapija yra fizioterapinis fizinę negalią turinčių žmonių nervų sistemos gydymas. Terapeutas arba padėjėjas veda žirgą, ant kurio sėdi pacientas. Žirgas padaro nuo 90 iki 110 žingsnių per minutę – tiek pat judėjimo impulsų gauna ant žirgo sėdinčio paciento stuburas. Toks judėjimas palankiai veikia stuburą.

Hipoterapijos specialistas turi būti fizioterapijos bakalauras ir gydomojo jojimo magistrantas.

Korekcinis jojimas ir voltžiravimas, apimantis jojimą ir kontaktą su žirgu, turi kompleksinį gydomąjį bei edukacinį poveikį pacientams. Specialistas turi būti korekcinės pedagogikos bakalauras ir gydomojo jojimo magistrantas.

Žirgų psichoterapijos seanse dalyvauja žirgas, pacientas ir terapeutas. Žirgas yra aktyvus gydomojo proceso dalyvis ir gali būti vadinamas terapeuto asistentu. Specialistas turi būti psichiatrijos bakalauras ir gydomojo jojimo magistrantas. Šis metodas yra taikomas nuo depresijos, sielvarto ar žalingų įpročių kenčiantiems žmonėms, taip pat vaikams, sergantiems autizmu ir turintiems elgesio sutrikimo, koncentracijos, prierašumo ar hiperaktyvumo problemų.

„KODĖL ASILAS?“

Dr. Ivano SCORZATO

C.I.A.O. “La Tela di Carlotta”

Centro Interventi Assistiti con gli Animali Olistico

ciao.lateladicalotta@gmail.com

Asilas savo išvaizda ir elgsena labai skiriasi nuo arklio, nors abu kilę iš tų pačių protėvių.

Asilas yra toks gyvūnas, kuris gali pristabdyti prieš jį stovinčio žmogaus atsiribojimo nuo realybės mechanizmą. Jis nebaugina savo dydžiu ir nėra lengvai įbauginamas kitų. Jis lengvai prisileidžia žmogų.

Asilas yra labai priimtinas žmogui dėl savo švelnumo, emocionalaus bendravimo, prierašumo, ramybės, kantrybės ir romumo.

Labai simpatiškas gyvūnas, kuris ir suaugęs žavi savo didele galva ir didžiulėmis akimis.

Optimalaus dydžio, minkštas, šiltas ir prašyte prašantis paglostyti.

Todėl jis itin tinka žmonėms, kenčiantiems nuo emocinių, pažintinių bei socialinių sutrikimų, taip pat vaikams, kuriuos kamuoja nerimas ir priėmimo (įskaitant ir fizinę išvaizdą) problemos.

Daugelis asilo savybių tinka kontaktui su žmogumi, asilas itin tinkamas terapijai ir santykiams su žmogumi užmegzti, nes yra patikimas, romus, lėtas, kantrus, mėgstantis fizinį kontaktą bei artumą ir noriai leidžiasi liečiamas.

Jis gali tapti puikiu bičiuliu žmonėms, turintiems emocinių sutrikimų, kuriems sunku užmegzti santykius su kitais žmonėmis, taip pat savigarbą praradusiems žmonėms, socialiai pažeidžiamiems žmonėms ir fizinę ar fiziologinę negalią turintiems žmonėms.

Visko pagrindas yra žmogaus ir gyvūno santykis.

Ankstyvajame augimo etape asilas atlieka tarpininko vaidmenį, jis praturtina jutiminę bei emocinę sritį ir stimuliuoja fizinių struktūrų sandarą.

Kontaktas su asilu „verčia“ asmenį gerinti dėmesio bei reakcijos laiką ir padeda suprasti, kuo asilas skiriasi nuo žmogaus.

Bendravimas su asilu padeda atgaivinti tikrą, paprastą ir gilų ryšį, pagrįstą kūnu, spontaniškumu ir žaidimu.

Pranešime aprašomas trylikamečio Marko, turinčio stiprų protinį atsilikimą ir kenčiančio nuo elgesio sutrikimų, atvejis, kuomet bendravimas su asilu padėjo pasiekti svarbių tikslų.

TERAPINIO JOJIMO POVEIKIS ŽMOGAUS ORGANIZMUI

Jurgita RUTKIENĖ

simonyte.j@gmail.com

Agnė SAVENKOVIENĖ

agne0513@gmail.com

Šiaulių universitetas

Hippos – tai graikų kilmės žodis, reiškiantis arklį. Tai žirgo judesys trimatėje erdvėje (aukštyn – žemyn, pirmyn – atgal, į kairę – į dešinę): arklio klubų, dubens, galūnių judesys, sukeliantis atsakomuosius raitelio judesius. Jos metu žirgas ir jo judesiai atveria žmonių psichomotorikai naujų judėjimo ir suvokimo galimybių. Jojimo poveikis yra daugiavalcinis, o vienareikšmišką poveikį ar naudą sunku išskirti. Teigiami pokyčiai po hipoterapijos užsiėmimų stebimi tiek fiziniame, tiek psicho-emociniame srityse.

Terapinis jojimas – tai reabilitacinis, pedagoginis ir sportinis žirgo galimybių panaudojimas ortopedijos, neurologijos, psichiatrijos, specialiosios pedagogikos ir neįgaliųjų sporto srityse asmenims sergantiems įvairiomis ligomis ar turintiems negalią. Šios gydymo formos pagrindinis tikslas – išsaugoti organizmo fizinius, psichinius ir socialinius gebėjimus bei įgyti naujų įgūdžių ir patirties.

Terapinio jojimo rūšys:

Reabilitacija: klasikinė hipoterapija, hipoterapija ir psichoterapija su žirgais.

Edukologija: jojimo terapija, specialusis jojimas arba voltižiravimas.

Sportas: kinkinių sportas ir sportinis jojimas.

Žirgo judesių poveikis. Stimuliuojamos trys sensorinės sistemos: vestibuliarinė, vizualinė ir propriocepstinė. Neurologinių pažeidimų atveju, žirgas suteikia galimybę judesius išmokyti dėl nuolat pasikartojančių dubens ir liemens judesių. Impulsai perduodami raiteliui 90-110 imp./min dažniu.

Žirgas atkuria žmogaus eisenos išpūdį. Kai žirgas juda, žmogaus kūnas yra priverstas atitinkamai reaguoti judant įvairiomis kryptimis, ritmu ir greičiu dėl nuolat jojimo metu pasikartojančių trimačių judesių.

Raitelio ir žirgo sąveika. Sėdint ant žirgo formuojasi tam tikra kūno fiksavimo schema. Išlaikant kūną vertikaloje padėtyje ypatingą vaidmenį vaidina koordinacinė sistema, dubens ir nugaros raumenų aktyvumas.

Svarbu – tinkamas žirgo parinkimas. Priklausomai nuo žirgo eisenos ritmo, galima aktyvinti žmogaus proprioceptorius ir stimuliuoti raumenų tonuso padidėjimą arba, ribojant propriocepstinės informacijos stimulų greitį, sumažinti raumenų tonusą.

Žirgas žadina teigiamus jausmus. Prisilietimas prie žirgo, įvairios jo spalvos, specifinis kvapas, kanopų keliami garsai – visa tai stimuliuoja įvairias (motorinę, propriocepstinę, vestibulinę, sensorinę, psichinę) organizmo sistemas. Todėl be fizinės terapinio jojimo naudos, yra ir psichologinė, pedagoginė, socialinė jojimo nauda.

Atsižvelgiant į paciento amžių, galima išsikelti skirtingus gydymo arba ugdymo tikslus. Dėl įvairių padėčių, taikomų jojimo terapijos metu, galima stimuliuoti vaikų motorinę raidą, mokyti vaikus rankų atramos, vertimosi, šliaužimo, ropojimo ar sudėtingesnių motorinių funkcijų. Pagyvenusiems pacientams tai taip pat puiki priemonė, skatinanti fizinį ir socialinį aktyvumą, gerinanti emocijas, eisena, mažinanti griuvimų riziką.

UŽSIĖMIMAI SU ŠUNIMIS ESTIJOJE.

PROBLEMOS IR GALIMYBĖS

Maarja TALI

Estijos specialiai apmokytų šunų asociacijos valdybos narė

teraapiakoer@hotmail.com

Estijos specialiai apmokytų šunų asociacija buvo įkurta 2008 m. Iki 2014 m. asociacija vienijo žmones, besidominčius šunimis-terapeutais.

Praėję metai buvo lemtingi tiek organizacijai, tiek apskritai šunų įtraukimui į gydymo bei ugdymo procesus Estijoje. Iš esmės reformavus asociaciją, joje liko tik profesionalios gydymo įstaigos, dirbančios šioje srityje, ir sertifikuotos šunų-terapeutų komandos.

Kurdami savo sistemą ir infrastruktūrą, išnagrinėjome daugybę pasaulyje veikiančių sistemų, kad tinkamiausius jų aspektus galėtume pritaikyti Estijai.

Dėl savo sovietinės praeities mes vis dar susiduriame su daugybe kliūčių ir klaidingų pažiūrų, nors prieš 25 atkūrimą nepriklausomybę ir esame ES nariai. Mūsų šalies naminių gyvūnų auginimo kultūra yra pereinamajame laikotarpyje. Dauguma estų įsitikinę, kad šuo reikalingas arba namams saugoti, arba kaip „kišeninis šunelis“, galintis atstoti vaiką. Sovietinį mentalitetą pakeitė Vakarų žiniasklaidos įtakos zona. Deja, nė vienas kraštutinis neatsižvelgia į šunų gerovę ir poreikius. Šunys nelaikomi gyvūnais ir, deja, Estijos teisė neremia jokių pokyčių šioje srityje.

Plačiai paplitęs požiūris nereikalauja šunų įtraukimo į gydymo ir ugdymo procesus taisyklių ir metodų, kurie būtų aiškiai nustatyti atsižvelgiant į šiame procese dalyvaujančių gyvūnų poreikius. Diskusijos apie šunų, dalyvaujančių gydymo ar ugdymo procese, patiriamą stresą ir apie būtinybę šį klausimą spręsti iš esmės yra ganėtinai sudėtingos, kai visuomenė dar nėra pasiruošusi pripažinti jų teises ir poreikius.

Be to, keičiasi ir šunų mokymo bei dresavimo metodai. Šiuo metu naudojama daugybė prieštaringai vertinamų metodų ir teorijų.

Estija yra *de facto* dvikalbė (estų ir rusų) šalis, todėl reikia atsižvelgti į tai, kad daugumoje leidinių rusų kalba yra vartojama apibrėžtis „kaniterapija“, o šunys vadinami „šunimis-terapeutais“. Anglų kalboje šuo niekada nevadinamas terapeutu; joje vartojama tokia apibrėžtis kaip „šunų įtraukimas į gydymo ir ugdymo procesus“, kuri yra skirstoma į tris lygius ir apima užsiėmimus su šunimis, švietimą pasitelkiant šunis ir šunų terapiją. Tai mums kelia didžiausią iššūkį, nes privalome sukurti išsamų ir tikslų žodyną, suprantamą tiek estų, tiek ir rusų kalba, kuriuo būtų galima naudotis vienu metu.

Visi pirma paminėti iššūkiai yra didžiulės galimybės keistis – tereikia viską gerai apsvarstyti ir suplanuoti. Mes turime galimybę pasinaudoti kitų šalių patirtimi bei gerąja praktika ir sukurti įvairiapusę bei veiksmingą šunų įtraukimo į gydymo ir ugdymo procesus sistemą, užtikrinančią profesionalią priežiūrą bei dėmesį visoms dalyvaujančioms šalims ir atitinkančią šalies sveikatos priežiūros poreikius bei standartus.

Modernizuodami ir tobulindami Estijos specialiai apmokytų šunų asociaciją bei nustatydami sau naujus tikslus mes taip pat siekiame padaryti poveikį Estijos visuomenei, t. y. pakeisti išsisknijusią nuomonę ir pakloti pamatus šiuolaikiškam bei moksliniam požiūriui į šunis.

„LINKSMŪJŲ PĖDUČIŲ“ KANITERAPIJA KLAIPĖDOS MIESTE: PRADŽIA IR PIRMIEJI REZULTATAI

Natalia ZUKHBAYA, Laura AŠIROVIENĖ

VšĮ „Linksmosios pėdutės“

craftybengal@gmail.com

Mūsų veikla kaniterapijoje prasidėjo ganėtinai neįprastai ir iš kitos, nei įprasta, pusės – tai buvo ne papildoma pagalba žmogui, pagrindinis klausimas buvo – kaip padėti gyvūnui?

Dirbant praktinį darbą gyvūnų prieglaudoje pastebėjome, jog žmogaus santykis su gyvūnu bei jo bendravimo kultūra gali būti sudėtingi. Dažnai į mūsų prieglaudą atkeliavę gyvūnai buvo patyrę daug neigiamų išgyvenimų dėl žmogaus veiklos. Šuo dažnai buvo priimamas kaip daiktas ar žaisliukas, kuriuo galima atsikratyti, jei jis atsibosta, jį galima palikti už durų, arba tiesiog išmesti. Siekiant pakeisti tokį žmogaus suvokimą apie auginamą gyvūną, mes pradėjome ilgą edukacinį kelią požiūrio keitimo link. Pirmiausia dirbome su vaikais, mokėme juos atsakomybės. Stebėdami vaikų ir suaugusiųjų reakcijas į šunis, mes pastebėjome, jog tokie susitikimai nuteikia ypatingai pozityviai.

Kiek vėliau pradėjome galvoti apie platesnę veiklą kaniterapijoje. Taip gimė mintis pasiūlyti savo paslaugas mokykloms, dienos centrams, kuriuose lankosi vaikai su specialiais poreikiais. Poreikis šioms paslaugoms buvo didelis, institucijos mielai priimdavo mūsų siūlomą veiklą. Taigi, institucijos pradėjo mus kviesti vaikų pabendravimo su šunimis paslaugoms. Šie užsiėmimai vyko formuluojant konkrečius tikslus. Užsiėmimai buvo tiek individualūs, tiek grupiniai. Pirmieji bandomieji

kaniterapijos užsiėmimai parodė, kad tikrai galima pradėti fiksuoti rezultatus renkant duomenis iš tėvų bei specialistų.

Kaniterapijos užsiėmimai jau vyko bendradarbiaujant su šiomis įstaigomis: Klaipėdos specialiąja mokykla ir daugiafunkciu centru „Svetliaciok“, Klaipėdos „Medeinės“ mokykla, Klaipėdos vaikų lopšeliu-darželiu „Sakalėlis“, Klaipėdos lopšeliu-darželiu „Versmė“, kūdikių globos namais, Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namais bei vaikų globos namais: „Smiltelė“, „Danė“. Taip pat susitikimai su šunimis buvo organizuoti ir suaugusiems žmonėms – Klaipėdos miesto Globos Namuose ir BĮ „Klaipėdos Lakštutė“.

Surinkti duomenys kaniterapijos užsiėmimų su vaikais, turinčiais specialiuosius poreikius, metu atskleidė, jog pastebimi pokyčiai šiose sferose:

- socialinėje (santykių palaikymas, bendravimas, gebėjimas užmegzti kontaktą, savikontrolė);
- fizinėje (motorikos vystymasis, pusiausvyra ir kt. fizinių savybių vystymas);
- psichologinėje (emocijų raiška, kalbos raiška, geresnis dėmesio sukaupimas ir pan.

Tęsiant veiklą, organizacijoje „Linksmosios pėdutės“ 2013m. buvo nuspręsta standartizuoti šiuos stebėjimus ir registruoti klientų pokyčius su tikslu suvokti realius pokyčius susijusius su specialiai parengta metodika bendravimu su šunimis. Pradėda bendradarbiauti su Klaipėdos universiteto mokslininkais, buvo vadovaujama sukaupta delfinų terapijos patirtimi ir pasirinkta žaidybinė metodika. Pradėti vesti individualūs ir grupiniai užsiėmimai. Grupiniuose užsiėmimuose jau yra dalyvavę 628 klientai, individualiuose – 17. Iš viso buvo pravesta 170 individualių užsiėmimų ir 181 grupinis užsiėmimas.

2014 m. buvo parengtas ir išspausdintas pirmasis mokslinis straipsnis: „*Kaniterapijos užuomazgos Lietuvoje: vieno atvejo studija*“ (autorai – B. Kreiviniėnė, N. Zukhbaya, L. Aširovienė). Šiame straipsnyje yra apžvelgiami pirmieji pasiekimai individualioje kaniterapijoje. Apžvelgto tyrimo rezultatai atskleidė, jog užsiėmimų metu daugiausia pasiekta vaiko socialinės raidos, kalbinės raiškos ir kognityvinėse sferose. Taip pat, užsiėmimai su šunimis itin teigiamai veikė vaiko emocinį pasaulį – visų užsiėmimų metu dominavo teigiamos emocijos.

Klientas, bendraudamas su gyvūnu, sukuria ypatingą ryšį, ima labiau pasitikėti aplinka, lavina jautimus, dėmesio sutelkimą, lengviau užmezga socialinius ryšius su bendraamžiais, mokytojais, tėvais.

Šiai dienai kaniterapija Lietuvoje dar nėra oficialiai įteisinta dėl: reglamentavimo mechanizmo nebuvimo, mokslinių tyrimų stokos, standartizuotos metodikos šunų parinkimui ir testavimui, darbui su klientais metodikos nebuvimo.

DELFINŲ TERAPIJOS POVEIKIS SOCIALINIŲ IR BENDRAVIMO ĮGŪDŽIŲ VYSTYMUISI*Filosofijos mokslų daktarė Oksana DĄBROWSKA**FONDO „GERASIS KAIMAS“ Delfinų terapijos projekto vadovė,**Varšuva, Lenkija**oksana@dobrawioska.pl*

Mūsų fondo Delfinų terapijos programa jau 7 metus sėkmingai taikoma pagal originalų metodą, kurį aš sukūriau remdamasi dviejų Turkijos delfinarių („Adaland“, Kušadasis, ir „Sealanya“, Turkleras) veikla. Kiekvienais metais šia programa pasinaudoja maždaug 120 šeimų iš Lenkijos, Rusijos, Vokietijos, Anglijos ir tolimesnių šalių. Atliekami moksliniai šios programos tyrimai. Būdama šio metodo autore, aš atlieku tyrimą, sutelktą į psichinių sutrikimų turinčių vaikų socialinių kontaktų, bendravimo įgūdžių ir kalbos gerinimą.

Delfinų terapijos programos, kurią vykdo fondas „Gerasis kaimas“, įgyvendinimo metu mūsų specialistai (psichologai ir pedagogai) dirba su vyresniais nei 2 metų vaikais, turinčiais raidos sutrikimų. Dažniausiai pasitaikantys sutrikimai yra infantilinis autizmas, genetiniai sutrikimai ir cerebrinis paralyžius. Terapijos, kuri trunka dvi savaites, metu vyksta 10 delfinų terapijos seansų, kurių vienas trunka 25 minutes, ir 10 valandų trukmės grupiniai užsiėmimai (meno terapija, šeimos terapija, grupinė integracija, relaksacija), skirti tėvams, vaikams ir broliams ar seserims.

Metodo, kurį pagal šią programą taiko mūsų fondas, pagrindinis tikslas yra užmegzti glaudų paciento ir delfino ryšį padedant terapeutui, kuris naudoja interaktyvaus žaidimo elementus. Įtraukdami į šį procesą kiekvieno paciento šeimos narius mes paruošiame gydymo strategiją, kuri skatintų to vaiko vystymąsi per specialiai jam parengtus žaidimus bei pratimus, kuriuos pacientas gali atlikti. Privaloma terapijos dalis yra relaksacija su natūraliu delfino sonaru. Jei įmanoma, pacientas turi gulėti ant nugaros, o jo ausis turi būti vandenyje netoli hidrolokatoriaus, esančio kaktinėje delfino galvos dalyje.

Delfinų terapija turi teigiamos įtakos daugeliui vaikų su psichiniais sutrikimais funkcijų, tačiau savo tyrimo metu pagrindinį dėmesį skiriame šių vaikų bendravimo įgūdžiams gerinti.

Apie tai, kad pagerėjo daugelis funkcijų ir bendravimo įgūdžiai, nurodyta daugiau nei 500 klausimynų, kuriuos pildė tėvai, o taip pat protokoluose, kuriuose pildė su vaikais dirbantys terapeutai. Kartu su fondo specialistais ir vadovaujama profesoriaus Čiuprikovo aš atlieku tyrimą, kuris atitinka visus reikalavimus ir mokslines normas.

Po delfinų terapijos kurso jau nemažai metų daugeliu atvejų stebimas bendravimo ir socialinių kontaktų pagerėjimas.

Šie pokyčiai pasireiškia tuo, kad:

- išauga susidomėjimas socialiniais kontaktais, atsiranda naujos pažangesnės socialinio kontakto formos (pvz., domėjimasis bendraamžiais, naujais žmonėmis bei viešais renginiais, empatijos apraiškos);
- pastebimas turtingesnis žodynas ir geresni kalbėjimo įgūdžiai;
- pagerėja dėmesio sukaupimas, kuris yra būtinas bet kokiai socialinei veiklai;
- pagerėja elgesys (įskaitant sumažėjusį agresyvumą, geresnę motyvaciją ar bent jau kantrybę dalyvauti pamokose).

2013 m. pradėjome vykdyti tiriamąją programą su logopedėmis iš Lenkijos Eva Malachovska ir Malgožata Končanin. Tyrimui vadovauja profesorius Anatolijus Čiuprikovas iš Kijevo Medicinos akademijos, kuris yra 7 NEMO delfinarių Ukrainoje mokslinis konsultantas. Pirmieji rezultatai yra labai efektyvūs.

Pagal šį metodą atlikta delfinų terapija turi teigiamo poveikio jutiminių sistemų veiklai. Pagerėja vaizdinis suvokimas ir objektų atpažinimas regos lauke, taip pat pagerėja gebėjimas rūšiuoti daiktus pagal dydį ar spalvą. Pagerėjusi klausos funkcija pagerina atminties signalus: - šios srities rezultatas: gerai žinomi signalai. Pagerėjusios lytėjimo, uoslės ir skonio funkcijos, savęs suvokimas erdvėje ir kūno judesių suvokimas.

Mes ištyrinėjome ir iš esmės pagrindėme teiginį, kad delfinų terapija ir interaktyvūs žaidimai su delfinu skatina ir turi teigiamos įtakos vaiko (apskritai paciento) raidai ir socialinio bendravimo bei apskritai bendravimo įgūdžių atsiradimui, nes bendravimo patirtį su delfiniais vaikas perkelia į santykius su kitais žmonėmis bendruomenėje, taigi delfinų terapija turi ne tik gydomąjį poveikį, bet ir padeda vaikui (pacientui) adaptuotis visuomenėje.

Mes išanalizavome ir įvertinome įvairius bendravimo įgūdžių aspektus, įskaitant:

1. vaiko reakciją į savo vardą;
2. klausos reakciją;
3. sąveiką;
4. gebėjimą perteikti savo poreikius ir norus;
5. kalbos vystymosi ypatybes.

Pastebėjome, kad visos šios funkcijos pagerėjo.

Taip pat pastebėjome, kad delfino poveikis tampa veiksmingesnis tada, kai tuo pat metu pacientui yra taikomi kiti kūrybiški gydymo būdai. Tarp tokių galima paminėti meno terapiją, smėlio terapiją bei kitus gydymo būdus, kurie yra vis plačiau taikomi ir pripažįstami.

Baigę tyrimą ketiname pateikti tarptautinei visuomenei įrodymus apie delfinų terapijos veiksmingumą. Tai labai svarbu visoms organizacijoms, vykdančioms delfinų terapijos programas, nes nepaisant šio metodo populiarumo visame pasaulyje, įrodymų apie jo veiksmingumą vis dar nepakanka.

FIZINIO LAVINIMO POVEIKIS VAIKAMS SU AUTIZMO SUTRIKIMU

Deividas ŽADEIKIS

Lietuvos jūrų muziejaus kineziterapijos specialistas

d.zadeikis@muziejus.lt

Autizmu sergančiųjų vaikų skaičius kasmet didėja visame pasaulyje. Kaip bebūtų gaila šis įvairiapusis raidos sutrikimas neaplenkia ir Lietuvos. Tokiems vaikams padėti, taikomi įvairūs būdai, kaip terapijos, specialios korekcijos ar metodai kurių pagalba, pasiekiamas jų gyvenimo kokybės vystymasis ir tobulėjimas. Autizmo sutrikimą turintis vaikas, pasižymi socialinių įgūdžių, elgesio ir bendravimo nepakankamumu ar vystymosi sulėtėjimu, kurių metu pastebima komunikacijos stoka, socialinių interesų nebuvimas ir pasikartojančios griežtos tvarkos veiksmų sekos. Nors priežastys nėra tiksliai žinomos, manoma, kad šį smegenų vystymosi sutrikimą sukelia genų mutacijos ar retos genetinių pakitimų sąveikos formos. Gausybė specialistų aplink pasaulį, stengiasi perprasti šio klastingo sutrikimo šaknis ir vis unikalesniais būdais daro įtaką, tolimesniam tokio vaiko asmenybės vystymosi etape.

Vienas iš tokių būdų tai – delfinų terapija. Klaipėdoje, naujai susikūrusiame delfinų terapijos centre, teikiama terapinė pagalba, įvairias negalias ar sutrikimus turintiems vaikams. Nors delfinų terapijos idėja gimė gerokai seniau, jai išpildyti prireikė laiko. 2013m. balandžio 15d. LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymu, delfinų terapijos programa Lietuvos jūrų muziejuje įteisinta kaip sveikatinimo paslauga (Higienos norma HN 133:2013). Tai pirmoji praktika Europoje, kuomet delfinų terapiją reglamentuoja Sveikatos apsaugos ministerijos dokumentai. Kartu tai itin svarbus pripažinimas delfinų terapijos praktinei veiklai bei tolesnių mokslinių tyrimų plėtrai. Šiame dokumente delfinų terapija yra apibrėžiama kaip psichoemocinio ir fizinio lavinimo programa, t.y., delfinų terapijoje atsiranda nauja kryptis - fizinė rehabilitacija ir kliento gebėjimų stiprinimas per fizinius pratimus panaudojant delfinus.

Delfinų terapija susideda iš psichoemocinio ir fizinio lavinimo programų komplekso, kurių pasekoje čia dirbantys įvairūs savo sričių specialistai ir treneriai padarys viską kas jų kompetencijoje, kad autizmo sutrikimą turintis vaikas, patirtų kuo daugiau teigiamų išgyvenimų ir emocijų, kurių dėka suteiktų jam gyvenimo pilnatvės jausmą. Delfinų terapijos centre, dirbant su šią negalią turinčiais vaikais yra taikomos ir papildomos užimtumo veiklos: muzikos, dailės, smėlio, žaidimo, relaksacijos, sensorinės integracijos, kineziterapijos.

Fizinio lavinimo programa delfinų terapijoje yra apibrėžiama kaip kineziterapijos metodas, kuriame dalyvauja klientas ir DTC dirbantis kineziterapeutas, kuris dirba pagal individualią, kliento poreikius atliepiančią programą. Dalyvavimas fizinėje veikloje, vaikams su autizmo sutrikimu gali būti sudėtingas dėl: kliento menkesnės motyvacijos, paties specialisto specialiųjų žinių trūkumo, negalėjimo suplanuoti ir įgyvendinti fizinio lavinimo pratimų sistemingai dėl kintančios kliento būklės ir pan. Tuo tarpu derinant delfinų terapiją su kineziterapijos metodais galima pasiekti geresnių vaiko rehabilitacijos metodų. Taikant

fizinio lavinimo programą didelis dėmesys skiriamas į tokio vaiko aplinkos pritaikymą ir sutvarkymą. DTC tai vieta, kurioje psichoemocinio poveikio ir bendravimo su delfinu metu, vaikas su autizmo sutrikimu patiria vadinamąją „ledlaužio“ funkciją, ko pasekoje lengviau komunikuojama, išauga pasitikėjimas savimi bei patiriamos teigiamos emocijos. Šių sferų vystymas yra svarbus tęstinei pagalbai kineziterapijos salėje. Kryptinga kineziterapija gali stimuliuoti teigiamų elgesio rinkinių pasireiškimą ir sumažinti netinkamo elgesio pasireiškimo dažnumą.

Vaikai su autizmo spektro sutrikimais pasižymi žemu raumenų tonusu ar kinestezinio suvokimo sutrikdymu, kitaip tariant, sunkiai atlieka koordinuotus judesius, paskirsto jėgą ir išlaiko pasirinktą kryptį bei greitį. Retais atvejais, tai pasireiškia vestibuliarinio aparato sutrikimais, kurio dėka autizmo sutrikimą turintis vaikas gali suvokti apie savo kūno padėties pasikeitimus erdvėje. Tokių atvejų metu, fizinio lavinimo programa yra labai naudinga, ne tik fiziniam vaiko kūno stiprinime, bet ir emocijų, pasitikėjimo ir motyvacijos vystyme. Kineziterapeuto užduotis yra sukurti ar atstatyti kliento raumenų jėgą, išvystyti motorinius įgūdžius ir mobilumą. Tam įgyvendinti pasitelkiami, baseino teikiami privalumai. Būdamas vandenyje kūno svoris yra neutralizuojamas, ko pasekoje vaikas atlikdamas judesius su vandens pasipriešinimu, gali formuoti laikyseną ir atgauti judėjimo funkcijas. Pasikeitusi aplinka, specifiskai veikia vaiko organizmą, ne išimtis ir treniravimasis vandenyje, todėl taikant kineziterapijos programą tokiomis sąlygomis, plaukimas turi būti ne tik skatinamas, bet ir ugdomas. Plaukiant pasireiškia daugybė fizinių ypatybių, kurios būtinos fizinės ir psichoemocinės būsenos tobulėjime, tai motoriniai gebėjimai kaip koordinacija, reakcijos laikas ir pusiausvyra, taip pat raumenų jėgos sustiprėjimas ir vystymasis, ištvėrmė ar lankstumas. Nors vaiko turinčio autizmo sutrikimą savybės gali būti funkciškai neaktyvios, tobulėjimo, prisitaikymo ir treniravimosi etape, jos gali keistis.

TERAPIJŲ TEIKIMO BŪDAI, GALIMYBĖS, SVARBA MOKINIAMS, TURINTIEMS ELGESIO IR/AR EMOCIJŲ SUTRIKIMUS

*Aurelija KASPARAVIČIENĖ
Švėkšnos specialiojo ugdymo centro
Švietimo pagalbos ir konsultavimo skyriaus vedėja
a.kasparaviciene@gmail.com*

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras įgyvendindamas 2012 m. projektą „Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo(si) formų plėtra, II etapas. Specialiųjų mokyklų pertvarka, specialiojo ugdymo centrų steigimas“. Įsteigė Švėkšnos specialiojo ugdymo centrą, kuriame ugdomi mokiniai turintys elgesio ir/ar emocijų sutrikimus. Per mokslo metus Centre nuolatos gyvena ir mokosi apie 80 vaikų. Mokiniai į Centrą priimami visus mokslo metus (jei yra laisvų vietų klasėje). Centre vykdomas trumpalaikis mokinių konsultavimas nuo 1 iki 10 dienų, reikalui esant pratęsiant iki 30 dienų. Remiantis specialistų rekomendacijomis, gavus tėvų sutikimą, vaikas gali būti ugdomas centre. Centras teikia išorinę metodinę pagalbą mokinių tėvams, teisėtiems vaiko atostovams, pedagogams ir kitiems specialistams.

Emocijų ir/ar elgesio sutrikimus turintiems mokiniams būdinga: vengimas lankyti mokyklą, pamokų trukdymas, mokytojų nurodymų nepaisymas, smurtavimas prieš kitus, pykčio priepuoliai, agresyvumas, melavimas, vagiliavimas, psichotropinių medžiagų vartojimas, neadekvatus savęs vertinimas, savęs žalojimas, suicidinis elgesys ir kt.

Švėkšnos specialiojo ugdymo centre dirbant su vaikais turinčiais emocijų ir/ar elgesio sutrikimų yra taikomos įvairios terapijos: muzikos terapija, dailės terapija, smėlio terapija, šokio ir judesio terapija, vandens terapija, gydomoji gimnastika. Terapijos, taikomos centre, dažnai tampa alternatyva medikamentiniam gydymui.

Neatsiejama terapijų dalimi yra sensorinė integracija (begalybės tunelis, burbulų vamzdis, šviečiantys pluoštai, žvaigždėtas kilimas, 8 spalvų belaidis pultas, „super solar 100C“, Fi LED žibintas, šviesos šaltinis, veidrodinis kamuolys, projektorius „žvaigždėtas dangus“). Centre naudojama terapinė vandens lova su integruoto masažo ir garso sistema.

Terapijos ir sensorinė integracija gali būti taikoma ne tik dirbant su mokiniais, kurie turi elgesio ir ar emocijų sutrikimus, bet ir vaikams turintiems psichikos sutrikimų, sutrikusių motorinių gebėjimų, neurologinių, autizmo spektro, dėmesio ir aktyvumo sutrikimų, sergantiems depresija, jaučiantiems lėtinį skausmą ir kt.

Terapijų dėka stimuliuojami mokinių pojūčiai, gerinami tarpusavio santykiai, mažinamas nerimas, blaškymasis, agresija ir kt. Taikydami terapijas ir sensorinę integraciją pastebime, kad jos padeda vaikams išsivaduoti nuo slogių minčių, stimuliuo-

ja emocijas, sukelia tam tikras asociacijas, vaizdinius, mokiniai atsipalaiduoja, noriau išsikalba, atsiveria su juo dirbančiam specialistui. Vaikai mokosi adekvačiai reaguoti ir tinkamai elgtis, reguliuoti savo būseną, koncentruoti dėmesį, kontroliuoti emocijas, elgesį ir motoriką. Taip pat terapijų metu dirbantiems specialistams lengviau atpažinti vaiko emocinę būseną ir nukreipti darbą tikslinga linkme.

KVĖPAVIMO IR RIJIMO ĮTAKA KALBOS ĮGŪDŽIŲ VYSTYMUISI – ŠIUOLAIKINIAI GYDYMO BŪDAI, DELFINŲ TERAPIJA

*Filosofijos mokslų daktarė Malgožata KONČANIN, logopedė
Lenkijos logopedų asociacijos Komisijos darbui su žiniasklaida
ir užsienio šalimis vadovė
Ad Verbum Centrum Terapii Mowy i Dysleksji, Varšuva, Lenkija
Centrum Medyczne NSZOS, Olštynas, Lenkija
malgorzata.konczanin@gmail.com*

Šio straipsnio tikslas yra atkreipti dėmesį į vaiko kalbinių įgūdžių formavimą, kuris turi įtakos visam žmogaus gyvenimui. Norėdamas dalyvauti pokalbyje žmogus privalo turėti tam tikrų įgūdžių ir gebėjimų. Kalbinis įgūdis yra nesąmoningas mokėjimas kurti gramatiškai teisingus ir logiškus sakinius. Tam reikia įvaldyti visus tris kalbos sistemos (kodo) lygmenis: fonologinį, morfologinį ir sintaksinį, o kai kurie įgūdžiai, bent jau tie, susiję su išsąmoninimo gebėjimais, be anksčiau įgytų įgūdžių neatsiranda. Autorė sutelkia dėmesį į šiuolaikinius gydymo metodus, galinčius pašalinti kvėpavimo ir rijimo funkcijų sutrikimus. Tinkamas rijimas ir kvėpavimas turi reikšmingos įtakos kalbinių įgūdžių vystymuisi. Tarp pažangių gydymo metodų ji išskiria NDT/Bobath (NDT – neurodinaminė terapija) ir delfinų terapiją.

2013–2014 m. Ukrainoje ir Turkijoje buvo atliekami tyrimai, kuriuose dalyvavo 30 vaikų, sergančių cerebriniu paralyžiumi, infantiliniu autizmu ar genetiniais sutrikimais ir turinčių širdies defektą. Aš atlieku tyrimą, kurio pagrindinis tikslas yra pagerinti vaikų, turinčių psichinių sutrikimų, bendravimo ir kalbinius įgūdžius.

DAT yra šiuolaikinis gydymo metodas, padedantis pašalinti kvėpavimo ir rijimo funkcijų sutrikimus. Tyrimo rezultatai yra svarbūs kalbos vystymuisi.

SANTRAUKA

1. Tarpasmeninis bendravimas

Tarpasmeninio bendravimo sąvoką tyrinėjo nemažai Lenkijos ir užsienio šalių mokslininkų, kaip antai B. Dobek-Ostrowska, A. Antoševski, S. Mika, E. Tiernis.

2. Kalbinio įgūdžio samprata

Šioje dalyje kalbama apie kalbinius ir bendravimo įgūdžius.

Vadovaujantis generatyvine ir transformacine Chomskio teorija, kalbinis įgūdis yra abstrakčių kalbos taisyklių, susijusių su kalba ir supratimu, žinojimas.

Chomskio teoriją sudaro keturios pagrindinės idėjos:

- kūrybiškumas;
- gramatika;
- priimtinumas;
- interiorizacija.

Bendravimo įgūdis yra mokėjimas naudotis kalba socialinėje grupėje.

3. Vaiko motoriniai gebėjimai ir kalbos vystymasis

Motoriniai gebėjimai ir kalbos vystymasis yra susiję tarpusavyje. Gugavimo laikotarpis yra susijęs su laikotarpiu, kuomet kūdikis ima kelti galvą; vėblenimo laikotarpis yra susijęs su laikotarpiu, kai kūdikis ima sėdėti. Ekspresijos laikotarpis yra susijęs su vertikalia kūno padėtimi, o savarankiškas atsistojimas ir pradėjimas vaikščioti vyksta

tuo pat metu, kai mokomasi žaisti su žaislais. Aš galiu patvirtinti E. Minčakevič žodžius, kad „žmogaus ir vaiko su įgimtais trūkumais kalbiniai įgūdžiai priklauso nuo motorinių gebėjimų vystymosi“.

4. Priešgimdyminės patirties įtaka kalbos vystymuisi

Kalbėjimo padargų vystymasis yra glaudžiai susijęs su priešgimdyminiu laikotarpiu. Tuo metu formuojasi organinis vėlesnių kalbos funkcijų pagrindas ir vyksta kalbos girdėjimo bei suvokimo, o taip pat ir gėrimo bei valgymo analizatorių funkcinė koreliacija.

5. Šiuolaikiniai metodai, lengvinantys rijimo ir kvėpavimo funkcijų sutrikimus

NDT/Bobath metodą praėjusio amžiaus penktajame dešimtmetyje sukūrė Berta ir Karlas Bobatai. Nuo tada jis pradėtas taikyti suaugusiesiems ir vaikams visame pasaulyje. Pirmieji kursai Lenkijoje apie šio metodo taikymą kūdikiams vyko 1988 m., juos vedė Merė Kvinton ir fizioterapeutė bei medicinos mokslų daktarė Elzbet Koeng iš Šveicarijos.

6. Delfinų terapija

Praėjusio amžiaus aštuntajame dešimtmetyje Majamio universiteto mokslininkai ir psichiatrai ėmė tyrinėti delfinų terapiją vaikams, turintiems neurologinių sutrikimų. Šie tyrinėjimai padėjo maždaug 15 tūkstančių vaikų, kurių dauguma – autistai. Ši terapija ir rehabilitacija rekomenduojama vaikams, sergantiems neurologinėmis, psichinėmis ir onkologinėmis ligomis. Delfinų terapija yra netradicinis gydymo metodas, nors ir tyrinėtas pasaulyje.

7. Vaikų, turinčių neurologinių sutrikimų, tyrimas

Remiantis mano tyrimo, kuriame dalyvavo 30 vaikų nuo 3 iki 10 metų amžiaus, rezultatais, delfinų terapija turėjo įtakos rijimo ir kvėpavimo funkcijoms. Dėl pagerėjusių rijimo ir kvėpavimo funkcijų pagerėjo bendravimo ir kalbiniai įgūdžiai.

IŠVADOS

Šiuolaikiniuose vaikų su neurologiniais sutrikimais tyrimuose dominuoja NDT/Bobath metodas, Kastiljo Moraleso koncepcija ir delfinų terapija.

Tyrimai rodo, kad delfinų terapija vandenyje ir pagalba ryjant ar kvėpuojant sausumoje vienodai pagerina rijimo ir kvėpavimo funkcijas. Pilotinių tyrimų išvados. Tyrime dalyvavo 30 vaikų, vienu atveju išnyko seilėtekis, trukdęs tinkamai kvėpuoti, ir sumažėjusi raumenų įtampa. Kitais 26 atvejais pagerėjo rijimo ir kvėpavimo funkcijos. Tik vienu atveju rijimo funkcija nebuvo koreguojama. Tai buvo normalaus intelekto mergaitė, kurios kvėpavimas pagerėjo po chirurginio išsikūlimo. Šiuo atveju žaidimas su delfiniais vandenyje ir logopedų pratimai turėjo didelės įtakos kvėpavimo funkcijai. Tai sušvelnino chirurginės operacijos padarinius ir skatino vaiką spontaniškai bei laisvai tarti žodžius.

ŠIAURĖS VAKARŲ LIETUVOS VAIKŲ REABILITACIJOS KLASTERIO FORMAVIMAS: PROCESAS IR PIRMIEJI REZULTATAI

Dr. Žilvinas MALINAUSKAS

Palangos vaikų rehabilitacijos sanatorija „Palangos gintaras“

Rinkodaros tarnybos vadovas

rinkodara@palangosgintaras.lt

VšĮ „Palangos gintaro“ sanatorijai formuojant strateginį veiklos planą 2014–2019 metams, suformuluotas pagrindinis tikslas: „Palangos gintaro“ sanatorijai 2018 metais tapti lyderiais tarp vaikų sanatorių Rytų Europoje pagal teikiamų paslaugų kokybę“.

Siekiant šio tikslo buvo nuspręsta imtis iniciatyvos kuriant Šiaurės Vakarų Lietuvos vaikų rehabilitacijos klasterį.

Prieš formuojant ŠVLVRK buvo atlikta Vakarų Lietuvos viešųjų įstaigų ir privačių organizacijų veiklos analizė. Buvo pasirinktos tokios Lietuvos organizacijos: Klaipėdos universitetas, Šiaulių Universitetas bei Lietuvos jūrų muziejus.

Pagrindiniai kriterijai, kurias remiantis buvo atrinktos Lietuvos organizacijos pradiniam etape buvo: kokias ES ar Lietuvoje unikalias kompetencijas ar/ir išteklius, turi Lietuvos organizacijos, kurių integravimas, suteiktų šioms organizacijoms sinergiją bei galimybę realizuoti savo lūkesčius vaikų reabilitacijos kontekste.

Kaip svarbiausi unikalumai išskirti: Lietuvos jūrų muziejaus – materialinė bazė ir kompetencijos delfinų terapijai teikti; Klaipėdos universiteto – ergoterapijos bei psichoterapeutų kompetencijos; Šiaulių Universiteto - materialinė bazė paauglių fizinės sveikatos diagnostikai vykdyti bei kompetencija vaikų kineziterapijai atlikti bei „Palangos gintaro“ turima materialinė bazė ir kompetencijos vaikų reabilitacijai vykdyti.

Siekiant pusiausvyros tarp viešojo ir privataus intereso, buvo nutarta pirmajame klasterio formavimo etape, steigėjais nekviesti privačių organizacijų. Be to, kaip valdymo organas pasirinkta asociacija.

2014 m. liepos 4 dieną „Palangos gintaro“ sanatorijoje buvo pasirašyta klasterio steigimo sutartis, įkuriant sekančias sekcijas.

- Vaikų psichikos ir elgesio sutrikimų reabilitacijos sekciją
- Vaikų inovatyvios ergoterapijos taikymo sekciją
- Vaikų modernios kineziterapijos taikymo sekciją
- Gyvūnų terapijos taikymo vaikų reabilitacijoje sekcija
- Inovatyvių technologijų taikymas vaikų reabilitacijoje
- Vaikų medicininių ir edukacinių kelionių sekciją

Ateinančiais metais planuojama užbaigti spręsti klasterio kūrimo teisinio reglamentavimo klausimus bei tęsti intensyvią kooperaciją tarp partnerių, kuriant ir testuojant inovatyvias mokslu pagrįstas reabilitacijos metodikas bei plėtoti mokslinių tyrimų veiklą.

AUTISTŲ PAŽANGA IR VYSTYMASIS, TAIKANT NEFORMALIUS UŽSIĖMIMUS SU GYVŪNAIS

Rut RODŽERS

prezidentė

Red2Green, Harvey's Barn, Park End, Swaffham Bulbeck

Kembridžas, JK

info@red2green.org

R2G teikia mokymo, laisvalaikio praleidimo ir darbo galimybes neįgaliems ir nuskriaustiems žmonėms. Tai dienos centrai žmonėms su visiška mokymosi negalia; praktinė pagalba ir socialinė veikla žmonėms su protine negalia; darbo įgūdžių diegimas ir savarankiškumą skatinanti programa autistams.

Pagrindinį dėmesį skirsu paslaugoms, kurias teikiame autizmu sergantiems žmonėms, įskaitant protinio atsilikimo neturinčius autistus ir autistus su Aspergerio sindromu.

Protinio atsilikimo neturintys autistai paprastai būna labai protingi, gali puikiai išmanyti informacines technologijas, yra darbštūs ir sugeba sutelkti dėmesį į atliekamą užduotį. Bilas Geitsas yra sakęs, kad turi Aspergerio sindromą.

Mes bendradarbiaujame su pasauline organizacija, gaminančia lustus mobiliesiems telefonams ir kompiuteriams visame pasaulyje, kuri teigia, kad pusė jų darbuotojų turi Aspergerio sindromą.

Kai kurie autizmui būdingi sutrikimai apsunkina socialinį bendravimą, pvz., žmogų apninka liguistas noras be paliovos kalbėti kokia nors tema, kai kuriems žmonėms būna sunku užmegzti akių kontaktą, kiti negali pakęsti triukšmo, kvapų ar prisilietimų. Kai kurie žmonės turi keistų įpročių: jie gali vaikštinėti ratu, plasnoti rankomis, garsiai šūkčioti ar murmėti sau po nosimi. Kai kurie nesuvokia asmeninių ribų ir pernelyg arti prisiartina. Autizmas yra vaizdžiai apibūdinamas kaip nusileidimas planetoje, kurioje niekas nekalba ta pačia kalba, o tu nežinai socialinio elgesio taisyklių. Galite tai įsivaizduoti?

Mūsų paslaugos skatina savarankiškumą, nes mes juos mokome saugumo, kaip tvarkyti pinigus, kaip užmegzti ir palaikyti santykius, kaip gaminti maistą, kaip naudotis visuomeniniu transportu, kaip įgyti darbo įgūdžių, kaip laikytis asmens higienos.

Dieną vienu metu mes galime priimti 14 žmonių, su kuriais dirbame vienoje grupėje, tai padeda užmegzti socialinius santykius ir suprasti kitų žmonių požiūrį. Dauguma žmonių pas mus ateina kartą ar du kartus per savaitę. Mūsų darbuotoja Šeron atsiveda savo šunį – spanielį Dilaną. Šuo yra švelnus ir ramus, jis buvo išmokytas dalyvauti gyvūnų terapijos seansuose.

Didžiąją dienos dalį jis snaudžia, bet mūsų klientai gali jį maudyti, šukuoti arba išsivesti pasivaikščioti. Darbas su Dilanu pakelia pasitikėjimą, žmonės išmoksta rūpintis gyvūnais ir ateityje gali tuo užsiimti. Be to, yra klientų, kurie kalbasi su Dilanu ir išsipasakoja jam visas savo naujienas.

Atvejo analizė: G baiminasi ką nors ne taip pasakyti arba pasirodyti nuobodžia, todėl dažniausiai tyli. Mes įtraukėme į užsiėmimus Dilaną, kad paskatintume ją kalbėti. Dabar ji jau duoda Dilanui nesudėtingas komandas ir pokalbio metu pasako vieną ar du sakinius. Dažniausiai ji valgo tik trintas bulves ir duoną, bet neseniai pirmą kartą apsilankė kavinėje ir net papie-tavo joje. Daugumai žmonių tai būtų maži žingsneliai į priekį, bet jai tai yra reikšmingas pokytis.

Atvejo analizė: K jau senokai vargino baimė įeiti į pastatą, kur yra kitų žmonių, todėl jis bet koku oru ilgai stoviniuo-davo lauke, tačiau jam pavyko pasiekti nors ir nedidelę, bet labai svarbią pergalę. Kai su juo pradėjo dirbti Dilanas, jis šiam klientui tapo tarsi skydu, nes nukreipdavo nuo K dėmesį, o šis savo ruožtu ėmė geriau jaustis tarp žmonių. Jis nebeišsigas-davo, kai pamatydavo besitariančią žmogų, ir ėmė natūraliau bendrauti. Galbūt K sugebėjo nukreipti savo dėmesį Dilanui ir mažiau galvojo apie save. Jis labai jaudinosi dėl šuns gerovės ir nerimavo, ar pakankamai gerai juo rūpinasi. Esminis dalykas: su Dilano pagalba jis per dvi savaites padarė didesnę pažangą nei per kelis ankstesnius mėnesius.

Žinoma, tai tinka ne visiems. Pas mus lankėsi žmogus neįgaliojo vežimėlyje, kuris turėjo šunį, padedantį jam atnešti daiktus ir uždaryti duris. Daugumai žmonių tas šuo patiko, o N labiau patiko elektrinis vežimėlis ir tai, kaip jis įvažiuodavo į mašiną.

Mes kartu su savo klientais matome Dilano dalyvavimo užsiėmimuose privalumus, o pats didžiausias privalumas yra tas, kad tai nieko nekainuoja. Dilano dalyvavimas yra nemokamas, be to, tai nereikalauja papildomo darbuotojų laiko.

Mūsų dalyvavimas gyvūnų terapijos projekte praplėtė mūsų žinias apie darbą su gyvūnais, dabar mes bandome užmegzti ryšius su keliomis vietos organizacijomis.

DELFINŲ TERAPIJOS ĮTAKA VAIKO KALBOS VYSTYMUISI. TEISINGA DIGANOZĖ IR VEIKSMINGAS GYDYMO METODAS

Eva MALACHOVSKA

logopedė, neurologopedė, oligofrenopedagogė

Torūnės Mikalojaus Koperniko universitetas

ewa1.malachowska@gmail.com

Teiginiai

1. Lemiami vaiko kalbos vystymosi veiksniai priklauso nuo priešgimdyminio ir pogimdyminio laikotarpio.

Kalbos vystymąsi lemia daugelis veiksnių, tai priklauso nuo individualaus vaiko raidos. Labai svarbus yra tinkama vaiko raida priešgimdyminiu ir pogimdyminiu laikotarpiu, kaip ir aplinka, kurioje vaikas auga. Nėštumas, gimimas ir aplinka, kurioje vaikas auga, turi įtakos kalbos vystymuisi. Valgymas, rijimas ir kvėpavimas taip pat atlieka savo vaidmenį.

2. Vaiko kalbos vystymosi etapų žinojimas leidžia veiksmingai diagnozuoti kalbos neišsivystymą.

Tinkamas vaiko kalbos išsivystymas turi įtakos bendram asmenybės vystymuisi. Vaikas suvokia pasaulį per kalbą, mokėdamas kalbėti jis gali išreikšti savo pastebėjimus, jausmus ir norus. Tik tinkamas įprastų vaiko kalbos vystymosi etapų žinojimas gali padėti nustatyti kalbos neišsivystymą ir jo laipsnį.

3. Kalbos neišsivystymas nėra diagnozė – statistika, simptomai ir priežastys.

Kalbos neišsivystymas nėra diagnozė – tai sutrikimo, kurį gali lemti įvairios priežastys, nustatymas. Vaikai, kurie pradeda vėliau kalbėti, mažiau guguoja ir reaguoja į aplinkos garsus. Kai kurie vaikai būna mažiau judrūs.

Lenkijoje kalbos neišsivystymas diagnozuotas 60–70 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų.

4. Gydymas priklauso nuo kalbos neišsivystymo priežasties.

Gydymas priklauso nuo kalbos neišsivystymo priežasties. Veikimas yra dvejopas: farmakologinis ir skatinantis korekciją. Jo tikslas yra išmokyti vaiką daryti tai, ko jis nemoka, arba patobulinti ar pakoreguoti netinkamai susiformavusią funkciją. Gydyimo tikslas yra skatinti kalbos vystymąsi, gerinti kalbos funkcijas, formuoti kalbą ir skatinti kalbėjimą.

5. Metodai, naudojami vystant vaiko kalbą, turi įtakos gydymo veiksmingumui.

Kalbos terapijos metodas priklauso nuo sutrikimo priežasties. Tinkamai parinktas metodas skatina vaiko kalbos vystymąsi. Kalbos terapijos metodų tikslas yra pagerinti pakenktas funkcijas, kad būtų sužadinta „smegenų veikla“, sustiprinti gydymo veiksmingumą ir pagreitinti laukiamą rezultatą.

6. Jausmų vystymasis turi įtakos bendravimui.

Jausmai atlieka svarbų vaidmenį bendravimo procese. Vaikas ima bendrauti su išoriniu pasauliu neverbaliniais signalais – ašaromis, šypsena ar prisilietimais. Jutiminiai sutrikimai turi įtakos bendravimui arba jo nebuvimui.

7. Vertinimo priemonių pasirinktis yra labai svarbi, norint gauti patikimas pilotinių tyrimų išvadas apie delfinų terapijos poveikį kalbos vystymuisi.

Atliekant pilotinius tyrimus buvo naudojami klausimynai vaikų su neišsivysčiusia kalba bendravimo įgūdžiams įvertinti ir klausimynas jutiminėms funkcijoms iširti.

8. Delfinų terapija pagerina bendravimo įgūdžius ir jutiminių funkcijų vystymąsi.

Atlikti pilotiniai tyrimai suteikė patikimų įrodymų apie tai, kaip delfinų terapija pagerino sutrikusios raidos vaikų, įskaitant vaikus su neišsivysčiusia kalba, bendravimo įgūdžius. Klausimynuose ir apklausose, kurias pildė vaikų tėvai delfinų terapijos seansų metu ir po jų, apstu pastabų apie pagerėjusius vaikų bendravimo įgūdžius ir jutimines funkcijas.

GYVŪNŲ TERAPIJOS SEANSAI ASOCIACIJOJE „ESPERANDO“, BAJA MARÉ, RUMUNIJA

Danielius FILIPAS

Asociacijos „Esperando“ generalinis direktorius

office@esperando.ro

2008 m. „Esperando“ kartu su 4 partneriais iš Italijos, Vengrijos ir Turkijos dalyvavo įgyvendinant gyvūnų terapijos projektą „Grundtvig“. Šis projektas mus išmokė, kaip taikyti gyvūnų terapiją neįgaliems vaikams ir jaunimui. Tai buvo puiki patirtis!

Projekto įgyvendinimo metu rengėme gyvūnų terapijos seansus su žirgais ir šunimis.

Mes dirbome su vaikais, sergančiais cerebriniu paralyžiumi, turinčiais dauno sindromą ir raumenų distrofiją.

Iš pradžių žirgų terapijos seansai vyko Oradioje – apie 180 km nuo Baja Marės, vėliau Vengrijoje (Senteše) ir taip pat Satu Marėje (60 km nuo Baja Marės). Bet daugiausia terapijos seansų vyko šalia Baju Marės.

Šunų terapijos seansai vyko mūsų dienos centre. Mes turime labai gerų draugų, kurie ateina pas mus su šunimis ir dirba su mūsų vaikais.

Rengdami žirgų ir šunų terapijos seansus tikėjomės pagerinti gydymo, kurį atlieka fiziooterapeutai ir psichologai, rezultatus.

Šia veikla ypač džiaugėsi mūsų vaikai – o tai mums svarbiausia.

Dalyvaudami užsiėmimuose su gyvūnais vaikais buvo labai laimingi. Jie labai norėjo su jais dirbti net tada, kai atsisakė dirbti dienos centre su kitais mūsų specialistais! Jie mielai vaikščiojo su šunimis, bėgiojo su jais, juos glostė ir net mėtė

jiems daiktus silpnesne ranka, kuria jie naudojami itin retais atvejais.

Žirgų terapijos seansų metu pastebėjome, kad pagerėjo jų laikysena, jie visuomet stengėsi teisingai sėdėti ant žirgo. Jie ėmė geriau vaikščioti, lengviau ir greičiau atlikinėti tam tikrus nedidelius darbus, noriai bendrauti su treneriais, specialistais ir savo tėvais.

Gyvūnų terapijos seansai motyvavo vaikus. Labai dažnai vaikai pageidavo daugiau užsiėmimų su gyvūnais, todėl kai kurie tėvai dalyvavo privačiuose gyvūnų terapijos seansuose, o kai kurie tiesiog nupirko savo vaikui šunį.

Esame įsitikinę, kad gyvūnų terapija buvo naudinga visiems: vaikų būklė pastebimai gerėjo, jie džiaugėsi kiekvienu seansu; specialistai džiaugėsi matydami, kad žirgai ir šunys padeda jiems dirbti; tėvai džiaugėsi matydami savo vaikus laimingus ir aktyvius.

Nuo tada mes nuolatos ieškome galimybių, kaip pagerinti gyvūnų terapiją. Mes glaudžiai bendradarbiaujame su viena puikia šeima, laikančia žirgyną ir turinčia du žirgus, puikiai tinkančius terapijai. Prašėme žmonių, kurie augina šunis, ateiti su jais į mūsų dienos centrą ir padirbėti su mūsų vaikais – kiekvienas toks vizitas nudžiugino mūsų vaikus ir buvo jiems naudingas. Savo vaikams esame nupirkę keletą naminių gyvūnėlių, o keletą esame gavę dovanų iš kitų žmonių: jūrų kiaulytę, kanarėlę, kelis triušius (bet neketiname ties tuo sustoti!).

Manome toliau dirbti šioje srityje ir galbūt pasisamdyti kelis šios srities specialistus. Galbūt, kai jau turėsime nuosavą pastatą su sodu ir pakankamai vietos gyvūnams, apmokysime savo darbuotoją, kad jis galėtų dirbti gyvūnų terapijos srityje.

Mums labai malonu matyti, kad kitos organizacijos ir kiti žmonės pasinaudojo šia mūsų idėja ir dabar rengia savo vaikams gyvūnų terapijos seansus. Mūsų mieste veikianči Autistų asociacija šiuo metu rengia užsiėmimus su žirgais, kartais – su šunimis. Šiuo tikslu jie parengė kelis projektus. Daugelis tėvų mielai lankosi žirgyne, kuriame vyksta žirgų terapijos seansai jų vaikams su specialiaisiais poreikiais ar sutrikusia sveikata.

Mums svarbiausia yra tai, kad užsiėmimuose su gyvūnais mūsų vaikai jaučiasi labai laimingi. Jiems patinka jodinėti. Jiems patinka žaisti su šunimi. Jiems patinka myluoti bet kokį gyvūną. Pagerėja jų psichika, jutiminės reakcijos, nuotaika ir darbas. Už visa tai reikia dėkoti gyvūnams. Pagerėja vaikų gyvenimo kokybė, o tai mums svarbiausia, būtent to mes kasdien savo darbu siekiame asociacijoje „Esperando“.

Mes turėjome progą stebėti, kaip dirba profesionalai su gyvūnais Prancūzijoje, Jungtinėje Karalystėje, Italijoje, Ispanijoje, Vengrijoje ir Turkijoje. Mes turėjome progą plaukioti baseine kartu su delfiniais. Mes, suaugusieji, esame sužavėti gyvūnais ir jų bendravimu. Nieko nuostabaus, kad jais žavisi ir taip nori su jais būti mūsų vaikai.

Būdami su gyvūnais jie tampa kitais žmonėmis. Jie tobulėja visais atžvilgiais. O mums, tėvams, turintiems vaikų su negalia, džiugu, kad gyvūnų terapija ir užsiėmimai su gyvūnais pagerino mūsų vaikų gyvenimo kokybę.

Neabejojame, kad ateityje gyvūnų terapija ir užsiėmimai su gyvūnais taps svarbia gydyimo dalimi, o mes ją rekomenduojame visiems – ir sveikiems, ir sergantiems.

REPORTS OF INTERNATIONAL CONFERENCE OF ANIMAL ASSISTED THERAPY „INVISIBLE POWERS OF NATURE“ IN LITHUANIAN SEA MUSEUM ON 15.05.2014

The aim of the conference „Invisible Powers of Nature“ is to share international experience in the field of pet assisted therapy. Starting with 2013, Lithuanian Sea Museum started participating in PAT project (Pet Assisted Therapy: *Learning with them*) which is financed by Education Exchanges Support Foundation under Learning Partnership Program “Grundtvig”.

Activities of PAT project (Pet Assisted Therapy: *Learning with them*) are financed from the Lifelong Learning Program administrated in Lithuania by Education Exchanges Support Foundation and financed by the European Commission. All reports presented in the conference represent authors' point of view only, therefore the Commission is not liable for any use of information contained herein.

INTRODUCTION OF FAMILIAR AND NOVEL OBJECTS FOR *Tursiops truncatus ponticus*

Lifelong
Learning
Programme

Švietimo mainų paramos fondas

UNDER HUMAN CARE

Rūta Žilienė

Lithuanian Sea museum, Klaipeda Lithuania

Klaipeda University, Klaipeda, Lithuania

Fabienne Delfour

LEEC, Paris 13 university, France

Scientific studies on the welfare of marine mammals under human care are deeply needed to better respect them. Studies usually focus on various parameters, such as group composition, number of individuals, medical care or diet of these marine mammals. Nevertheless, more studies on individual and social behaviors of marine mammals are needed, for instance serious assessments of enriching programs.

During the present study 8 familiar and 14 novel objects were provided to 6 Black Sea bottlenose dolphins (*Tursiops truncatus ponticus*) in Attica zoological park once a day during their free time.

Preliminary results show a group interest for novel objects: the introduction of novel objects seems to enhance social behaviors. When not manipulating the objects, dolphins display visual interest towards the introduced objects. However this activity is mainly individual (not social).

To conclude, results are discussed in terms of effectiveness of enrichment programs and behavioral changes in the animals subsequent to the introduction of various objects.

ARCE PROJECT. DOG ASSISTED INTERVENTION AT SPECIAL SCHOOLS

Dr. Ana María RIAÑO GALÁN

¹ C.E.E. Dr. Fernando Arce/Asociación APETTECE

rianoam@gmail.com

Dog Assisted Intervention has become an important tool in education as it helps us to train our students with special needs, while improving their overall development. This is the reason why we try to develop it as a working methodology complementary to our teaching. The intervention in the speech therapy and physiotherapy departments of our center, as well

as the training of students in post-compulsory programs as technical assistants in the handling of the dogs, represent the three reference axes of the project presented here. Animals that help in the rehabilitation process in a Specific Center. The degree of motivation, attention and concentration of the students during the sessions has gone in crescendo while Suri and Nala (our furry co - therapists) have been gaining prominence throughout the course. If we add to this the high interest showed by other social and educational institutions inside and outside the Autonomous Community of Cantabria and the media coverage a promising future in this emerging field in education seems guaranteed.

For several courses in Fernando Arce's school there have been different experiences in which animals have had their role. So, there have been classes in which fish, turtles and birds have had their moment as pets, not forgetting the hippotherapy sessions, which periodically have been developing for several courses, or the inclusion of some dogs in the development of certain group activities.

This encouraged us to develop at the school the animal-assisted interventions more formally from the year 2013.

The OBJECTIVES to attain throughout the year were mainly:

General Objective:

Improving the quality of life of clients using dogs as a tool and channel to support the work of professionals in the center.

Specific Objectives:

They have been marked by specialists for each of the clients involved. But all of them are intended to:

- Encourage physical activity.
- Improve cognitive stimulation.
- Work " sensory stimulation.
- Work " the control of emotions.
- Strengthen affective and playful communication.
- Promote leisure time.
- Promote the use of conversation, favoring the expression of emotions and memory usage.
- Establish relationships of solidarity, compassion, love, friendship, loyalty, affection, tolerance, trust, and responsibility, among others.
- Reduce stress, fear, and depression.
- Encourage respect for difference and teamwork.
- Improve verbal and nonverbal communication.
- Foster autonomy.
- Improve self-esteem and self-confidence.
- Observe and record individual and group behavior based on the relationship with pets.
- Make fun activities to promote child - pet bond.
- Use pets as an educational resource.

The dog assisted intervention project was developed at different stages. Initially it was presented to the school management, and approved at the faculty meeting and school council. The professionals involved (speech therapists and / or physiotherapists) and together with their tutors performed the selection of the clients and put them into groups to define the needs of each client and proceed to intervene with them to become more effective

At the same time, they have provided working goals for each of the clients. Each session was designed in advance by an expert ATT based on the clients experiences in previous ones, the contributions of professionals working directly with them and the objectives established goals. Throughout the implementation process of the project an attempt has been made to analyze the evolution of the participants, trying to see if the type of activities designed met the objectives.

The structure of the sessions was basically: Presentation / Central activity around a theme / Farewell. After each session, technicians and assistants produced a memorandum, as well as a small internal assessment by the therapy team in order to check whether the methodology used was adequate, if the proposed activities have met the targets, and checking to what

extent the activity is contributing to improve the quality of life of the participating students.

The evaluation process has used the following instruments and parameters:

- Direct observation of the development of activities and the degree of achievement of objectives.
- Recording of video and photographic sessions.
- Actual progress of users who follow the project.
- Level of overall satisfaction with the results and possibilities of continuity.
- Improved ability to focus and relax and decreased anxiety and stress of users.
- Assessment of the user experience improvement in its intrinsic and extrinsic motivation.
- Attitude of improvement in aspects related to fine motor skills and coordination.
- Development of autonomy habits towards animal care.
- Improved communication and communicative intention.
- Positive and respectful attitude toward others.
- Improved social relationships between students and animals.

All objectives have been worked through various activities that have been tried to be adapted to the possibilities of users. These activities have been proposed seeking the greatest degree of adjustment to the characteristics, tastes and motivations of each participant. Likewise, the tasks have been raised gradually, giving the students that what was within their interest to achieve targets set for them.

Examples of activities undertaken:

- Previous activities of approaching dogs (learning their names, approaching them, touching them, applying and removing their belts, harnesses, overalls...).
- Short walks with the dog in order to increase confidence, avoid fears, and gain autonomy...
- Identify body parts of dogs.
- Work quantities through hoop games, with dice...
- Imitate the dog's movements.
- Issue simple commands for the dog to locate and match objects.
- Memory exercises such as searching for clues.
- Games with wooden tiles and word construction using those tiles, brought by the dog either voluntarily or attached to their breastplates.
- Building puzzles, obtaining pieces after the student overcomes obstacles with the dog.
- Symbolic games with figurines brought by the dogs.
- Troubleshooting contextualized in activities previously conducted in circuits in the session with dogs.
- Troubleshooting in the context of the circuit activities previously carried out in the session with dogs.
- Relax sessions massaging dogs with sensory stimulation objects.
- Relax sessions petting and clothing dogs.
- Training sessions.
- Drama activities: recreating life experiences using the pets.
- Dog puzzles.
- Dog word games.
- Sensory stimulation games.

Throughout the whole year video sessions are being collected and are being analyzed to include it in an investigation. It is too early to draw conclusions. However, these activities are generating a lot of media coverage, in the press, as well as in the radio, television, and through seminars, lectures, conferences...

It is too early to draw conclusions quantitatively but qualitatively we can advance that the interest generated by this project in the educational community as well as the high level of student motivation encourages us to move forward. Likewise, the dog starts to consolidate itself as a new resource to consider in the teaching methodology in the field of special education. We can conclude that these four-legged co-therapists have given us a new way of understanding education and they have offered us their paw to work in the same direction, we just have to follow their footprints.

EQUINE ASSISTED THERAPY AND LEARNING IN NATURAL ENVIRONMENT

Hele ALUSTE, Sven ALUSTE

Equilibre NPO

Koordivillage, Roosna-Alliku parish, Järva county, 73212

hele@myyri.ee, sven@equilibre.ee

Equilibre NPO is a social enterprise created 8 years ago to develop two main fields:

- equine assisted therapy
- natural building and sustainable lifestyle.

Both branches support and complement each other. Introducing and practicing two fields at the same place raises interest in a greater number of people and provides therapeutic atmosphere for all activities through natural surroundings and close contact with animals.

Riding therapy has been provided as service in Estonia since 2007 after Finnish professionals trained our first therapists. Today there are approximately 20 riding therapists in Estonia, mainly physiotherapists. During last six years Equilibre has been developing the psychosocial approach of riding therapy. Since 2010 it has been done in cooperation with the rehabilitation team of Järvamaa hospital, offered as a psychological counseling or psychotherapy with the help of horses.

Hobukooli Park is the place where our activities with horses take place. It is located in the middle of Estonia, 1h drive from most of the bigger cities. There are more farm animals included in work beside 8 horses and 4 ponies, including don-

keys, rabbits, chicken, cats and dogs. They all serve the cause as friendly companions for clients who need the time to adapt with animals. Natural environment provides retreat and rejoins human and nature.

All three levels of Animal Assisted Interventions are represented there – Animal Assisted Activities (different group activities for children, people with special needs etc), Animal Assisted Learning (practical courses in self-development, teambuilding and leadership) Animal Assisted Therapy – horse assisted counseling and psychotherapy. Target group is wide and age of the clients can differ a lot.

With last 8 years the area of the Hobukooli Park has been slowly growing, place has been planned and built according to Perma culture Principles. Today there are 30 hectares of land, private forest routes and big pastures for horses. All houses are from natural materials, most of these are from straw and clay or out of reused wood Practical environmental education for pupils, students and teachers has been provided in the Park over last years.

Production of educational kits for schools - “Home from Earth” and “Ecokit” – is one of the activities in the Park. Sustainable education, traditional natural building, usage of renewable energy and natural water cleaning issues are integrated in these Kits.

Today the Park itself promotes today natural building techniques and sustainable solutions and the place has been used as site for experiential learning for Järva Vocational school and University students from Tallinn and other pupils from Estonia.

ON THE RIGHT WAY ON HORSEBACK

Iren PITI

On the Right Way on Horseback Foundation (JoUton-LohatonAlapitvany)

iren.piti@gmail.com

Millions of years ago, when horse was dog-sized, man chose them as companion because of their vigilance. Many, many years later, horses increased in size, and as such became able to carry heavy loads. Then one day somebody got on its' back and that was the start of the history of horse riding. For a long while it only served as a mode of transportation, however in the 20th century with the quick technical development this role started to lose its former importance. It did not lead to the end of horse riding but rather opened the way for new „uses” such as recreation and healing. Therapeutic use of horses started to spread under a growing number of continuously improving methods.

Our organization, On the Right Way on Horseback works mostly in the field of riding therapy. Riding therapy is a therapeutic method that is used to prevent, to cure, to develop as well as to educate people with special needs. During the lesson the vestibulation-system has a permanent stimulus, having extensive contacts with the central nervous system which stimulates and improves its' operation. However the main point of this method is the effect of horse riding on the patient's body, it includes all riding related activities, such as cleaning and preparing the horse. The therapy should be personal, worked out based on the challenges, the development needs the patient faces. Lessons can be both individual and in group.

This nonconventional therapy has been used as a professional method for more than 10 years in my country. Specialists need to hold specific qualification. Education includes theory and practice too. Therapists also need to be qualified and experienced in the different types of challenges the patients may have.

In my lecture I describe the different fields of horse therapy specially focusing on the Hungarian way of making it and the related national regulation.

Fields: Hypotherapy, special needs riding and vaultin, horse-assisted psychotherapy, recreation, parasport.

Hypotherapy is a physiotherapy treatment for the neuro-physiological system for physically handicapped people. The therapist or a helper leads the horse, whilst the patient sits on it. The horse walks at 90-110 steps per minute, the rider has the same amount of movement-impulses acting on her or his spatial column during this time. This movement acts on the riding therapy via the spine.

Specialists doing hypotherapy have to hold a degree in physiotherapy and a postgraduate in riding therapy.

Special needs riding and vaulting which incorporate riding and contact with the horse, has a complex effect which helps to improve and educate the riders. The specialist has to have a degree as a special needs teacher and a postgraduate in riding therapy.

(Photo: FerencVidovics)

(Photo: FerencVidovics)

(Photo: Judit Vég

Horse-assisted psychotherapy takes place in the triangle of the horse, the patient and the therapist, where the horse facilitates the therapeutic process as a co-therapist. Specialists are psychiatric therapists holding a postgraduate degree in horsetherapy. This method is used to deal with depressive, distressed, addictive people, children with autism, behavior, concentration, affection problems and hyperactivity.

“WHY THE DONKEY?”

PhD. Ivano SCORZATO

C.I.A.O. “La Tela di Carlotta”

Centro Interventi Assistiti con gli Animali Olistico, Italy

ciao.lateladicarlotta@gmail.com

The donkey is very different from the horse even though both descend from the same ancestor, in terms of physical and behavioral.

The donkey is an animal that with its “stay” can slow down the escape mechanism of the person in front of him. It does not intimidate with his size and at the same time it is not intimidated by the other. Its availability calls back availability or at least focus on the “here and now”.

The donkey is an animal very close to the man for its affection, the depth of the communication on the emotional level, the intensity of the relationship it offers, its quality of quietness, patience and docility.

Strongly empathetic animal: large head and large eyes, characteristics that remain in the adult donkey.

Relational and body impact for its size, for the softness of the hair, the heat of its body and its great inclination to be touched and stroked all over its body.

This makes it particularly suitable for individuals with affectivity disorders, personality cognitive and social disorders, children with anxiety stress and acceptance (also related to the physical appearance) problems.

Many are the characteristics of the donkey that are helpful in the interventions; these features make it particularly suitable for therapeutic and relational work, because it offers security ensuring quietness and slowness of movement, patience and availability, looking for physical contact and proximity, it needs to be touched and involved.

The activities where it has a leading role, are addressed to people who have special needs in the emotional-relational, affective sphere, people who have lost their self-esteem, socially disadvantaged and with physical and / or psychological disabilities.

At the base of everything is the relationship between man and animal.

In this light the donkey serves as a mediator in the early stages of growth, enriching the sensory and emotional area and stimulates the organization of psychic structures.

The contact with the donkey “forces” the person to improve his/her attention and reaction spans accompanying him/her to recognize what is different from himself/herself.

The activity with the donkey helps us to recover an authentic, simple and deep communication, based on the body, the spontaneity, the game.

The report presents the case of Mark, 13 years old, with severe mental retardation with behavioral disorders and how the activity with the donkey was able to achieve important goals.

EFFECTS OF THERAPEUTIC HORSEBACK RIDING ON HUMAN BODY

Jurgita RUTKIENE

simonyte.j@gmail.com

Agnė SAVENKOVIENE

agne0513@gmail.com

Šiauliai University

Hippos is a word of Greek origin meaning "a horse". This is a horse's movement in a three-dimensional space (up and down, forwards and backwards, to the left and to the right): movements of a horse's hips, pelvis and limbs provoking rider's movements of a kind. Horses and their movement provide new possibilities of movement and cognitive functions for psychomotor skills of people. The effect of riding is multifunctional, therefore it is difficult to mark out a single effect or benefit. After therapeutic riding sessions, positive changes in physical and psycho-emotional status are noticed.

Therapeutic horseback riding is utilisation of a horse's possibilities for rehabilitation, pedagogical and sports purposes for people with various illnesses and/or disabled people in the fields of orthopaedics, neurology, psychiatry, special education and parasport. The main purpose of this therapeutic method is to maintain physical, psychical or social skills of people and to acquire new competences and/or experience.

The types of therapeutic horseback riding:

Rehabilitation: classical hippotherapy, hippotherapy and equine-assisted psychotherapy.

Education: riding therapy, special riding or vaulting.

Sports: carriage driving and horse racing.

Effect of horse movements. Three sensory systems are being stimulated: vestibular, visual and proprioception. For people with neurological disorders horses provide possibilities to learn movements due to constant and repetitive movements of pelvis and body. The rate of movement impulses communicated to a rider makes 90-100 impulses per minute.

Horse's movements mimic human gait. When a horse is moving, a human body is forced to move accordingly into different directions and with different rhythm or speed due to constant and repetitive three-dimensional movements during riding.

Rider's and horse's interaction. A certain body fixing scheme is being formed when riding a horse. When a body is maintained in a vertical position, a coordination system and activity of pelvis and back muscles play a significant role.

A proper choice of a horse is very important. Depending on the rhythm of a horse's gait, it is possible to stimulate human proprioceptors and to increase the muscle tone or to reduce the muscle tone by limiting the speed of stimuli of information from proprioception.

Horses arouse positive emotions. Touching a horse, different horse colours, specific smell and sounds of hooves stimulate various body systems (motor, proprioception, vestibular, sensory and psychic). Therefore therapeutic riding provides psychological, educational and social benefits, apart from a physical one.

Taking into consideration the age of individual patients it is possible to establish different therapeutic or educational goals. Due to different positions applied during therapeutic riding sessions, it is possible to stimulate the development of children's motor skills, to teach them how to make support with arms, to roll over, to crawl, to creep or to perform more complicated motor functions. Therapeutic riding is advantageous for elderly patients as well as it stimulates physical and social activity, improves emotions and gait and reduces the risk of falling down.

DOG ASSISTED INTERVENTIONS IN ESTONIA. CHALLENGES AND POSSIBILITIES

Maarja TALI

Member of the board

The Estonian Assistance and Therapy Dogs Association

teraapiakoer@hotmail.com

The Estonian Assistance and Therapy Dogs Association was founded in 2008. Until 2014 the association united people interested in therapy dogs.

Last year was the turning point for both the organization and for dog assisted interventions in Estonia in general. After radical reforms the association represents solely professional therapist, health organizations practicing in the field and certified therapy dog teams.

Whilst developing our system and infrastructure we have researched numerous systems applied around the world to adopt and adapt the most suitable aspects for Estonia.

Due to our Soviet past we still, after 25 years of re-independence and joining the EU, face many obstacles and misconceptions in the field. Our pet-keeping culture is in transition. Today the general view in Estonia is that the dogs sole purpose is either to be a guardian of our property or to serve as companion “pocket dog” substituting babies. We have transitioned from Soviet mentality to Western media influence zone. Unfortunately neither extremes take in count the welfare and needs of dogs. Dogs are not regarded as animals and sadly Estonian law doesn’t support any paradigm change in this regard.

This widespread attitude doesn’t support implementing rules and practices in dog assisted interventions that clearly state and consider the needs of the animal participating in such processes. Discussing measuring the stress of working dogs in interventions and the need to address the issue with care and consideration is difficult when society as a whole is not ready to acknowledge their rights and needs.

Additionally, our practices to train and communicate with dogs are changing. Currently we see many contradicting methods and theories in use.

Estonia as a *de facto* bilingual (Estonian and Russian) country also needs to consider that most literature in Russian uses the term “canistherapy” referring to the dog as “dog-therapist”. In English, where the dog is never referred to as the therapist, the terms “dog assisted interventions (AAI)”, with its subdivisions “dog assisted activities (AAA)”, “dog assisted learning (AAL)” and “dog assisted therapy” are used. This presents us with our greatest challenge to develop a comprehensible vocabulary accurate and understandable both in Estonian and in Russian that could be used simultaneously.

All the challenges mentioned above are also great opportunities for change if well thought through and constructive. We have an opportunity to use the knowledge and best practices from different countries and in doing so to create a well-rounded and effective system of dog assisted interventions which could give the best professional care and consideration to all participating parties and would fit well with our healthcare needs and standards.

By modernizing and developing The Estonian Assistance and Therapy Dogs Association, and by re-defining our goals we also aim to have a more general impact on the Estonian society – to help shift some engrained perceptions and to lay a foundation for contemporary and scientific approach to how all dogs are viewed and treated.

DOG ASSISTED THERAPY OF “LINKSMOSIOS PĒDUTĒS” IN KLAIPĒDA: BEGINNING AND FIRST RESULTS

*Natalia ZUKHBAYA, Laura AŠIROVIENĒ,
Public Institution „Linksmosios pēdutēs“
craftybengal@gmail.com*

Our involvement in dog assisted therapy started rather unusually – our goal was to help animals, not people.

While working in a nursing home for animals we noticed that a person’s interaction with an animal could be quite complicated, including his/her communication style. Usually animals that turn up in our nursing home have experienced a lot of negative emotions due to human activity. A dog is usually treated like a thing or a toy that could be deserted, left outside or simply thrown out. In order to change such attitude towards pets we started a long educational journey. First of all we worked with children and taught them how to take proper responsibility. While observing reaction of children and grown-ups towards dogs we noticed that such interactions have a positive effect.

Later on we started thinking about wider activities in the sphere of dog assisted therapy. So we decided to offer our services for schools, day care centres etc., where children with special needs are taken care of and educated. Demand for such services was huge, institutions kindly accepted our idea. Thus institutions started inviting us for dog assisted activities. These activities were conducted in accordance with the established specific goals. Activities were conducted individually and in groups. First trial dog assisted activities showed that it is possible to start recording results by collecting data from parents and professionals.

Dog assisted activities were conducted in cooperation with the following institutions: Klaipėda Special School and Multifunctional Centre “Svetliačiok”, Klaipėda “Medeinė” school, Klaipėda kindergarten “Sakalėlis”, Klaipėda kindergarten “Vermė”, nursing home for babies, Klaipėda nursing home for babies with impaired development and nursing homes for children “Smiltelė” and “Danė”. Also, dog assisted activities were arranged for grown-ups in Klaipėda nursing home and budget institution “Klaipėdos lakštutė”.

Data collected during the sessions of dog assisted activities for children with special needs showed improvement in the following spheres:

- social (interaction, communication, ability to make a contact, self-control);
- physical (development of motor skills, balance and other physical skills);
- psychological (expression of emotions, development of language skills, improved concentration, etc.).

“Linksmosios pēdutēs” continued its activities and in 2013 decided to standardize these observations and to register clients’ changes in order to understand real changes related to the method specifically prepared for dog assisted activities. We started cooperating with Klaipėda University scientists and worked in accordance with the experience accumulated in the field of dolphin assisted therapy and the selected play-related method. We started delivering group and individual activities. 628 clients have already participated in group activities and 17 clients - in individual activities. 170 individual sessions and 181 group sessions were arranged.

In 2014 the first scientific article “Introduction of dog assisted therapy in Lithuania: case study” was prepared and published (authors: - B. Kreiviniene, N. Zukhbaya and L. Aširovieni). This article reviews individual achievements in the field of individual dog assisted therapy. Results of the research revealed that during the sessions of dog assisted therapy a child’s social development, language skills and cognition improved. Also, dog assisted activities had positive effect on a child’s emotional world – only positive emotions prevailed during sessions.

A client interacting with an animal creates a special bond, better accepts environment, develops senses and concentration and more easily socializes with his/her peers, teachers and parents.

In the meantime dog assisted therapy is not legally recognized in Lithuania because of absence of regulation mechanism, lack of scientific research, absence of standard methods related to dog selection and tests and absence of methods applied for work with clients.

THE INFLUENCE OF DOLPHIN ASSISTED THERAPY ON THE DEVELOPMENT OF SOCIAL AND COMMUNICATION SKILLS

Ph.D. Oksana DĄBROWSKA

Head of Dolphin Assisted Therapy Project in FUNDACJA “DOBRA WIOSKA”

(“Good Village” Foundation), Warsaw, Poland

oksana@dobrawioska.pl

Our foundation’s Dolphin Assisted Therapy program has been successfully applied since 7 years according to the original method I have developed on the basis of two dolphinariums in Turkey: Adaland, Kusadasi and Sealanya, Turkler. Every year we provide the program to almost 120 families from Poland, Russia, Germany, England and further countries. The program is under scientific research. As an author of this method I am developing the research which focuses on improving social contacts and communication competence as well as the speech of children with mental impairment.

Within the framework of Dolphin Assisted program conducted by Foundation “Good Village” our specialized therapists (psychologists and pedagogues) work with children who reached 2 years of age and have developmental disorders. Most common disorders of our proteges are infantile autism, genetic disorders and cerebral palsy. During the two week therapy participants take 10 sessions of dolphin assisted therapy, each lasting 25 minutes and additionally 10 hours of group sessions (art-therapy, family therapy, group integration, relaxation) designated for parents, children and their siblings.

In the method realized within the Foundation’s program the primary focus is on building close relations between the patient and dolphin by means of the therapist implementing elements of interactive play. By involving each patient’s family members we prepare therapeutic strategy in such way to stimulate development of that child through individually prepared set of games and exercise from wide range of exercises and possible for the patient to perform. The compulsory part of therapy is relaxation combined with the influence of natural dolphin’s sonar. If possible the patient’s position should be on the back with his/her head in the water close to hydro-locator, situated in the forehead part of dolphin’s head.

Dolphin Assisted Therapy positively influences multiple spheres of functioning of children with mental impairment, whereas during the research that is being conducted we focus on communication competence improvement of these children.

Positive effects in multiple spheres of functioning together with communication competence improvement have been noted in over 500 questionnaires filled by parents and the protocols filed by the therapists working with children. Together with other specialized therapists from the Foundation and under professor Chuprikov’s supervision I am conducting the research, which fulfills all the requirements and scientific norms.

For many years we noted an improvement in communication and social contacts in most of cases after dolphin therapy course.

That changes are manifesting like:

- The growth of interest in social contacts, the emergence of new, more advanced forms of social contact (eg.: interest in peers, interest in new people, interest in public events, manifestations of empathy)

- The emergence of new words or new language skills noted
- Improvement of concentration, which is the basis for all social action
- Improvement in the regulation of behavior (including reduced aggression, increased motivation, or at least the patience to participate in the classes)

We started research program with speech therapists from Poland Ewa Malachowska and Malgorzata Konczanin at 2013. The research is supervised by professor Anatolii Chuprikov from Medical Academy in Kiev in Ukraine, who is the scientific consultant in the group of 7 NEMO dolphinariums in Ukraine. First results are very efficient.

Dolphin therapy carried out according to the method brings positive changes in the functioning of the sensory systems. Improves visual perception, which is shown to improve the recognition of objects in the field of vision, improve the ability to sort items by their size, color. Improving the functioning of the auditory perception is shown to improve memory signals: - improvement in the area: the well-known signals. Better functioning tactile perception, smell, flavor perception, proprioception, perception of body movements.

We have studied and justified in general statement of principle that dolphin therapy stimulates and positively contributes to the development of the child (the patient at all) the skills of social interaction and communicative competence through a natural interactive game with the dolphin, which subsequently transferred to the relationships with other people in the community and thus contributes not only to the successful treatment but also productive of social adaptation of the child (patient).

In particular, we analyzed and evaluated various aspects of communication skills, including:

1. Reaction of the child to his name;
2. Hearing reaction;
3. Interaction;
4. Ability to signal their needs and interests;
5. Features of the development of speech

In all of these areas we noted better functioning.

It is also observed that the efficiency of the dolphin is significantly increased in the event that it is logically complemented by other creative methods of therapy of patients. It is an art therapy, sand therapy and other treatments receiving increasing development and distribution.

Upon the finalization of the research we intend to present to the international society the proof for effectiveness of dolphin assisted therapy. This is highly important to all organizations providing the programs based on Dolphin Assisted Therapy, as despite the popularity of this method worldwide there's still inefficient amount of proof for it's effectiveness.

EFFECT OF PHYSICAL EXERCISES ON CHILDREN WITH AUTISM

Deividas ŽADEIKIS

Kinesitherapist

of Lithuanian Sea Museum

d.zadeikis@muziejus.lt

The number of children with autism is constantly increasing all over the world. Unfortunately, this complex disorder of development occurs in Lithuania as well. Various therapies, behavioural interventions and other methods are applied for such children that bring about substantial improvement to their quality of life and/or development. Autism is characterized by social impairments, behavioural and communication difficulties and delay in development distinguished by lack of communication, absence of social interest and restricted, repetitive and stereotyped patterns of behaviour. Scientists are not certain about what causes autism, but it is thought that such disorder of brain development is caused by gene mutation or rare forms of interactions of genetic changes. A lot of specialists around the world are trying to comprehend the roots of that insidious disorder and to influence further development of children with autism in most unique ways.

One of such ways is dolphin assisted therapy. Therapeutic assistance for children with various disabilities and disorders is provided in a recently established Dolphin Assisted Therapy Centre in Klaipėda. Though the idea of dolphin assisted therapy occurred long ago, its putting into practice required some time. On 15 April, 2013 the program of dolphin assisted therapy in Lithuanian Sea Museum was officially approved as a method of wellness by the Ministry of Health of Lithuania (hygiene norm HN 133:2013). This is for the first time in Europe, when dolphin assisted therapy is regulated by the documents of the Ministry of Health. It is a very significant recognition for the practical activities of dolphin assisted therapy and for further development of scientific research. In this document dolphin assisted therapy is described as the program of psycho-emotional and physical development, i.e. dolphin assisted therapy includes a new constituent – physical rehabilitation and improvement of client's skills through physical exercises with the help of dolphins.

Dolphin assisted therapy includes a combination of psycho-emotional and physical development programs to be applied by professionals and trainers so that children with autism could experience more positive emotions and fullness of life. Activities in Dolphin Assisted Therapy Centre designated for children with autism are complemented by other methods of therapy, such as music therapy, art therapy, sand therapy, playing therapy, relaxation, sensory integration and kinesitherapy.

Physical training program in dolphin assisted therapy is described as a method of kinesitherapy for a client provided by a kinesitherapist of Dolphin Assisted Therapy Centre working in accordance with an individual program specifically designed for a client taking into consideration his/her needs. Participation of children with autism in physical activities may be complicated because of client's poor motivation, lack of professional's knowledge, impossibility to plan and systematically implement physical exercises due to a changing client's condition, etc. But if dolphin assisted therapy and methods of kinesitherapy are combined, it is possible to achieve better rehabilitation results. When a physical training program is applied, it is significant to adapt and arrange necessary environment for such children. Dolphin Assisted Therapy Centre is a place where due to psycho-emotional effect when communicating with a dolphin, a child with autism experiences the so-called "ice-breaking" function that improves communication, develops self-confidence and arouses positive emotions. The development of these fields is very important for further help in a kinesitherapy hall. Purposeful kinesitherapy may stimulate better behaviour and reduce the frequency of improper behaviour.

Children with autism have poor muscle tone or kinesthetic sense disorders; in other words, it is difficult for them to perform coordinated movements, to distribute strength and to maintain the selected direction and/or speed. In rare cases it is manifested by vestibular disorders due to which a child with autism can perceive the changes of the position of his/her body in space. If this is the case, a physical training program is very useful not only for the improvement of a child's physical

condition, but for the development of his/her emotions, self-confidence and motivation as well. Kinesitherapist's task is to create or restore the client's muscle tone and to develop his/her motor skills and mobility. A swimming pool is very useful for that purpose. When being in water, body's weight is neutralized, therefore a child performing movements with water resistance can shape his/her stance and restore movement functions. A different environment, including training in water, has a specific effect on a child, therefore swimming should be stimulated and developed at the same time when applying the program of kinesitherapy. During swimming a great number of physical properties, necessary for the development of physical and psycho-emotional condition, are improved, i.e. motor skills such as coordination, reaction span and balance, as well as muscular strength and development, endurance and flexibility. Though autistic child's characteristics may be functionally inactive, they can change during the stage of development, adaptation and training.

METHODS, POSSIBILITIES AND NECESSITY OF THERAPIES FOR CHILDREN WITH EMOTIONAL AND BEHAVIOURAL DISORDERS

Aurelija KASPARAVIČIENĖ

Head of the Department of Educational Assistance and Consultations

of Švėkšna Special Education Centre

a.kasparaviciene@gmail.com

Švėkšna Special Education Centre for children with emotional and behavioural disorders was founded by Special Education and Psychology Centre within the framework of project of 2012 "Development of educational forms for/of children with special needs. Stage II. Reorganization of special schools and establishment of special education centres". About 80 children continuously live and learn in the Centre during a school-year. Children are admitted to the Centre during a whole term of a school-year (if vacancies are available in the class). Short-term consultations (from 1 to 10 days) are provided in the Centre which could be extended up to 30 days, if required. A child could be educated in the Centre if recommended by specialists and if parents agree. The Centre provides external methodical assistance for children's parents, legal representatives, educators and/or other specialists.

Some of the typical behaviours of children with emotional or behavioural disorders include: repeated truancy, disturbances during lessons, frequent refusal to obey teachers, bullying, frequent temper tantrums, aggression, lying, stealing, tendency to use drugs, inadequate self-esteem, self-injury, suicidal tendencies, etc.

Various methods of therapy are applied in Švėkšna Special Education Centre for children with emotional and/or behavioural disorders, including music therapy, art therapy, sand therapy, dance and movement therapy, water therapy and remedial gymnastics. The therapies applied in the Centre are alternative to medical treatment.

Sensory integration makes the integral part of therapies (infinity tunnels, bubble pipe, lighting fibres, star-lit carpet, wireless controller with 8 colours, "super solar 100C", Fi LED lantern, light source, mirror ball, projector "star-lit sky"). A water bed with integrated massage and sound system is used in the Centre as well.

Therapies and sensory integration could be applied not only for children with emotional and/or behavioural disorders, but also for children with psychological disorders, disturbed motor skills, neurological disorders, autism, attention deficit and hyperactivity disorders, depression, chronic pain, etc.

Therapies stimulate children's senses, improve relationship and reduce anxiety, attention deficit, aggression, etc. When applying therapies and sensory integration we notice that they help children to get rid of oppressive thoughts, stimulate emotions and arouse certain associations or images, therefore children relax and willingly and frankly talk with the specialists working with them. Children learn how to adequately respond, properly behave, regulate their condition, concentrate attention and control emotions, behaviour and motor skills. Besides, it is easier for therapy specialists to identify a child's emotional status and to plan their work accordingly.

THE EFFECT OF BREATHING AND SWALLOWING ON THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC COMPETENCIES – CONTEMPORARY METHODS OF THERAPY, DOLPHIN ASSISTED THERAPY

Ph.D. Małgorzata KONCZANIN

Speech therapist

Head of the Commission for Cooperation with Media

and Foreign Countries of Polish Speech Therapists Association

Ad Verbum Centrum Terapii Mowy i Dysleksji , Warsaw ,Poland

Centrum Medyczne NSZOS , Olsztyn, Poland

malgorzata.konczanin@gmail.com

The aim of this article is to draw attention to the shaping of child's linguistic competencies, which affect the whole life of an adult. In order to participate in linguistic communication, a person has to possess certain competencies and skills. A linguistic competency is subconscious knowledge about creating grammatically correct and logical sentences. It is conditioned by mastering a linguistic system (code) on its three levels: phonological, morphological, and syntactic, while some skills, at least the ones which assume the form of realisation skills, do not appear without previously acquired competencies. The author concentrates on contemporary methods of therapy, which eliminate the breathing and swallowing dysfunctions. A proper swallowing and breathing action has a significant effect on the development of linguistic competencies. Among the innovative therapeutic methods she distinguishes the NDT-Bobath method (Neurodevelopmental Treatment – NDT) and Dolphin Assisted Therapy.

30 children with cerebral palsy, infantile autism, genetic disorders, by the standard intellectual with heart defect, participated in the research in Ukraine, Turkey (2013-2014). I am developing the research which focuses on improving contacts and communication competence as well as the speech of children with mental impairment.

DAT is contemporary method of therapy which eliminates breathing and swallowing dysfunctions. The research results are important in developing speech.

SUMMARY

1. The interpersonal communication

The conception of interpersonal communication was researched by many Polish and foreign scientists like B. Dobek-Ostrowska, A. Antoszewski, S. Mika, E. Tierney.

2. The notion of linguistic competence

This chapter has referred to linguistic and communication competence.

According to the generative and transformative Chomsky's theory the linguistic competence is the knowledge about abstract language regulations responsible for as well speech as understanding.

There are four main ideas in the Chomsky's theory

- creativity
- grammar
- acceptability
- interiorization

Communication competence is the knowledge of the language use in the social group.

3. The motor skills and speech development of a child

The motor skills and speech development are interdependent. The phase of coo is accompanied by the phase of head raising, the phase of babbling takes place together with the phase of sitting. The period of expression is tied to body vertical phase, and independent standing up and walking go on together with playing with toys. I have confirmed the words of E. Minczakiewicz that „ language abilities of a human and also a child with birth disorders are dependent of the motor skills development”.

4. The influence of the prenatal experience on the development of the speech

The development beginning of movement basis of speech act is indissoluble tied to prenatal period. In this time not only the organic base of later speech functions is formed but also functional correlation of analyzers taking place in listening and realisation of the speech as well drinking and taking food happen.

5. The contemporary methods leveling the swallowing and breathing dysfunctions

The method of NDT Bobath was created in the forties of 20th century by Berta and Karl Bobath. Since then it is employed to adults and children around the world. The first course in Poland happened in 1988 hold by Mary Quinton, physiotherapist and medical doctor Elsbeth Koeng (Switzerland) prepared for the infants.

6. Dolphin Assisted Therapy

In the seventies of 20th century the scientists and psychiatrists of Miami University started the research on dolphin assisted therapy of children with neurological disorders. Thanks to this surveys about 15 thousand children especially with autism were helped. Recommendation to the assistance of the treatment and rehabilitation includes several illnesses, especially neurological, psychical and oncological . The dolphin assisted therapy is the unconventional method of therapy even though there are researches hold around the world.

7. The surveys on the children with neurological disorders

On the base of my research on 30 children aged 3 to 10, the influence of the dolphin assisted therapy is observed on the swallowing and breathing function. Both of them improve communication and influence linguistic competence very much.

Conclusions

Among contemporary surveys concerning children with neurological disorders, the NDT Bobath therapy, Castillo Morales and dolphin assisted therapy play the main role.

The researches show that influence of the therapy with dolphin in the water and assistance at the swallowing and breathing on the land improves swallowing and breathing act to some extent. These pilot studies indicate this. 30 children were examined, in one case the salivation which was unproper way of breathing and decreased muscles tension was leveled. In the other 26 cases the swallowing and breathing function were improved. Only in one case the swallowing act was not corrected. This concerns the girl with intellectual norm whose breathing act after the surgery trauma got better. In this case playing with dolphins in the water and speech therapists exercises influenced the breathing function very much. It leveled trauma connected with the surgery and encouraged the child to spontaneous and free pronouncements.

FORMATION OF REHABILITATION CLUSTER FOR CHILDREN OF NORTH-WESTERN LITHUANIA. PROCESS AND INITIAL RESULTS

Dr. Žilvinas MALINAUSKAS

*Marketing Manager of Palanga Children's Rehabilitation Sanatorium "Palangos gintaras"
rinkodara@palangosgintaras.lt*

When developing a strategic action plan for the period of 2014-2019, Public Institution "Palangos gintaras" formulated the main target: "In 2018 to become leaders among children's sanatoriums in East Europe according to the quality of the provided services".

In order to reach the said target it was decided to initiate establishment of rehabilitation cluster for children of north-western Lithuania.

Before establishment of the said cluster, the analysis of the activities of public and private institutions of north-western Lithuania was carried out. The following institutions were selected: Klaipėda University, Šiauliai University and Lithuanian Sea Museum.

The main criteria for the selection of institutions during the initial stage were as follows: what competences and/or re-

sources, unique for EU or Lithuania, are possessed by Lithuanian institutions, integration of which could ensure synergy and possibility to realize expectations within the context of children's rehabilitation.

The following unique competences and/or resources were distinguished as most important: material basis and competencies in the field of dolphin assisted therapy of the Lithuanian Sea Museum; ergo-therapy and psychoterapists' competencies of Klaipėda University; material basis for diagnosing teenagers' physical health and competencies in the field of kinesitherapy for children of Šiauliai University and material basis and competencies in the sphere of children's rehabilitation of "Palangos gintaras".

In order to reach the balance between public and private interests it was decided to exclude private institutions during the first stage of establishment of the cluster. The managing body of the cluster is association.

Cluster Establishment Agreement was signed in Sanatorium "Palangos gintaras" on 4 July, 2014. The following sections were formed:

- Rehabilitation of children with mental and behavioural disorders;
- Innovative ergo-therapy for children;
- Modern kinesitherapy for children;
- Animal assisted therapy for children's rehabilitation;
- Innovative technologies in children's rehabilitation;
- Children's medical and educational journeys.

It is planned to complete legal regulation issues of cluster establishment next year and to continue proactive cooperation among partners by creating and testing innovative scientifically based rehabilitation methods and by expanding research activities.

THE PROGRESSION AND DEVELOPMENT OF PEOPLE WITH AUTISM THROUGH INFORMAL ACTIVITIES INVOLVING ANIMALS

Ruth ROGERS

Chief Executive

Red2Green, Harvey's Barn, Park End, Swaffham Bulbeck

Cambridge UK

info@red2green.org

R2G provides learning, leisure and work opportunities for people with disability and disadvantage. Particularly day activities for people with profound learning disability, practical support and social activities for people with mental illness, job skills coaching and a programme supporting independence for people with autism.

I am going to concentrate on our service for people with autism, generally high functioning autism including Asperger's syndrome.

People with high functioning autism are often very intelligent and may do well in jobs working with information technology, they often work hard and are able to focus on the task in hand. Bill Gates has said he has Asperger's.

We work with a global organization that develops microchips that go into almost every mobile phone and many computers in the world and they believe 50% of their workforce has Asperger's.

However some aspects of autism can make social communication very difficult – a strong focus can result in obsessive behavior – talking endlessly about the subject, some people find it difficult to make eye contact, some find noise, smells and touch almost impossible to bear. Some people have physical habits that can seem strange such as walking round, flapping hands, talking out loud or muttering. Some have no sense of personal boundaries and will get too close. Having autism

Grooming Dylan, Photo Red2Green

has been described as landing on a planet where no-one speaks the same language and you don't know the social rules – can you imagine it?

Our service supports independence through learning about staying safe, money management, relationships, cooking and eating, using public transport, job skills, personal hygiene.

We have places for up to 14 people a day to meet and work together as a group – this helps to build social relationships and an understanding of the views of others. Most clients come one or two days a week. Sharon, a member of staff brings Dylan, her King Charles spaniel Dylan is a gentle and placid dog who has had some training as a PAT dog. He may spend much of the day asleep but clients may

wash and groom him or take him for a walk. Working with Dylan builds confidence, people learn about the care of animals which could lead to a job. One of the benefits we find is that some clients will talk to Dylan and tell him their news and stories.

Case study: G is afraid of saying the wrong thing or being judged as boring and as a result is an elective mute. We have used training Dylan to be a PAT dog as a means of encouraging her to talk. She is now confidently giving Dylan simple instructions and engaging in conversations consisting one or two sentences. She has a very limited diet consisting of mashed potato or bread but recently enjoyed her first trip to a pub and even had lunch. These are small steps forward for most people but significant changes for her

Case study: K struggled for months to progress from standing outside in all weathers to coming into the building where people are, important-yet-modest gains had been made. When Dylan was introduced, it was as if he became a shield for the student and the dog deflected attention from K, which made it easier to cope with being around people. He was able to have people approach without freezing up, and personal interaction looked more natural. Perhaps K was able to direct his own attention toward Dylan instead looking inwardly. He seemed concerned about the dog's well-being and wondered if he was taking care of him adequately enough. The bottom line is: Dylan helped the student progress more in a few weeks than he had in the months prior to this.

However it doesn't suit everyone, we had a visit from someone in a wheelchair who has a support dog that picks up and brings things and closes doors. Most people loved the dog, N was fascinated by the electric wheelchair and how it moved into the car.

We and the clients see positive benefits of the involvement with Dylan and perhaps we need to be realistic about one of the biggest benefits – it's cheap. There is no cost to Dylan coming in and no additional staff time needed to support activities with Dylan.

Our involvement in the PAT project has developed our knowledge about working with animals and we are making links with several local organisations.

THE DEVELOPMENT OF THE CHILD'S SPEECH UNDER THE INFLUENCE DELFINOTERAPII-CORRECT DIAGNOSIS AND EFFECTIVE THERAPEUTIC METHODS

Ewa MAŁACHOWSKA

speech therapist, neurologoped, oligofrenopedagog,

Nicolaus Copernicus University in Toruń

ewa1.malachowska@gmail.com

Theses

1. Determinants of the child's speech development depend on the course of the prenatal and postnatal period.

Speech development is conditioned multifaceted and dependent on individual development of the child. Of great importance is its right development during the pre and postnatal period, as well as the environment in which the child is functioning. Both pregnancy, childbirth and the environment in which the child grows up affect the speech development. The method of feeding, swallowing and breathing should also be taken into account.

2. Knowledge of the stages of development of the child's speech allows for effective diagnosis of speech delays.

Proper development of the child's speech affects the global development of its personality. A child learns the meaning of the world through speech, and the ability to speak allows him to express his observations, feelings, desires. Only the knowledge of the normal stages of development of the child's speech can properly diagnose both underdevelopment and its degree.

3. Delayed speech development is not a diagnosis - statistics, symptoms, causes.

Delayed speech development is not a diagnosis, lecz określeniem pewnego stanu but the determination of a state of disorder that may be caused by various reasons. Children who start later to speak, less grugle and less respond to ambient sounds. Some have impaired motility. In Poland, DSD has been diagnosed in 60-70% of children of preschool age.

4. Therapeutic depends on the cause of delayed speech development.

Therapeutic depends on the cause of delayed speech development. There are two types of effects: pharmacological and stimulating the development of the correction. These are intended to develop the teaching the child's not existing operations, or improvement, correction of the imperfectly formed function. The goal of therapy is to stimulate language development and improvement of speech functions, shaping of speech and stimulating talk.

5. Methods used in the work on the development of the child's speech influence the effectiveness of the therapy.

The use of different methods of speech therapy must be dependent on the reasons that caused the delay. Well-chosen method stimulates the development of the child's speech. Speech therapy methods are designed to improve impaired functions so as to streamline „the machinery of the brain” could increase the effectiveness of therapy and accelerate the expected improvement.

6. Senses development affects communication.

The senses play an important role in communication. The child begins to communicate with the outside world by transmitting signals nonverbal - cry, smile, touch is the beginning of communication. Within sensory disorder affects the communication or lack of it.

7. The choice of diagnostic tools is important in obtaining the correct results of the pilot studies to determine the impact of the delphinotherapy on the development of speech.

In the pilot study, were used a questionnaire assessment and communication skills of children with language delay or lack of speech development and a questionnaire to study sensory functions.

8. Delphinotherapy improves communication skills and the development of sensory functions.

Conducted pilot research gave promising evidence of the impact of the delphinotherapy which caused increase in communication competence in children with delayed development, including the development of speech. In the questionnaires and surveys completed by parents of children in the course of delphinotherapy and after its completion there are often comments on improving the skills of children in terms of communicative competence and improve the functioning of the senses.

**ANIMAL THERAPIES AND ANIMAL ASSISTED THERAPIES
FOR PEOPLE WITH PHYSICAL DISABILITIES**

Daniel FILIPAS
General Manager of Esperando Association, Romania
office@esperando.ro

In 2008, Esperando has made a Grundtvig project about therapies with animals, together with other 4 partners from Italy, Hungary and Turkey. We have made the project to learn how to use these special therapies with our children and youth with disabilities. And it was a great step for us and our work!

During that project, we have started to work with horses and dogs in animal therapy sessions.

We worked with kids with cerebral palsy with down syndrome wood with muscular dystrophy we spastically name sweet policies quite a lot of problems.

Most of the horse therapies were done first Oradea, about 180 km away from Baia Mare, than in Hungary - in Szentes, and also in Satu Mare (60 km away from Baia Mare). And, of course, Most of the therapy was made near Baia Mare.

The dog therapy was made in our day care center. We have some very good friends coming with dogs and working with our kids.

What we wanted to do with the horse and dog therapy was to get some additional results for the work done by the physical therapist and psychologists.

We have seen quite a lot of goods results and happiness in our kids, which is the most important thing for us.

What we have seen was that first the kids were very happy all the time with the animals. They were willing to work with them, even at times when they were not so eager to work in the day care center with other specialists! They were willing to walk the dogs, to run with them, to pet them, to give them things or throw them things even with the hand which was in a worse condition and they didn't usually use.

During the horse sessions we have seen improvements in the posture, the position on the horse was always perfect their specificity wasn't improved they relaxed? Then, they walked better, they were able to do small things that otherwise took a lot of work; they became willing to cooperate with the trainers, with the specialists and their parents.

The animal therapy sessions became a motivational factor for the children. Most of the times children asked for more sessions with animals and some of the parents took them, in their spare time, for private sessions. Some of the parents bought dogs at home for the kids.

We just think that animal therapies work quite fantastic for everybody: the kids saw improvements and enjoyed every session; the specialists work better and saw that their work is completed and facilitated by the horse and dog therapy sessions; the parents where happy to see that their kids do something that make joy and want to do more things.

Since the project, we have continued to look for opportunities to improve our therapies. We have a very good cooperation with a very dedicated family who runs a horse stable and have two good horses for therapy. We have asked people whom own dogs to come to our day care center with them and work with our kids and every encounter was a perfect opportunity for

the kids to have fun at work in a pleasant way. We have bought ourselves some small pets for our kids and we have got some pets as presents from other people: guinea pig, canary, rabbits (and we don't think we have finished all the possibilities!).

We think that we could improve our work in this field and we could maybe specialize some people in therapies with animals or assisted by animals. Probably when we will have our own building, with a garden and enough space for animals, we will specialize one of our professionals in this area of animal therapies and animal assisted therapies.

It is however a great joy for us to see that other organizations and other people have learned and taken this idea from us, and many of them are now taking animal therapy sessions and they're doing a great job for their kids, also. The Autism Association in our city works now with horses, sometimes with dogs. They've made some projects for this purpose. Many parents are going now to the horse stables where we go and have sessions with their kids, some of them with special needs, some of them with some medical conditions.

For us, the most important thing is that our kids are happy when animals are there. They're happy to be on a horse. They're happy to have a dog near them. They're happy to pet any animal. They improve their state of mind, they improve their sensorial reactions, they improve their mood and also they improve their work. All in the presence of, and due to the animals. They improve their quality of life, and this is the most important thing for us, and this is why we work in Esperando Association everyday and what we're trying to achieve.

We had the chance to see professionals working with animals in France, in UK, in Italy, in Spain, in Hungary, in Turkey. We had the chance to be in the pool with dolphins. We, as adults, are thrilled about the animals, and about the possibility to be in this kind of companionship with them. So it's no wonder the kids are so excited and they enjoy so much being with animals.

They become other persons in the presence of animals. They improve in every way. And for us, as an organization made by parents of children with disabilities, the animal therapies and animal assisted therapies/ interventions have brought a better quality of life for our kids.

For sure, it will be a very important kind of therapy and activity for us the future and we will recommend it to everybody, weather they have or don't have a disability.

MOKYMOSI APLINKA LIETUVOS MUZIEJUOSE

*Nika PUTEIKIENĖ
Lietuvos jūrų muziejaus
Viešųjų ryšių ir rinkodaros skyriaus vedėja*

Edukaciniai užsiėmimai Lietuvos muziejuose vedami jau trečią dešimtmetį. Per tą laiką sukaupta patirtis leidžia ją taikyti vis platesniam lankytojų ratui, apimtivis įvairesnes tikslines grupes. Tačiau mokymosi aplinka šalies muziejuose yra ne vienoda: vieni muziejai yra įsirengę specialias klases, antri – veda užsiėmimus ekspozicijose, tretį – pritaiko kitas patalpas.

Be to, nemaža dalis muziejų šiuo metu rekonstruojami, juose įrenginėjamos naujos edukacijai skirtos erdvės. Muziejų edukacijos sritis iš pagalbinės, antraeilės virsta vis svarbesne tiek patiemis muziejininkams, tiek ir pokyčius išgyvenančiai Lietuvos mokyklai. Todėl besirengiant mugei „Mokykla 2013“, kurioje Lietuvos muziejų asociacija pristatė edukacinį projektą „MuMo“ (Muziejus – Mokykla), kilo poreikis apžvelgti mokymosi aplinką muziejuose.

2013 m. atliktas mokymosi aplinkos muziejuose tyrimas parodė, kad didžioji dalis Lietuvos muziejų (66 %) turi specialias edukacinių užsiėmimų klases. Tai Trakų istorijos, Mažosios Lietuvos istorijos, Mažeikių, Kėdainių krašto, Energetikos ir technikos, Rokiškio krašto, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės, Lietuvos teatro, muzikos ir kino, Panevėžio kraštotyros, Raseinių krašto istorijos, Kelmės krašto, Kernavės archeologinės vietovės ir kiti muziejai.

Ekspozicijose edukacinius užsiėmimus veda 45 % Lietuvos muziejų: A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinis, Lietuvos jūrų, Geležinkelių, Mažosios Lietuvos istorijos, Rokiškio krašto, Panevėžio kraštotyros, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro (toliau – LGGRTC) Genocido aukų ir kitimuziejai.

Kitas patalpas (konferencijų salė ir pan.) edukaciniam tikslams naudoja 25% Lietuvos muziejų: Geležinkelių muziejus, Trakų istorijos muziejus – Medininkų pilyje, Valdovų rūmai, LGGRTC Genocido aukų ir kiti muziejai.

SPECIALIOS EDUKACINĖS KLASĖS

Bendros tendencijos yra akivaizdžios – didžioji dalis muziejų arba jau turi specialias edukacines klases, arba planuoja (norėtų) įsirengti. Per edukacinius užsiėmimus panaši įranga naudojama visuose muziejuose: multimedija (projektorius, ekranas), televizoriai, garso grotuvai, kompiuterinė technika, interaktyvioji lenta, daugiafunkcis projektorius. Edukacinės klasės paprastai įrengtos 30 dalyvių.

Bene didžiausią išpūdį palieka Energetikos ir technikos muziejausedukacinė erdvė, įrengta muziejaus cokoliniame aukšte. Tai dinamiška erdvė, kurioje užsiėmimai gali vykti klasės principu, apvaliojo stalo ar tiesiog teatro stiliumi. Edukacinė klasė aprūpinta technine įranga (projektoriumi, ekranu), stalais ir kėdėmis. Sumontuotas stacionarus ir reguliuojamas apšvietimas, reguliuojamas patalpos šildymas. Erdvė gali būti atribota nuo muziejaus lankytojų. Edukacinės erdvės scenografija – tai sudėtinė autentiško Vilniaus centrinės elektrinės pastato dalis. Šioje klasėje telpa 30 asmenų. Šiuo metu muziejus yra patenkintas savo edukacine erdve, nes ji neprimena mokyklinės klasės. Patalpa yra unikali, kol kas turima užtekinai įrangos. Tačiau muziejininkai apklausoje išsakė ir svajones: „Manome, kad idealioje edukacinėje patalpoje turėtų būti ir mobili įranga (tai ir naujausios technologijos, ir mobilūs stalai, kėdės), reikiamospriemonės, geras apšvietimas, erdvė – daugiafunkcė. Edukaciniai užsiėmimai galėtų vykti ne tik klasės principu (prie stalų), bet ir ant grindų, ir pan. Turėtų būti suteikta kuo daugiau erdvės kūrybai“.

Raseinių krašto istorijos muziejuje iki renovacijos 2010–2013 m. edukaciniai projektai vyko ekspozicinėse erdvėse ar už muziejaus ribų. Baigus muziejaus renovaciją, atsirado patalpų, kuriose galima užsiimti įvairiapuse edukacine veikla. Greta muziejaus ekspozicijų įrengta edukacinė klasė, kurioje

galima saugiai eksponuoti ir demonstruoti muziejaus eksponatus ar rekonstrukcijas. Čia pat stovintis ir edukaciniams tikslams nuolat naudojamas Raseinių krašto piliakalnių maketas žadina moksleivių vaizduotę. Edukatorių galimybes išplėtė klasėje įmontuota interaktyvioji lenta, daugiafunkcis projektorius. Pastato rūsyje atsirado specialia įranga aprūpinta edukacinė erdvė (yra vanduo, jo nutekėjimas, keramikos žiedimo stalai, keramikos degimo krosnis). Čia vyksta vilnos vėlimo, molio lipdymo, vytelių pynimo ir kiti panašūs užsiėmimai.

Kelmės krašto muziejuje edukacinė klasė įrengta 2010 m. viename iš seniausių Lietuvoje Kelmės dvaro svirne (XVI-II a.). Jame vedami edukacinių programų renginiai, etninės kultūros pratybos, žemaičių tradicinių vasaros amatų kursų mokymai. Teritorija prie dvaro svirno yra tinkama vieta etninės kultūros šventėms ir renginiams organizuoti. Populiariausias edukacinis užsiėmimas – „Piemenėlių butis ir žaidimai“. Dalyviai supažindinami su autentiškame svirne įkurta etnografinė ekspozicija, susėdę pasiklauso pasakojimo apie piemenėlius, atlieka užduotis. Pievelėje prie svirno vaikšto kojūkais, žaidžia kitus piemenėlių žaidimus. Svirno kamaroje ragauja tradicinį žemaičių valgį – bulves su sėmeniniu.

Kernavės archeologinės vietovės muziejuje nauja edukacinė klasė atsirado po septynerius metus trukusios pastato renovacijos. Klasėje patogiai gali dirbti daugiau kaip 20 dalyvių. Rengiant projektą, buvo numatyta sukurti archaika alsuojantį interjerą, kuriame išikomponuotų archeologinės rekonstrukcijos, „laiko lentynos“, o edukaciniai užsiėmimai vyktų netradicinėje aplinkoje. Viskas buvo įgyvendinta, deja, interjeras (šalia archajiškų rekonstrukcijų) liko tradicinis. Projektuotojams nepavyko maksimaliai pritaikyti esamos erdvės praktinei veiklai.

Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus turi 3 patalpas muziejaus požemiuose, kurios išsiskiria unikalumu ir autentiška, bet kartu sukelia ir nepatogumų – žiemą čia yra šalta ir drėgna, todėl visada reikia papildomai šildyti. Ant sienų kaupiasi pelėšiai, kurie yra kenksmingi sveikatai. Technika ir kitos priemonės edukaciniams užsiėmimams vesti nėra sukomplektuotos, papildomai jos įsigyjama, kai gaunamas finansavimas iš edukacinių projektų. Deja, muziejus lėšų edukacinėms klasėms atnaujinti ir reikalingai apratūrai ar baldams įsigyti, neturi.

Trakų istorijos muziejaus edukacinė klasė Trakų salos pilies gynybinėje vartų bokšto pastogėje įrengta ruošiantis kurti

programas karybos ir su ja susijusiomis temomis. Pati aplinka nuo pirmųjų apsilankymo akimirklų nuteikia neįprastai patirčiai. Į pastogę veda sraigtiniai laiptai, užėjus į klasę, nepaisant šiuolaikinių konferencinės salės baldų, projektoriaus bei ekrano, dėmesį patraukia netradicinė erdvė: mūro sienos, šaudymo angos vietoj įprastinių langų. Pro jas atsiveria vaizdas – į pilį vedantys tiltai, gynybinės sienos ir pilies kiemas. Įspūdi sustiprina gausi ginklų ir šarvų ekspozicija.

Trakų istorijos muziejaus Medininkų pilyje edukaciniai užsiėmimai vyksta erdvoje konferencijų salėje.

Daugelis Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus edukacinių užsiėmimų vedami muziejaus pastato pusrūsyje. Jame yra stalų, kėdžių, čia laikomos visos darbo priemonės, reikalingos edukaciniams užsiėmimams. Pusrūsyjemokiniai lieja žvakes, gaminasi popierių, iš molio lipdo „ašarines“, darosi Klaipėdos miesto antspaudą, kalėdinius žaisliukus iš šiaudų ir t.t. Čia vyksta visospratybos, kurių negalimavesti ekspozicinėse salėse, nes naudojamas vanduo, dažai, molis, klijai ir pan.

Šio muziejaus padalinyje – Kalvystės muziejuje – edukaciniai užsiėmimai vedami senoje kalvėje, kurią dar 1895 m. įrengė žymus to meto Klaipėdos kalvis G. Kackė. Čia lankytojai gali pasigaminti baltiškų papuošalų iš žalvario. Kalvėje yra visos šiam darbui atlikti reikalingos priemonės: plaktukai, replės, kaltai, veikiantis žaizdras, žalvario žaliava ir t. t.

Edukacinėse klasėse (tiek Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje, tiek Kalvystės muziejuje) specialios įrangos nėra: abeiose stovi kėdės, stalai užsiėmimo dalyviams, abeiose telpa po maždaug 30 dalyvių. Kalvystės muziejaus edukacinėje klasėje yra veikiantis žaizdras, kiti kalvio įrankiai, Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje – skaidrių projektorius.

Pasak muziejinių, abeiose klasėse trūksta multimedijos įrangos. O idealią edukacinę klasę muziejiniškai įsivaizduoja taip: vaikams pritaikyti baldai, puikus apšvietimas, gera vėdinimo įranga.

EDUKACIJA EKSPOZICIJOSE

Muziejai, kurie edukacinius užsiėmimus veda ekspozicijose, iš esmės turima aplinka ir galimybės yra patenkinti. Štai kaip Anykščių A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus edukatoriai apibūdina savo patirtį:

Labai idealių edukacinių patalpų gal ir neįsivaizduojame, nes mūsų muziejus yra specifinis, tiksliau, padalinių daug,

jie visi išikūreškirtingose vietose, kai kurie iš jų memoria-liniai, tai mes lošiam iš autentiškos aplinkos: jei duoną ke-pam ar žvakes liejam, ar kalendorines šventes švenčiam – tai aukštaitiškoj gryčioj, jei apie Vorutos pilį kalbam – tai papilio kiemelyje tą darom, jeigu apie rašytojus – tai vėlgi arba jų ekspozicijose ar memorialinėje aplinkoje šviečiamės. Taigi specialios patalpos su reikiama įranga kaip ir labai neįsivaiz-duojame. Įranga, žinoma, kai kuriais atvejais reikalinga, mes jos ir išsigyjame, kiek leidžia galimybės.

Rokiškio krašto muziejuje edukacinės programos veda-mos įvairiose vietose. Tai priklauso nuo edukacinės programos temos ir dalyvių. Yra įrengtos edukacinės klasės Rokiškio dvaro oficinoje, kur vedami įvairūs edukaciniai užsiėmimai: „Kiaušinių marginimas“, „Pasakos atgyja“, „Senovė žalva-riu prabyla“ ir daugelis kitų. Klasės įrengtos taip, kad galima lengvai jas pritaikyti prie bet kurio edukacinio užsiėmimo ir dalyvių poreikių.

Išskirtinis Rokiškio krašto muziejaus bruožas, kad daug edukacinių užsiėmimų yra vedama autentiškoje aplinkoje: senoje kalvėje (edukacinis užsiėmimas „Mano tėvelis buvo kalvelis“), dūminėje pirkioje (edukaciniai užsiėmimai „Mūsų prosenelių vaikystė“, „Vargo mokyklėlė“, „Oi žolynai žolynė-liai“ ir kt.) ir klėtyje (edukacinis užsiėmimas „Pasakos atgyja klėtelėje“).

Medžio paslapčių muziejaus lankytojai mokomi eduka-cinėje klasėje, įrengtoje muziejaus administraciniame pastate. Žvakes lieja, mokosi audimo ar juostų pynimo edukacinėje klasėje, kuri yra centrinių dvaro rūmų pusrūsyje.

Patį naują edukacinę erdvę atsirado 2012 m. sure-montavus mažąjį dvaro kumetyną. Jame vedami tokie eduka-ciniai užsiėmimai kaip „Arbatos valandėlė Rokiškio dvare“, „Rankų darbo muilo paslaptys“ ir kt.

Edukacinių erdvių gausa išsiskiria Šiaulių „Aušros“ muzie-jus. Žaliūkių malūnininko sodyba – tai etnokultūros, tradicinių pa-pročių ir veiklos bei pramogų erdvė, supama šiuolaikinio miesto. 2008–2011 m. restauravus vienintelį Šiauliuose išlikusį XIX a. II p. Lietuvos tradicinės medinės architektūros statinį, Žaliūkių vėjo malūną, ir sodybą pritaikius visuomenės reikmėms, čia imtasi pa-trauklios, kokybiškos kultūrinės-edukacinės veiklos: rengiamos kalendorinės šventės (Užgavėnės, Atvelykis, Kupolinės, Žolinė, Lygė), vykdomos edukacinės programos („Duonos kepimas“, „Margučių raštai“, „Užgavėnių kaukių darymas“, „Adventas – tikėjimai, spėjimai, burtai...“ ir pan.), ekskursijos su malūnininku ir kt.

Šiaulių „Aušros“ muziejaus Edukacijos centre beveik prieš 15 metų įkurta Senųjų amatų troba. Įžengęs į ją, patiri persikėlimo į kitą epochą įspūdį. Ir šiandien čia vyksta įdo-mios, gausiai mokinių lankomos pratybos: „Puodų lipdymas senoviniais būdais“, „Kalėdiniai žaislai iš šiaudų“ ir „Vėlinių žibintai“.

Tame pačiame centre, remiantis ikonografinė medžiaga, yra įkurta tarpukario Lietuvos pradžios mokyklos klasė. Joje – autentiški suolai, mokyklinė juoda lenta, mokytojo stalas, eksponuojami tarpukario mokymo priemonių pavyzdžiai: va-dovėliai, sąsiuviniai, rašymo reikmenys, pažymių knygelės, mokykliniai varpeliai ir kt. Atsižvelgiant į muziejaus specifiką ir išlaikant ryšį su dabartine mokykla, parengtos pradinių kla-sių mokiniams skirtos dailiojo rašto, istorijos, lietuvių kalbos, skaičiavimo ir piešimo pamokėlės, pagal muziejaus rinkiniuose saugomas autentiškas mokymo priemonės pagaminti lai-kotarpį atitinkantys analogai: mediniai portfeliai, „grifelinės“ lentelės, sąsiuviniai, plunksnakočiai, rašalinės ir kt.

Ši edukacinė programa yra visoje šalyje Lietuvos mu-ziejų asociacijos vykdomo projekto „Muziejus – mokykla – moksleivis. Muziejų ir bendrojo lavinimo mokyklų nacio-nalinis partnerystės tinklas“, finansuojamo Europos socialinio fondo ir Lietuvos valstybės lėšomis, dalis.

Kino salė „Kapitol“ įrengta Chaimo Frenkelio viloje, ekspozicijoje „Provencijos miestas“. Kino filmų žiūrėjimas XX a. I p. buvo populiarus miestiečių laisvalaikio pramoga. Šiauliuose veikė notaro Švabinskio ir jo kompaniono Goco valdomas garsusis kino teatras „Kapitol“. Iki Pirmojo pa-saulinio karo ir tarpukariu Šiaulių kino teatruose ne tik de-monstruodavo kiną, čia vyko įvairūs renginiai: profesionalaus teatro ir mėgėjų vaidinimai, švenčių minėjimai. Šių renginių afišos kabo „Kapitol“ kino teatro salėje.

Kino salėje eksponuojamas projektorius su priedais, pa-gamintas Vokietijoje XX a. 2 dešimt. Salėje – 60 vietų, joje organizuojami filmų festivaliai (tarptautinis animacinių filmų festivalis „Tindirindis“, tarptautinis dokumentinių filmų festi-valis „Nepatogus kinas“ ir t.t.).

Chaimo Frenkelio vilos ekspozicijoje „Provencijos dva-ras“ vyksta edukaciniai užsiėmimai „Dvaro istorijos. Dvaro mada ir gyvensena“.

EDUKACINĖ VEIKLA KITOSE ERDVĖSE

LGGRTC Genocido aukų muziejuje vykdoma edukacinė

programa „Atverta istorija“, kurią sudaro ekskursijos, edukaciniai užsiėmimai ir dokumentinių filmų peržiūros. Ekskursijos vedamos muziejaus ekspozicijose, edukaciniai užsiėmimai ir dokumentinių filmų peržiūros – konferencijų salėje, nesatskirai edukacinei klasei įrengti nėra patalpos. Konferencijų salėje yra 50 sėdimų vietų, sumontuotas projektorius ir specialus ekranas. Per edukacinius užsiėmimus mokiniams negali susėsti prie stalų, todėl užduotys atliekamos grupėmis, joms išdalijus pakietintus segtuvus su užduotimis raštu – taip pritaikoma prie konferencijų salės. Vienu metu dirbama su 25 mokinių grupe. Salėje yra tremties vagono modelis, tremties ir kalnimo vietų žemėlapis. Ši vaizdinė medžiaga praverčia per edukacinius užsiėmimus tremties tema.

Konferencijų salėje taip pat eksponuojamos nedidelės parodos, vyksta minėjimai, knygų pristatymai, susitikimai ir kiti panašūs renginiai.

Geležinkelių muziejus edukacinės klasės neturi, bet muziejuje yra daug erdvių, kuriose vedami edukaciniai užsiėmimai.

Viena jų – ekspozicijos erdvė, kurios pradžia – seni dyzelinio traukinio suoliukai. Vėliau keliamasi į kitas erdves. Maketų salėje prie stalų mokiniai sprendžia kryžiažodžius, atlieka įvairias kūrybines užduotes. Dalis užduočių iškabintos pačioje maketų salėje ant kolonos.

Dar viena iš edukacinės klasės funkciją atliekančių muziejaus erdvių – parodų salė, kurioje demonstruojama video medžiaga arba vyksta edukaciniai renginiai.

Ateityje muziejuje ketinama įrengti atskirą edukacinę erdvę, kuri bus atvira arba bent jau matoma kitiems lankytojams

(naudojant langus). Muziejinkai teigia, nori išlaikyti atviro muziejaus principą, kad prie vedamos pamokos galėtų prisijungti ir muziejų apžiūrintys pavieniai lankytojai.

Naujausias Lietuvos muziejus – Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai – edukacinei veiklai kūrybingai pritaiko muziejaus erdves. Muziejaus edukatoriai yra sukūrę ir veda daug edukacinių programų, kviečiančių susipažinti su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija, literatūra, muzika ir asmenybėmis bei Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dvaro buitimi. Įvairių formų, nuolatiniai ir proginiai edukaciniai užsiėmimai rengiami moksleivių ir suaugusiųjų grupėms, šeimoms.

Šiuo metu nemažai muziejų išgyvena fizinio atsinaujinimo procesą. Rekonstruojant muziejus, kuriamos naujos edukacinės erdvės. 2016 m. pabaigus Lietuvos jūrų muziejaus rekonstrukciją, atsiras naujos modernios patalpos edukacinei veiklai. Panašiomis nuotakomis gyvena ir Mažeikių muziejus, kuriame taip pat vyksta rekonstrukcija. Kolegos mažeikiškiai labai gražiai nusakė idealios edukacinės klasės viziją:

Kadangi vedame daug skirtingų užsiėmimų, vienakryptė aplinka mums netinka. Svajojome kada nors turėti idealią edukacinę klasę – trūksta nebe daug – kažko panašaus į keturmatę holografinę įrangą, kuri paverstų visą klasės aplinką senovine erdve (vis kita, tinkančia konkrečiai edukacinei temai).

Kiekvienas muziejinkas tikisi, kad muziejų edukacinės programos būtų tikrai įkvepiančios ir panašios į Žiulio Verno aprašytą laiko mašiną, gebančią teleportuoti į bet kurią istorinę epochą ar reiškinių šerdį.

EDUCATION IN THE AREAS OF THE MUSEUMS OF LITHUANIA

Nika PUTEIKIENĖ

Head of the Public Relations and Marketing Department

Educational activities in the museums of Lithuania are being arranged for the third decade already. Experience, gained during that period, allows us to apply it for the wider range of visitors embracing various target groups. However, learning environment is rather diverse in our museums: some of them have specially equipped classes for that purpose, while other museums hold education activities in exposition halls and/or employ other rooms.

Besides, a large number of museums are under reconstruction at present and new educational areas are being furnished there. Museum education field itself is becoming more and more significant for museum workers as well as for the schools of Lithuania undergoing changes. While preparing for fair “School 2013”, in which the Association of Lithuanian Museums participated with the presentation of its educational project “MuMO” (museum for school), a brief overview of learning environment in museums was performed.

The research on learning environment in museums, conducted in 2013, revealed that special classes for education are available in the majority of museums (66 percent). Namely, in Trakai History Museum; Lithuania Minor History Museum; Mažeikiai Museum; Kėdainiai Area Museum; Energy and Technology Museum; Rokiškis Area Museum; Čiurlionis National Art Museum; Lithuanian Theatre, Music and Cinema Museum; Panevėžys Local Lore Museum; Raseiniai Area History Museum, Kelmė Area Museum, Kernavė Historical and Archaeological Museum-Reserve and other museums.

Education activities are held in exposition halls in 45 percent of museums – in Baranauskas and A. Vienuolis-Žukauskas Museum; Lithuanian Sea Museum; Railway Museum; Lithuania Minor Museum, Rokiškis Area Museum; Panevėžys Local Lore Museum; Museum of Genocide Victims of Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania and other museums.

Other rooms (conference halls, etc.) for educational purposes are employed by 25 percent of museums – Railway Museum; Trakai History Museum (in Medininkai Castle); Palace of the Grand Dukes of Lithuania, the Museum of Genocide Victims of Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania and other museums.

SEZONINIAI JUODAŽIOČIO GRUNDALO MITYBOS POKYČIAI BALTIJOS JŪROS LIETUVOS PRIEKRAVANTĖJE

Artūras SKABEIKIS

Lietuvos jūrų muziejaus muziejininkas ichtiologas

Juodažiotis grundalas – tai smulki dugninė dideliu invazyvumu pasižyminti žuvų rūšis, kuri iš savo natūralaus arealo – Ponto-Kaspijos regiono – per pastarąjį dešimtmetį sparčiai išplito Baltijos jūroje (Sapota, Skóra, 2005), Šiaurės Amerikos Didžiuosiuose ežeruose (Jude et al., 1992), jų intakuose (Carman et al., 2006) ir daugelyje Eurazijos upių (Copp et al., 2005). Juodažiočiai grundalai pasižymi sėkmingoms invazinėms rūšims būdingais bruožais: sugeba išgyventi kintančiomis ar net ekstremaliomis abiotinėmis sąlygomis, minta įvairiu aplinkoje randamu maistu, yra agresyvūs kitų panašaus dydžio dugninių žuvų rūšių atžvilgiu, anksti subręsta, neršia keletą kartų per metus, o patinai saugo lizdus su ikrais, taip padidindami neršto efektyvumą (Corkum et al., 2004), todėl po introdukcijos praėjus keleriems metams jų populiacijų gausumas ženkliai padidėja ir sukelia funkcinis ekosistemos pokyčius.

Juodažiočiai grundalai introdukuotas ekosistemas veikia labai įvairiai: intensyviai maitindamiesi aplinkoje paplitusiais dugno bestuburiais, jie mažina pastarųjų gausumą bei rūšinę įvairovę (Barton et al., 2005), tačiau ir patys grundalai, kaip energetiškai naudingas ir lengvai prieinamas mitybos objektas, yra dažnai vartojami įvairių ichtiofaginių žuvų (Reyjol et al., 2010), paukščių (Jakubas, 2004; Van Guilder, Seefelt, 2013), žinduolių (Lundström et al., 2010) bei roplių (King et al., 2006). Gausios juodažiočių grundalų populiacijos lemia kai kurių dugninių žuvų rūšių gausumo sumažėjimą ar net išnykimą (Reid, Mandrak, 2008) konkuruodamos su jomis dėl maisto (Karlson et al., 2007), buveinių bei nerštaviečių (Dubs, Corkum, 1996) ir misdamos jų ikrais bei jaunikliais (Steinhart et al., 2004). Įsivertinę mitybos tinkle, juodažiočiai grundalai dalyvauja iš sedimentų ir dugno makrofaunos į aukštesnius trofinius lygmenis mobilizuojant maistmedžiages, toksinus, sunkiuosius metalus ir kitus teršalus (Ng et al., 2008), taip pat gali perduoti botulizmą sukeliantį neurotoksiną žuvlesiams paukščiams (Yule et al., 2006).

Baltijos jūroje juodažiočiai grundalai pirmą kartą aptikti 1990 metais Gdansko įlankoje, tuo tarpu Lietuvai priklausančioje akvatorijoje pirmasis individas sugautas tik 2002 metais. Nuo introdukcijos pradžios grundalų gausumas pamažu augo, todėl šiuo metu jie yra išplitę visoje Baltijos jūros Lietuvos priekrantės (GTC, neskelbti duomenys) ir Kuršių marių (Rakauskas et al., 2013) teritorijoje. Vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių spartų grundalų populiacijos gausumo didėjimą, yra jų oportunistinė mitybos strategija (Barton et al., 2005; Carman et al., 2006), leidžianti maitintis aplinkoje gausiausiai aptinkamais mitybos objektais, kurie gali ženkliai skirtis priklausomai nuo gyvenamosios vietos ar metų laiko. Baltijos jūros Lietuvos priekrantėje juodažiočių grundalų mityba ankstesniais metais tirta nedaliai (Bacevičius, 2008), todėl išsami šios žuvų rūšies dietos analizė leistų nustatyti skirtingų dydžių individų racione dominuojančius mitybinius organizmus ir mitybos pokyčius skirtingais sezonais.

MĖGINIŲ RINKIMAS

Juodažiočiai grundalai šiam tyrimui buvo gaudomi Baltijos jūros Lietuvos priekrantės Smiltynės zonoje 2012 m. gegužės–spalio mėnesiais. Atsižvelgiant į hidrometeorologines sąlygas, apgaudymai buvo atliekami 1–3 kartus per mėnesį, iš viso tyrimo metu šioje akvatorijoje surinkta 16 mėginių.

Tyrimai buvo vykdomi naudojant Žuvininkystės tarnybos prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos Žuvininkystės tyrimų ir mokslo skyriui priklausančią įrangą: motorinę valtį ir įvairiaakius dugninius, inkaruojamus, statumuosius tinklaidžius, kurių aukštis buvo 3 m, ilgis – 30 m, o akies dydis – 17,5, 20 ir 38 mm. Juodažiočių grundalų jaunikliai buvo gaudomi vidinėje Klaipėdos uosto vartų pietinio molo akvatorijos pusėje, 2–3 m gylyje, naudojant gaudyklę, kurios ilgis siekė 70 cm, aukštis ir plotis – 25 cm, o tinklo akytumas – 2,5 mm. Gaudyklėje buvo išdėstytos 4 landos (skersmuo 6,5 cm), pro kurias

į ją patekdavo žuvis ir kiti organizmai. Kaip jaunas, skirtas hidrobiontams privilioti, į gaudyklę buvo dedamos negyvos strimelės (*Clupea harengus membras*). Tyrimams naudoti tik juodažiočių grundalų jaunikliai, o į gaudyklę patekę kitų rūšių gyvūnai buvo paleidžiami.

LABORATORINĖ ANALIZĖ

Sugautos žuvis buvo analizuojamos laboratorijoje, išmatuoti jų pagrindiniai morfometriniai parametrai: absoliutinis kūno ilgis ($\pm 0,1$ cm), kūno ilgis iki žvynų dangos pabaigos ($\pm 0,1$ cm), kūno svoris ir svoris be vidaus organų bei gonadų ($\pm 0,1$ g). Mažesnių nei 10 cm individų svoris vertintas 0,01 g tikslumu.

Atliekant juodažiočių grundalų mitybos analizę buvo matuojamas jų žiočių aukštis ($\pm 0,1$ cm), išimami skrandžiai ir žarnynai, kurie vėliau buvo sveriami su turiniu ir tušti ($\pm 0,01$ g). Skrandžių ir žarnynų turiniai buvo analizuojami naudojant *Olympus 1-4x* šviesinį mikroskopą, o aptikti mitybiniai objektai identifikuojami iki žemiausio įmanomo taksono, suskaičiuojami, išmatuojamas jų ilgis ir plotis ($\pm 0,1$ cm). Šlapių mitybinių organizmų svoris buvo apskaičiuojamas naudojant ilgių-svorių priklausomybę (Rumohr et al., 1987). Virškinimo traktuose aptikti smėlio grūdėliai, gargždas, raudondumblių (*Furcellaria lumbricalis*), žaliadumblių (*Cladophora* sp. ir *Ulva* sp.) ir rudadumblių (*Pilayella littoralis*) fragmentai nebuvo įtraukiami į mitybinius skaičiavimus ir vertinti kaip atsitiktiniai į skrandžius bei žarnynus patekę objektai. Laboratorinės analizės metu buvo ištirta 318 juodažiočių grundalų skrandžių ir žarnynų.

Juodažiočių grundalų dietos sudėtis vertinta nustatant kiekvieno mitybinio objekto gausumą (%N), svorio dalį (%W) ir aptinkamumo dažnumą (%F) virškinamuosiuose traktuose, o paskui konvertuota į santykinės svarbos indeksą IRI (Pinkas et al., 1971):

$$IRI = (\%N + \%W) \times \%F$$

Grundalų skrandžio turinyje labai retai pasitaikę mitybiniai objektai *Cerastoderma lamarcki*, *Mya arenaria*, *Theodoxus fluviatilis*, *Hydrobia ulvae* ir *Neomysis integer* tolesnės analizės metu buvo jungiami į vieną imtį ir laikomi *kitais* mitybiniais organizmais.

REZULTATAI

Tyrimų metu juodažiočių grundalų virškinamuosiuose traktuose buvo rasti 22 taksonominės grupės priklausantys mitybiniai organizmai – moliuskai: *Macoma balthica*, *Mytilus trossulus*, *C. lamarcki*, *T. fluviatilis*, *H. ulvae* ir *M. arenaria*, daugiašerės kirmėlės *Hediste diversicolor*, vėžiagyviai: *N. integer*, *Crangon crangon*, *Balanus improvisus*, *Saduria entomon*,

1 pav. Juodažiotis grundalas (*Neogobius melanostomus*).
Nuotr. J. Fedotovas

Amphipoda būrio šoniplaukos (*Gammarus* sp., *Bathyporeia pilosa*, *Corophium volutator*), irklakojai (Copepoda) (*Calanoida* ir *Harpacticoida*) ir šakotaūšiai (Cladocera) (*Bosmina*) vėžiagyviai, kiautavėžiai (Ostracoda) ir žuvis: trispyglės dyglės (*Gasterosteus aculeatus*), smėliniai (*Pomatoschistus minutus*) ir juodažiočiai (*N. melanostomus*) grundalai bei stintos (*Osmereus eperlanus*).

Statistiškai reikšmingi smulkesni (<5 cm ir 5–9,9 cm) (PERMANOVA, $F = 1,169$, $P = 0,317$ ir $F = 1,148$, $P = 0,29$) bei stambesni (≥ 20 cm) juodažiočių grundalų dietos sudėties pokyčiai skirtingais sezonais nebuvo nustatyti, tuo tarpu vidutinio dydžio žuvų (10–20 cm) racionas buvo įvairesnis ir varijavo priklausomai nuo metų laiko (PERMANOVA, $F = 3,382$, $P = 0,001$) (2 pav.).

Pavasari (3 pav.) sugautų juodažiočių grundalų racione vėžiagyviai ir moliuskai buvo patys svarbiausi komponentai. Moliuskų svarba augo didėjant žuvies kūno ilgiui ir atitinkamai siekė 40,7 % ir 61,8 % visų 10–14,9 cm ir 15–19,9 cm individų žarnynuose aptiktų mitybinių organizmų. Likusios dietos dalies pagrindą sudarė vėžiagyviai: šoniplaukos, smėlinės krevetės ir jūrų gilės. Makomos ≥ 20 cm juodažiočių grundalų racione dominavo visų trijų sezonų – pavasario, vasaros ir rudens – metu, o jų santykinė svarba atitinkamai siekė 84,2 %, 40,8 % ir 75,7 % visų suvartotų maistagysvių.

Vasarą, skirtingai nei pavasarį, 10–14,9 cm ilgių grupės grundalų dietoje moliuskų bei vėžiagyvių reikšmė sumenko (jie atitinkamai sudarė 6,8 % ir 9,6 % raciono), tuo tarpu daugiašerių kirmėlių svarba ženkliai išaugo (nuo 6 % iki 58,3 %) (4 pav.). Nustatyta, kad didėjant juodažiočių grundalų kūno ilgiui, *H. diversicolor* svarba dietoje mažėja, o moliuskų – didėja, tačiau skirtingai nei kitais sezonais, vasarą moliuskai didžiausią mitybinių organizmų dalį (41,7 %) sudarė tik ≥ 20 cm žuvų racione.

2 pav. MDS ordinacijos grafikas, vaizduojantis skirtingoms ilgių grupėms priklausančių juodažiočių grundalų virškinamuosiuose traktuose rastų mitybinių objektų biomasių vertes pavasario, vasaros ir rudens sezonais.

Vasarą buvo sugauti pirmieji grundalų šiųmetukai (<5 cm), kurie dažniausiai mito smulkiais zooplanktoniniais ir meiobentosiniais organizmais: kiautavėžiais (30,6 %), šakotaūšiais (26 %) ir irklakojais (25,8 %) vėžiagyviais, tuo tarpu stambesnių – 5–9,9 cm – individų racione dominavo šoniplaukos (58,9 %) ir irklakojai vėžiagyviai (25,9 %), taip pat buvo aptinkamas nedidelis daugiašerių kirmėlių (9,3 %), midijų (5,6 %) ir kitų organizmų kiekis (4 pav.).

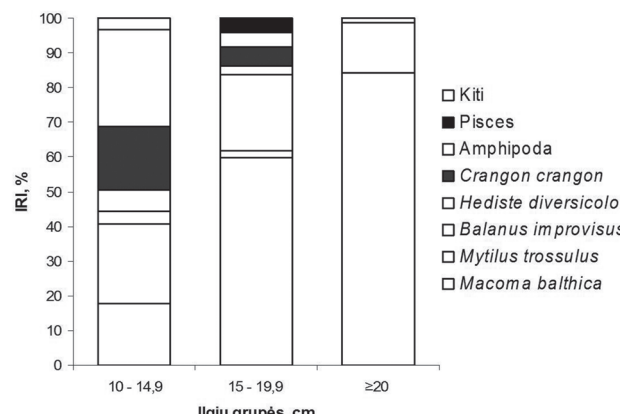
Rudenį grundalų jauniklių dieta šiek tiek pasikeitė lyginant su vasaros sezonu: <5 cm jauniklių virškinamuosiuose traktuose didžiausia santykinė vertė pasižymėjo kiautavėžiais (46,7 %) ir šakotaūšiais (32,4 %) bei irklakojais (9,2 %) vėžiagyviai, o 5–9,9 cm ilgio grupės individų svarbiausi mitybiniai objektai buvo *Amphipoda* būrio atstovai (75,2 %), dvigeldžiai moliuskai (14,4 %) ir kiautavėžiai (7 %) (5 pav.).

Rudens sezonu *H. diversicolor* santykinė svarba ≥ 10 cm grundalų dietoje sumažėjo nuo 58,3 % iki 5,9 % lyginant su vasara, tuo tarpu midijų ir žuvų suvartojimas išaugo (5 pav.).

Atlikus tyrimus paaiškėjo, kad rudenį 10–14,9 cm, 15–19,9 cm ir ≥ 20 cm ilgio grupių grundalai dažniausiai maitinasi moliuskais (atitinkamai 63,5 %, 65,9 % ir 89,6 % viso raciono), o stambesni individai vartojo didesnius moliuskus (Pearson, $R = 0,74$, $p < 0,05$).

REZULTATŲ APTARIMAS

Eurazijoje ir Šiaurės Amerikoje yra atlikta nemažai tyrimų, kuriais nustatyta tendencija, kad juodažiočiai grundalai neigiamai paveikia introdukuotas ekosistemas, išėsdami didelius kiekius moliuskų. Paprastai moliuskų reikšmė juodažiočių grundalų dietoje išauga didėjant kūno ilgiui (Raby et al., 2010), tačiau vandens telkiniuose, kur moliuskų visai neaptinkama

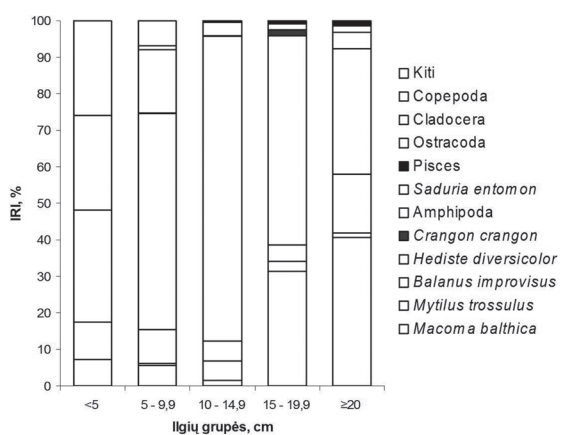

3 pav. Juodažiočių grundalų dietos sudėtis pavasario sezono metu.

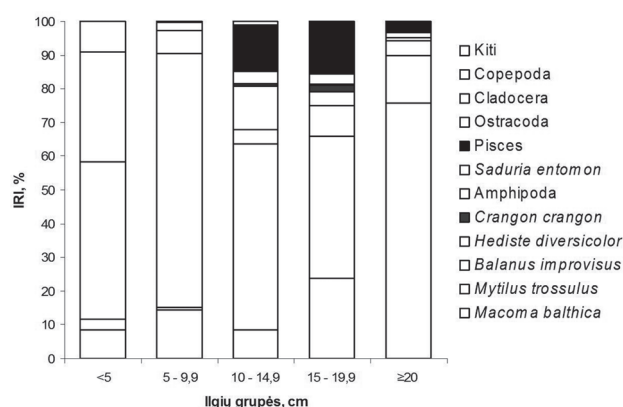
arba jie pasižymi nedideliu moliuskų gausumu, taip pat jei juose gausu energetiškai vertingesnio už moliuskus maisto išteklių, dėl savo oportunistinės mitybos strategijos stambūs grundalai lengvai prisitaiko misti ir kitoms taksonominėms grupėms priklausančiomis aukomis (Carman et al., 2006; Pennuto et al., 2010). Šio tyrimo, atlikto bangoms atviroje, smėlėtoje pietrytinės Baltijos jūros priekrantėje, rezultatai patvirtino šią tendenciją, tačiau taip pat parodė, kad juodažiočių grundalų racionas yra labai įvairus, o pagrindiniai jo elementai kinta priklausomai nuo metų laiko.

Patys svarbiausi, limituojantys fiziologiniai žuvų veiksniai, lemiantys jų mitybinių objektų pasirinkimą, yra individo žiočių aukštis ir plotis (Ray, Corkum, 1997). Juodažiočių grundalų jaunikliai (<10 cm) viso tyrimo metu pirmenybę teikė smulkioms minkštakūnėms aukoms: zooplanktoniniams ir meiobentosiniams vėžiagyviams bei šoniplaukoms, tuo tarpu tvirtą kalcinį egzoskeletą turinčių ir sunkiai virškinamų moliuskų dalis jų racione buvo nedidelė (Hayden, Miner, 2009; šis tyrimas). Ontogeninių mitybos pokyčių, kurių metu juodažiočių grundalų dietoje pradeda dominuoti moliuskai, dažniausiai atsiranda jaunikliams pasiekus 6–8 cm ilgį (Barton et al., 2005), tačiau Smiltynės priekrantėje dvigeldžių reikšmė grundalų dietoje pastebimai išaugo tarp 10–14,9 cm ilgio grupei priklausančių individų.

Didesnių nei 10 cm juodažiočių grundalų virškinamuosiuose traktuose dažniausiai buvo randama makomų, kurios tarp tyrimo vietoje esančios zoobentosos bendrijos dominuoja tiek pagal gausumą, tiek ir pagal biomasę (Bubinas, Repečka, 2003). Galimybė maitintis epifauniniais moliuskais Smiltynės priekrantėje keičiasi priklausomai nuo sezono, nes ant uosto vartų pietinio molo neaptinkama gausios, visus metus egzistuojančios midijų populiacijos, kurios gausa pasiekia piką rudenį,

4 pav. Juodažiočių grundalų dietos sudėtis vasaros sezono metu.

5 pav. Juodažiočių grundalų dietos sudėtis rudens sezono metu.

pelaginėms lervutėms prisitvirtinus prie kietų substratų ir virtus sėsliais moliuskais. Šis midijų gausmo padidėjimas itin ženklus 10–20 cm juodažiočių grundalų dietoje, kadangi skirtingų individų žarnybose buvo randama nuo kelių iki keliolikos dešimčių smulkių moliuskų. Labiausiai tikėtina, kad <20 cm individai pirmenybę teikia ant kietų substratų prisitvirtinusiems moliuskams todėl, kad į dugno nuosėdas įsirausę moliuskai yra sunkiau prieinami. Skirtingai nei smulkių ar vidutinio dydžio žuvų, ≥20 cm individų dieta atskirais sezonais kito mažiausiai (Brush et al., 2012; Brandner et al., 2013) ir nebuvo priklausoma nuo mitybinių objektų gausos sezoninių svyravimų, kadangi jų dietoje makomos dominavo net rudenį, kai aplinkoje buvo didelis kiekis lengviau prieinamų smulkių midijų.

Vidutinio dydžio juodažiočių grundalų oportunistinė mitybos strategija yra geriau išvystyta nei tarp <10 cm ar ≥20 cm individų, kadangi buvo nustatyti statistiškai patikimi sezoniniai jų dietos sudėties pokyčiai. Pavasarį 10–20 cm grundalai maitinasi daugiausia moliuskais, jūrų gilėmis, smėlinėmis krevetėmis ir šoniplaukais. Smėlinės krevetės juodažiočių grundalų racione didžiausiu gausumu pasižymėjo būtent gegužės mėnesį, kadangi tuo metu jos pradeda savo pavasarinę migraciją iš didesnių gylių ir gausiai koncentruojasi priekrantės zonoje (Lapinska, Szaniawska, 2006). Pavasarį, prieš kietiems molo substratams apaugant vienmečiais siūliniais dumbliais, juose gyvenančių ir maisto ieškančių *Gammarus* genties šoniplaukų (Bučas et al., 2007) grundalų racione pasitaikydavo retai, tuo tarpu minkštame grunte aptinkamos *C. volutator* šoniplaukos (Meadows, Reid, 1966) tuo metų laiku sudarė ženklią analizuotų žuvų raciono dalį. Vasarą 10–20 cm grundalų dietos pagrindą sudarė nebe moliuskai ir vėžiagyviai, o daugiašerės kirmėlės. Didžiausia santykinė svarba juodažiočių grundalų virškinamuosiuose

traktuose polichetai pasižymėjo vidurvasarį, kai jų populiacijoje dominavo smulkūs pačiame sedimentų paviršiuje įsirausę jaunikliai (Marty, Retiere, 1999), kurie buvo lengvai prieinamas maisto šaltinis grundalams ir kitos dugninėms žuvims. Rudens sezonu vidutinio dydžio grundalų racione daugiašerių kirmelių reikšmė drastiškai sumažėjo, tuo tarpu midijų ir žuvų jauniklių suvartojimas išaugo. Rugsėjo ir spalio mėnesiais juodažiočiai grundalai maitinasi žuvimis dažniau nei pavasarį ar vasarą, o jų aukomis dažniausiai tapdavo stintų jaunikliai, rudens metu gausiai aptinkami Baltijos jūros sėkliuose (Ustups et al., 2003). Be stintų, juodažiočiai grundalai intensyviai mito smėliniais grundalais ir trispyglėmis dyglėmis, kadangi pastarosios savo rudeninės migracijos į Kuršių marias metu koncentruojasi prie Klaipėdos sąsiaurio (Repečka ir kt., 1996). Šio tyrimo metu smulkių juodažiočių grundalų buvo retai aptinkama stambesnių individų skrandžių turiniuose, o tai patvirtina kitų mokslininkų (French, Jude, 2001; Carman et al., 2006) darbuose nustatytą kanibalistinę šios rūšies mitybos strategiją.

Apibendrinant gautus rezultatus galima pabrėžti tai, kad juodažiočiai grundalai yra oportunistiniai visaėdžiai plėšrūnai, sugebantys lengvai keisti savo mitybos išteklius priklausomai nuo aplinkoje aptinkamų mitybinių objektų rūšinės sudėties, gausumo ar energetinės vertės. Dėl ypač lankstaus raciono jie gali potencialiai konkuruoti dėl maisto išteklių su planktoniniais ir dugniniais bestuburiais, žuvimis ir vandens paukščiais. Nuolat augantis šios invazinės žuvų rūšies gausumas sukelia rimtą grėsmę įvairių vietinių dugno bestuburių, smulkių žuvų ar žiemojančių bentofaginių ančių populiacijų gausumui. Norint išsamiai įvertinti juodažiočio grundalo poveikį introdukuotai Baltijos jūros Lietuvos priekrantės ekosistemai, reikia vykdyti tolesnius išsamius mitybos tinklo lygmens tyrimus.

LITERATŪRA

1. Bacevičius, E. 2008. Grundalų rubuilis (*Neogobius melanostomus*, Pallas 1814) – naujakurė žuvų rūšis Lietuvos priekrantėje ir Kuršių mariose. *Baltijos jūra ir jos ekologinės problemos*. Klaipėda: Aplinkos ministerija. Jūrinių tyrimų centras, p. 148–159.
2. Barton, D. R., Johnson, R. A., Campbell, L., Petruniak, J., Patterson, M. 2005. Effects of round gobies (*Neogobius melanostomus*) on dreissenid mussels and other invertebrates in eastern Lake Erie, 2002–2004. *Journal of Great Lakes Research*, 31(2), p. 252–261.
3. Brandner, J., Auerswald, K., Cerwenka, A. F., Schliewen, U. K., Geist, J. 2013. Comparative feeding ecology of invasive Ponto-Caspian gobies. *Hydrobiologia*, 703, p. 113–131.
4. Brush, J. M., Fisk, A. T., Hussey, N. E., Johnson, T. B. 2012. Spatial and seasonal variability in the diet of round goby (*Neogobius melanostomus*): stable isotopes indicate that stomach content overestimate the importance of dreissenids. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 69(3), p. 573–586.
5. Bubinas, A., Repečka, R. 2003. Distribution of zoobenthos in the bottom sediments of the near-shore zone of the Baltic Sea in Nida–Klaipėda stretch. *Acta Zoologica Lituanica*, 13, p. 125–134.
6. Bučas, M., Daunys, D., Olenin, S. 2007. Overtgrowth patterns of the red algae *Furcellaria lumbricalis* at an exposed Baltic Sea coast: the results of a remote underwater video data analysis. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 75(3), p. 308–316.
7. Carman, C. M., Janssen, J., Jude, D. J. 2006. Diel interactions between prey behaviour and feeding in an invasive fish, the round goby, in a North American river. *Freshwater Biology*, 51, p. 742–755.
8. Copp, G. H., Bianco, P. G., Bogutskaya, N. G., Falka, I., Ferreira, M. T., Fox, M. G., Freyhof, J., Gozlan, R. E., Grabowska, J., Kovač, V., Moreno-Amich, R., Penaz, M., Povž, M., Przybylski, M., Robillard, M., Russell, I. C., Stakėnas, S., Šumer, S., Vila-Gispert, A., Wiesner, C. 2005. To be, or not to be, a non-native freshwater fish? *Journal of Applied Ichthyology*, 21, p. 242–262.
9. Corkum, L. D., Sapota, M. R., Skóra, K. E. 2004. The round goby *Neogobius melanostomus*, a fish invader on both sides of the Atlantic Ocean. *Biological Invasions*, 6, p. 173–181.
10. Dubs, D., Corkum, L. D. 1996. Behavioral interactions between round gobies (*Neogobius melanostomus*) and mottled sculpins (*Cottus bairdi*). *Journal of Great Lakes Research*, 22, p. 838–844.
11. French, J. R. P., Jude, D. J. 2001. Diets and Diet Overlap of Nonindigenous Gobies and Small Benthic Native Fishes Co-inhabiting the St. Clair River, Michigan. *Journal of Great Lakes Research*, 27(3), p. 300–311.
12. Hayden, T. A., Miner, J.G. 2009. Rapid dispersal and establishment of a benthic Ponto-Caspian goby in Lake Erie: diel vertical migration of early juvenile round goby. *Biological Invasions*, 11(8), p. 1767–1776.
13. Yule, A. M., Barker, I. K., Austin, J. W., Moccia, R. D. 2006. Toxicity of *Clostridium botulinum* type E neurotoxin to Great Lakes fish: implications for avian botulism. *Journal of Wildlife Diseases*, 42, p. 479–493.
14. Jakubas, D. 2004. The response of the grey heron to a rapid increase of the round goby. *Waterbirds* 27(3), p. 304–307.
15. Jude D. J., Janssen, J., Crawford, G. 1992. Establishment of Gobiidae in the Great Lakes basin. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 49(2), p. 416–421.
16. Karlson, A. M. L., Almqvist, G., Skóra, K. E., Appelberg, M. 2007. Indications of competition between non-indigenous round goby and native flounder in the Baltic Sea. *ICES Journal of Marine Science*, 64, p. 479–486.
17. King, R. B., Ray, J. M., Stanford, K. M. 2006. Gorging on gobies: beneficial effects of alien prey on a threatened vertebrate. *Canadian Journal of Zoology*, 84, p. 108–115.
18. Lapinska, E., Szaniawska, A. 2006. Seasonal variations in the occurrence of the prawns *Crangon crangon* (L, 1758), *Palaemon adspersus* (Rathke, 1837), and *Palaemon elegans* (Rathke, 1837) in the littoral zone of the Gulf of Gdansk. *Crustaceana*, 79(6), p. 95–110.
19. Lundström, K., Hjerne, O., Lunneryd, S. G., Kallson O. 2010. Understanding the diet composition of marine mammals: grey seals (*Halichoerus grypus*) in the Baltic Sea. *ICES Journal of Marine Science*, 67, p. 1–10.
20. Marty, R., Retiere, C. 1999. Larval-to-juvenile mobility activities of a holobenthic species, *Nereis diversicolor* (O. F. Müller) (*Polychaeta: Nereidae*) – their involvement in recruitment. *Bulletin of Marine Sciences*, 65(3), p. 761–774.
21. Meadows, P. S., Reid, A. 1966. The behavior of *Corophium volutator* (*Crustacea: Amphipoda*). *Journal of Zoology London*, 150, p. 387–399.

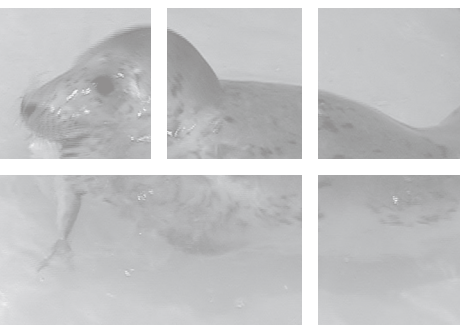
22. Ng, C., Berg, M., Jude, D., Janssen, J., Charlebois, P., Amara, L., Gray, K. 2008. Chemical amplification in an invaded food web: seasonality and ontogeny in a high biomass, low diversity ecosystem. *Environmental Toxicology and Chemistry*, 27, p. 2186–2195.
23. Pennuto, C. M., Krakowiak, P. J., Janik, C. E. 2010. Seasonal abundance, diet, and energy consumption of round gobies (*Neogobius melanostomus*) in Lake Erie tributary streams. *Ecology of Freshwater Fish*, 19(2), p. 206–215.
24. Pinkas, L., Oliphant, M. S., Iverson, L. K. I. 1971. Food habits of albacore, bluefin tuna, and bonito in California waters. State of California the Resources Agency Department of fish and Game. *Fish Bulletin*, 152, pp. 105.
25. Raby, G. D., Gutowsky, L. F. G., Fox, M. G. (2010). Diet composition and consumption rate in round goby (*Neogobius melanostomus*) in its expansion phase in the Trent River, Ontario. *Environmental Biology of Fishes*. 89(2), p. 143–150.
26. Ray, W. J., Corkum, L. D. 1997. Predation of zebra mussels by round gobies, *Neogobius melanostomus*. *Environmental Biology of Fishes*, 50, p. 267–273.
27. Rakauskas, V., Pūtys, Ž., Dainys, J., Lesutienė, J., Ložys, L., Arbačiauskas, K. (2013) Increasing population of the invader round goby *Neogobius melanostomus*, and its trophic role in the Curonian lagoon, SE Baltic Sea. *Acta Ichthyologica et Piscatoria*, 43(2), p. 95–108.
28. Reid, S. M., Mandrak, N. E. 2008. Historical changes in the distribution of threatened channel darter (*Percina copelandi*) in Lake Erie with general observations on the beach fish assemblage. *Journal of Great Lakes Research*, 34, p. 324–333.
29. Reyjol, Y., Brodeur, P., Mailhot, Y., Mingelbier, M., Dumont, P. 2010. Do native predators feed on non-native prey? The case of round goby in a fluvial piscivorous fish assemblage. *Journal of Great Lakes Research*, 36, p. 618–624.
30. Repečka, R., Žiliukas, V., Stankus, S. 1996. Verslinių žuvų mailiaus ir lervų gausumas Baltijos jūros priekrantėje bei Kuršių mariose. *Žuvininkystė Lietuvoje*, II, p. 95–108.
31. Sapota, M. R., Skóra, K. E. 2005. Spread of alien (non-indigenous) fish species *Neogobius melanostomus* in the Gulf of Gdansk (South Baltic). *Biological Invasions*, 7, p. 157–164.
32. Steinhart, G. B., Marschall, E. A., Stein, R. 2004. Round goby predation on smallmouth bass offspring in nests during simulated catch-and-release angling. *Transactions of the American Fisheries Society*, 133, p. 121–131.
33. Ustups, D., Urtans, E., Minde, A., Uzars, D. 2003. The structure and dynamics of fish communities in the Latvian coastal zone (Pape-Pērkone), Baltic Sea. *Acta Universitatis Latviensis*, 662, p. 33–44.
34. Van Guilder, M. A., Seefelt, N. E. 2013. Double-crested Cormorant (*Phalacrocorax auritus*) chick bioenergetics following round goby (*Neogobius melanostomus*) invasion and implementation of cormorant population control. *Journal of Great Lakes Research*, 39, p. 153–161.

SANTRAUKA

Artūras SKABEIKIS

Lithuanian sea museum, biologist

To evaluate a potential threat of round goby in the coastal benthic communities, seasonal and ontogenetic variation in the diet of this invasive fish was examined using gut content analysis. Sampling was performed in the SE Baltic Sea, Lithuanian coastal waters during May - October 2012. Round gobies >10 cm were caught with multimesh gill nets, while <10 cm individuals were collected using baited minnow trap. Dietary analysis was performed in 318 differently sized round gobies. In total preys of 22 taxa were found in the alimentary tracts of analyzed fish. Diet composition of individuals with the body length <10 cm and ≥20 cm was relatively constant in the course of the study, while individuals of the intermediate 10-20 cm length had more variable diet, which used to change depending on season. The gut contents of <50 mm round gobies were dominated by small zooplanktonic and meiobenthic organisms, shifting to amphipods and mollusks in larger individuals. In spring round gobies of intermediate size mainly consumed infaunal bivalve mollusks *Macoma balthica*, in summer - polychaetes *Hediste diversicolor*, while in autumn the share of epibenthic bivalves *Mytilus trossulus* and fish prey increased considerably in their diet. Diet of ≥200 mm individuals was predominated by mollusks during whole study period.

RUONIŲ REABILITACIJA

Pavel KULIKOV

Lietuvos jūrų muziejaus Jūrų paukščių ir žinduolių skyriaus muziejininkas-biologas

Baltijos jūroje gyvena ir veisiasi trys ruonių rūšys: pilkasis ruonis (*Halichoerus grypus macrorhynchus*), žieduotasis ruonis (*Phoca hispida botnica*) ir Rytų Atlanto paprastasis ruonis (*Phoca vitulina vitulina*). Į Lietuvos faunos sąrašą įtraukta tik viena rūšis – pilkasis ruonis. Ši rūšis yra įtraukta ir į Lietuvos raudonąją knygą. Pilkasis ruonis priskiriamas I(E) kategorijai – gyvūnams, kurie yra ties išnykimo riba. Kitos dvi rūšys Lietuvos gyvūnų sąrašė neminimos, nors jų pasirodymo Lietuvos teritoriniuose vandenyse atveju yra registruota.

Dabartinė Baltijos pilkųjų ruonių populiacija yra gero-kai sumažėjusi.

Šiuo metu Baltijos pilkųjų ruonių skirtingu metų laiku gali būti aptinkama praktiškai visoje Baltijos jūroje, bet daugiausia šios populiacijos individų yra susitelkę šiauriau – Botnijos, Rygos, Suomijos įlankose, retai užklysta piečiau.

Lietuvoje ruonių populiacija vis dar neatsikuria, ir nuolat mūsų teritoriniuose vandenyse gyvenančių ruonių nėra. Ruonių pasirodymas dažniausiai būna sezoninis ir trumpalaikis. Vertinant tai ir kitas nepalankias sąlygas, pvz., nuolatinės mitybinės bazės trūkumą dėl intensyvios verslinės žvejybos, atokių vietų, tinkamų gulykloms ir veisimuisi, nebuvimą, ruonių jauniklių rehabilitacija yra vienas iš būdų išsaugoti šią gyvūnų rūšį kaip Lietuvos faunos dalį. Pagrindinis rehabilitacijos tikslas yra pagalba pilkųjų ruonių jaunikliams, per anksti atskirtiems nuo motinos laktacijos periodu ir neprisitaikiusiems pirmais savarankiško gyvenimo mėnesiais.

Kurdami šią metodiką, mes vadovavomės savo patirtimi, gauta 2001–2013 metais, taip pat kitų institucijų užsiimančių tokia veikla įvairiose pasaulio šalyse, patirtimi. Lietuvos jūrų muziejuje jau sėkmingai reabilituota per 30 pilkųjų ruonių jauniklių. Didžioji jų dalis paleista į Baltijos jūrą.

PILKŪJŲ RUONIŲ BIOLOGIJA

Pilkieji ruoniai yra stambūs kolonijiniai jūriniai žinduoliai. Jie buriasi į stambias grupes veisdamiesi, keisdami kailį ir ilsėdamiesi gulyklose ant ledo ar atokiose nuo žmogaus veiklos uolėtose ar smėlėtose salelėse, ant Baltijos jūros rifų, kai kuriais atvejais ant didelių plūdurių ar kitokios sausumos. Pasaulyje yra žinomos trys gana izoliuotos Vakarų Atlanto, Rytų Atlanto ir Baltijos jūros pilkųjų ruonių populiacijos. Baltijos jūros pilkieji ruoniai yra smulkesni nei Atlanto, mažiausiai išreikštu lytiniu dimorfizmu. Baltijos jūroje jie užauga iki 1,65–2,1 metrų ilgio, patelės siekia 100–180 kg svorį, tuo tarpu patinai gali sverti apie 300 kg. Patelės išskirtiniais atvejais išgyvena iki 35–40 metų, tuo tarpu patinai – 10 metų trumpiau. Nors lytinis dimorfizmas tarp Baltijos pilkųjų ruonių nėra labai ryškus, vis dėlto stebimi aiškūs skirtumai tarp lyčių – patinų nosis yra kumpa, turi odos raukšlę, kaklas storas, jie stambesni už pateles. Patinų kailio spalva varijuoja nuo tamsiai pilkos ar rudos su dėmėmis iki juodos spalvos. Patelių kailis dažniausiai šviesesnis, nugara šviesiai pilka, pilvas gelsvas, šonai ir kaklas padengti tamsiomis dėmėmis, tačiau būna išimčių.

Baltijos pilkųjų ruonių mityba labai priklauso nuo sezono ir žuvų gausumo, dažniausiai (apie 60 %) jų skrandžiuose randama silkinių (daugiausia strimelių (*Clupea harengus membras*)) žuvų liekanų. Taip pat aptinkama ir trispyglių dyglių (*Gasterosteus aculeatus*) – apie 8 %, builių (*Myoxocephalus quadricornis*) – apie 3 %, stintų (*Osmerus eperlanus*) likučių. Gerokai mažiau randama lašišinių, sykinių (*Šm. Coregonidae*), menkinių (*Šm. Gobiidae*) ir kitų žuvų liekanų.

Baltijoje pilkieji ruoniai kailį keičia balandžio–birželio mėnesiais ant ledo arba gulyklose, o jauniklius veda ir poruojasi vėlyvo vasario ir ankstyvo kovo mėnesiais, kai ledo

danga jūroje pasiekia maksimalų padengimą ir storį. Patelės dažniausiai veda vieną jauniklį, praėjus kelioms dienoms, kai jos išlipa į sausumą. Vaisingomis tampa sulaukusios 4–5 metų ir išlieka keletą dešimtmečių. Poruotis patelės pradeda žindymo pabaigoje, likus maždaug trimis dienoms iki jauniklio atjunkymo. Baltijos pilkųjų ruonių naujagimiai yra vidutiniškai 3 kg smulkesni už Atlanto populiacijų jauniklius – sveria apie 12 kg ir, kitaip nei Šiaurės Atlante, skirtingos lyties individai svoriu beveik nesiskiria.

Žindymas trunka tik 16–18 dienų. Žindymo metu patelė nesimaitina, todėl praranda apie 50–75 kg (25,8–38,1 %) kūno masės. Tuo laikotarpiu patelė naudoja savo poodinio riebalų masyvo energetinius išteklius, palaikydama tiek savo organizmo metabolinius procesus, tiek nepaprastai riebaus pieno produkciją. Motinos pienas labai riebus (30–60 %), todėl žindymo metu jauniklio svoris padidėja tris kartus, per dieną priaugant vidutiniškai apie 2,8 kg. Riebiausias ir daugiausia energijos jaunikliui suteikiantis pienas tampa paskutinėmis žindymo dienomis, nes pirmosiomis dienomis jauniklio skrandis nebūna pakankamai prisitaikęs suvirškinti didelį riebalų kiekį. Ruoniukams labai pavojinga atsiskirti anksčiau, nes jie negauna didelės energijos dalies ir nebūna sukaupe pakankamai energijos (riebalų) išteklių.

Patelės žindymą nutraukia staigiai, išplaukdamos į jūrą ar pradėdamos poruotis su patiniais. Atjunkytų jauniklių svoris vyrauja nuo 48,3 (±8,1 kg) ant ledo gimusių jauniklių iki 37,4 (±7,8 kg) gimusiųjų sausumoje. Atjunkyti jaunikliai lieka sausumoje ir badauja apie 1–4 savaites. Šiuo badavimo periodu jauniklių organizmas prisitaiko prie vandens temperatūros gradiento ir tuo pat metu susiduria su gerokai didesniais energetiniais poreikiais išlaikyti pastovią kūno temperatūrą, plaukioti ir susirasti maisto. Badavimas yra kritinis periodas pilkųjų ruonių ir kitų tikrųjų ruonių jaunikliams, nes individai, priklausomai nuo motinos indelio, turi sukaupe energetinių išteklių ribotam laikui, per kurį turi įgyti tam tikrą mitybos ir judėjimo vandenyje įgūdžių. Šiuo laikotarpiu jaunikliai netenka apie 30 % kūno masės, o riebalinio sluoksnio storis sumažėja apie 1 cm. Taigi mažesni individai, turintys nepakankamai energetinių išteklių, rizikuoja sušalti ar mirti badu.

Kasmet tokių nusilpusių ruoniukų randama ir Lietuvos pakrantėje. Surastiems ir išsekusiems ruoniukams reikia specialios priežiūros ir maitinimo.

VISUOMENĖS INFORMAVIMAS

Lietuvos jūrų muziejus nuolat registruoja Lietuvos pakrantėje pastebėtus ruonius. Jau nuo 1999 m. šiam darbui buvo bandoma pasitelkti ir visuomenę. Pradžioje buvo dalijami informaciniai lankstinukai-anketos (1 priedas). Vėliau informacija apie ruonius buvo skelbiama pasitelkus masinės informacijos priemonės (televiziją, laikraščius) ir Lietuvos jūrų muziejuje edukacinių valandėlių metu. Informacijos apie saugomus gyvūnus (taip pat ir apie pilkuosius ruonius), augalus, saugomas Lietuvos vietas galima rasti ant kai kurių produktų pakuočių (2 priedas).

KĄ DARYTI PASTEBĖJUS RUONĮ LIETUVOS PAKRANTĖJE?

Jeigu jūs, vaikščiodami pakrante, žvejodami jūroje ar nuo Palangos tilto pastebėjote plaukiojantį ruonį, prašome informuoti Lietuvos jūrų muziejaus darbuotojus elektroniniu paštu vienu iš šių adresų: ljm@muziejus.lt, p.kulikov@muziejus.lt, a.grusas@muziejus.lt. Mus domina informacija, kokioje vietoje matėte gyvūną, kokio jis buvo dydžio ir ką veikė. Net telefonu nufotografuotas ruonis mums teikia daug duomenų.

Kovo mėnesį prasideda ruonių jauniklių migracija, ir mažyliai dažnai išlipa mūsų pakrantėje pailsėti. Jeigu ruoniukas išlipo į krantą ir nereaguoja į priėjusius žmones, vadinasi, jis nusilpęs ir greičiausiai jam reikalinga pagalba. Tokiu atveju:

1. Nevarykite jo atgal į vandenį.
2. Nebaksnokite jo pagaliais ar kitais kietais daiktais.
3. Apsaugokite ruoniuką nuo šunų ir per daug smalsių žmonių (tegu mažylis ramiai ilsisi).
4. Informuokite Lietuvos jūrų muziejų tel. 8 698 37 299.
5. Pasaugokite ruoniuką, kol atvažiuos šių organizacijų specialistai.
6. Nebandykite savarankiškai maitinti ruoniuko ir teikti jam veterinarinės pagalbos.

Radę kritusį ruonį, praneškite nurodytu telefonu.

VEIKSMAI, RADUS PAKRANTĖJE RUONĮ

Gavus pranešimą apie surastą ruoniuką, susisiekiama su kontaktiniais asmenimis. Sužinomos gyvūno aptikimo

aplinkybės: ar šalia nėra suaugusio ruonio, kaip gyvūnas reaguoja į aplinką ir žmones (ar jis stengiasi nuo jų pasprukti į vandenį, ar tik pasyviai stebi aplinką), Prašoma vizualiai įvertinti jo būklę (ar gyvūnas atrodo išsekęs, ar matosi išorinių sužeidimų, naftos produktų ir jų liekanų ant kūno). Reabilituoti reikėtų sužeistus, nusikamavusius tinkluose, užterštus nafta ar jos produktais gyvūnus, taip pat per anksti (dar nepasibaigus laktacijos periodui) nuo mamos atskirtus jauniklius. Gavus informaciją, kad ruoniui reikia pagalbos, nuvykstama į vietą pasiimti gyvūną arba (jei tai įmanoma) prašoma nugabenti jį į reabilitacijos vietą.

TRANSPORTAVIMAS

Gyvūnas turėtų būti kuo greičiau pristatytas į globos vietą. Vežant reikia nuolat stebėti gyvūno temperatūrą, kvėpavimą ir bendrą būklę. Jeigu gyvūnas yra agresyvus ir nėra stipriai išsekęs, patartina gabenti jį transportavimo narve, kuriame ruonis nesijaustų labai suvaržytas. Jeigu ruoniukas nėra labai agresyvus, vežant ir nešant naudotini neštuvai arba paprasčiausi rankšluosčiai, į kurios jis suvyniojamas ir nunešamas į mašiną. Mašinoje rekomenduojama palaikyti vėsią aplinką (apie 15 °C), kad gyvūnas neperkaistų.

VETERINARO APŽIŪRA IR GYDYMAS PIRMOJI PAGALBA

Nugabenus iki reabilitacijos vietos, gyvūnas įleidžiamas į nedidelį izoliuotą baseiną (neturint tokios patalpos, galima naudoti didelę vonią). Vonios danga turėtų būti lengvai plaunama. Gyvūnams, kuriems nustatomas bendras organizmo išsekimas, reikalingas šildymas (infraraudonosios arba analogiškos lempos). Lempos kabinamos taip, kad vonioje liktų nešildoma vieta, suteikianti ruoniui savarankiškos termoreguliacijos galimybę. Esant galimybei, stipriai išsekę gyvūnai laikomi kambario temperatūros sąlygomis. Jeigu išsekimas nėra stiprus, rekomenduojama gyvūną laikyti lauko temperatūros sąlygomis.

GYVŪNO BŪKLĖS REGISTRAVIMAS

Atgabenus ruoniuką į stacionarą, jis turi būti ištirtas. Nustatoma kūno temperatūra, ar yra žaizdų ir traumų, naftos arba jos produktų dėmių. Kiekvienam gyvūnui pradedamas pildyti stebėjimų žurnalas ir ligos istorija.

TEMPERATŪRA

Normali pilkojo ruoniuko kūno temperatūra yra apie 37±0,5 °C.

Temperatūra gali būti ir šiek tiek žemesnė, pavyzdžiui, jei gyvūnas sušlapo nuo vandens ar šlapimo ir kailiukas ilgą laiką išlieka drėgnas. Tokiais atvejais kūno temperatūra gali nukristi net iki 35 °C. Maži ruoniukai neturi pakankamo riebalinio sluoksnio, todėl jų kūno temperatūra gana nestabili. Atliekant matavimus, termometro galiukas sutepamas vazelinu ir įstatomas į analinę angą (ruonio patinas turi tik vieną angą po uodega, patelė – dvi; analinė anga viršutinė).

Jeigu jauniklio kūno temperatūra žemesnė nei 35,5 °C, jį reikia sušildyti. Galima gyvūną paguldyti, pavyzdžiui, ant plastikinių butelių, pripildytų šilto vandens ir apvyniotų rankšluosčiais. Galinių plaukmenų glostymas rankomis skatina geresnę kraujotaką ir padeda šiek tiek pakelti kūno temperatūrą.

Jeigu jauniklio kūno temperatūra aukštesnė nei 37,8 °C, jį reikia atvėsinti. Tam gyvūną reikia įleisti į vėsią patalpą ir ant galinių plaukmenų pilti šaltą vandenį. Tokiais atvejais temperatūra matuojama kas 15 minučių. Laistyti viso ruoniuko nėra prasmės, nes jo baltas kailiukas (jeigu toks dar yra) gerai sugeria vandenį ir blogai džiūsta. Sumažinus kūno temperatūrą iki 37,5 °C, vėsinimo procedūrą reikia nutraukti.

Gyvybei pavojinga kūno temperatūra yra 39 °C ir aukštesnė.

BURNOS ERTMĖS APŽIŪRA

Atliekant burnos ertmės apžiūrą, nustatoma, ar nėra uždegiminių procesų, žaizdų, svetimkūnių ir t. t.

Pagal gleivinės spalvą galima nustatyti preliminarius duomenis apie ruoniuko fizinę būklę:

- *rožinė* – normali,
- *raudona* – galimai aukšta temperatūra,
- *blyški* – galimai žema temperatūra,
- *šviesiai mėlyna (žydra)* – kvėpavimo sutrikimai, deguonies trūkumas.

NAFTOS PRODUKTŲ ŠALINIMAS

Naftos produktams nuo ruoniuko kailio ir odos nuplauti naudojami specialūs skysčiai (*Bio solve, Simple green*). Jie praskiedžiami santykiu, nurodytu instrukcijose. Ruoniukas įkeliamas į vonią. Ant nafta išteptų vietų pilamas pagamintas

tirpalas ir trinama tol, kol naftos produktai ištirpsta. Pašalinus naftą, ruoniukas nuplaunamas po tekančiu vandeniu (1 pav.).

Palpacijos metodu nustatoma, ar yra lūžių, sumušimų ir kitų traumų.

Gyvūnas sveriamas, įkėlus jį į neštuvus (vėliau neštuvų svoris minusuojamas). Kol ruoniukas būna reabilitacijos centre, svėrimo procedūros atliekamos kasdien. Tai daroma siekiant įvertinti ruoniuko augimą ir maisto pasisavinimą. Esant mažam priaugui, imamasi atitinkamų veiksmų (maisto normos ar komponentų pakeitimas).

Apžiūrima ir ištiriama gyvūno išmatos ir šlapimas. Vertinama konsistencija, kvapas, kiekis, kraujo ar parazitų buvimas.

Prireikus atliekami kraujo tyrimai.

Nustačius sužeidimų ar ligų, paskiriamas gydymas.

MAITINIMAS

Lietuvos jūrų muziejuje, kaip ir daugelyje kitų jūrų žinduolių reabilitacijos centrų, ruoniukai maitinami mišinukais, kurių pagrindą sudaro maltos žuvis. Vėliau pereinama prie maitinimo sveikomis žuvimis.

Mišinukui gaminti naudojamos tik kokybiškos žuvis. Jos turi būti tinkamai laikytos ir paruoštos.

ŽUVŲ KOKYBĖS NUSTATYMAS IR PARUOŠIMAS VARTOTI ŽUVŲ LAIKYMO SĄLYGOS

Bazinis laikymas – sandėlyje. Laikymo temperatūra – nuo -20 iki -32 °C.

Žuvis muziejuje (reabilitacijos centre) laikomos 1–3 mėnesius.

Laikymo temperatūra – -18 °C.

Žuvis laikyti temperatūrai esant nuo -5 iki -10 °C lei-

džiama 2–3 dienas. Temperatūrai esant nuo 0 iki $0,5$ °C – tik 1,5 valandos.

ŽUVŲ ATITIRPINIMAS

Teisingai atitirpinti žuvis labai svarbu, norint išsaugoti jų kokybę. Neteisingai atitirpinus žuvis prarandamos maistinės medžiagos, greičiau vystosi bakterijos, lipidų oksidacija, prarandamos skonio savybės. Visos atitirpintos žuvis turi būti sumaitinamos gyvūnams per 24 valandas nuo atitirpinimo pradžios.

Geriausias žuvų atitirpinimo būdas – atšildymas vėsioje patalpoje. Tokiu būdu atšildant, žuvies plastą reikia išardyti. Labiau atitirpęs viršutinis sluoksnius nuimamas, kad greičiau atitirptų vidinė žuvies plastas dalis. Atskirti žuvį vieną nuo kitos reikia atsargiai, jos nepažeidžiant.

Kitas būdas – žuvų atšildymas po tekančiu vandeniu, kurio temperatūra žemesnė nei $+20$ °C. Atitirpinti stovinčiame vandenyje nerekomenduojama.

Visa įranga, naudojama žuvims paruošti, turi būti plauinama karštu vandeniu ir dezinfekuojama po kiekvieno maitinimo.

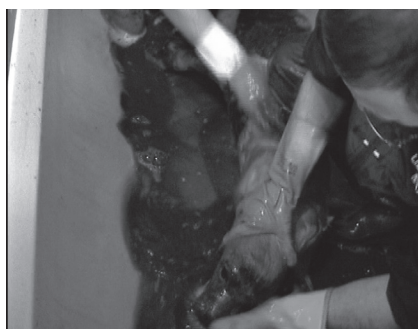
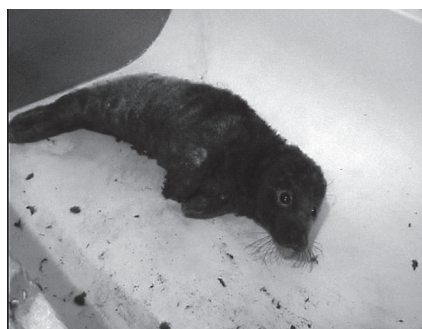
ŽUVŲ KOKYBĖ

Žuvų oda turi būti blizgi ir gleivėta, akys skaidrios, šiek tiek išsprogusios, žiaunos šviesiai raudonos (lede laikytų žuvų žiaunos yra pilkšvai raudonos). Žuvų mėsa elastinga (paspaudus pirštu, duobutės nelieka), mėsa tvirtai laikosi prie stuburo, nesimato jokių įpjovimų ar kitų pažeidimų. Būdingas šviežios žuvies kvapas. Jeigu žuvis neatitinka šių reikalavimų, jos negali būti naudojamos jūros žinduoliams maitinti.

ŽUVŲ MAISTINĖ VERTĖ:

Atlanto silkė nuo 1 350 iki 2 460 kkal/kg

Baltijos strimelė nuo 970 iki 1 430 kkal/kg

1 pav. Ruoniuko plovimo nuo naftos produktų procedūra

VITAMINŲ IR MINERALŲ KOMPLEKSAI
JŪRŲ ŽINDUOLIAMS

Jūrų žinduoliams reikalinga vitaminų paros norma		Jūrų žinduoliams reikalinga mineralinių medžiagų paros norma	
Vitaminas	Paros norma 10 kg masės/mg	Medžiaga	Paros norma 10 kg masės/mg
A	1,5	Kalcis	24,0
B1	80,0	Kalis	10,0
B2	2	Magnis	5,0
B3	8,5	Varis	0,5
B4	100,0	Manganas	0,2
B5	4,0	Cinkas	0,4
B6	1,2	Geležis	10,0
B9	0,01	Molibdenas	0,03
B12	0,005	Fluoras	0,02
B15	10,0	Jodas	0,1
B11	0,2	Kobaltas	0,2
C	25,0	Fosforas	50,0
D2	0,1		
D3	0,02		
E	100		
H	0,01		
K	0,4		

Rekomenduojama naudoti specialiai jūrų žinduoliams sukurtus vitaminų ir mineralų kompleksus, pvz.: *SEA TABS*, *Mazuri*, *Aquavits*.

Aquavits vitaminų ir mineralų kompleksas

Vitaminas A	15 000 iu *
Vitaminas D3	2 500 iu *
Vitaminas E	200 mg
Vitaminas C	125 mg
Vitaminas B1	250 mg
Vitaminas B12	50 µg
D-pantotenatas	9 mg
Geležies fumaratas	50 mg
Inozitolis	5 mg
Folio rūgštis	50 µg
Cholino bitartratas	10 mg
Jodas iš jūros dumblių	50 mg
Biotinas	200 µg

* – tarptautinis vienetas.

Pirmas žingsnis, pradedant nusilpusio ruoniuko reabilitaciją, – dehidratacijos pašalinimas ir elektrolitų balanso atkūrimas. Gyvūnas girdomas priverstinai. Zondu įvedamas „Rehidrono“ tirpalas. Pirmą dieną, atsižvelgiant į gyvūno būklę, ši procedūra kartojama kas tris valandas arba pereinama prie priverstinio maitinimo specialiais mišinukais.

Rehidronas (*Regidron*) – naudojamas ištirpinus 1 pakelį 1 litre virinto vandens.

Vieno pakelio sudėtis:

Natrio chloridas – 3,5 g

Natrio citratas – 2,9 g

Kalio chloridas – 2,5 g

Gliukozė – 10 g

ZONDAVIMO TECHNIKA

Zonduojant nusilpusius ruoniukus naudojama minkšta silikoninė žarnelė, kurios skersmuo – 15 mm. Prie jos tvirtinamas piltuvėlis. Prieš naudojant zondu, žarna sterilizuojama karštame vandenyje (gavusi karščio ji suminkštėja ir mažiau erzina ruoniuko gleivinę). Žarnos galiukas pamirkomas į mišinuką (kad lengviau slystų).

Gyvūnas guldomas pilvu ant lygaus paviršiaus. Ruoniuką maitinantis žmogus atsiseda jam ant nugaros, keliais prispaudžia priekinius plaukmenis prie jo kūno. Savo kūnu žmogus prispaudžia (fiksuoja) jauniklį prie grindų, palikdamas laisvai judėti galinius plaukmenis, bet neleidžia judinti korpuso (2 pav.). Viena ranka atsargiai pakišama po apatiniu žandikauliu, taip prilaikant gyvūno galvą, kad jis neišpurtytų ir neišspjautų jam kišamos žarnos.

Zondas pradedamas kišti pro burnos kampą, paspaudus žarnelės galiuku per danteną (3 pav.). Tai verčia gyvūną prasižioti. Pražiodinus jį, zondas lėtai ir atsargiai kišamas į stemplę. Žarną reikia stumti atsargiai, kad netyčia nepašalintų į plaučius. Teisingai įkišus zondu, dažnai ruoniukas toliau ryja jį pats. Zondo įvedimas trunka tol, kol iš piltuvėlio pasigirsta „kriuksintys“ garsai. Tai reiškia, kad zondas pasiekė skrandį (4 pav.). Žarnelė suspaudžiama pirštais, arba ją perlenkus į piltuvėlį supilamas skystis (Rehidronas) arba mišinukas (5 pav.). Per vėlesnius maitinimus (kai ruoniukas jau noriai valgo mišinuką) zondas paliekamas ryklėje. Taip gyvūnas skatinamas maistą ryti pats.

Po maitinimo zondas užspaudžiamas ir atsargiai ištraukiamas iš ruoniuko burnos.

2 pav. Ruoniuko fiksavimas

3 pav. Zondo įdėjimas

4 pav. Zondo fiksavimas

5 pav. Mišinuko supylimas

MIŠINUKO PARUOŠIMAS

Mišinuko gamybai naudojama žuvies (dažniausiai silkės, bet galima ir strimelės) filė / sveika žuvis, rehidrono tirpalas, vitaminų kompleksas *Aquavit*, skirtas jūrų žinduoliams (1 tabletė 1 kartą per dieną), *Lecitinas* (1 kapsulė 2 kartus per dieną), žuvies taukai (po 10 ml per kiekvieną maitinimą), *Linex* arba *Bifoval* gerosios bakterijos (po 1 kapsulę per maitinimą).

Rehidrono tirpalas paruošiamas iškart keliems maitinimams. Nuo žuvies nupjaunama filė, pasveriamas reikalingas maitinimui kiekis. Rehidrono tirpalas ir žuvies filė sudedami į smulkintuvą. Ten pat sudedami vitaminai, *Lecitino* ir *Linex* arba *Bifoval* tabletės, supilami žuvies taukai. Viskas sumalama iki vientisos masės. Prieš maitinimą mišinuką reikia pašildyti iki 20–25 °C. Mišinukas gaminamas kiekvienam maitinimui atskirai.

MAITINIMAS MIŠINUKU

Maitinti mišinuku pradeda nuo antro trečio maitinimo. Maitinama kas tris valandas nuo 7 val. ryto iki 22 val. vakaro (iš viso šeši maitinimai per dieną). Zonduojama (jeigu jo reikia) nuo kelių dienų iki dviejų trijų savaičių. Kiek ilgai ruoniukas bus maitinamas tyrele, priklauso nuo ruoniuko savijautos. Jeigu mažylis pasyvus, nerodo noro valgyti, mažai juda – maitinimas mišinuku užtrunka iki dviejų savaičių, o kartais ir ilgiau. Dažniausiai tokie ruoniukai būna mažo svorio (nuo 10 iki 15 kg). Ruoniukai, sveriantys daugiau (15–20 kg), paprastai greičiau pradeda valgyti sveikas žuvis.

Apytikslė maitinimo schema

Diena (maitinimų skaičius)	Mišinukas (ml)	Sveika žuvis (g)
1 (6)*	200 ml (50 g žuvis + 150 ml Rehidrono tirpalo)	0
2 (6)	250 ml (100 g žuvis + 150 ml Rehidrono tirpalo)	0
3–4 (6)**	350 (400) ml (150 g žuvis + 150 (200) ml Rehidrono tirpalo)	0
5 (6)	350 (400) ml (150 g žuvis + 150 (200) ml Rehidrono tirpalo)	50–80 (1 žuvis)
6–11 (6)	350 (400) ml (150 g žuvis + 150 (200) ml Rehidrono tirpalo)	100–1 200***
12–17 (6)****	0	1 200–3 000
18 (3–4)	0	2 800–3 000

* – Maitinimų skaičius gali būti mažesnis. Be to, per pirmą maitinimą sugirdomas tik Rehidrono tirpalas.

** – Jeigu ruoniukas pasyvus, nerodo noro valgyti, mažai juda, tai šis reabilitacijos tarpsnis užtrunka ilgiau nei dvi dienas. Atitinkamai per tiek dienų nusikelia ir visi likę tarpniai.

*** – Žuvies kiekis didinamas kasdien, kol apytiksliai pasiekia 1,2 kg per dieną.

**** – Perėjimas prie trijų ar keturių maitinimų gali užtrukti ir ilgiau, ir trumpiau. Tai priklauso nuo ruoniuko apetito ir savijautos.

6 pav. Ruoniuko savarankiško valgymo pradžia

PERĖJIMAS PRIE MAITINIMO SVEIKOMIS ŽUVIMIS

Jeigu ruoniukas nėra sergantis ar sužeistas, turi pakankamai jėgų ir noro judėti, nesušąla vandenyje, jam jau antrą reabilitacijos dieną siūloma žuvis. Žuvis įmetama į vandenį arba paduodama reabilituojamam gyvūnui ranka. Jeigu ruoniukas į žuvį nekreipia dėmesio, jis pradedamas maitinti mišinuku. Sveika žuvis ir toliau siūloma kiekvieną dieną. Jeigu gyvūnas ir toliau nekreipia dėmesio ir nerodo susidomėjimo žuvimi, ją tenka sumaitinti priverstinai. Pirmos reabilitacijos savaitės pabaigoje (jeigu apetitas ir savijauta gera) gyvūnui duodama pirma žuvis. Nepablogėjus savijautai (elgesys nepakitęs, apetitas geras), žuvies kiekis didinamas kasdien, kol per dieną sumaitinamos žuvies svoris pasiekia apytiksliai 1,2 kg. Nuo tos dienos ruoniukas mišinuku nebemaitinamas. Pereinama tik prie maitinimo sveika žuvimi. Iš papildų paliekamas tik vitaminų kompleksas *Aquavit* (1 tabletė 1 kartą per dieną). Gyvūnas ir toliau pratinamas maitintis savarankiškai. Jeigu yra galimybė, naudojama ne tik atšildyta silkė

arba strimelė, bet ir gyva žuvis. Jūrų muziejuje tuo tikslu naudojami grundalai. Priverstinis maitinimas nutraukiamas, kai ruoniukas išmoka pats pasigauti ir praryti jam vandenyje paliktą žuvį (6 pav.).

Vėliau ruoniukas perkeliamas į baseiną su kitais ruoniais ir gyvena ten iki paleidimo į laisvę.

PRIVERSTINIO MAITINIMO ŽUVIMI TECHNIKA

Gyvūnas guldomas pilvu ant lygaus paviršiaus. Ruoniuką maitinantis žmogus atsisėda jam ant nugaros, keliais prispausdamas priekinius ruoniuko plaukmenys prie jo kūno. Savo kūnu žmogus prispaudžia (fiksuoja) jauniklį prie grindų palikdamas laisvai judėti galinius plaukmenis, bet neleisdamas judinti korpuso (7 pav.). Viena ranka atsargiai pakišama po apatinį žandikaulių ir fiksuojama galva. Galva pastumiama truputį atgal ir atlošiama šiek tiek į viršų. Tos pačios rankos nykščiu arba duodamos žuvies galva spaudžiama burnos kampe į danteną, kol gyvūnas prasižioja (8 pav.). Vienu arba dviem pirštais fiksuojama pražiodinta burna, kad gyvūnas neužsičiauptų. Per susidariusį plyšį atsargiai

7 pav. Ruoniuko fiksavimas

8 pav. Žuvies įdėjimas

9 pav. Žuvis stumiama į gerklę

10 pav. Žuvies prarijimas

kišama žuvis, kuri po truputį stumiama į ryklę (9 pav.), kol ji galiausiai nuslysta giliau (10 pav.). Priverstinai maitinant ruoniuką žuvimi, prieš maitinimą ir po jo reikia leisti jam paplaukioti vandenyje (vonioje, baseinėlyje). Tai padeda išvengti vidurių užkietėjimo.

PALEIDIMO SĄLYGOS IR KRITERIJAI

Ruonių paleidimo į laisvę akcija dažniausiai vykdoma pavasarį arba rudenį. Būtent tokiu metu laiku prie mūsų krančių paleisti šie irklakojai turi daugiausia galimybių adaptuotis ir išgyventi, nes jūroje lengviau rasti maisto. Vyksta aktyvesnė žuvų migracija ir nerštas.

Prieš priimdami sprendimą dėl gyvūno grąžinimo / išleidimo į laisvę, veterinarijos gydytojai ir ruonį prižiūrintys bei už reabilitaciją atsakingi specialistai turi įvertinti gyvūno tinkamumą gyventi laisvėje. Vertinama atsižvelgiant į kelis kriterijus: a) sveikatos būklė, b) svoris (įmitimas), c) elgesys:

- a) veterinarijos gydytojas tikrina ruonio sveikatos būklę ir įvertina, ar jis visiškai sveikas. Ar žaizdos (jei tokių buvo) visiškai sugijo, ar gyvūnas neturi parazitų, ar lengvai juda vandenyje (vertina, ar nėra kokių nors sužeidimų ar jų pasekmių, kurios gali sukelti motorikos sutrikimų), ar ruonio kūno temperatūra normali, ar kvėpavimas nesutrikęs, netraiškanoja akys. Paleidžiamas gyvūnas turi būti sveikas;
- b) reabilitaciją atlikę specialistai ir gyvūną prižiūrintys darbuotojai vertina paleidžiamo ruoniuko įmitimą. Stengiamasi, kad prieš paleidžiant jauniklis svertų ne mažiau kaip 40 kg;
- c) ruonis turi aktyviai plaukioti, nardyti, kitaip judėti. Puiku, jeigu jis nenori prisileisti prie savęs žmogaus ir pats neatplaukia prie jo, siekdamas gauti ēsti ar bendrauti. Jeigu jauniklis nemoka savarankiškai paimti ir praryti į vandenį įmestos žuvies, jis negali

būti paleidžiamas į jūrą. Jeigu jam būtinas žmogaus buvimas, dėmesys, prisilietimai – jis nėra tinkamas paleisti į laisvę.

Jeigu gyvūnas atitinka visus paleidimo kriterijus, į Klaipėdos regiono aplinkos departamentą (KRAD) siunčiamas prašymas išduoti leidimą paleisti ruonį į laisvę. Gavus reikalingus dokumentus, vyksta paleidimo procedūra.

PALEIDIMO PROCEDŪRA

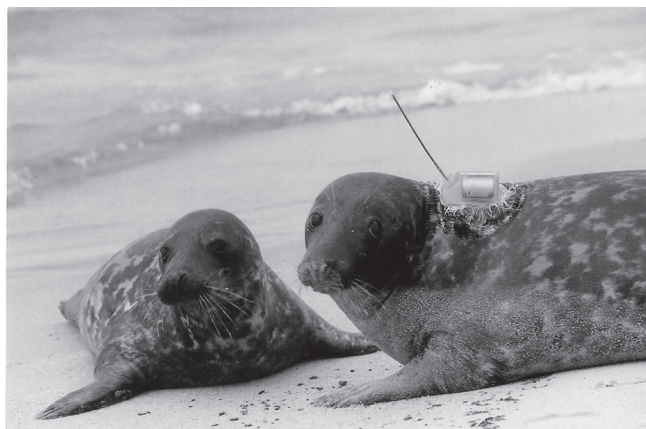
Lietuvoje nėra stabilų ruonių gulyklų, kur paleisti ruoniukus būtų tikslingiausia, todėl paleidimo vieta parenkama atsižvelgiant į du kriterijus: a) patogų privažiuoti prie jūros; b) pasirinktoje priekrantės zonoje nėra žvejybinių tinklų.

Ruonis turi būti transportuojamas maksimaliai greitai. Transportavimo narvas pastatomas netoli vandens (5–10 metrų) ant lygaus paviršiaus ir atidaromas. Ruonis nepaleidžia-

mas tiesiai į vandenį. Gabenti ruonį prie vandens ant rankų neleistina. Iš narvo išlindęs gyvūnas turi savo noru ir savarankiškai nušliaužti iki jūros (11 pav.). Jeigu gyvūnas nenori išlįsti iš narvo arba keliauja prie žmonių, o ne į vandenį, – jis dar nėra tinkamai pasiruošęs gyventi laisvėje, jį reikia ruošti papildomai. Prieš paleidžiant ruoniai paženklinami (12 pav.). Jiems po oda implantuojamas mikročipas (mikroschema), o prie galinių plaukmenų prisegamas specialus plastikinis žymeklis su identifikavimo numeriu. Esant galimybei tvirtinamas palydovinis siūstuvus, leidžiantis sekti tolesnį ruonio judėjimą. Paleidimo procedūra fiksuojama foto- / vaizdo aparatais. Paleidimo metu turi dalyvauti KRAD atstovas, kuris užpildo ir pasirašo gyvūno paleidimo į laisvę aktą (protokolą).

11 pav. Ruoniukų paleidimas į laisvę

12 pav. Ruoniukų ženklinimo pavyzdžiai

REHABILITATION OF SEALS

Pavel Kulikov,

Biologist of Sea Mammals and Birds Department of the Lithuanian Sea Museum

3 species of seals live and breed in the Baltic Sea: the grey seal (*Halichoerus grypus macrorhynchus*), the ringed seal (*Phoca hispida botnica*) and the Eastern Pacific harbour (or common) seal (*Phoca vitulina vitulina*). The grey seal is listed in the Red List of Lithuania. In Lithuania seals usually appear seasonally and for a short period of time. Taking into consideration the above mentioned facts and other unfavourable conditions, such as lack of constant nutrition sources because of intense commercial fishing and shortage of remote places suitable for dens or breeding, rehabilitation of seal pups is one of the means to preserve the species as a part of the Lithuanian fauna.

The main objective of rehabilitation is to help grey seal pups after early weaning during lactation period and those who fail to adapt during the first months of independent life. The method was created taking into consideration the experience of the Lithuanian Sea Museum gained during the period of 2001-2013 and the experience of other institutions as well. More than 30 grey seal pups were successfully rehabilitated in the Lithuanian Sea Museum. Majority of them were returned to the Baltic Sea.

Rehabilitation of a weakened seal pup starts with treatment of dehydration. A pup is given to drink by force. Solution “Rehidron” is given with the help of a probe. Later on, pups are fed with mixtures (made mainly of minced fish) which are gradually changed by fish.

The forced feeding is stopped when pups are able to catch and swallow fish left for them in the water. When the quarantine period is over and when pups learn to eat independently, they are moved to the pool with other seals where they stay till their return to the sea. Only healthy pups that weigh not less than 40 kg and are able to live independently are returned to the sea.

Before setting free, pups are marked. A microchip is implanted under the skin and a special plastic mark with identification number is attached to the rear flippers.

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS PARODOS IR RENGINIAI 2013–2014 M.

Nika PUTEIKIENĖ

Lietuvos jūrų muziejaus Viešųjų ryšių ir rinkodaros skyriaus vedėja

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS PARODOS „KODĖL LAIVAS PLAUKIA“

Jūrų muziejuje 2013 m. gegužės 22 dieną atidarytoje edukacinėje parodoje „KODĖL LAIVAS PLAUKIA?“, galima buvo ne tik vėl pasijusti vaiku, gaminant laivėlius, bet ir čia pat kubile išbandyti savo kūrinio stovumą ar gebėjimą laikytis ant vandens. Pasak parodos kuratoriaus, istoriko Romualdo Adomavičiaus, žaisdami vaikiškus žaidimus, mes lyg ir grįžtame į žmonijos istorijos pradžią. Parodoje pateikiami primityvių plaukimo priemonių pavyzdžiai labai panašūs į žaislinius laivėlius. Akmens amžiuje atsirado plaustas – surišti medžių kamienai tiko ir žvejybai, ir kroviniams gabenti pakrantėmis. Vietoj medienos buvo naudojamos ir nendrės, pripūstos gyvulių odos ar net moliniai indai.

Gebėjimas naudotis įrankiais ir ugnimi leido žmogui prieš 10 tūkst. metų iš medžio kamieno išsiskobti ir išdeginti luotą. Tai buvo tikri to laiko ekspresai – greitai ir manevringi, turėję tik vieną trūkumą – lengvai virsdavę. Bet polineziečiai sugalvojo patobulinimą – pritvirtino šoninius plūdurus.

Krepšys gali būti skirtas ne tik uogauti ar grybauti, bet ir atstoti valtį. Jo pagrindas nupinamas iš vytelių, jas aptraukiant oda ar medžio žieve, nendrėmis, o mūsų laikais – vandeniui nepralaidžia medžiaga. Apvalinai krepšys dar ir dabar naudojamas kai kuriuose regionuose: ne tik Vietname, Tibete, Indijoje ar Irake, bet ir Vakarų Europoje – Airijoje, Velse.

Parodoje ne tik pristatoma laivų statybos istoriją bet ir atskleidžiama, kodėl gi geležiniai laivai nepaskęsta.

Kol žmogus išmoko suvirinti laivą iš metalo, turėjo nutekėti daug vandens. Senovės egiptiečiai riestanosius laivus statė iš virvėmis suraišiotų lentgalių. Nilo deltoje augo vien plonos ir kreivos akacijos, todėl faraonų dailidės įgudo meistriškai užtaisyti medienos plyšius, figūriškai tašyti, išmoko medį išlenkti. Toje tolimoje epochoje atsirado pagrindinės laivo dalys: kilis, števeniai, špantai, stringeris, denis.

Parodos lankytojai galėjo išbandyti tris pagrindinius laivo denio lentų tvirtinimo būdus: jie patys išmoko susiūti arba suleisti lentas karaveliniu ir klinke-riniu būdu.

Įdomu tai, kad vienodi būdai buvo naudojami geografiškai viena nuo kitos nutolusiose vietovėse: kraveliniu būdu sujungtos ir Kristupo Kolumbo karavelių lentos, taip pat statė kurėnus ir senieji Kuršių marių žvejai.

Šiandien laivai projektuojami ir net išbandomi kompiuteriais. O kaipgi be modernių prietaisų laivadirbiai prieš šimtmečius gebėjo statyti didelius ir stiprius jūrų laivus? Iš pradžių visi laivai buvo statomi pagal meistro paruoštus šablonus. Vėliau atsirado brėžiniai, tiksliai nustatantys simetrijos ašį ir laivo tūrį. Šioje parodos dalyje veikė du atviri baseiniukai: stovumo ir plūdumo. Viename jų lankytojai, patys keisdami svareliais laivo svorio centrą, galėjo jį net nuskandinti. Kitame baseine pateikiamas povandeninio laivo modelis, kuris iškeliamas arba panardinamas kompresoriumi pumpuojant orą.

Parodoje buvo pristatomi iš pirmo žvilgsnio paprasti, bet paradoksalūs dalykai. Jeigu jums atrodo,

Alfonso Mažūno nuotraukos. Lietuvos jūrų muziejus

kad srovė gali daiktus lengvai nunešti tik pasroviui, klystate. Jau prieš šimtą metų Lietuvoje veikė upių keltai, kuriuos srovė plukdydavo į kitą krantą. Pasak parodos kuratoriaus, pritvirtinus keltą lynu prie inkaro upės viduryje arba lyną ištiesus skersai upės, prie jo buvo prijungiamas kelto ritinys. Norint, kad keltas pajudėtų, reikėjo tik pasukti vairo plunksną norima kryptimi. Vienintelis Lietuvoje išlikęs toks keltas kelia per Neris upę prie Čiobiškio kaimo (Širvintų rajone).

Irtis plaustais pakako karties ir žmogaus jėgos bei sumanumo. Vėliau atsirado irklai su plokščiais galais. Išmokus pasisiūti bures, laivus pradėjo varyti vėjas.

Pramonės revoliucija XIX a. pradžioje sukūrė garo variklį, kurį neilgai trukus pakeitė dyzeliniai varikliai, garo turbinos ir atominiai reaktoriai. Dabar jau yra elektra, saulės energija ir suskystintomis dujomis varomų variklių.

Kaip variklis priverčia plaukti laivą? Variklis suka veleną, kurio gale yra pritvirtintas mentratis arba sraigtas. Tankiai išdėstytos mentės užgriebia vandenį ir taip stumia laivą. Dažniausias, efektyviausias ir patikimiausias laivo varytuvas – veikiantis po vandeniu sraigtas. Tokį sraigta, veikiantį atvirame baseiniuke, išbando ir parodos lankytojai. Na, o mentratį, be kurio iš vietos nebūtų pajudėję laivai su stūmokliniais garo varikliais, lankytojai įsuka mindami improvizuotą dviračio mechanizmą.

Tai išskirtinė paroda, kviečianti pažinti veikiant, o ne sausai dėstanti faktus. Paroda parengta parėmus Kultūros ministerijai. Jau antri metai ji sėkmingai keliauja.

„KLAIPĖDA: MARIOMS ATSIVERIANTIS MIESTAS“ – jau antroji Lietuvos jūrų muziejaus parengta paroda apie Klaipėdos istoriją. 2012-aisiais dešiniajame Dangės krante buvo eksponuojama paroda „Dangės uostas: iš praeities“, pasakojusi kelių šimtų metų laivobos Dangės upe, jos tiltų ir pakrantės statinių istoriją. 2013-aisiais Senosios perkėlos prieigose Klaipėdoje ir Smiltynėje buvo eksponuojama muziejaus paroda „Klaipėda: marioms atsiveriantis miestas“. Tai paroda apie tai, kaip kito Klaipėdos kraštovaizdis, žvelgiant iš marių, kaip jį keitė laivyba, pramonė, poilsiaivimas ir pramogavimas pajūryje.

„TEN, KUR JŪROS BANGOS...“

Tradiciškai artėjant Jūros šventės renginiams, muziejus pristato parodą Klaipėdos apskrities viešojoje I. Simonaitytės bibliotekoje – 2013-aisiais tai buvo retro atvirukų paroda iš Lietuvos jūrų muziejaus rinkinio apie poilsiaivimo prie Baltijos jūros istoriją „Ten, kur jūros bangos...“. Pasak parodos kuratoriaus istoriko Romaldo Adomavičiaus, čia eksponuojami seni atvirukai, vaizduojantys kurortus, poilsį prie Baltijos jūros, jau nesančius poilsio kultūros reiškinius ir fragmentus. Rengiant parodą norėjosi paskatinti lankytoją paklausti savęs: kaip pasikeitė poilsis ir elgesys prie vandens kurortuose per 100 metų. Daug kas neįsivaizduoja, kaip pasikeitė pati maudymosi kultūra. Moterys į jūros bangas buvo gabenamos vežimais, kur pliuškendavosi, kur niekas nematydavo.

Muziejininkai kruopščiai surinko atvirukų kolekciją, kad kiekvienas vasarotojas pamatytų kaip pasikeitė kultūra pliažuose.

Alfonso Mažūno nuotrauka. Lietuvos jūrų muziejus

ISTORINĖS DOKUMENTIKOS PARODA „Į JŪRĄ, VISA LIETUVA!“

Jūros šventės tradicijos gimimo 80-mečiui skirta istorinės dokumentikos paroda, 2014-ųjų birželį atidaryta Jūros šventę globojančios Lietuvos Respublikos prezidentės Dalios Grybauskaitės, liepą eksponuota Istorinėje LR Prezidentūroje Kaune, liepos 25-ąją sugrįžo į Klaipėdą, Turgaus gatvę.

Aštuonis Jūros šventės dešimtmečius apžvelgiančioje parodoje – daug įdomių nuotraukų, spaudinių, tekstų, liudijančių šio renginio reikšmę tuomet ir dabar. Ne vienas atidus klaipėdietis ekspozicijos nuotraukose surado daug pažįstamų veidų, o gal ir save. Parodą, atskleidžiančią Jūros šventės misiją, parengė Lietuvos jūros muziejaus istorikai, remdamiesi savo ir kolegų iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus sukaupta medžiaga.

Nuo 1934-ųjų vasarą surengtos pirmosios Jūros dienos, kurios reikšmę ir svarbą išskėlė tuometis valstybės kultūrinis ir politinis elitas, iki šių dienų Jūros šventės, praėjo nemažai laiko. Per prabėgusius dešimtmečius keitėsi šventės struktūra, ideologija ir šventės kūrėjai,

tačiau pagrindinė šventės tema išliko ta pati – Lietuva ir jūra.

Parodos pavadinimu tapo šūkis nuo iki šių dienų išlikusio 1934-ųjų plakato, kvietusio Lietuvą į pirmąją Jūros dieną. „Į jūrą, žemaičiai, į jūrą, aukštaičiai, į jūrą, visa Lietuva!“, – taip į tarpukario Lietuvos visuomenę kreipėsi pirmosios Jūros dienos sumanytojai. To meto istoriniai liudijimai rodo šį raginimą buvus labai paveikų. Į neseniai prie Lietuvos Respublikos prijungtą Klaipėdą žmonės plūste plūdo. Ir nors geležinkelis pasirūpino papildomais reisais į uostamiestį, to meto spauda rašo, jog visi vagonai buvo sausakimšai, bet niekas dėl to nepykęs, priešingai – visi su dideliu entuziazmu ir džiaugsmu darėjo prie jūros. Puikiai žinodami, jog neturės patogios nakvynės – galbūt tik užklotą ant šieno, galbūt nebus sočiai pavalgydinti ar aprūpinti kitais šiuolaikiniam žmogui įprastais patogumais. Tuomet buvo svarbu nusilenkti jūrai, pasveikinti ją dalyvaujant koncertuose, ceremonijose, eitynėse. Pirmoji Jūros diena „uždavė toną“ ateičiai – tiek tarpukario Lietuvos jūrinės kultūros propagandos renginiams, tiek sovietiniais laikais atgimusiai Žvejo

Alfonso Mažūno nuotraukos. Lietuvos jūrų muziejus

dienai ar jau šių dienų Jūros šventei. Visų jų pagrindu tapo pagarbos jūrai ir jūros žmonėms ceremonijos, paradai ar karnavalizuotos eitynės, koncertai, mugės.

2014-ųjų liepą Lietuvos jūrų muziejus minėjo 35-erių metų gimtadienį ir šia proga klaipėdiečiams ir Klaipėdos miesto svečiams padovanojo parodą Kruizinių laivų terminale „35-ERI ŽINGSNIAI KOPGALYJE“. Parodoje pristatomi Lietuvos jūrų muziejaus svarbiausi istorijos momentai, pagrindinės Lietuvos jūrų muziejaus ekspozicijos, laiko juosta suteikia galimybę keliauti ir matyti kaip vystėsi muziejus, sužinoti įdomių detalių apie LJM augintinius, eksponatus, apie vienintelę jūrą prie kurios gyvename – Baltiją... Smalsiausiems parodos lankytojams pateikiami klausimai, į kuriuos atsakymus gali rasti susipažinę su paroda.

Jūros šventės proga liepos 23 dieną Klaipėdos apskrities viešojoje I. Simonaitytės bibliotekoje atidaryta žymaus grafiko, knygų iliustratoriaus Šarūno Leonavičiaus kūrinių paroda „VĖJAS RĖJOSE“ iš Lietuvos jūrų muziejaus rinkinio ir asmeninės dailininko kolekcijos (eksponuota iki rugsėjo 10 d.). Parodos pagrindas – darbai, sukurti specialiai Jūrų muziejaus išleistai knygai „Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje“ (2009). Kartu pateikiami ir kiti dailininko kūriniai, eskizai, kuriuos sieja viena – jūros tema.

Dailininkas Šarūną Leonavičių drąsiai galime vadinti gyvu klasiku. Nors pats Šarūnas teigia, kad iliustravimas – jam tik darbas, atrodo, kad pačios knygos pasirenka jį, lyg ieškodamos teksto autoriaus mąstą atitinkančios asmenybės. Jau 2005 m. iliustruota Aido Marčėno poezijos knyga „Žmogaus žvaigždė“ tapo

vaizdo ir teksto simbiozės etalonu. Poezija ir piešiniai sudarė neišardomą, visumą, kurioje nevaržomi skleidėsi dviejų kūrėjų pasauliai. Vienas – telpantis žodyje, kitas – linijų, spalvų ir formų visumą paverčiantis atskiru kontinentu. Minėta knyga pelnė Gražiausios metų knygos titulą. Parodoje iš šios knygos eksponuojama „Jūreivio lopšinė“, tapusi lyg ir dailininko autoportretu bei vizitine jo kūrybos kortele.

Prieš imdamasis iliustruoti Lietuvos jūrų muziejaus knygą „Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje“, diskutuodamas kartu su muziejaus istorikais apie to meto laivus, apie skurdžią vizualinę medžiagą, dailininkas prasitarė, kad jau kelintą kartą tenka piešti tai, ko niekas šiandien nėra matęs. Ką tik buvo baigęs kurti darbus Gintaro Beresnevičiaus knygai „Lietuvių religija ir mitologija“ (2008), prieš tai iliustravo Samuelio Boguslavo Chylinskio „Bibliją: Senasis Testamentas“ (2007), kuriose teko suteikti veidus ir formas dievams bei dievybėms. Ir šios dvi knygos buvo pripažintos gražiausiomis tais metais.

Pernai buvo išleista Kristijono Donelaičio jubiliejui skirta „Metų“ knyga, apgyvendinta taip pat Šarūno Leonavičiaus iliustracijomis.

Knygai „Vėjas rėjose. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje“ Šarūnas Leonavičius sukūrė devynis mišrios technikos paveikslus, kuriose atgijo jūrų platybes raižę burlaiviai, senasis Šventosios uostas, jūrininkų gyvenimo scenos. Dailininkui reikėjo derinti istorinį (net inžinerinį) konkretumą ir kartu kurti tam tikrą laiko įspūdį.

„Kiekvienas lynas, kiekviena burė, kiekviena stengia laive atlieka aiškią funkciją, – sakė Šarūnas, – todėl

Alfonso Mažūno nuotraukos. Lietuvos jūrų muziejus

čia jokia fantazija dailininkui negali pagelbėti. Turi išsinauginėti dalimis visą laivą ir žinoti, kaip jos veikia. Tik tada tavo paveikslas atspindės realią epochą.“

Šioje parodoje lankytojai išvydo dailininko nupieštą XVII a. Prūsijos Brandenburgo karalystės linijinį karo laivą „Roter lowe“, išpūdingus krovos laivus, kurių rėjos ir takelažo lynai susipina į jautrų nerviūrą, XIX amžiaus klaipėdiečių burlaivį „Mary Jane“, laivo „Heinrich von Schroder“ statybą Klaipėdoje XIX a. ir kitus. Pastarasis paveikslas, būdamas istoriškai tikslus, kartu perteikia biblijinę laivo statybos prasmę. Laivo, kaip tam tikro simbolio motyvus, dar labiau pabrėžia didžiausias ir išpūdingiausias šios parodos kūrinys „Laivas plaukia“. Šis, 1985 metais sukurtas, H. Boshio dvasia alsuojantis piešinys, ir pats yra nugyvenęs tam tikrą gyvenimą: jį piešiant dailininkas nebeišsiteko lakšte, todėl priklijuotas dar vienas lapas, matosi išplėšimų ir sulankstymų žymės – į dirbtuvę, kuri yra ir jo šeimos namai, buvo ne kartą išsilaužta ir šis kūrinys buvęs nusiaubtas...

Parodoje taip eksponuojami paveiksliai iš 2012 metais dailininko iliustruotos Maironio poemos „Jūratė ir

Kastytis“. Šie darbai jau persmelkti kita nuotaika – juose jauti Maironio romantizmo dvasią.

Trumpais štrichais parodoje atskleidžiama ir dailininko technikos įvairovė bei kūrybos procesas: pateikiama keletas ofortų ir eskizų.

LIETUVOS JŪRŲ MUZIEJAUS RENGINIAI

Lietuvos jūrų muziejus Tarptautinę muziejų dieną 2014-aisiais pasitiko „Ant bangos“. Taip skambiai buvo pavadinta gegužės 16-osios programa. Šventė specialiai buvo organizuojama penktadienį, kad nesidubliuotų su šeštadienį vykusiu Laivų paradu ir kitais renginiais, kuriais tądien buvo turtinga Klaipėda.

Muziejuje nemokami renginiai prasidėjo nuo pat ryto. Nuo 10.30 iki 17.00 val. edukaciniai užsiėmimai „Ant seno denio – su nauja įgula“ vyko vidutiniame žvejybos traleryje „Dubingiai“, kuriame šeimininkavo senas jūrų vilkas, Danius Bružas, su panašaus tipo laivu sovietmečiu išmaišęs pasaulio jūras.

Etnografinėje pajūrio žvejo sodyboje veikusiose kūrybinėse dirbtuvėse „Dirbdysiu vėtrungė“ lankytojai galėjo susipažinti su vėtrungėmis ir jas spalvinant sužinoti

Alfonso Mažūno nuotrauka. Lietuvos jūrų muziejus

jose užkoduotas žinias. Trečiasis gegužės sekmadienis yra minimas kaip Tarptautinė Baltijos jūros kiaulės diena. Todėl penktadienį delfinariume vyko ir Baltijos jūros ekologijai skirti renginiai. Fojė šurmuliavo kūrybinės dirbtuvės „Eko banga“ ir buvo eksponuojama intriguojanti, interaktyvi menininkės iš Kauno Auksės Petrulienės „Psilikono teatro“ video instaliacija „Bestiarium marinum“. Pasak menininkės, šis bestiariumas atskleidžia Baltijos jūros faunos dramą ir tyrinėja mūsų visuomenės būklę. Bestiariumą sudaro miniatiūrinės silikono lėlės, vaizduojančios Baltijos jūros padarus, aiškinamieji tekstai, kuriuose mokslinė informacija perauga į šmaikščius šūkius, ir animuota vaizdo projekcija.

Bestiariumo personažai buvo sukurti sekant gamta ir panašūs į savo prototipus: Baltijos pilkajį ruonį, šakotaūsi vėžiagyvi, menkę, gyvavedę vėgėlę ir jos mailių. Personažų biologiniai ypatumai virto šiandienos visuomenėje vykstančių procesų metaforomis. Pavyzdžiui, agresyvusis šakotaūsis yra invazinė rūšis, visai neseniai su laivų balastiniais vandenimis atsikrausčiusi į Baltijos jūrą iš Kaspijos. Dabar, išstūmęs vietinius vėžiagyvius, šakotaūsis sudaro 50 procentų viso planktono.

– Specialiai Jūros kiaulės dienai ekrane atgis du maži banginiai, primenantys liūdną 2001 metų pavasario nutikimą Melnragėje, – sakė Auksė Petrulienė. – Tuomet į tinklus įsipainiojo ir žuvo jaunas jūros kiaulės patinukas. Dar viena suaugusi patelė buvo sugauta tralu toliau nuo kranto ir taip pat žuvo.

Miniatiūriniais silikono personažais tapusius banginius lankytojai galėjo liesti, atgaivinti ir plukdyti fantazijos vandenyse, sugalvodami buvusius ar naujus jų nuotykius Baltijos jūroje. Besibaigiant dienai prasidėjo Tarptautinės muziejų nakties renginiai. 18.45 val. tą pačią – Baltijos jūros kiaulės temą – delfinariume pratęsė mokslo populiarinimo filmo apie Baltijos jūros kiaulę premjera „Baltijos slapukė“. Į premjerą atvyko ir filmo autorius Vytautas Jankevičius. Vakaro kulminacija tapo Lino Švirino studijos „Grock“ ir delfinų atliekama „Švarios muzikos banga“. Gegužės 20 dieną, kai yra minima Europos jūros diena, Lietuvos jūrų muziejus pakvietė lankytojus į Klaipėdos apskrities viešosios I.Simonaitytės bibliotekos Gerlacho palėpę, kur 17.00 val. buvo pristatytas Aloyzo Každailio

knygos „Laivai ir jūrininkai“ III-asis, papildytas leidimas. Dalyvavo autorius ir istorikai R. ir R. Adomavičiai (vyresnysis ir jaunesnysis), žurnalistas Gediminas Pilaitis. Buvo eksponuojama dailininko Arvydo Každailio knygai sukurtų iliustracijų paroda.

2014-ųjų liepą jau trečią kartą Jūros šventės įkarštyje Danės upėje plaukė istoriniai laivai, primindami visai Lietuvai, kad esame jūrinė valstybė, turinti jūrinį paveldą ir kurianti naujas jūrines tradicijas. Jubiliejinei – 80-ajai Jūros šventei – Lietuvos Jūrų muziejus drauge su VšĮ „Klaipėdos šventės“ parengė išskirtinę dovaną – tarptautinį istorinių laivų parodą „DANGĖS FLOTILĖ“, kuriame dalyvavo šešiolika tradicinių laivų ir senesnių nei 50 metų jachtų iš Lietuvos, Rusijos ir Lenkijos. Paradas „Dangės flotilė“ iškilmingai atidarytas 13.00 val. Pilies uostelyje prie Grandinių tilto. Po to buvo galima aplankyti gyvą laivų ekspoziciją uostelyje, dalyvauti čia pat ant krantinės veikiančiame vėtrungių gamybos ceche „VĖTRUNGIŲ KELIAIS APLINK MARIAS“. O 17.00 val. visu savo grožiu flotilė suspindėjo Danės upėje nuo Biržos tilto iki Šiaurinio rago. Renginį buvo galima stebėti nuo upės krantinių.

Flotilės pagrindas ir puošmena – tradicinės plokščiadugnės Kuršių marių burvaltės kurėnai. Jų flotilėje – net keturi: Jūrų muziejaus „SūD1“, Česlovo Žemaičio iš Šturmų kaimo „STURM 1“, Aurelijaus Armonavičiaus iš Nidos „Kuršis“ bei mariomis Klaipėdą pasiekęs Kaliningrado Pasaulinio vandenyno muziejaus kurėnas „Rusna“. Šalia plaukė ir kiek mažesnės šių burvalčių tipo „sesės“ – Simo Knapkio ir Kęstučio Laukevičiaus venterinės valtys. Pastarasis laivadirbys atplukdė ir Didžiosios Bankos dorę.

Alfonso Mažūno nuotraukos. Lietuvos jūrų muziejus

Tai – irklinė XIX a.–XX a. vid. valtis, naudota menkių žvejybai Šiaurės Rytų Atlante, Didžiosios Bankos regione, netoli Niufaundlendo salos.

Žakuvka – Aistmarių žvejų valtis iš Gdansko muziejaus Klaipėdą pasiekė automobilio priekaboje. Šią valtį pastatyti lenkams padėjo laivadirbystės ekspertai iš Vokietijos, Lietuvos bei Jūrų muziejaus istorikai.

Kaip ir pernai, itin egzotiškas susisiekimo vandeniui priemonės atsigabeno kolegos iš Kaliningrado. Šiomet Dane plaukė ... krepšys. Ši valtis pernai buvo pastatyta Archangelsko apskrityje. Tai – tradicinė pietvakarių Anglijos, Velso, Škotijos ir Airijos vandens transporto priemonė, vadinama „coracle“ – žvejų luoteliu. Ji apvali, kaip riešuto kevalas, iš gluosnio vytelių supinta ir aptraukta dervuota oda. „Plaukiojantys krepšiai“ buvo naudojami jau keli šimtai metų prieš mūsų erą. I amžiuje prieš Kristų juos aprašė Julijus Cezaris, kuomet su Romos legionais įsiveržė į Britų salas. Kariai šiuos pintus luotus naudojo kaip skydus. Panašūs laivai buvo statomi Indijoje, Vietname, Irake ir Tibete. Iki šiol pinti plaukiojantys krepšiai daugiausia naudojami turizmo reikmėms.

Iš Rusijos atplaukė ir jolės replika. Tai – lengva, irklinė valtis, kurią išmokti valdyti būtinai privalo kiekvienas būsimas jūrininkas.

Žemaitijos nacionaliniame parke prieš keletą metų, naudojant tradicinius archajiškus būdus, buvo pagamintas luotas – viena seniausių žmonijos susisiekimo vandeniui priemonė. Luotas žmonės mokėjo skobti jau VIII–V tūkst. pr. m. e. Lietuvoje luotais naudotasi iki praėjusio šimtmečio pradžios.

Alfonso Mažūno nuotrauka. Lietuvos jūrų muziejus

Dar viena istorinių valčių – tai jau pernai visus parado žiūrovus sužavėjęs „Kapitonas Gikas“. Tai – 11 metrų ilgio irklinė-burinė valtis, XVIII–XIX a. naudota karinių burlaivių susisiekimui su krantu ir įguloms treniruoti. Šiomis greitaeigėmis valtimis į krantą būdavo nugabenami kapitonai ir admiralai (angl. captain's gig) Prancūzijos, Švedijos, Rusijos, Ispanijos ir JAV laivuose. „Kapitonas Gikas“, priklauso irklavimo sporto klubui „Birštono Nemunas“, kuriam vadovauja Arvydas Stašaitis.

Kuteris „Galento“ pastatytas 1936 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose. Buvęs savininkas švedas jachtą pavadino žymaus boksininko Tonio Galento (1910–1979) garbei. Tai buvo mažo ūgio ir apvalinas, bet „kietas“ sunkiasvoris. Jachtą renovavo dabartinis jos savininkas Dainius Šilgalis.

Jachta „Rasa“ yra perdarytas „Drakono“ klasės laivas. Tai – buvusi olimpinė jachtų klasė, sukurta 1936 m. Po Antrojo pasaulinio karo itin populiarius Klaipėdos ir Lietuvos buriuotojų lenktyninis laivas. Šiuo metu tai – išlikęs vienintelis plaukiojantis „Drakono“ pavyzdys, perdarytas į kreiserinę jachtą su antstatu – jachta „Rasa“.

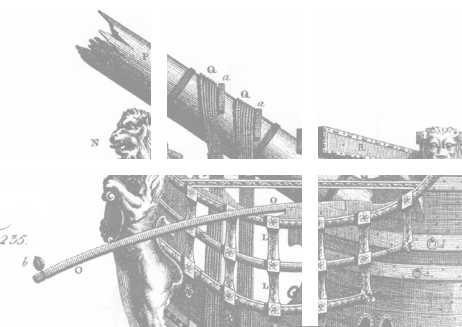
Parade plaukė ir Gintauto Minelgos jachta „Framkoster K-25“, pagaminta 1945 m. Švedijoje bei Arūno Bartkevičius motorinė jachta „Lillian“.

Galimybę padovanoti Jūros šventei šį išskirtinės svarbos renginį suteikė Lietuvos kultūros taryba ir Klaipėdos miesto savivaldybė.

Jau ketverius metus Lietuvos muziejų asociacija (LMA) Vilniaus knygų mugėje pristato ne tik naujausius ir įdomiausius muziejų leidinius, bet ir kviečia pasisvečiuoti edukacijos saloje „Paslaptinga MuMo“, skirtoje raštijos ir knygos istorijos slėpiniams ir mįslėms. Lietuvos jūrų muziejaus edukatorių komanda kasmet Knygų mugei parengia edukacinę programą dailininkės Sigutės Chlebinskaitės kūrybinėje studijoje „Tu gali sukurti knygą“. Mugės jaunieji lankytojai ne tik mena vandenų paslaptis, bet ir kuria norimą jūrinę knygą, sužino paslaptingojo „Bestiariumo“ atsiradimo istoriją, kuria keistenybių akvariumą; trumpam tampa jaunaisiais jūrininkais, susipažįsta su jūrine abėcėle, išmoksta surišti jūrinių mazgų knygą, kuria vėtrungių knygeles.

EKSPONATAI PASAKOJA

„RAUDONOJO LIŪTO“ PĖDSAKAIS

Dainius ELERTAS

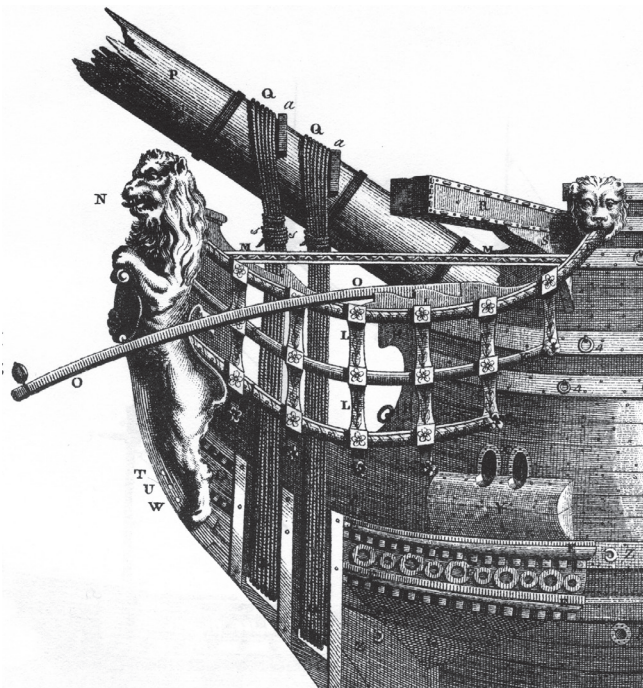
Lietuvos jūrų muziejaus Laivybos istorijos skyriaus muziejininkas-istorikas

Prūsijos fregatos „Roter Löwe“ („Raudonasis liūtas“) modelis nuolatinėje Lietuvos jūrų muziejaus ekspozicijoje iš kitų išsiskiria dydžiu. Ekspozicijoje netrūksta kruopščiai padarytų burlaivių modelių. Atidesnis muziejaus lankytojas galėjo atkreipti dėmesį į žinutę etiketėje. Joje rašoma, kad XVII a. pradžioje šis karo laivas patruliavo tarp Piluvos ir Klaipėdos. Tačiau nežinia, ar darydamas modelį rygielis kinematografas, dailininkas Viktoras Šildknechtas mąstė apie fregatos „Roter Löwe“ vietą Karaliaučiaus virsmo jūrų tvirtovė istorijoje. Ši burlaivį XVII a. Klaipėdos panoramos fone taip pat nupiešė grafikas Šarūnas Leonavičius. Paveikslą galime rasti ekspozicijoje ir Lietuvos jūrų muziejaus išleistoje knygoje „Vėjas rėjos. Burlaivių epochos atspindžiai Lietuvoje“. Straipsnelyje pristatysime mus pasiekusias prūsų fregatos „Roter Löwe“ praeities nuotrupas.

FREGATOS KILMĖ

Nors fregatos „Roter Löwe“ modelis gausus įvairių detalių, apie šį laivą žinome labai mažai. Mūsų nepasiekė originalūs šio burlaivio matmenys ar brėžiniai. Istorijos šaltiniuose nurodoma tik talpa – 120 druskos lastų. Tai sąlyginis vienetas, nes atitiktų 240–250 tonų. Tikroji talpa svyruoja net 10 tonų. To meto pareigūnai užrašė kitų tokio tipo laivų matmenis. Iš jų užrašų sužinome, kad fregatų korpuso ilgis tarp abiejų laivo galų siekė 98, o plotis – 28 Amsteramo pėdas. XVI a. pab. Amsterdamo pėda buvo lygi 283 mm. Dabar naudojamais matais šio burlaivio ilgis siektų apie 28 m, o plotis – 8 m. Kitas svarbus šaltinis fregatai „Roter Löwe“ pažinti tebėra amžininkų tapyba ir piešiniai. Jų pagrindu vokiečių tyrinėtojai Rolfas Hoeckelis, Hansas Szymanskis atliko burlaivio rekonstrukciją ir parengė brėžinius. Jais naudojosi modelį pagaminęs Viktoras Šildknechtas. Todėl pasakojimą pradėkime nuo to, ką žinome.

Fregata „Roter Löwe“, taip pat „Goldener Löwe“ arba „Guldener Löwe“, buvo pastatyta Nyderlanduose 1597 m. Laivo išsigijimo aplinkybės nėra plačiau ištirtos, nors žinomas platesnis istorinis kontekstas. Tuo metu ši šalis kovojo Aštuoniasdešimties metų nepriklausomybės karą (1568–1648 m.) su Habsburgų valdoma Ispanija. 1579 m. sukilusios provincijos sudarė Septynių Jungtinių Nyderlandų Provincijų Respubliką, o 1581 m. liepos 26 d. paskelbdamos nepriklausomybę nuo Ispanijos, laisvės siekį įteisino Atsisakymo aktu. Dera atkreipti dėmesį į praktinę burlaivio išsigijimo sandėrio pusę. XVI a. olandai garsėjo jūreivystės sugebėjimais ir pastatytais laivais. Štai pirmoje to amžiaus pusėje būtent olandų meistrai pradėjo laivų statybą Klaipėdoje. Vien silkes žvejojė 2 000 olandų laivų. Iki minėto karo 50 didelių laivų į Ispaniją gabeno Nyderlanduose apdirbtos vilnos gaminius, baldus, namų apyvokos daiktus. Olandų laivynas užtikrino 24 milijonų florinų prekybos su Anglija apimtis. Netrukus olandai pradėjo išstumti ispanų, portugalų laivynus. 1602 m. įkurta Olandų Rytų Indijos bendrovė tapo pirmąja tarptautine korporacija. Laivais olandų banginių medžiotojai pasiekė Svalbardą (Norvegija), o pirkliai – Angolą, Indiją, Indoneziją, Ceiloną, Šiaurės Ameriką, Rytų Braziliją. Laivyno plėtrai didelę įtaką turėjo vėjinių malūnų pritaikymas lentpjūvėms. Pradėti naudoti tipiniai medienos ruošiniai smarkiai sumažino laivų statybos kaštus. Taigi vienas iš „Roter Löwe“ pirkėjo pasirinkimo motyvų galėjo tapti prieinamos kainos ir darbo kokybės santykis. Fregatos pirkėjo apsisprendimą galėjo lemti ir kitos aplinkybės. Sandėrio metu Prūsiją valdė pasaulietinės valstybės įkūrėjo kunigaikščio Albrechto sūnus Albrechtas Friedrichas Hohenzolernas (1568–1618 m.). Tačiau jis buvo pripažintas silpnapročiu, o valstybės reikalai pavesti regentams iš kitos kunigaikščių Hohenzolernų šakos.

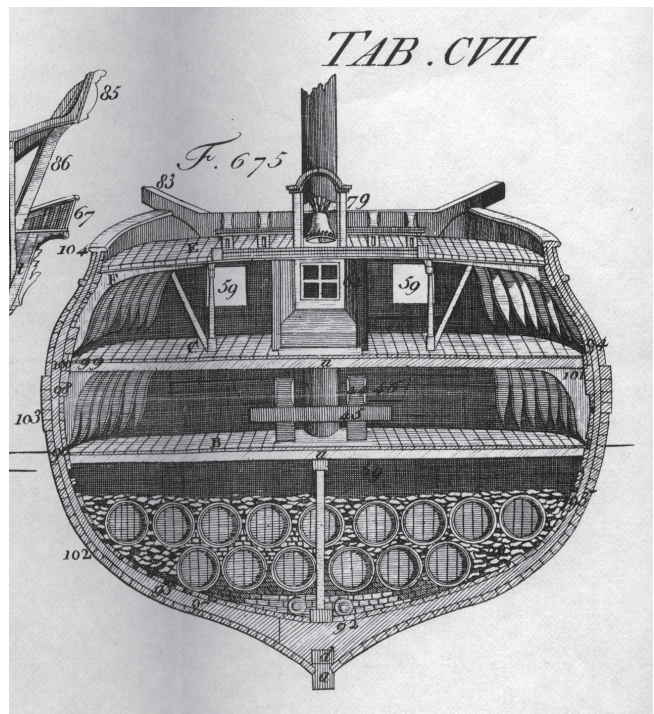

Burlaivio galionas. Raižinys Johanno Hienricho Rödingleidinyje „Allgemeines Wortebuch der Marine“. 1793–1800 m. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

1577–1603 m. realus Prūsijos valdytojas buvo Brandenburgo-Ansbacho ir Brandenburgo-Kulmbacho markgrafas Georgas Friedrichas Senasis. Todėl sprendimo išigyti Nyderlanduose statyto burlaivio priežasčių reikėtų ieškoti šio Šventosios Romos Vokiečių Tautos imperijos protestantų kurfiursto politikoje.

„ROTHER LÖWE“ DENYJE

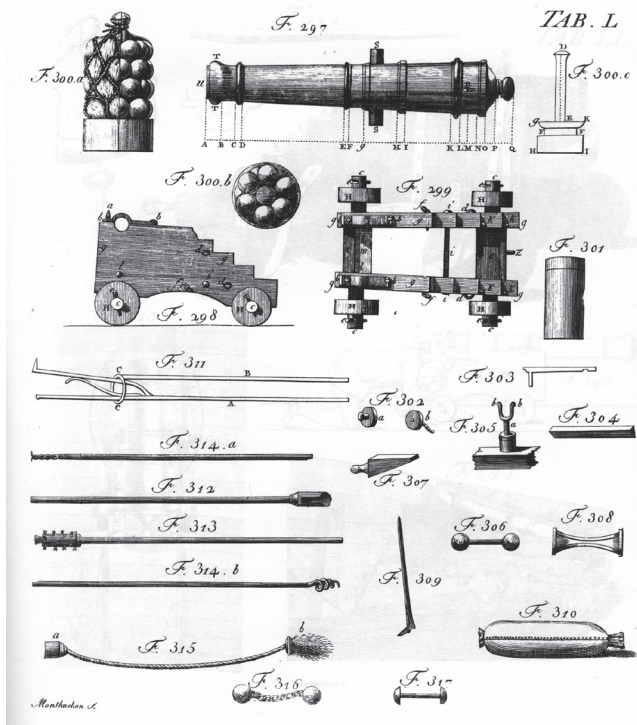
Kaip galėjo atrodyti fregata „Roter Löwe“, atsako Rolfo Hoeckelio, Hanso Szymanskio tyrimas. Remiantis jų rekonstrukcija, fregata „Roter Löwe“ buvo trijų stiebų burlaivis. Bizanstiebyje kelta lotyniška, t. y. įstriža, burė ir trijuose stiebuose dar penkios stačiakampės. Po dvi stačiakampės bures kabėjo fokstiebyje ir grotstiebyje. Viena stačiakampė burė buvo įtempta ant horizontalios rėjos prie bušprito. Fokstiebiu ir grotstiebiu užkopus aukštyn buvo patenkama ant įrengtų aikštelių – marsų. Juose budintys stebėtojai pranešdavo apie toluomoje pamatytus laivus, o priplaukus arčiau iš spalvų derinio ir vėliavų nustatydavo jų priklausomybę. Jiems turėjo būti gerai pažįstamas baltomis kopomis pagyventas Kuršių nerijos siluetas, kuriame išsiskyrė sengirė ties Juodkrante. Ši suteikė vietai pavadinimą *Schwarzort*, t. y. juoda vieta. Plaukiant palei neriją į šiaurę, pasitikdavo aukštas Smėlio karčemos kalnas

Burlaivio skerspjuvis. Raižinys Johanno Hienricho Rödingleidinyje „Allgemeines Wortebuch der Marine“. 1793–1800 m. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

(Smiltynė) ir už kopų kyšantis niūrus didysis Klaipėdos pilies bokštas. Daugeliui nebuvo paslaptis, kad liūdnai garsėjančio pilies bokšto rūsyje veikė vienas baisiausių visoje Prūsijos kunigaikštystėje kalėjimų.

Iš burlaivio stiebų vėl nusileiskime į denį. Jo viduryje, tarp didžiųjų stiebų, stovėjo puošnus šliupas. Šliupu buvo gabenama provizija, žmonės ir karinė korespondencija. Jis plaukė varomas irklų mostais ar iškeltame stiebe vėjo įtempta bure. Šliupu buvo plaukiama į miestą apsistojus Klaipėdos uosto reide ar įlankėlėje už *Suder haken*, t. y. dabar išnykusio kyšulio į marias Koptalyje. Juo susisiekdavo ir su kitais laivais. Apžiūrėję šliupą pasisukime į laivapriekį. Čia laivo svečias išvysdavo duris, kurios vedė į vidines patalpas, taip pat kopėteles, nukreiptas aukštyn virš antstato. Užkopus jomis, buvo pasiekama pati laivo smailuma: iškištas į priekį laivo stiebas – bušpritas ir galionas. Galionas buvo puošni drožtinė šokančio priekin auksinio liūto skulptūra. Ji perteikė laivo pavadinimą. Tačiau galėjo būti siejama ir su laivo statytojų miesto Amsterdamo heraldine simbolika – herbo laikytojo stovinčio auksinio liūto figūra. Nors neatmestina ir kita interpretacija. Yra duomenų, kad XVI–XVII a. sandūroje Karaliaučius naudojosi stačiakampe vėliava, kurios viršutiniame trečdalyje buvo baltas laukas su juodu jį kertančiu kryžiumi viduryje (Vokiečių

Laivo patrankos. Raižinys Johanno Hienricho Rödingo leidinyje „Allgemeines Wortenbuch der Marine“. 1793–1800 m. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

ordino palikimas), o du apatinius trečdalius užėmė raudonas laukas su stačiu pasisukusiu heraldinėn dešinėn baltu liūtu ir virš jo galvos kabančia aukso karūna (miesto kūrėjo Bohemijos karaliaus Pšemislso Ottokaro II palikimas). Taigi liūtas buvo nesvetimas ir laivo uosto Karaliaučiaus heraldikai. Virš galiono įrengti ranktūriai leido saugiai pasiekti žemiau kabantį tinklą. O čia plauant bangoms buvo atliekama tai, ką darydavo karaliai nuėję pasivaikščioti pėsti...

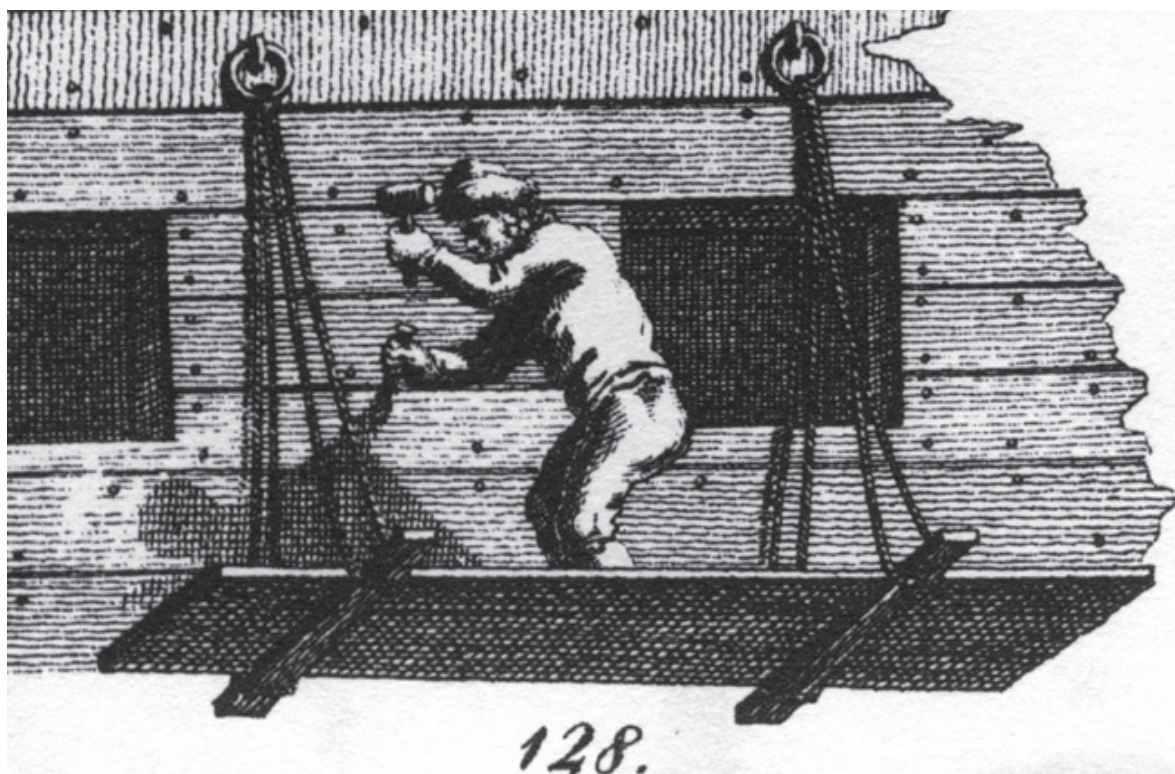
FREGATOS VIDUJE

Laivo deniu į priešingą pusę patraukęs svečias už šliupo rasdavo į vairinę vedusias duris. Už jų esančioje patalpoje nuolat budėdavo keli laivą vedę jūreiviai. Patį vairą sudarė pusapvalis horizontalus rėmas su dideliu judančiu skersiniu – rumpelio. Jūreiviai jį suko pagal komandas, perduodamas iš lauko. Tad kažkas nuolat turėjo klausyti aukštai marso aikštelėse būdinių jūreivių pranešimų. Šie jūreivių šūksniai papildė natūralius laivo garsus – braškesį, švilpesį virvėse, vandens šniokštima. Iš vairinės laipteliais buvo galima užlipti ant kapitono tiltelio ir patekti į kapitono bei jo padėjėjo – škiperio – kajutes. Abiejų laivo vadų kajutės turėjo langus ir net balkoną. Todėl

buvo šviesesnės ir vėdinamos. Greta jų ne tokiose prabangiose kajutėse išikūrė šturmanas ir kiti laivo „aristokratai“. Laivo diduomenė naudojosi stalais, kėdėmis ir net gultais. Kitų įgulos narių nakvynės vietos buvo po antruoju deniu: tarp patrankų, kambuzo (virtuvės) ir dviejų vandens pompų. Čia tvyrojo tamsa arba prieblanda. Paprastai nosį rietė sklidęs dvokas. Šaudant – parako dūmų, valgant – maisto, o po darbų – prakaito. Tačiau dauguma to laikotarpio žmonių jo neužuosdavo. Praustis ar dažnai plauti drabužius dar nebuvo įprasta. Asmeninė manta laikyta nedidelėse skryniuose. Dažnai jos atstodavo stalus ir kėdes. Vyrai ilsėdavosi ištemptuose hamakuose ar tiesiog ant denio greta savo skrynių. Žemiau esančiose patalpose krauta provizija, parakas, šaudmenys, o apatiniame denyje – balastas arba kitas gabenamas krovinys. Baiminantis sprogimų ir gaisro, itin griežtai sekta, kad į parako sandėlių ir šaudmenų parengimo patalpą nepatektų jokia kibirkštis. To baiminantis, kariams, sveriantiems paraką, buvo liepiama apsirengti baltai ir neturėti jokių kaustytų geležimi daiktų. Šaudymo metu kiekvieną kartą parengti parako užtaisai buvo atnešami iš apačios.

„ROTER LÖWE“ PUOŠMENOS

Dabar pažvelkime į beveik dviejų trijų aukštų namo dydžio laivą iš toliau. Be galiono – auksinio liūto, jo nepuošė kiti medžio raižiniai. Mada raižytomis figūromis puošti laivus išvyraus tik XVII a. antrojoje pusėje. Laivapriekį ir laivagalio viršutinę dalį pagyvino geometrinių ornamentų piešiniai. Naudotos ryškios kontrastuojančios spalvos: raudona, juoda, balta, mėlyna. Tačiau laivagalio virš vairo plunksnos išsiskyrė puošniai nutapytu savininko herbu – Prūsijos herbu. Burlaivio puošmenų sąrašas nebūtų pilnas be keturių vėjyje plazdančių vėliavų. Pasak Rolfo Hoeckelio ir Hanso Szymanskio, pirmoji fokstiebio viršūnėje iškelta vėliava buvo balta. Jos viduryje pavaizduotas juodas Prūsijos erelis su balta S raide ant krūtinės. Ilgai Prūsijos valdovams ši raidė kėlė nemaloniais asociacijas. 1525 m. balandžio 10 d. Krokuvos sutartimi Vokiečių ordino didysis magistras Albrechtas tapo ne tik pasaulietinės kunigaikštystės kūrėju, bet ir Lenkijos karaliaus bei LDK kunigaikščio Žygimanto Senojo vasalu. Šią priklausomybę naujos valstybės heraldikoje įamžino raidė S, t. y. Sigismundus (arba Žygimantas). Ant grotstiebio plaikstėsi Karaliaučiaus vėliava. Ji išsiskyrė horizontaliomis keturiomis juodomis, keturiomis baltomis juostomis ir centre išsiskėtusiu tuo pačiu prūsiškuoju ereliu.

Borto kaimas prieš dervuojant. Raižinys Johanno Hienricho Rödingo leidinyje „Allgemeines Wortenbuch der Marine“ 1793–1800 m. Lietuvos jūrų muziejaus rinkinys

Tapati vėliava, tik be erelio, buvo keliami laivagalyje. Jos motyvai atkartoti ir bizanstiebi puošusiam vimpelė. Tačiau tyrinėtojų pasiūlytas bizanstiebyje, grotstiebyje, laivagalyje keliamų vėliavų derinys kelia abejonių. Tokie vėliavų deriniai būdingi vėliau – XVII a. antrojoje pusėje. Tikėtina, kad virš „Roter Löwe“, be Prūsijos vėliavos, plazdėjo jau aprašyta Karaliaučiaus vėliava su liūtu.

FREGATOS JŪREIVIAI

1597 m. fregatos „Roter Löwe“ įgulą sudarė apie 30 žmonių: kapitonas, škiperis (kapitono padėjėjas), šturmanas, laivo dailidė, 8 artileristai, 13 matrosų (laivo liaudis), virėjas (kochas), kajučių junga, barzdaskutys, trimitininkas, kapelionas. Barzdaskutys ne tik rūpindavosi vyrų barzdomis. Šios profesijos asmenys dirbo karo chirurgais: nuleisdavo kraują, siūdavo žaizdas, amputuodavo galūnes, iš kūno traukdavo kulkas... Kapelionas – evangelikų liuteronų kunigas – buvo įpareigotas rūpintis ne vien jūreivių sielomis, bet ir eiti raštinninko pareigas. Todėl jis galėjo šiek tiek išmanyti navigaciją, karybą, teisę. Dvylika geležiniais sviediniais šaudančių dviejų kamerų patrankų ir šešiomis, šaudančiomis akmeniniais sviediniais, rūpinosi aštuoni artileristai. Du žmonės kartu turėjo aptarnauti du pabūklus. Laivo įguloje neminimi kareiviai. To-

dėl iškilus grėsmei tekdavo apginkluoti matrosus. Šie privalėjo valdyti šaltuosius ginklus (ietis, kardokšlius, kirvius) ir mokėti šaudyti muškietomis. Profesionalių kareivių nebuvimas atskleidžia pagrindines šio burlaivio funkcijas: stebėti, perspėti šūviais, lydėti, gabenti, o ne pulti abordažu. Be šūksnių, sutartiniais signalais komandas perduodavo trimitininkas. Kovinės parengties metu jo vieta buvo šalia kapitono ant tiltelio. Žinoma, kad 1601 m. fregatos „Roter Löwe“ kapitonas buvo toks Peteris Hintze. Galime neabejoti tuo, kad komandos burlaivyje skambėjo vokiškai. Jūreiviai tarpusavyje bendravo vokiečių žemaičių *Plattdeutsch* tarme. XIV–XIX a. ji tapo tarptautine Baltijos ir Šiaurės jūrų kalba. Tarp jūreivių pasitaikydavo skirtingos kilmės žmonių: vokiečių, lietuvių, lenkų, kašubų, mōzūrų ir net prūsų. Buvimas „laivo liaudimi“ reiškė ne tik dalinį etninio savitumo praradimą, bet ir išitraukimą į savitą Hanzos jūreivystės tradicijų pasaulį.

„ROTTER LÖWE“ ISTORIJS TRUPINĖLIAI

1601 m. Prūsijos kunigaikščiui fregatą „Roter Löwe“ nupirko vyriausieji šalies tarėjai. Jų taryba atliko vyriausybės funkcijas. Karaliaučius buvo valstybės sostinė, kurioje karūnuodavosi Prūsijos kunigaikščiai ir rinkosi ši taryba. To meto Karaliaučius buvo sudėtingas trijų miestų (Senamiesčio,

*Burlaivio „Roter Löwe“ modelis.
Autorius V. Šildknechtas*

Knypavos, Liobenichto) junginys su priemiestinėmis Trakaimio, Sakaimio, Juditos gyvenvietėmis. Visi trys miestai turėjo savo herbus, vėliavas ir savivaldybes. Pasiekti šį Karaliaučiaus trimiestį laivu buvo nelengva. Tekdavo įveikti nuolat nešmenų ir srovių keičiamą įplaukos laivatakį į Aistmares ties Piluva, o toliau keliauti mariomis ir kilti aukštyn prieš srovę Priegliaus upe. Todėl anksti suprasta įplaukos į marias reikšmė ir prieplaukos ties ja būtinybė. Neatsitiktinai fregatos „Roter Löwe“ įsigijimo laikas sutampa su Piluvos augimu: 1598 m. čia pastatyta bažnyčia, o 1601 m. imti projektuoti kariniai įtvirtinimai. Taip Prūsijos kunigaikštystės sostinę imta saugoti nuo įsiveržimo iš jūros. Netrukus prūsų karines pajėgas sustiprino Piluvoje įkurdinti škotų samdiniai. Kartu susirūpinta ir įtvirtinimų sistemos aplink Karaliaučių įrengimu. Todėl fregatos „Roter Löwe“ paskyrimas Piluvos uostui buvo savaimė suprantamas. Čia laivas, nuėmus bures, laikytas žiemos metu ir beveik kasmet remontuotas.

Pasirengimą ginti Karaliaučių skatino neramūs laikai. Prūsijos kunigaikštystė buvo Lenkijos karalystės vasalė. Po 1597–1599 m. vidaus karo Švedijos karūnos neteko Abiejų Tautų Respublikos valdovas Žygimantas Vaza. Faktiniu Švedijos valdovu tapo jo dėdė Karolis IX Sudermanlandietis. Netrukus karo veiksmai persikėlė į Abiejų Tautų Respublikos valdomą Livoniją. 1600 m. apie 10 tūkst. švedų kariuomenė užėmė Taliną, Narvą, Pernu. Perpus mažesnė Abiejų Tautų Respublikos kariuomenė priešinosi, bet buvo priversta trauktis. 1601 m. švedai pasiekė Dauguvos upę ir ėmė pulti Abiejų Tautų Respublikos vasalę Kuršo ir Žiemgalos kuni-

gaikštystę. Tik pavasarį, Abiejų Tautų Respublikos seimui skyrus lėšų, imta aktyviau gintis. Kare pasižymėjo LDK etmonai Kristupas Radvila Perkūnas, Jonas Karolis Chodkevičius, didysis karūnos etmonas Janas Zamoiskis. 1605 m. lemiama reikšmę turėjo Jono Karolio Chodkevičiaus pergalė Salaspilio mūšyje. Po jos sudarytos paliaubos tęsėsi iki 1608 m. Prūsija stengėsi į Abiejų Tautų Respublikos ir Švedijos karą neįsitraukti. Tačiau Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės nuniokojimas patvirtino, kad pasyvumas nuo priešų kariuomenės neišgelbės. Todėl Prūsijos kunigaikštystės vyresnybė rūpinosi pakrančių apsauga. Fregata „Roter Löwe“ naudota patreliuoti palei krantą neramiais 1601–1602 m., 1605–1606 m. Plaukiodama tarp Piluvos ir Klaipėdos ji sekė svetimus laivus.

Prasidėjusios Abiejų Tautų Respublikos paliaubos su Švedija ir 1603 – 1608 m. Prūsijoje regentavusio Brandenburgo kurfiursto Joachimo Friedricho mirtis nulėmė fregatos „Roter Löwe“ likimą. Pasak škiperio Johanno Fetto, 1608 m. mediena pakrautas burlaivis išplaukė į Lisaboną. Čia jis buvo parduotas kartu su kroviniu. Tolesni „Raudonuoju liūtu“ vadinto burlaivio pėdsakai dingę Portugalijos karalystėje. Tačiau liko Rolfo Hoeckelio ir Hanso Szymanskio fregatos „Roter Löwe“ rekonstrukcijos pagrindu Viktoro Šildknechto padarytas modelis ir viltis archyvuose atversti trukstamus istorijos puslapius. Pačią „Roter Löwe“ tradiciją 1678 m. pratęsė jau kita šį vardą gavusi ir taip pat olandų pastatyta Brandenburgo-Prūsijos laivyno fregata, bet tai jau kitas pasakojimas...

IN THE FOOTSTEPS OF THE RED LION

Dainius ELERTAS,

museologist/historian of Navigation History Department of the Lithuanian Sea Museum

The article discusses the history, crew, interior and decorations of the Prussian frigate *RoterLöwe*. The sailing ship was built in the Netherlands in 1597. Soon after, the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Kingdom of Sweden started a war in Livonia. Prussia strived to remain neutral. But still, it was preparing to defend itself. In 1601, the chief counsellors of the state bought the sailing ship for the Duke of Prussia. The aim of the deal was to fortify the port of Pillau. In 1608, during the period of truce and after the death of the Prussian ruler, the frigate was sold in Lisbon. Frigate *RoterLöwe* was reconstructed by German researchers Rolf Hoeckel and Hans Szymanski. According to their drawings, the model of the sailing ship was made by Viktor Šildknecht. It embellishes the exposition of the Lithuanian Sea Museum.

PO MUZIEJAUS BURĖMIS

MUZIEJININKŲ DARBAI IR ĮVYKIŲ KRONIKA

Metraštis. 2015/4

Leidinio rengėjas

Lietuvos jūrų muziejus

Smiltynės g. 3, LT-93100 Klaipėda

Tel. +370 46 490740

lmj@muziejus.lt

www.muziejus.lt

Maketavo ir spaudino

UAB „Baltic Printing House“

Šilutės pl. 83, LT-94101 Klaipėda

Tel./Faks. +370 46 495589

Mob. +370 685 23931

info@balticprinting.com

www.balticprinting.com

Tiražas 300 egz. Kaina sutartinė.

© Lietuvos jūrų muziejus

Klaipėda, 2015. – p.: iliustr.

Užsakymo spaustuvėje numeris.

ISSN 2029-3593